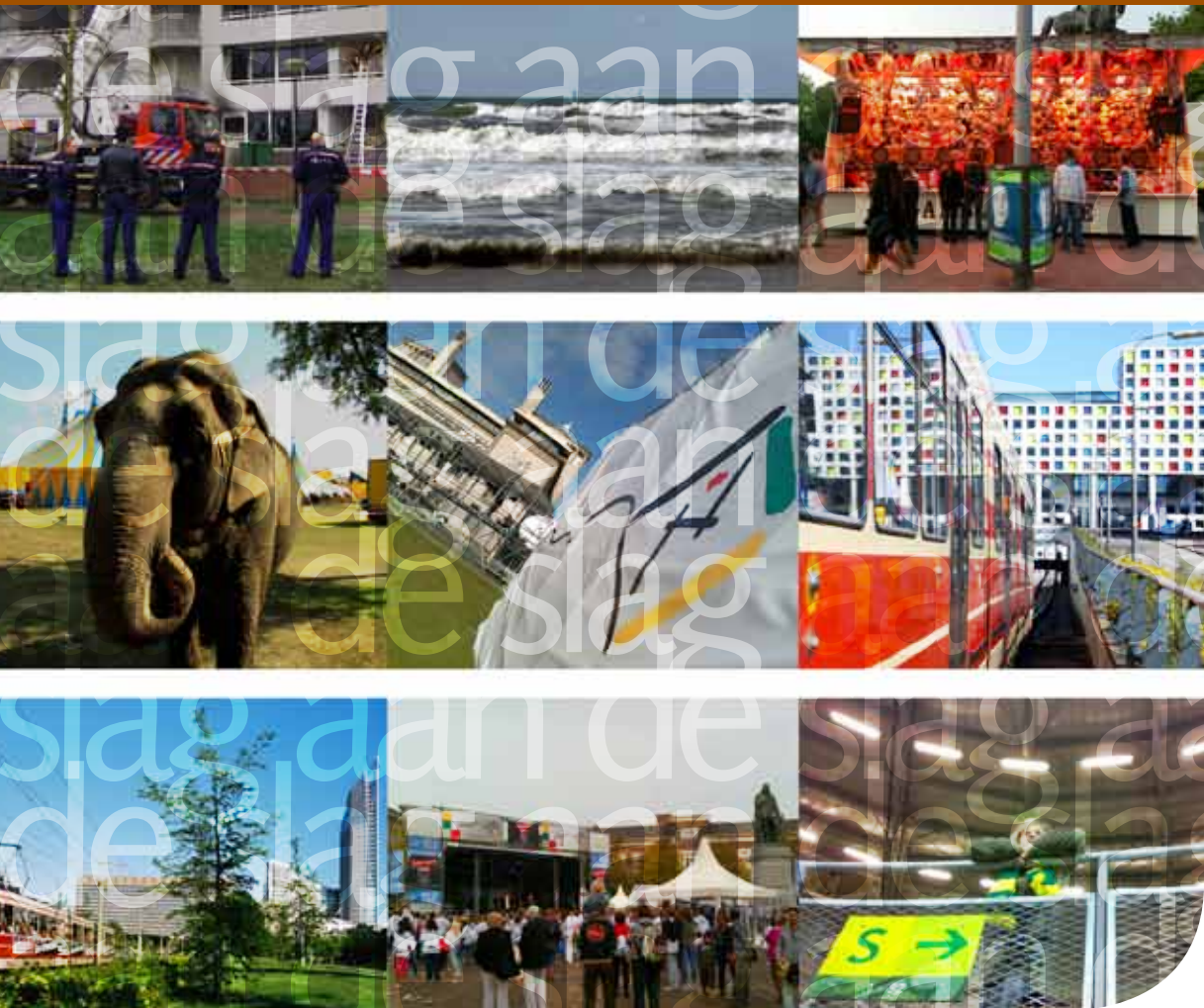

Programmabegroting 2012 - 2015

Den Haag, 13 september 2011

Aan de gemeenteraad

Hierbij bieden wij u de sluitende ontwerpbegroting 2012 van de gemeente Den Haag aan.

Wij stellen u voor:

- I. de begroting 2012 van de gemeente Den Haag vast te stellen in overeenstemming met de voorgelegde ontwerpbegroting met een eindsaldo, na verrekening met de reserves, van €0, -;
- II. in te stemmen met de voorgestelde programma-indeling;
- III. in te stemmen met de naamswijziging van het programma Media, Monumenten en Archeologie is programma Media/ ICT in de stad, Monumenten en Archeologie
- IV. de budgetten voor 2012 in termen van lasten, baten, dotaties en onttrekkingen per programma vast te stellen.
- V. in te stemmen met het instellen, verlengen en aanpassen van de reserves die staan beschreven onder de punten 1, 2 en 3 in het begeleidende raadsvoorstel;
- VI. in te stemmen met de paragraaf Grote Projecten zoals opgenomen in paragraaf 2.23 op pagina 148 van de programmabegroting 2012-2015
- VII. in te stemmen met de mutaties van het meerjarig investeringsplan 2012-2015;
- VIII. in te stemmen met het beschikbaar stellen van een investeringskrediet van €40,59 miljoen onderwijshuisvesting conform het in de begroting opgenomen meerjareninvesteringsplan 2012-2015.
- IX. de begroting 2012-2015 te aanvaarden als leidraad voor het te voeren beleid inclusief de topindicatoren met de daarbij behorende ambitie.
- X. in te stemmen met het afzien van een dotatie van €3,5 mln. aan de reserve grondbedrijf vanuit de erfpachtopbrengst.

Het college van burgemeester en wethouders,
de secretaris, de burgemeester,

mw. A.W.H. Bertram J.J. van Aartsen

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Voorwoord	4
1. Inleiding	5
1.1 Vizier op de toekomst	5
1.2 Keuzes voor de toekomst	8
1.3 Nieuwe accenten	11
1.4 Conclusie	19
1.5 Topindicatoren	21
1.6 Samenstelling van college van burgemeester en wethouders	24
2. Beleidsbegroting	27
2.1 Programma Gemeenteraad	27
2.2 Programma College en Bestuur	29
2.3 Programma Dienstverlening en Stadsdelen	33
2.4 Programma Openbare orde en Veiligheid	39
2.5 Programma Cultuur	45
2.6 Programma Onderwijs	51
2.7 Programma Integratie en Krachtwijken	57
2.8 Programma Werk en Inkomen	63
2.9 Programma Sociale voorzieningen en Armoedebestrijding	69
2.10 Programma Jeugd en Gezin	73
2.11 Programma Leefomgeving	79
2.12 Programma Economie	89
2.13 Programma Sport	95
2.14 Programma Media/ ICT in de stad, Monumenten en Archeologie	99
2.15 Programma Maatschappelijke ondersteuning	103
2.16 Programma Volksgezondheid en Zorg	111
2.17 Programma Verkeer	117
2.18 Programma Wonen	123
2.19 Programma Ruimtelijke ordening en Gebiedsontwikkeling	129
2.20 Programma Milieu en Duurzaamheid	135
2.21 Programma Citymarketing en Internationale stad	139
2.22 Programma Financiën	143
2.23 Programma Overige beleidsvoornemens	147
2.24 Programma Interne dienstverlening	151
3 Bedrijfsvoering	153
3.1 Bedrijfsvoering in ontwikkeling	153
3.2 Bezuinigingen apparaatskosten 2012-2015	153
3.3 Organisatiebeleid	154
3.4 Personeelsbeleid	155
3.5 Integriteitsbeleid	156
3.6 Informatie- en ICT beleid	156
3.7 Juridische Zaken	157
3.8 Doelmatigheid en doeltreffendheid	158
3.9 Facility management en huisvesting	159
3.10 Inkoopbeleid	159
3.11 Duurzaamheid en interne milieuzorg	159
3.12 Communicatie	160
3.13 Beheersing fiscale geldstromen en naleving fiscale wetgeving	160
3.14 (Financieel) beheer van gemeentebrede en dienstspecifieke processen	160
4. Paragrafen	163
4.1 Lokale heffingen	163
4.2 Weerstandsvermogen	167
4.3 Onderhoud kapitaalgoederen	175

4.4	Financiering	181
4.5	Grondbeleid	187
4.6	Verbonden partijen	196
4.7	Krachtwijken	208
5	Stadsdelen	213
5.1	Inleiding	213
5.2	Stadsdeel Loosduinen	215
5.3	Stadsdeel Escamp	216
5.4	Stadsdeel Segbroek	217
5.5	Stadsdeel Scheveningen	218
5.6	Stadsdeel Centrum	219
5.7	Stadsdeel Laak	220
5.8	Stadsdeel Leidschenveen – Ypenburg	221
5.9	Stadsdeel Haagse Hout	222
6	Financiële begroting	223
6.1	Van Voorjaarsnota naar begroting	223
6.2	Opbouw begroting	223
6.3	Overzicht lasten en baten per programma	225
6.4	Gemeentelijke inkomsten	226
6.5	Investeringen	229
6.6	Reserves	235
6.7	Voorzieningen	237
6.8	EMU saldo	238
	BIJLAGEN	239
	Bijlage 1 Overzicht gemeentelijke tarieven	240
	Bijlage 2 Dotaties en onttrekkingen reserves	243
	Bijlage 3 Looptijd, doel en hoogte van reserves	248
	Bijlage 4 Voorzieningen gemeentelijke middelen	254
	Bijlage 5 Voorzieningen met middelen van derden	256
	Bijlage 6 Meerjarig Investeringsplan 2011-2020	257
	Bijlage 7 Grondexploitaties Den Haag	260
	Bijlage 8 Afkortingen	263

Voorwoord

Op 1 september van dit jaar passeerde onze stad de magische grens van 500.000 inwoners. De stad groeit gestaag. We verwelkomen steeds meer mensen van buiten onze stad. En steeds meer mensen blijven na hun studie in Den Haag. Vaak blijven ze hier wonen met hun partner, ook met een kind op komst. In de stad van de ooievaar worden maandelijks meer dan vijfhonderd kinderen geboren. Dat is goed voor de stad.

Niet alleen krijgt onze stad meer inwoners, zij wordt ook jonger, veerkrachtiger en dynamischer. De gemiddelde leeftijd is lager dan de omliggende regio, de provincie en de rest van Nederland. De gemeentefinanciën zijn op orde. Aan de kentering is hard en bewust gewerkt door het gemeentebestuur, ondernemers en inwoners.

Nog niet zo lang geleden, midden jaren negentig zag het er financieel nog somberder uit. Na het vertrek van veel Hagenaars in de jaren zeventig waren delen van de stad verloederd. Wie het zich kon veroorloven, zocht een ruimer huis in een veilige en voor opgroeiende kinderen prettige leefomgeving. Dat tij is gekeerd en Den Haag staat weer op de kaart. Als internationale stad van vrede en recht. Als groene wereldstad aan zee. Als stad met een combinatie van hoogwaardige voorzieningen en lage woonlasten. Een stad waar het fijn wonen, werken en recreëren is. Een stad die zichtbaar is gegroeid.

Vandaag zijn we een stad zonder muren, een stad met een open karakter. We zijn vestigingsplaats van internationale organisaties, bedrijven en burgers. Den Haag staat middenin de wereld en middenin de wereldeconomie. Daardoor voelen we de huidige internationale economische teruggang aan den lijve. Maar dat mag ons niet van de wijs brengen. Regeren is vooruitzien. We bepalen onze eigen toekomst. Door te blijven bouwen aan een sterke economische structuur en een goede infrastructuur. Door samen te werken aan ons vermogen om meer geld te verdienen. Door de juiste investeringen te doen.

De begroting van 2012 biedt perspectief op gezonde financiën. Vastgoed is weliswaar minder waard geworden en meer mensen moeten een beroep doen op de bijstand, maar we hebben dat binnen de begroting kunnen opvangen. Een nieuwe ronde bezuinigingen is niet nodig. We moeten uiteraard waakzaam blijven; financiële risico's liggen ook in 2012 en 2013 op de loer. Maar er is perspectief.

Deze begroting draait dus om het oplossen van knelpunten, maar zeker ook om investeringen. Want juist nu moeten we investeren in onze stad en in de mensen die de stad maken. Dit jaar is daar al een begin mee gemaakt, bijvoorbeeld met de 400 leerwerkbanen en de verbetering van winkelstraten. Komend jaar worden die investeringen ook echt goed zichtbaar. Chronisch zieken en gehandicapten met een laag inkomen gaan we waar nodig een extra steuntje in de rug geven. We trekken geld uit voor een hardere aanpak van woninginbraken en roofovervallen. Er gaan meer stadswachten de straat op, die de regels handhaven en de stad leefbaar houden. We maken korte metten met achterstallig onderhoud aan wegen, we investeren in onderhoud van kademuren en bruggen, en we leggen nieuwe parkeerplaatsen aan. Startende ondernemers krijgen compensatie voor de Onroerend Zaakbelasting. Scholen en klaslokalen worden beter ugerust. We stimuleren de aanschaf van zonnepanelen en woningisolatie. Rond het Haga-Ziekenhuis en in Zuidwest krijgt de bedrijvigheid een extra impuls. En we sparen voor het dans- en muziekcentrum aan het Spui.

We doen dus veel, we doen de goede dingen en we doen de goede dingen goed. Zo zorgen we ervoor dat iedereen meetelt en meedoet, zo geven we maximale aandacht aan onze kerntaken, zo investeren we in de toekomst van onze stad. Een stad met meer dan een half miljoen inwoners. Een gezonde stad, een dynamische stad, een bruisende stad. Kortom: Den Haag.

Sander Dekker,

Wethouder van Financiën en Stadsbeheer

1. Inleiding

1.1 Vizier op de toekomst

Je ziet het op het journaal, leest erover in de krant, op Twitter en op Facebook: het is economisch zwaar weer. Je ziet het ook in onze stad. Kantoren staan leeg, woningen lang te koop, bedrijven hebben het moeilijk. En steeds meer Hagenaars verliezen hun baan.

Ook de gemeente ontvangt minder inkomsten, ook van het Rijk. Dat dwingt ons te bezuinigen en moeilijke keuzes te maken. Wij laten daarbij de mensen die een steuntje in de rug nodig hebben, niet in de kou staan. Zij kunnen rekenen op onze zorgzaamheid. Het dwingt ons ook om te investeren in onze stad. Want een stad die niet investeert, verloedert. Een stad die niet investeert, creëert geen banen. Een stad die niet investeert is niet leefbaar. In een stad die niet investeert, kun je geen geld verdienen. Daarom bezuinigen we én investeren we.

Zo houdt de gemeente haar begroting op orde. En zo vergroten we de leefbaarheid van onze stad en ons gezamenlijk vermogen om geld te verdienen. Onverwachte financiële tegenvallers moeten we opvangen, minder draagkrachtige inwoners van onze stad zoveel mogelijk ontzien. Deze begroting voorziet in beide: het vermogen om financiële tegenvallers op te vangen en knelpunten op te lossen zonder nieuwe bezuinigingen. En het vermogen om te investeren in infrastructuur, leefbaarheid en werkgelegenheid. Zo kunnen we in de toekomst onze welvaart en ons welzijn blijven vergroten.

We moeten accepteren dat de internationale crisis ons raakt. En dat de rijksbezuinigingen ook de gemeente Den Haag raken. Tegelijkertijd moeten we ons door die financiële tegenwind niet van de wijs laten brengen. Want we hebben de regie over onze toekomstige welvaart wel degelijk in eigen hand. Mits we ons vizier richten op de toekomst, mits we hard en gericht blijven werken aan verbeteringen in infrastructuur, leefbaarheid en nieuwe banen in de stad. Mits we blijven kijken naar de kansen die Den Haag ons biedt, vertrouwen houden in ons kunnen; in de toekomst van de stad. Want Den Haag heeft veel sterke punten. We tellen 500 duizend unieke inwoners, liggen vlak aan zee, hebben veel groen, een rijk cultuuraanbod, aantrekkelijke winkelstraten en een goede bereikbaarheid. Bovendien zijn we ook nog eens dé internationale stad van vrede en recht. Laten we van deze sterke kanten gebruikmaken. Dat geeft vertrouwen voor de toekomst

Den Haag groeit en verjongt. We zijn met steeds meer inwoners, steeds meer bedrijven, steeds meer internationale instellingen. Dat is goed voor onze stadseconomie, legt een stevig fundament onder onze voorzieningen en draagt bij aan onze levendigheid en bedrijvigheid. Jongeren en jonge gezinnen die naar de stad komen of hier blijven, dragen daar extra aan bij. Den Haag wordt in de toekomst ook een academische stad. De komende jaren zetten we daartoe belangrijke stappen, zie bijvoorbeeld de samenwerking met de Universiteit Leiden.

Samenwerken doen we niet alleen binnen, maar ook buiten onze stadsgrenzen. Al decennia lang werken we samen met gemeenten in de regio en de andere grote Nederlandse steden. Deze allianties maken ons sterker. Op dit moment richten we ons vizier vooral op de metropoolregio Rotterdam – Den Haag. Economische ontwikkeling staat daarbij centraal. De Haagse en Rotterdamse stadsregio vormen immers een belangrijke Europese metropool, een bedrijvige regio van 2,2 miljoen mensen met een grote werkgelegenheid. Door samen te werken aan een betere infrastructuur, beter vervoer en betere bereikbaarheid, kunnen we onze internationale concurrentiepositie beduidend versterken. Dat levert banen op en betere voorzieningen in onder meer sport en cultuur. Dat gaan we merken in de hele regio.

Iedereen doet mee, iedereen telt mee

Jong en oud. Wonend in flats en in villa's. Met verschillende culturele achtergronden. Die diversiteit is de kracht van onze stad. Een kracht die we optimaal willen benutten. Wij beoordelen mensen niet op hun afkomst, maar kijken naar de bijdrage die zij aan de toekomst van Den Haag kunnen leveren.

We kijken daarbij met optimisme naar de toekomst, naar een stad die verder groeit en bloeit met alle 500 duizend inwoners die we rijk zijn. Den Haag is een stad die haar inwoners bindt, een stad waarin al die verschillende Hagenaars zich actief voor elkaar en voor de stad kunnen inzetten. Iedereen moet zijn talenten kunnen ontwikkelen, zich nuttig kunnen maken. Want in onze stad telt iedereen mee, ongeacht kleur, leeftijd, religie of seksuele geaardheid. Hagenaars zijn er immers in alle soorten en maten.

Den Haag biedt mensen de kansen en de ruimte om zich te ontplooien. Iedere Hagenaar moet zijn talenten kunnen ontwikkelen. Goed onderwijs geeft Hagenaars een goede uitgangspositie. Een grotere werkgelegenheid biedt meer mensen een baan. De meeste mensen redden zich prima. Maar sommige mensen hebben een steuntje in de rug nodig. We zullen met minder middelen, meer mensen moeten helpen. Dat noopt tot het maken van de pijnlijke keuzes. Voor die mensen die het moeilijkst hebben is Den Haag een zorgzame stad. Want ook als je moet bezuinigen, mag je niemand door het ijs laten zakken.

Chronisch zieken en gehandicapten met een laag inkomen krijgen daarom extra ondersteuning in de vorm van een tegemoetkoming in de zorgkosten voor deze kwetsbare groep. Werklozen worden geholpen in hun zoektocht naar een baan of vinden. En voor mensen die niet kunnen werken of voor wie we geen baan kunnen vinden, zijn er voorzieningen die hen helpen het hoofd boven water te houden. Van mensen met een uitkering wordt wel verwacht dat zij zich maatschappelijk nuttig maken. Bijvoorbeeld door vrijwilligerswerk of mantelzorg te doen, of bijvoorbeeld een leer-werktraject te volgen. Dat is goed voor de stad en dat is goed voor de burgers. Want burgers die meedoen, groeien boven zichzelf uit.

Om mee te kunnen doen, is taal belangrijk. Sommige Hagenaars beheersen het Nederlands nog niet goed genoeg. Deze mensen helpen we hun taalvaardigheid te verbeteren. Dat vergroot hun binding met de stad en hun stadsgenoten. Verbinding wordt ook gelegd in brede buurtscholen die in steeds meer Haagse wijken tot stand komen. Verschillende voorzieningen onder één dak zorgt voor een mooie kruisbestuiving.

Niet alleen onze mensen, ook onze wijken hebben soms een steuntje in de rug nodig. In de krachtwijken Transvaal, Schilderswijk, Stations- en Rivierenbuurt, en Den Haag-Zuidwest besteedt het college ook de komende jaren extra aandacht aan leefbaarheid, veiligheid, opleiding, gezondheid, werkloosheidsbestrijding en de sociaaleconomische positie van de bewoners. Voor een goede gezondheid zijn een gezonde levensstijl en voldoende lichaamsbeweging cruciaal. We brengen mensen kennis bij over sport en gezonde voeding. Dat lijkt te werken, want het aantal sportende Hagenaars neemt jaarlijks toe. We blijven daarom kennis overdragen.

Onze stadsgenoten willen ook bij onze stad betrokken zijn. En Den Haag wil inwoners die actief meedoen in de stad. Hun kennis, doe- en denkkracht is van onschatbare waarde voor de kwaliteit van onze stad. Daarom betrekken we Hagenaars nadrukkelijker bij ons beleid. We laten ze meedenken en meebeslissen over ontwikkelingen in de stad, stimuleren hen om met initiatieven te komen. In de nieuwe participatieverordening gaan we de inspraak regelen. Participatie vergemakkelijken we door subsidies te bundelen op het gebied van cultuur, welzijn, sport, participatie, leefbaarheid en veiligheid in de wijk.

De basis op orde

Jong en oud moeten kunnen rekenen op een veilige, schone en goed onderhouden stad. Alleen dan is Den Haag een prettige stad om te wonen, te leven en te werken. Een prettige stad is een groene stad met speelruimte voor de kinderen. Een stad waar bewoners zich veilig voelen in hun buurt. Waar je veilig kunt fietsen en comfortabel kunt reizen met tram of bus. Een stad met schone straten, lanen en pleinen, die niet zijn verloederd. Dit zijn kerntaken van de gemeente en het college zorgt ervoor dat de gemeente die kerntaken goed kan uitvoeren.

Veiligheid is een groot goed. Gemeente, politie en openbaar ministerie werken hard aan de aanpak van onveiligheid en boeken resultaat: de afgelopen tien jaar daalde de criminaliteit daardoor. Toch voelen

nog steeds teveel Hagenaars zich soms onveilig in de stad. Het college investeert daarom extra in veiligheid. In sommige delen van de stad richten we ons op de bestrijding van overlast, criminaliteit en verloedering. Hagenaars die rotzooi schoppen of crimineel gedrag vertonen, krijgen lik op stuk. Deze mensen moeten weten dat zulk gedrag in onze stad niet wordt getolereerd. (Jonge) Hagenaars moeten op het goede pad blijven en wijken leefbaar en veilig. Gemeente, politie, scholen, jeugdzorg- en welzijnsinstellingen staan voor de taak om dit samen met alle Hagenaars voor elkaar te krijgen.

Een prettige stad is groen en schoon. Daarom investeert het college in duurzaamheid. Zo houden we onze stad en onze inwoners gezond. Duurzaam denken en duurzaam doen is een Haagse standaard die zorgt voor toekomstwaarde, vitaliteit en fun in de stad. Een elektrische scooter of racewagen op waterstof spreekt mensen aan. Bovendien is duurzaamheid de hardst groeiende economische sector. De gemeente geeft het goede voorbeeld. Zij is klimaatneutraal en biedt vanuit een duurzaamheidscentrum voorlichting en ondersteuning. Haagse burgers en bedrijven die goede dingen doen om energie te besparen, krijgen hierbij ondersteuning.

De dienstverlening van de gemeente moet op orde zijn, want ook dat is een kerntaak. Wij willen voor alle Hagenaars, bedrijven en instellingen een excellente dienstverlener zijn. Een dienstverlener die de wensen en problemen van de Hagenaar centraal stelt en daarbij optimaal gebruikmaakt van nieuwe technologieën. Dit betekent dat Hagenaars langs 3 wegen bij de gemeente terecht kunnen: www.denhaag.nl (internet), 14070 (telefonie) en de stadsdeelkantoren (balies). Daarmee maken wij het de Hagenaar zo gemakkelijk mogelijk. Mensen kunnen waar mogelijk via internet bij ons terecht; in de toekomst verloopt minimaal 50 procent van de transacties online. Natuurlijk is men ook welkom aan de balie; en dat op afspraak en zonder wachttijd. Persoonlijk, pro-actief en transparant. Dát is wat wij willen zijn.

Aantrekkelijke stad voor bewoners, bedrijven en toeristen

Den Haag is een aantrekkelijke stad voor bewoners, bedrijven en toeristen. Een stad die groeit, moet op de juiste manier blijven investeren in zijn toekomst. Zonder investeringen staat de stad stil en stilstand is achteruitgang. Voorzieningen bepalen de kwaliteit van leven en de kwaliteit van werk. Dat begint bij goede en voldoende woningen. De woningvoorraad moet dus op peil zijn en aansluiten bij de behoeften van huidige en toekomstige inwoners. Juist nu de economie tegenzit, is dit een belangrijk agendapunt. De komende jaren is het de uitdaging om goede huisvesting te creëren voor jongeren en arbeidsmigranten. Daar hoort een stedelijke infrastructuur bij die eveneens op orde is. Want niet alleen nu, ook in 2030 zullen Hagenaars zich willen verplaatsen per fiets, auto en openbaar vervoer. Ook dan willen ze kunnen parkeren in de wijk. Dat kan alleen door nu de juiste keuzes te maken, nu de juiste investeringen te doen.

De jeugd heeft de toekomst en bepaalt hoe de stad eruitziet over 30 jaar. Jongeren van nu bouwen aan de stad van morgen. Steeds meer jongeren maken van Den Haag hun thuisbasis om te wonen en werken. Den Haag doet er alles aan om hen hierheen te halen en hier te houden. Dat begint met een goed aanbod van hoogwaardig hoger onderwijs. We gaan van Den Haag een stad maken met een academisch klimaat. De masteropleiding bestuurskunde is daarvan een mooie start, die een vervolg verdient. Ook de toenemende samenwerking tussen de metropooluniversiteiten Leiden, Delft en Rotterdam biedt uitgelezen kansen. Over 5 jaar verwachten we in Den Haag bijna 34 duizend Nederlandse studenten en zeventienduizend buitenlandse studenten. We stimuleren jonge, hoogopgeleide mensen en jonge gezinnen in Den Haag te komen wonen en werken. Een goed voorzieningenniveau met uitgaansgelegenheden, sportfaciliteiten, huisvesting, vrijetijdsbesteding en kindvriendelijke wijken is daarvoor onmisbaar.

Het college ziet graag meer hoofdkantoren van bedrijven en internationale instellingen in onze stad. Daarom moet onze economische aantrekkingskracht omhoog. Zeker nu de rijksoverheid slinkt, biedt de sector 'veiligheid' grote economische kansen. We richten ons niet alleen op grote bedrijven; ook kleine en middelgrote bedrijven zijn van harte welkom in onze stad. Ondernemers brengen immers dynamiek en bedrijvigheid.

Den Haag heeft een rijke geschiedenis en een rijk cultureel aanbod. Een aantrekkelijk en gevarieerd cultureel aanbod trekt toeristen en ondernemers naar de stad en maakt Den Haag aantrekkelijk als woonstad. Het cultureel aanbod en de evenementen hebben onmiskenbaar een bijdrage geleverd aan de groei van de stad naar 500.000 inwoners. Een levendig en divers cultureel aanbod is een wezenlijk onderdeel van de stad en haar bewoners. Cultuur is wie we zijn. Daarom investeert het college in een goede culturele infrastructuur met een brede basis, waarin talent de weg naar de top kan vinden. Het totaalaanbod moet aansprekend zijn voor iedereen in de stad.

Nu al blinken we uit in cultureel erfgoed, musea, pop en moderne dans. Over 20 jaar wil het gemeentebestuur op deze punten nog steeds meedraaien in de nationale top. Mede daarom sparen we om te investeren in een nieuw dans- en muziekcentrum aan het Spuiplein. Een breed en aantrekkelijk programma van muziek en dans wordt hiermee verankerd in het hart van de stad. Bewoners en (internationale) toeristen nodigen we graag uit om kennis te maken met deze aantrekkelijke stad. Met een goede citymarketing blijven we Den Haag in de schijnwerpers zetten.

Nieuwe uitgaansgelegenheden en evenementen voor jongeren houden onze stad levendig. Jaarlijks organiseren we talloze evenementen die veel publiek trekken. Den Haag is een gastvrije stad en zorgt ervoor dat bezoekers gemakkelijk hun weg kunnen vinden. Voor onze internationale instellingen, overheden en bedrijven is het belangrijk dat de faciliteiten in onze stad worden verbeterd.

Den Haag is een echte winkelstad en heeft een zeer divers aanbod van winkels, winkelstraten en winkelcentra. Dat trekt veel mensen naar onze stad. De winkelgebieden kunnen nóg aantrekkelijker worden, zowel voor de consument als voor de ondernemer. Hofkwartier, Zeeheldenkwartier en Fahrenheitstraat zullen de komende jaren worden opgeknapt. De Paul Krugerlaan wordt een onderscheidende, multiculturele winkelstraat met een robuust ondernemingsklimaat. Ook de binnenstad zal worden verbeterd.

Scheveningen en Scheveningen-Haven onderscheiden Den Haag van de andere grote steden in Nederland. De Scheveningse levendigheid en bedrijvigheid trekken mensen uit de wijde omtrek. De investeringen die we nu doen, gaan ervoor zorgen dat Scheveningen zal blijven bruisen, ook over enkele decennia.

Het coalitieakkoord kiest voor vooruitgang, investering en ontwikkeling. Want we moeten bouwen aan een stad met het vizier op de toekomst. Een stad die vooruitgaat, ook in moeilijke economische tijden. Zo blijft Den Haag dé groene stad aan zee, dé internationale stad van vrede en recht. Een stad die inwoners, bedrijven, toeristen en internationale instellingen blijft trekken, ook in 2012. Dit zorgt ook voor een gezonde financiële basis voor de toekomst.

1.2 Keuzes voor de toekomst

Om Den Haag goed de toekomst in te loodsen maakt het college financiële afwegingen. In het coalitieakkoord zijn daarvoor de kaders gemaakt. Wat doet de gemeente niet meer, en wat juist extra. Deze begroting 2012 – 2015 ligt in het verlengde van het coalitieakkoord. Het vormt een concretere uitwerking van de afspraken. De begroting zoomt in op de activiteiten die we in 2012 verrichten.

Opzet begroting 2012-2015

Deze meerjarenbegroting 2012-2015 laat zien wat de gemeente precies doet in de stad en wat daaraan wordt besteed. In 2012 geven we €2,1 mld. uit aan allerlei voorzieningen. In de begroting staat waar dit geld vandaan komt en waar we het aan uitgeven. Veel dingen doen we elk jaar. Ze behoren tot de kerntaken van de gemeente. In deze begroting zoomen we juist in op de accenten die we in 2012 leggen: de dingen die we in 2012 nieuw, extra of juist niet meer doen. De belangrijkste ontwikkelingen in de begroting 2011 staan in het halfjaarbericht, dat de gemeenteraad parallel aan deze begroting behandelt. In de begroting wordt per programma toegelicht wat we willen bereiken, wat we daarvoor in 2012 doen en wat we daaraan uitgeven (H2). Ook zoomen we in op de belangrijkste ontwikkelingen in de bedrijfsvoering (H3), op de inkomsten, het weerstandsvermogen en subsidies (H4) en op de ontwikkelingen in de stadsdelen (H5). Dit eerste hoofdstuk is een zelfstandig

leesbare samenvatting van de begroting. Het schetst de hoofdlijnen van de begroting en licht de belangrijkste accenten toe. Vertrekpunt daarbij is het coalitieakkoord, dat - net als vorig jaar - de kaders heeft bepaald voor de begroting.

Het coalitieakkoord als uitgangspunt

In het coalitieakkoord hebben we afspraken gemaakt voor de periode van 2011 tot en met 2014. We hebben keuzes gemaakt voor de toekomst van de stad. Deze omvatten bezuinigingen, maar ook intensiveringen. Met het coalitieakkoord hebben we de financiële fundering gelegd voor de komende jaren. In tijden van een teruglopende economie en rijksbezuinigingen moeten wij ons huishoudboekje op orde houden. Dat dwingt tot keuzes. Die zijn nodig om geld vrij te maken voor investeringen die de stad klaarstomen voor de toekomst. Dit betekent wel dat het werk op verschillende terreinen met minder geld moet gebeuren.

Dat kan door slimmer en efficiënter te werken. Het grootste deel van de bezuiniging bereiken we door naar de eigen organisatie te kijken. Volgens de laatste inschatting (juni 2011) zullen er ongeveer 1050 banen (fte) vervallen. Dat is een hele zware en moeilijke opgave. Dit raakt de gemeentelijke organisatie en de mensen hard. Niet al onze medewerkers kunnen hun huidige baan behouden. Dit is heel vervelend voor onze medewerkers die met hart voor de stad keihard werken. Waar mogelijk worden mensen van werk naar werk begeleid. Alles wordt gedaan om een goede plek te vinden, zodat zo min mogelijk mensen zonder werk komen te zitten. We zijn hard bezig en zetten alles op alles om de krimp op een sociale manier te laten verlopen. Zo bieden we kansen tot omscholing en premies voor het starten van een eigen bedrijf.

We geven ook minder geld uit aan subsidies, bijvoorbeeld op cultuur en welzijn. Dit betekent dat sommige instellingen hard hun best moeten doen om andere inkomsten te zoeken. Het is zaak om te kijken hoe we zo kunnen bezuinigen, dat burgers en instellingen daar zo weinig mogelijk van merken en voelen. Voor bibliotheken is bijvoorbeeld een plan gemaakt waarbij burgers nog steeds binnen twee kilometer van hun huis naar een bibliotheek kunnen. Het kost minder geld, maar de dienstverlening blijft op een goed niveau. Door dienstverlening handig te moderniseren, te bundelen en versnippering tegen te gaan kunnen we tegelijkertijd geld besparen en de dienstverlening verbeteren.

Ook het Rijk bezuinigt op allerlei in taken. Het wegvallen van rijksbijdragen treft ook de gemeente. In het coalitieakkoord is de keus gemaakt om extra geld te steken in activiteiten die anders (deels) zouden worden geschrapt. Dit geldt bijvoorbeeld voor de handhavers op straat of de conducteurs op de tram. In 2011 zijn hiervoor extra middelen ingezet. Zo zorgen we dat alle Hagenaars meetellen en kunnen blijven meedoen, de gemeente haar kerntaken op orde heeft, en dat er geïnvesteerd wordt in de toekomst van de stad. 2011 staat in het teken van het opvangen van een aantal rijksbezuinigingen begroting. Het jaar 2012 is het startjaar van veel investeringen uit het coalitieakkoord.

In het coalitieakkoord is ook afgesproken om de rekening van de bezuinigingen en de recessie niet bij de Hagenaars neer te leggen. Dat betekent ook dat de woonlasten laag moeten blijven. In de afgelopen jaren gingen de woonlasten al omlaag. In 2012 vermindert de OZB met nog eens 4 procent. Daarmee betalen burgers gemiddeld 10 procent minder aan OZB dan in 2009. Den Haag is van de grote steden de kampioen lage woonlasten.

Afspraken coalitieakkoord	Beschikbaar 2011	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
Verlaging OZB-woningen	2.000	3.300

Geen nieuwe bezuinigingen

Bij de vorming van dit college werd al rekening gehouden met zware financiële tijden. Deze verwachting bleek terecht. In de Voorjaarsnota staat een grote lijst aan knelpunten. Die hebben de financiële fundering onder het coalitieakkoord in aanloop naar deze begroting op de proef gesteld. Deze proef is goed doorstaan. Nieuwe bezuinigingen zijn niet nodig. Het is gelukt om de belangrijkste

financiële tegenvallers binnen de begroting op te lossen. We kunnen gewoon vasthouden aan de afspraken uit het coalitieakkoord, ondanks de tegenwind.

De arbeidsmarkt trekt nog onvoldoende aan. In plaats van de verwachte daling van het aantal uitkeringen, zijn er meer mensen in de bijstand gekomen. Dat is in de eerste plaats heel vervelend voor de mensen die hun baan verliezen. Zij moeten op zoek naar een nieuwe baan. De opgave is nu om op een efficiëntere manier meer mensen te laten uitstromen naar een betaalde baan. Het gaat daarbij om het activeren van mensen. Het volgen van onderwijs, taaltraining, een leerwerktraject, vrijwilligerswerk en mantelzorg kunnen opstapjes zijn om dit te bereiken. Fraude met de bijstand wordt strenger bestreden. Op termijn moeten alle maatregelen leiden tot een lager beroep op de bijstand. We weten nu al dat in 2011 en ook 2012 een onvermijdelijk tekort is op de begroting op de uitvoering van de Wet werk en bijstand. Dit wordt opgelost. De jaarrekening wordt niet afgewacht. In deze begroting wordt hier in totaal €24,2 mln. voor vrijgemaakt.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	2011	2012
Tekort WWB-I	18.900	5.300

Ook bij de gemeente zijn er minder banen. In het coalitieakkoord werd al rekening gehouden met frictiekosten om medewerkers te helpen bij het vinden van een nieuwe baan. Nu de bezuinigingsplannen concreter zijn, blijken er ook minder banen te zijn als gevolg van de bezuinigingen op beleid en minder bouwprojecten. Volgens de laatste inschatting (juni 2011) zullen er ongeveer 1050 banen (fte) vervallen. Nu de arbeidsmarkt stagneert, zal het moeilijker zijn om een nieuwe baan vinden. Salarissen moeten langer worden doorbetaald er moeten meer uitkeringen worden gegeven. Wij laten onze mensen niet in de kou staan en gaan keihard aan de slag om onze mensen aan het werk te houden en naar nieuw werk te begeleiden. Het afgesproken budget in het coalitieakkoord is niet toereikend. In deze begroting wordt in totaal €20 mln. extra opgenomen om te anticiperen op deze extra kosten.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	2012/2013
Aanvullende frictiekosten personele ombuigingen	20.000

Een ander groot knelpunt dat we hebben opgelost betreft noodzakelijke afwaarderingen op de waarde van bouwgrond. De markt voor woningen, kantoren en bedrijfsruimtes blijft slecht. Er wordt minder gebouwd. Het gevolg is dat voorziene grondopbrengsten niet zullen worden behaald. Daardoor zijn bij de jaarrekening afwaarderingen op de projecten van de gemeente te verwachten. Het is verstandig om hiervoor in de begroting geld te reserveren. Ook was er nog onvoldoende budget om onze afspraken over ontwikkeling rond het Hagaziekenhuis waar te kunnen maken. In deze begroting is de dekking hiervoor geregeld. De tekorten op de bouwleges uit 2010 worden eveneens opgelost. Onderzoek naar de doelmatigheid van bouwleges heeft geleid tot de beslissing om kosten te besparen en tarieven te verhogen. Dit moet voorkomen dat er opnieuw een tekort ontstaat.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	2011	2012
Ruimtelijke ordening	3.500	5.100
Tekort bouwleges 2010	7.500	
Afwaarderingen vastgoedsector	15.600	
Dekking woningbouwproject Haga	13.700	

Het blijft niet bij deze drie grote tegenvallers. In deze begroting lossen we ook andere tegenvallers op, bijvoorbeeld bij de uitvoering van de sociale werkvoorziening, hogere kosten van de organisatie van de verkiezingen, lagere inkomsten door het maximumtarief voor de rijbewijzen en derving van reclame-inkomsten bij de exploitatie van billboards.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	Beschikbaar 2011	Beschikbaar 2012/2013	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
Verkiezingen	1.200		1.200
Minder inkomsten max. tarief rijbewijzen			500
Korting rijksbijdrage WSW 2011	2.000		
Derving inkomsten reclame	900		600
Correctie loon- en prijscompensatie	100		100
Voormalig personeel POO	600	700	
Inburgering		400	

Blijven waken: voldoende buffer

Dankzij de stevige financiële fundering lukt het om de financiële knelpunten op te lossen zonder nieuwe bezuinigingen. Het is wel nodig om op koers te blijven met de afgesproken bezuinigingen. Dit is nodig om de gemeente financieel gezond te houden en de noodzakelijke investeringen in de stad te doen. Het verloop van de bezuinigingen wordt goed in de gaten gehouden. Ook voor de komende jaren zijn er nog risico's voor de begroting. De rijksbezuinigingen zullen hun impact hebben. De effecten van het bestuursakkoord en de decentralisaties van taken als de jeugdzorg en de AWBZ zijn onzeker. Dit geldt ook voor de effecten van de nieuwe Wet werken naar vermogen die per 1 januari 2013 in werking treedt. In 2012 bereiden we ons hierop voor en wordt duidelijker wat de impact is. De ontwikkelingen op de woning- en kantorenmarkt blijven ongewis. Dat geldt ook voor de arbeidsmarkt. Op basis van een gedegen analyse van de risico's is berekend welke buffer de gemeente moet hebben om eventuele stootjes in de komende jaren te kunnen opvangen. U vindt deze analyse van het weerstandsvermogen in hoofdstuk 4. Deze analyse is ten opzichte van de Voorjaarsnota vernieuwd.

1.3 Nieuwe accenten

Ondanks de financiële knelpunten, wordt het coalitieakkoord gewoon uitgevoerd. We voeren geen nieuwe bezuinigingen door. We doen wat we hebben afgesproken, dit geldt voor het beleid dat we altijd uitvoeren en de afgesproken intensiveringen. In 2011 zijn de extra investeringen in de stad al zichtbaar. Burgers, bedrijven, instellingen en toeristen zullen in 2012 zien dat we daar een schepje bovenop doen, zoals in het coalitieakkoord is afgesproken.

Naar een participatiemaatschappij

Het is belangrijk dat alle Hagenaars meebouwen aan de stad. Den Haag ontwikkelt zich van verzorgingsmaatschappij naar participatiemaatschappij; naar een samenleving waarbij mensen actief deelnemen en voor elkaar klaarstaan, zich inzetten voor een ander, de buurt of een vereniging. In Den Haag doet iedereen mee en telt iedereen mee. Het gaat om solidariteit en gedeelde verantwoordelijkheid. Hagenaars maken samen de stad, in wijken, op scholen en op verenigingen. Veel mensen weten zich uitstekend te ontplooiën en kunnen goed op eigen benen staan. Helaas lukt dat niet iedereen. Wij willen er ook zijn voor die mensen die juist een steuntje in de rug nodig hebben. Mensen die echt bijstand nodig hebben, die krijgen die ook. Dat is een basistaak waar de gemeente jaarlijks ruim €300 mln. aan uitgeeft. De komende jaren trekken we daar doordat er meer mensen in de bijstand zitten, nog meer geld voor uit. Momenteel zitten er bijvoorbeeld mensen thuis zonder werk, omdat de werkgelegenheid nog onvoldoende aantrekt. Gehandicapten en chronisch zieken kunnen vaak niet (meer) werken. Zij verdienen een steuntje in de rug. Ook heeft niet iedereen de vereiste startkwalificatie om aan een baan te komen. Taal is de sleutel naar werk en naar contact met andere Hagenaars. In buurten kunnen mensen terecht bij taalbuddies. In 2012 zetten we het taaloffensief voort. Circa 3000 mensen in de bijstand die de Nederlandse taal onvoldoende beheersen, krijgen een taal cursus. Zo kunnen ze meedoen in onze samenleving en staan ze niet buitenspel. We proberen nog zoveel mogelijk mensen vrijwillig te laten inburgeren. Ook zetten we sterk in op taalbeheersing als instrument voor re-integratie van mensen met een bijstandsuitkering. Dit bekostigen we uit een overschot op het participatiebudget. Hierdoor kunnen de komende jaren nog duizenden mensen een taal cursus volgen. Veel mensen die in de bijstand zitten of gezondheidsproblemen hebben, hebben ook financiële problemen. Den Haag op Maat helpt mensen bij het organiseren van hun financiën.

In 2012 zal de afbouw van de ID- en WIW banen worden afgerond. Teruglopende rijksmiddelen voor re-integratie maken het noodzakelijk om te kiezen voor goedkopere en effectievere instrumenten. Gebleken is dat de originele doelstellingen van gesubsidieerde arbeid niet werden gehaald: de door- en uitstroom naar regulier werk kwam te weinig tot stand. Het is tijd voor een andere aanpak. Het nieuwe instrument loondispensatie wordt ingezet door de gemeente. Dit maakt het voor werkgevers aantrekkelijk en makkelijker om mensen in dienst te nemen die niet volledig kunnen werken.

Gezondheid is een belangrijke voorwaarde om te kunnen meedoen in de samenleving. Den Haag bevordert een gezonde leefwijze van de inwoners. We pakken gezondheidsachterstanden in de krachtwijken aan en hebben daarbij speciale aandacht voor overgewicht, vooral onder jongeren. Sport zorgt voor voldoende beweging en draagt bij aan de gezondheid van de Haagse burger. Steeds meer Hagenaars sporten: nu 57 procent. Dat moet nog verder stijgen. Sportverenigingen hebben een belangrijke rol hierin en bekleden daarmee een belangrijke maatschappelijke functie. Zij fungeren ook als brug naar werk of een nuttige dagbesteding. Dat moedigen we aan door het organiseren van kinderopvang of andere activiteiten. Vanaf 2012 trekken we daar zoals afgesproken €2 mln. voor uit. In 2012 openen de deuren van het nieuwe 50-meterbad in Leidschenveen-Ypenburg. Sporters en recreanten kunnen dan een duik nemen in dit mooie nieuwe zwembad.

Afspraken coalitieakkoord	Beschikbaar 2011	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
Maatschappelijke prestaties sportverenigingen		2.000

Bij de start van het coalitieakkoord was geld beschikbaar voor combinatiefunctionarissen. Dit zijn mensen die kinderen vanuit het onderwijs verbinden met sportverenigingen en culturele instellingen. Het Rijk levert hieraan tot en met 2013 een bijdrage, maar stopt daarna. Wij trekken bovenop het coalitieakkoord €1,3 mln. in 2014 uit, zodat de combinatiefunctionarissen deze gehele collegeperiode actief kunnen zijn. Zo kunnen ze hun belangrijke werk blijven doen.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	2014
Combinatiefunctionarissen	1.300

Waar nodig bieden we een vangnet voor de groep mensen die niet op eigen kracht hun leefsituatie kan verbeteren. In het coalitieakkoord besloten we al dat mantelzorgers moeten kunnen rekenen op de steun van de gemeente. Met dit extra geld willen we ervoor zorgen dat overbelaste mantelzorgers ondersteuning krijgen. We trekken hier vanaf 2012 €2,5 mln. voor uit.

Afspraken coalitieakkoord	Beschikbaar 2011	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
Respijtzorg mantelzorg	500	2.500

Vrijwilligers doen belangrijk werk in de stad. Vanaf 2012 zal het zogenaamde buurthuis van de toekomst worden ontwikkeld waarbij sportkantines, scholen en verzorgingstehuizen ook welzijnsactiviteiten zullen huisvesten. Ook zal de oprichting van de Haagse Participatie Maatschappij een feit worden. Onze prioriteit ligt bij mantelzorgers, ouderen en vrijwilligers. Daar trekken we extra geld voor uit. We kiezen ervoor om de oorspronkelijk geplande bezuiniging op vrijwilligerswerk anders in te vullen binnen het programma. Dit betekent dat we de bezuiniging op vrijwilligerswerk teruggedraaien. Voor de realisatie van het aanvalsplan vrijwilligers wordt daarbovenop eenmalig €0,75 mln. extra beschikbaar gesteld.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	2011
Aanvalsplan vrijwilligers	750

Haagse burgers met een laag inkomen kunnen ook in 2012, tegen een kleine vergoeding van €12,50 per jaar, een Ooievaarspas krijgen. Hiermee krijgen ze kortingen op bijvoorbeeld openbaar vervoer en toegang tot voorzieningen en evenementen. Voor kinderen en ouderen blijft de pas gratis.

Per januari 2011 zijn, zoals afgesproken in het coalitieakkoord, het fonds voor chronisch zieken en gehandicapten én het fonds voor ouderen afgeschaft. Via dit fonds hadden chronisch zieken en ouderen recht op €250,- per jaar. Reden van dit besluit was dat landelijke regelingen al voorzagen in een afdoende tegemoetkoming voor chronische zieken en gehandicapten. Dit blijkt voor een beperkte groep slecht uit te pakken. Het gaat om kwetsbare mensen die door gestegen energie- en zorgkosten moeite hebben om hun hoofd boven water te houden. Uit analyse van het NIBUD blijkt ook dat het inkomen van chronisch zieken en gehandicapten onder de grens dreigt te vallen van 70 procent van het minimuminkomen. Dit kan niet. Het is noodzakelijk om de ergste noden te verlichten. Den Haag komt deze mensen daarom tegemoet. Ook de oudere chronisch zieken en gehandicapten, boven de 65 jaar, zullen hierin worden meegenomen. Dit doen wij door een financiële compensatie te verlenen voor de extra zorgkosten die deze groep maakt. We besluiten in deze begroting om de komende 3 jaar alsnog € 4,5 mln. uit te trekken voor (oudere) gehandicapten en chronisch zieken met een minimuminkomen. Hiervan komt €2,5 mln. uit de incidentele ruimte en €2 mln. doordat een deel van de kosten voor schuldhelpverlening betaald wordt uit het participatiebudget. Hiermee creëren we inkomensvoorziening om ervoor te zorgen dat deze kwetsbare groep niet door het ijs zakt.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	2011	2012
Voorziening gehandicapten en chronisch zieken (inclusief 65+)		2.500

De gemeente heeft een zorgplicht voor vluchtelingen die in hoger beroep zijn gegaan tegen de beslissing op hun asielaanvraag. Deze mensen wonen wel in onze stad, maar hebben geen verblijfsvergunning. Hiervoor was geen geld beschikbaar. Om te kunnen voldoen aan onze zorgplicht is het nodig om alsnog €0,4 mln. vrij te maken. We zijn in gesprek met het Rijk hierover, omdat dit de uitvoering van een wettelijke taak betreft.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	Beschikbaar 2011	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
Asieltaken		400

Schoon, heel en veilig

Hagenaars verwachten van de gemeente een veilige, schone en goed onderhouden stad. Veiligheid is een groot goed. De gemeente is de afgelopen jaren, samen met haar belangrijkste partners Openbaar Ministerie en politie, succesvol geweest in de aanpak op het gebied van veiligheid. De criminaliteit is de afgelopen tien jaar daardoor flink gedaald. Toch voelen teveel Hagenaars zich wel eens onveilig in de stad. Het college is nog niet tevreden en investeert extra in veiligheid. In 2011 is dit al €1,9 mln. In 2012 wordt dit verhoogd met €2,8 mln. naar €4,7 mln. Gewelddelicten, straatroof, roofovervallen en woninginbraken hebben ingrijpende gevolgen voor het leven van mensen. Deze zware en veel voorkomende criminaliteit tast het gevoel van veiligheid in de wijken enorm aan. Met de extra middelen treden we hiertegen keihard op. Het extra geld maakt het mogelijk om de aanpak te richten op de verschillende wijken en buurten en op overlastgevende jongeren, veelplegers en ex-delinquenten. Dit gebeurt bijvoorbeeld door gebiedsverboden af te geven, jongeren en ouders te waarschuwen met brieven en jeugdinterventieteams langs te sturen.

We schromen niet om cameratoezicht toe te passen. Georganiseerde criminaliteit wordt stevig aangepakt, vooral als het gaat om mensenhandel, productie van en handel in drugs en het witwassen van geld. Politie, justitie en de gemeenten willen dit zoveel mogelijk belemmeren, bijvoorbeeld door crimineel geld te traceren en af te romen.

Afspraken coalitieakkoord	Beschikbaar 2011	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
Veiligheid	1.900	4.700

De afgelopen jaren was er een integrale aanpak voor jongeren met een justitieel verleden en risicojongeren. De tijdelijke middelen hiervoor vanuit het Rijk zijn gestopt. Dit is onwenselijk, zeker in aanloop naar de nieuwe Wet op de Jeugdzorg die in 2014 in werking treedt. We trekken de middelen in deze coalitieperiode door als overbrugging naar 2014. In 2012 en 2013 geven we hier € 1,7 mln. aan uit bovenop de afgesproken middelen in het coalitieakkoord.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	2012	2013
Compensatie vervallen rijksbijdrage jeugdbeleid en veiligheid	1.700	1.700

Gemeentelijke handhavers vervullen een belangrijke rol als gaat om het toezicht in onze wijken. Zij bestrijden de overlast waar burgers zich aan ergeren, zoals hondenpoep en zwerfvuil. In 2011 hebben we extra geld uitgetrokken om te voorkomen dat het aantal handhavers met 25 zou teruglopen als gevolg van rijksbezuinigingen (€1,8 mln.) In 2012 neemt het aantal stadswachten toe van 100 naar 125. De extra stadswachten zullen ook 's avonds en in het weekend actief zijn. Dit kost €4 mln.

Afspraken coalitieakkoord	Beschikbaar 2011	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
Handhaving 50 extra BOA's	1.800	4.000

Op dit moment loopt een proef met conducteurs op de tram. Zoals afgesproken in het coalitieakkoord is de inzet vanaf 1 juli 2011 verdubbeld. Op de tramlijnen 9 en 16 zijn er meer conducteurs actief. Dit kost jaarlijks €2 mln. Burgers voelen zich hierdoor veiliger in de tram en zullen daardoor eerder met het openbaar vervoer reizen.

Afspraken coalitieakkoord	Beschikbaar 2011	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
Conducteurs op de tram	1000	2.000

Een stad is alleen prettig om in te wonen als die schoon en heel is. Onderhoud aan basisvoorzieningen als wegen, fietspaden, bomen en verlichting is daarvoor noodzakelijk. We trekken extra geld uit voor het onderhoud in de openbare ruimte. Vanaf 2012 is dit jaarlijks €5 mln. Van dit geld worden bijvoorbeeld wegen onderhouden, straatmeubels opgeknapt en bomen geplant.

Afspraken coalitieakkoord	Beschikbaar 2011	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
Extra onderhoud openbare ruimte		5.000

Deze collegeperiode worden 2500 nieuwe ondergrondse vuilcontainers geplaatst. Veel van die containers worden geplaatst in de krachtwijken, omdat juist daar relatief veel mensen op een kleine oppervlakte leven. In 2012 worden er naast de 550 ondergrondse containers in de Schilderswijk, ook ongeveer 500 geplaatst in de wijken Scheveningen, Laak en Segbroek. In 2014 zijn er in totaal 4500 ondergrondse afvalcontainers in de stad. Ook komen er 500 extra afvalbakken bij.

Het budget voor de openbare verlichting was niet toereikend om ervoor te zorgen dat de straatverlichting adequaat werkt. Het aantal lichtpunten en de energiekosten waren te veel gestegen. Het budget wordt daarom bijgesteld. Vanaf 2012 zullen er minder storingen zijn in de verlichting op straat. Burgers zullen zich daardoor minder vaak onveilig voelen.

Infrastructurele kunstwerken, zoals bruggen, tunnels en kademuren, moeten eens in de zoveel tijd worden vervangen of gerenoveerd. Hiervoor is in deze begroting €11 mln. uitgetrokken. Het herstellen en vervangen van kademuren is een prioriteit. In 2012 wordt de brug aan de dr. Kuypersstraat vervangen. In 2010 bezweek de kademuur aan de Conradkade. Hierdoor rijdt tram 11 een andere route. Deze kade gaan we in 2012 vernieuwen, zodat tramreizigers daarna gewoon weer hun vertrouwde route kunnen volgen. Recent bezweek de kademuur aan het Om en Bij. Ook die zullen we in 2012 herstellen.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
Kapitaallasten vervanging bruggen, tunnels, kades e.d. (investering €11 mln.)	880

Bij een mooie stad hoort cultureel erfgoed. Den Haag heeft vele prachtige monumenten. Het budget was niet toereikend om achterstallig onderhoud uit te voeren. Deze monumenten mogen niet verloren gaan. We investeren hierin daarom in totaal €1 mln.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	2012	2013
Monumentenzorg	500	500

Den Haag wil een aantrekkelijke stad zijn om in te wonen, te werken, te recreëren en te leven. Een goede kennismaking met de stad begint bij een goede entree. De toegangswegen naar de stad hebben een opfrisbeurt nodig. Dat kost geld. In het coalitieakkoord was dit nog niet beschikbaar. We trekken alsnog in deze begroting €2,5 mln. hiervoor uit. Hiermee gaan we de toegangspoorten van de stad - de A44, de Utrechtsenbaan en Scheveningen - opknappen.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	2012
Entrees naar de stad	2.500

Een belangrijke trekpleister van onze stad is Scheveningen. Dit moet zo blijven. In 2011 en 2012 wordt er hard gewerkt om de boulevard op te knappen en moderniseren. De boulevard moet schoon zijn en goed onderhouden. Alleen dan blijft het aantrekkelijk voor mensen om naar Scheveningen te gaan. Hiervoor was nog geen budget. Dit wordt gerepareerd in deze begroting. Vanaf het moment dat de nieuwe boulevard af is, kosten beheer en onderhoud elk jaar €0,6 mln.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
Onderhoud Scheveningen Boulevard	600

Uit bovenstaand voorbeeld blijkt dat het noodzakelijk is om bij een besluit over nieuwe investeringen tegelijkertijd een besluit te nemen over de beheerkosten die ermee gepaard gaan. Als dit niet gebeurt kan er een tekort ontstaan. Dat is financieel niet deugdelijk. Het is zaak om hiervoor geld beschikbaar te hebben, zodat bij concrete besluiten over toekomstige investeringen het beheer en onderhoud ook geregeld kunnen worden.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
Beheer en onderhoud toekomstige investeringen	1.000

Investeren in de toekomst

Den Haag groeit. Den Haag moet een fijne stad blijven om in te wonen, werken en recreëren. Daarom wordt geïnvesteerd in de toekomst. Die begint bij de jeugd. Bij jongeren proberen we taalachterstanden te voorkomen. Haagse peuters die de taal nog onvoldoende beheersen, kunnen naar de vroegschoolse educatie. In 2012 verwachten wij dat daar 2000 kinderen aan meedoen. Kinderen

horen in de klas thuis, en niet op straat. Jongeren die verzuimen van school, kunnen ook in 2012 binnen 3 weken een ambtenaar van de gemeente aan de deur verwachten.

Het is belangrijk dat onze kinderen kunnen leren in goed uitgeruste klaslokalen en gezonde schoolgebouwen. Brede buurtscholen worden een centrale plek in de wijk. Doel is om '24/7' ruimte te bieden voor goede scholing en zelfstandig kunnen meedoen in de Haagse samenleving; Vanaf 2012 trekken we €5 mln. extra uit voor de huisvesting van scholen. We blijven inzetten op het bevorderen van het academische klimaat in onze stad. De steeds verdergaande samenwerking tussen de drie metropooluniversiteiten (Leiden, Delft en Rotterdam) biedt ook voor Den Haag uitgelezen kansen.

Afspraken coalitieakkoord	Beschikbaar 2011	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
Onderwijshuisvesting	400	5.000

Den Haag is een stad met een rijke cultuur en traditie. De stad telt veel musea, monumenten en bezienswaardigheden. De bezoekers van Den Haag waarderen onze stad met een 7,5! Onze stad is kandidaat om Europese cultuurhoofdstad in 2018 te worden. In 2012 valt hierover het besluit. We gaan de strijd aan met enkele andere steden in Nederland. Doel is om als winnaar uit de competitie te komen. Voor de voorbereidingen is onvoldoende budget beschikbaar. In 2012 zetten we hier €0,15 mln. voor opzij, bovenop de €2 mln. die eerder al was toegekend.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	2012
Vorbereiding Den Haag culturele hoofdstad	150

Den Haag viert de komende jaren maar liefst twee belangrijke cultuurhistorische mijlpalen. Het Koninkrijk der Nederlanden bestaat in 2013 200 jaar. Het Vredespaleis bestaat in hetzelfde jaar 100 jaar. We willen bij beide evenementen stilstaan en die aangrijpen om Den Haag in de schijnwerpers te zetten. Hiervoor was vooralsnog geen geld beschikbaar. In 2012 en 2013 bereiden we deze evenementen samen met het Rijk voor. We trekken hiervoor samen eenmalig €1,3 mln. uit.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	2012	2013
Vieringen jubilea Koninkrijk en Vredespaleis	650	650

Een blik op de toekomst kan niet zonder blik op duurzaamheid en een gezonde leefomgeving. De gemeente geeft het goede voorbeeld. We werken CO2-neutraal. Geld is beschikbaar voor goede initiatieven op het gebied van energiebesparing. Zo stellen wij in 2012 energiecoaches aan om burgers en bedrijven te ondersteunen bij het treffen van duurzame maatregelen. Burgers en bedrijven die bijvoorbeeld zonnepanelen of dubbelglas willen plaatsen, komen in aanmerking voor financiële ondersteuning. Ook wordt in 2012 een innovatief duurzaamheidscentrum opgericht. In 2012 stijgt het aantal oplaadpunten voor elektrische voertuigen naar 10.

Afspraken coalitieakkoord	Beschikbaar 2011	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
Energieverbruik, initiatieven vanuit de stad	200	1.000

Ondernemers moeten goed kunnen ondernemen in de stad. Bepaalde sectoren bieden de komende jaren kansen. Dit geldt bijvoorbeeld voor het cluster veiligheid. Grote instellingen en bedrijven moeten zich in Den Haag vestigen. Dit levert ook veel werk op voor middelgrote en kleine bedrijven in de stad. Met 'Kansen voor West' stimuleren wij innovatie en ondernemerschap in de stad, de openbare ruimte en het vestigingsklimaat. We willen ervoor zorgen dat bestaande ondernemers in de stad blijven en dat nieuwe naar de stad toe komen. Dat zit ook in praktische dingen. In 2012 vereenvoudigen we bijvoorbeeld tal van vergunningen.

Om een bedrijf te vestigen is passende ruimte nodig. Er is veel vraag naar kleine bedrijfsruimten, en juist veel aanbod van grote bedrijfsruimten. We willen vraag en aanbod bij elkaar brengen. In de regio worden afspraken gemaakt over deze aanpak.

Startende ondernemers krijgen vanaf 2012 een steuntje in de rug. Dan kunnen zij gecompenseerd worden voor de OZB-lasten.

Afspraken coalitieakkoord	Beschikbaar 2011	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
Geen OZB startende ondernemers		500

Goed wonen is voor iedereen een recht. De ambitie uit het coalitieakkoord om een flink aantal nieuwe woningen te realiseren is bijgesteld. We gaan nu voor 1500 woningen per jaar. De woningmarkt stagneert, maar valt niet geheel stil. Zo gaan we rondom Scheveningen Haven starten met woningbouw. Den Haag wil een echte studentenstad worden. Het is belangrijk dat studenten en jongeren een goede en betaalbare woning vinden in de stad. Aan de Waldorpstraat worden op dit moment twee woontorens gebouwd waar in totaal 604 studenten in 292 zelfstandige eenheden en 312 kamers Short Stay Housing komen te wonen. Ook aan het Van Limburg Stirumhuis aan de Hoefkade, in het Kleine Belastingkantoor tegenover Hollands Spoor, het Rode dorp en op het Anna van Buerenplein zullen honderden studentenwoningen worden gecreëerd.

In 2012 zetten we ook in op de (tijdelijke) huisvesting van arbeidsmigranten. Zij wonen nu vaak illegaal en onveilig. Met de corporaties is afgesproken dat zij de komende jaren 1500 woningen bouwen voor arbeidsmigranten. Woonoverlast bestrijdt de gemeente samen met de politie en de woningcorporaties. Mensen die woonoverlast veroorzaken, kunnen gele of rode kaarten krijgen. Als een situatie echt onhoudbaar is, moet de veroorzaker van de overlast in een zogenaamd 'Skeave Huse' tot inkeer komen. In sommige panden is niet alleen sprake van overlast, maar zelfs van illegale bewoning of activiteiten. De Haagse Pandbrigade legt huisbezoeken af op zoek hiernaar.

Burgers moeten zich goed kunnen verplaatsen in de stad. Veel van de investeringen in de stad op het terrein van mobiliteit lopen via het mobiliteitsfonds van het stadsgewest Haaglanden. We betalen per inwoner. De stijging van het aantal inwoners was niet begroot. Dit wordt in deze begroting hersteld.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	2012	2013	2014	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
Indexering mobiliteitsfonds	1.460	1.560	1.660	1.760

Binnen de stad is de fiets een schoon en snel vervoermiddel. In 2012 komen er nieuwe fietspaden bij en worden bestaande opgeknapt. De aanleg van de zogeheten stertroutes heeft prioriteit. Bij 30 tramhaltes komen meer fietsenstallingen. Dit draagt bij aan de aantrekkelijkheid van het openbaar vervoer. In 2012 nemen we nieuwe Randstadrailvoertuigen in gebruik. Ook worden er 40 nieuwe trams besteld, die oude trams gaan vervangen.

Mensen willen dat hun huis of werk goed bereikbaar is met de auto. In deze begroting sparen we voor de infrastructuur. Hagenaars kunnen in sommige wijken nu niet goed parkeren, doordat de parkeerdruk zelfs na invoering van betaald parkeren hoog blijft. In 2012 versnelt de aanleg van 2500 nieuwe parkeerplaatsen in woonwijken. Dit kost jaarlijks €4,5 mln.

Afspraken coalitieakkoord	Beschikbaar 2011	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
2500 extra parkeerplaatsen	200	4.500

Den Haag onderscheidt zich van andere steden door haar internationale karakter. Meer dan 175 internationale organisaties zorgen ervoor dat onze stad een kruispunt is van internationaal verkeer.

Juist voor de creatie van banen is deze sector van groot belang. We blijven dus inzetten op het binnenhalen van nieuwe instellingen.

Het coalitieakkoord bevat ambities op het terrein van de ontwikkeling van de stad. Hiervoor zijn vaak grote investeringen nodig, waarvoor we het geld nog niet op de plank hebben liggen. In deze begroting kiezen we ervoor om een deel te sparen voor deze grote projecten. We zetten hier nu geld voor opzij, zodat we later in staat zijn om een definitief besluit te nemen over een investering. Dit wordt gefinancierd uit de structurele investeringsruimte. Om dit te kunnen doen, hebben we ook goed gekeken welke ruimte er zit in de raming van de kosten van gemeentelijke investeringen. Mede op verzoek van de gemeenteraad is kritisch gekeken naar de systematiek rond de reserve Kapitaallasten. Een eerste analyse (zie paragraaf Investeringsruimte) leidt tot de conclusie dat het langer duurt om investeringen te realiseren dan gepland. Deze vertraging betekent dat in ieder geval €2,6 mln. niet nodig zal zijn voor de afgesproken investeringen. Dit geld wordt toegevoegd aan het budgettaire kader en ingezet voor het sparen voor de grote projecten. In de Voorjaarsnota 2012 volgen de resultaten van een meer diepgaande analyse en zal worden gezien of wellicht een groter bedrag kan worden herbestemd.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	2011
Reserve grote projecten	12.600

We zetten belangrijke stappen om de investeringen in het Dans- en Muziekcentrum Spuiplein. De nog niet beschikbare incidentele kosten worden nu gedekt. Daarnaast wordt een deel gespaard. Ook sparen we om investeringen in de toekomst voor de infrastructuur mogelijk te maken. Dit is ook nodig om de bijdrage te kunnen leveren die het Rijk vraagt van de regio/gemeente bij Rijksinvesteringen in regionale infrastructuur. Dit doen we door extra geld binnen het meerjarig investeringsprogramma (MIP) op te nemen. In het hoofdstuk Investeringsruimte staat een toelichting over de werking van investeringen en de kapitaallasten, dit zijn de kosten van de investeringen. Deze zijn afhankelijk van de omvang van de investering en de afschrijvingstermijn die geldt. In dat hoofdstuk is ook opgenomen hoe het budgettaire kader wordt ingezet voor de investeringen.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	2012
Incidentele kosten Dans- en Muziekcentrum Spuiplein	2.600

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	2011	2012	2013	2014	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
Dans- en Muziekcentrum Spuiplein			300	1.400	1.400
Infrastructuur	500	1.000	1.725	2.075	2500

In deze collegeperiode starten we met de uitvoering van het Masterplan Scheveningen. Als sluitstuk op het masterplan wordt de openbare ruimte aangepakt. Hiermee ontstaat een kwalitatief hoogwaardige uitstraling van het gebied. We trekken hiervoor €3,8 mln. voor uit.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	2012
Scheveningen haven	3.800

Voor investeringen in de stad vervult het cofinancieringsfonds een belangrijke rol. Elke euro die we als gemeente in dat fonds steken, wordt meer dan verdubbeld doordat andere partijen fors mee investeren in concrete projecten. Hiermee kunnen we goede dingen doen voor de economie van de stad. In 2012 besteden we vanuit dit fonds bijvoorbeeld geld aan de winkelstraten. Ook steken we geld in de Haagse Markt. Door een betere ontsluiting en bereikbaarheid, het vernieuwen en uitbreiden van voorzieningen op en rond het marktterrein en het vernieuwen van de bestrating en ondergrondse infrastructuur wordt de Haagse Markt weer aantrekkelijk voor alle Hagenaars. Een mooie, opgeknapt Haagse Markt is de ultieme ontmoetingsplaats voor jong en oud. De cofinancieringspot is wel bijna leeg. Wij vullen deze pot met €5 mln. Hiermee kunnen we ook de komende jaren welkome investeringen in de stad stimuleren.

Extra maatregel t.o.v. coalitieakkoord	2011
Cofinancieringsfonds	5.000

1.4 Conclusie

Financieel zijn het lastige tijden. Burgers en bedrijven hebben het zwaar. Ook de gemeente moet pijnlijke keuzes maken. De begroting wordt hierdoor op de proef gesteld. Veel financiële knelpunten worden opgelost. Dit lukt zonder dat daar nieuwe bezuinigingen voor nodig zijn. Onze stad heeft een mooi toekomstperspectief. Juist als we inspelen op het unieke karakter van de 500.000 Hagenaars en de bijzondere ligging van de stad. De groei van de stad maakt het mogelijk om goede voorzieningen in de stad te creëren en te behouden. De afspraken uit het coalitieakkoord dragen daaraan bij. Veel van de afgesproken investeringen worden in 2012 (extra) zichtbaar in de stad.

De cijfers op een rij

Met een aantal afspraken uit het coalitieakkoord is al in 2011 een begin gemaakt. Bij sommige van die afspraken gaat er in 2012 een schepje bovenop. Andere gaan in 2012 in. Deze investeringen zijn in onderstaande tabel samengevat. In totaal wordt er op basis van de afspraken in het coalitieakkoord in 2012 ruim €25 mln. extra geïnvesteerd in de stad t.o.v. 2012.

Programma	Afspraken coalitieakkoord (x €1000)	Beschikbaar 2011	Beschikbaar vanaf 2012 structureel
Openbare orde en Veiligheid	Veiligheid	1.900	4.700
Onderwijs	Onderwijshuisvesting	400	5.000
Leefomgeving	Handhaving 50 extra BOA's	1.800	4.000
Leefomgeving	Extra onderhoud openbare ruimte		5.000
Sport	Maatschappelijke prestaties sportverenigingen		2.000
Maatschappelijke ondersteuning	Mantelzorg	500	2.500
Verkeer	2500 extra parkeerplaatsen	200	4.500
Verkeer	Conducteurs op de tram	1.000	2.000
Milieu & Duurzaamheid	Energieverbruik, initiatieven vanuit de stad	200	1.000
Financiën	Verlaging OZB-woningen	2.000	3.300
Financiën	Geen OZB-startende ondernemers		500

Sinds het opstellen van het coalitieakkoord hebben zich ontwikkelingen voorgedaan die een effect hebben op de begroting. Een aantal financiële knelpunten is opgelost in deze begroting. In de onderstaande tabel staan de nieuwe financiële besluiten ten opzichte van het coalitieakkoord samengevat. De belangrijkste besluiten zijn in bovenstaande tekst toegelicht. Alle besluiten zijn opgenomen en toegelicht in hoofdstuk 2. Deze dingen worden gefinancierd uit de budgettaire ruimte. Het budgettaire kader is opgenomen in hoofdstuk 6.

Nieuwe besluiten begroting 2012	2011	2012/13	2012	2013	2014	vanaf 2015 structureel
Correctie loon- en prijscompensatie	100		100	100	100	100
Maximum tarieven rijbewijs			500	500	500	500
Verkiezingen	1.200		1.200	1.200	1.200	1.200
Vorbereiding Den Haag culturele hoofdstad		150				
Cultuur (incidentele kosten dans- en muziekcentrum)		2.600				
Asieltaken (ongedocumenteerden)			400	400	400	400
Uitvoeringskosten inburgering		400				
WWB-I	18.900	5.300				
Korting rijksbijdrage 2011 WSW	2.000					
Voorziening ouderen en gehandicapten		2.500				
Compensatie rijksbijdrage jeugdbeleid en veiligheid			1.700	1.700		
Onderhoud Scheveningen Boulevard			600	600	600	600
Derving reclame-inkomsten	900		600	600	600	600
Scheveningen Haven		3.800				
Entrées naar de stad (A44, U'baan,Scheveningen)		2.500				
Combi-functionarissen sport/welzijn t/m 2014					1.300	
Monumentenzorg		1.000				
Aanvalsplan vrijwilligers	750					
Voormalig personeel POO	600	700				
Indexering mobiliteitsfonds			1.460	1.560	1.660	1.760
Ruimtelijke ordening	3.500	5.100				
Tekort bouwleges 2010	7.500					
Afwaarderingen vastgoedsector	15.600					
Woningbouwproject Haga	13.700					
Viering jubilea Koninkrijk en Vredespaleis		1.300				
Aanvullende frictiekosten personele ombuigingen		20.000				
Cofinancieringsfonds	5.000					
Inzet vrijval reserve kapitaallasten voor grote projecten	12.600					
Beheer en onderhoud toekomstige investeringen				1.000	1.000	1.000
Toevoeging MIP grote projecten			465	1.490	2.940	4.165
Totaal	82.350	45.350	7.025	9.150	10.300	10.325

Onderstaande tabel bevat de nieuwe investeringen t.o.v. het coalitieakkoord die gedaan worden vanuit de investeringsruimte in de begroting.

Inzet investeringsruimte MIP bedragen €1.000	2011	2012	2013	2014	Vanaf 2015 structureel
Dans en Muziekcentrum Spuiplein			300	1.400	1.400
Vervanging bruggen,tunnels, kades e.d.		880	880	880	880
Opnemen project Aagje Dekenlaan in MIP		85	85	85	85
Opnemen project Sportcampus in MIP		0	0	0	2.800
Infrastructuur	500	1.000	1.725	2.075	2.500
Totaal	500	1.965	2.990	4.440	7.665

1.5 Topindicatoren

Programma	nr.	Topindicator	Nulmeting 2000-2003	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Dienstverlening en Stadsdelen	1	Klanttevredenheid dienstverlening <i>Bron: Stadsenquête 2010</i>	77%	79%	81%	84%	87%	90%	90%
Openbare orde en Veiligheid	2	Beoordeling gevoel van onveiligheid in eigen stadsdeel en Den Haag als geheel:							
		-percentage dat zich wel eens onveilig voelt	46,6%	37,4%	34%	34%	34%	34%	34%
		-percentage dat zich vaak onveilig voelt	9,1%	6,8%	5%	5%	5%	5%	5%
		<i>Bron: Landelijke Integrale veiligheidsmonitor</i>							
Cultuur	3	Oordeel bezoeker over aanbod cultuurvoorzieningen (in schaal van 1 – 10) <i>Bron: Stadsenquête 2010</i>	7,4	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5
Onderwijs	4	Aantal doelgroeppeuters dat deelneemt aan vroeg- en voorschoolse educatie <i>Bron: LLZ/Civision</i>	1.442	2.350	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
Integratie en Krachtwijken	5	Hagenaars dat slaagt voor het inburgeringsexamen als % van het aantal Hagenaars dat examen doet <i>Bron: ISI (Informatie Systeem Inburgering)</i>	76%	68%	81%	82%	83%	84%	-
Werk en Inkomen	6	Bijstandsvolume als percentage van de huishoudens in Den Haag <i>Bron: Aantal huishoudens CBS en bijstandsvolume SZW</i>	6,8%	7,7%	7,3%	7,7%	7,6%	7,6%	7,6%
Sociale voorzieningen en Armoedebestrijding	7	Percentage huishoudens dat gebruikmaakt van de minimavoorzieningen ten opzichte van het aantal huishoudens met een inkomen tot 130% van het wettelijk sociaal minimumloon <i>Bron: Armoede monitor</i>	84%	90%	80%	70%	70%	70%	70%
Jeugd en Gezin	8	Aantal door JGZ bereikte kinderen in het eerste jaar	98%	98%	98%	95%	95%	95%	95%
		Aantal kinderen 4 -19 jaar in beeld bij de JGZ <i>Bron: Registratie dienst OCW</i>	n.v.t.	85%	80%	80%	80%	80%	80%

Programma	nr.	Topindicator	Nulmeting 2000-2003	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Leefomgeving	9	Oordeel inwoners over woonomgeving (rapportcijfer)	7,1	7,1	7,1	7,2	7,3	7,4	7,4	
<i>Bron: Veiligheidsmonitor</i>										
Economie	10	Aantal arbeidsplaatsen in Den Haag	225.000	263.845	266.000	266.000	268.000	270.000	270.000	
	<i>Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden 2010</i>									
	11	Waardering van het ondernemersklimaat	6,4	6,6	6,6	6,7	6,7	6,8	6,8	
	<i>Bron: Benchmark Ondernemersklimaat</i>									
Sport	12	% Sportdeelname totaal Den Haag	54%	57%	57%	61%	63%	65%	65%	
<i>Bron: Stadsenquête, RSO</i>										
Maatschappelijke ondersteuning	13	Het aandeel klanten met een Wmo-voorziening dat aangeeft dat deze voorziening bijdraagt aan het zelfstandig kunnen blijven wonen.	84%	78%	85%	85%	85%	85%	85%	
<i>Bron: SGBO-onderzoek tevredenheid cliënten WMO</i>										
Volksgezondheid en Zorg	14	Aantal dak- en thuislozen met trajectplan afgezet tegen het totale aantal dak- en thuislozen	300/2.000	2.000/2.000	2.100	2.200	2.300	2.488	2.488	
<i>Bron: Centraal Coördinatie (CCP) Punt Maatsch. Opvang</i>										
Verkeer	15	Reistijdenmatrix van verkeersstromen								
		Gemiddelde trajectsnelheid auto:								
		- Internationale Ring + inprickers (km/u)	44,2		35-40	35-40	35-40	35-40	35-40	
		- Stedelijke hoofdwegen (km/u)	26,7		20-25	20-25	20-25	20-25	20-25	
		Reistijd stadsrand tot toplocaties in minuten	nmb		20	20	20	20	20	
	<i>Bron: Rapportage Bureau Dufec maart 2010.</i>									
	16	Het aantal buurten met een parkeerdruk van meer dan 90%	5		5	5	5	3	2	
		<i>Bron: Rapport Aanpak parkeren woongebieden</i>								
	17	Vervoerswijze van Haagse burgers, % verplaatsingen per categorie								
		Auto	36,5		36,3	36	35,8	35,5	35,3	
Openbaar Vervoer		17,5		17,8	18	18,3	18,5	18,8		
Fiets		16,2		16,3	16,3	16,4	16,5	16,6		
Lopen		29,8		29,8	29,7	29,6	29,5	29,4		
<i>Bron: Mobiliteit van de Hagenaar 2007-2008 (op basis van het Mobiliteitsonderzoek Nederland)</i>										

Programma	nr.	Topindicator	Nulmeting 2000-2003	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Wonen	18	Wijziging woningvoorraad							
		Opgeleverde nieuwbouw	2.471	1.973	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500
		Overige toevoegingen aan de woningvoorraad zijnde geen nieuwbouw	191	522	200	200	200	200	200
		Totaal onttrekkingen aan woningvoorraad	1.622	598	540	540	540	540	540
		Saldo wijziging woningvoorraad	1.040	1.897	1.160	1.160	1.160	1.160	1.160
		<i>Bron: CBS woningvoorraad, bewerking DSO/onderzoek</i>							
Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	19	Aantal vestigers in en vertrekkers uit Den Haag							
		- aantal vestigers uit het binnenland	18.259	19.008	17.806	17.491	17.173	17.352	17.807
		- aantal vestigers uit het buitenland	16.593	15.710	17.442	17.402	17.011	16.608	16.414
		- aantal vertrekkers naar het binnenland	17.947	18.028	21.855	22.294	22.623	22.323	21.710
		- aantal vertrekkers naar het buitenland	12.619	12.605	12.938	12.985	12.984	12.946	12.924
		<i>Bron realisatie: GBA, bron prognose: Bevolkingsprognose 2010-2030</i>							
Milieu en Duurzaamheid	20	CO2-reductie (%)	0%	-46%	4%	5%	6%	7%	8%
		Uitstoot CO2 in kton	2.203	3.226	2.115	2.093	2.071	2.049	2.027
		<i>Bron 2007: Carbase/Carmon, bron 2010: DHV CO2-scanner</i>							
Citymarketing en Internationale stad	21	Aantal toeristen:							
		- hotelgasten uit het buitenland	315.000	293.300	280.000	300.000	300.000	315.000	315.000
		- aantal hotelovernachtingen van buitenlandse gasten	633.600	570.000	600.000	620.000	640.000	650.000	650.000
		<i>Bron: CBS</i>							
	22	Aantal instellingen in het cluster vrede en recht	71	84	87	91	95	99	103
<i>Bron: Jaarplan BIZ/International Desk 2007</i>									
Financiën	23	Positie op de ranglijst van gemeentelijke woonlasten van de grote gemeenten	5	2	Top 3	Top 3	Top 3	Top 3	Top 3
<i>Bron: COELO</i>									

1.6 Samenstelling college van burgemeester en wethouders

Jozias van Aartsen, Burgemeester

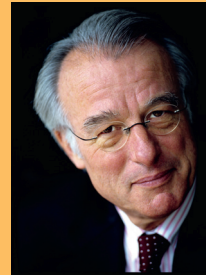
Portefeuille Openbare Orde en Veiligheid, Algemene Bestuurlijke Aangelegenheden en Representatie

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

College en bestuur

Openbare orde en Veiligheid

Citymarketing en Internationale Stad

Marnix Norder

Portefeuille Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

Integratie en Krachtwijken

Wonen

Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling

Stadsdeelwethouder Scheveningen

Sander Dekker

Portefeuille Financiën en Stadsbeheer

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

Leefomgeving

Financiën

Overige beleidsvoornemens

Stadsdeelwethouder Segbroek

Marjolein de Jong

Portefeuille Cultuur, Binnenstad en Internationaal

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

Cultuur

Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling

Citymarketing en internationale stad

Stadsdeelwethouder Centrum

Karsten Klein

Portefeuille Jeugd, Welzijn en Sport

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

Jeugd en Gezin

Sport

Maatschappelijke ondersteuning

Stadsdeelwethouder Loosduinen

Rabin Baldewsingh

Portefeuille Volksgezondheid, Duurzaamheid, Media en Organisatie

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

Mediabeleid, monumenten, archeologie

Volksgezondheid en Zorg

Milieu en Duurzaamheid

Interne dienstverlening

Stadsdeelwethouder Escamp

Peter Smit

Portefeuille Verkeer, Binckhorst, Vlietzone

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

Verkeer

Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling

Stadsdeelwethouder Leidschenveen-Ypenburg

Ingrid van Engelshoven

Portefeuille Onderwijs en Dienstverlening

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

Dienstverlening en Stadsdelen

Onderwijs

Stadsdeelwethouder Haagse Hout

Henk Kool

Portefeuille Sociale zaken, Werkgelegenheid, Economie

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:

Werk en Inkomen

Sociale voorzieningen en armoedebestrijding

Economie

Stadsdeelwethouder Laak

2. Beleidsbegroting

2.1 Programma Gemeenteraad

Coördinerend portefeuillehouder: Presidium

Gemeenteraad		Vertegenwoordigen van alle Haagse burgers	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>7.623</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>225</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>7.398 N</td></tr> </table>	Lasten	7.623	Baten	225	Saldo	7.398 N
Lasten	7.623								
Baten	225								
Saldo	7.398 N								
Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)							
Gemeenteraad	De raad als volksvertegenwoordiger stelt de kaders en controleert deze.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>1.653</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>1.653 N</td></tr> </table>	Lasten	1.653	Baten	0	Saldo	1.653 N	
Lasten	1.653								
Baten	0								
Saldo	1.653 N								
Ombudsman	Het uit een onafhankelijke positie behandelen van klachten van burgers en instellingen.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>481</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>481 N</td></tr> </table>	Lasten	481	Baten	0	Saldo	481 N	
Lasten	481								
Baten	0								
Saldo	481 N								
Bestuursondersteuning raad	Terzijde staan van raad en commissies en verzorgen van communicatie burger - raad.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>2.333</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>207</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>2.126 N</td></tr> </table>	Lasten	2.333	Baten	207	Saldo	2.126 N	
Lasten	2.333								
Baten	207								
Saldo	2.126 N								
Apparaatskosten raad	Betalen van vergoedingen aan fracties en het treffen van voorzieningen t.b.v. de raad.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>2.677</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>18</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>2.659 N</td></tr> </table>	Lasten	2.677	Baten	18	Saldo	2.659 N	
Lasten	2.677								
Baten	18								
Saldo	2.659 N								
Rekenkamer	Onderzoeken doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid van gevoerd bestuur.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>479</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>479 N</td></tr> </table>	Lasten	479	Baten	0	Saldo	479 N	
Lasten	479								
Baten	0								
Saldo	479 N								

Beoogd maatschappelijk effect: wat willen we bereiken?

De gemeenteraad vertegenwoordigt alle Haagse burgers en staat aan het hoofd van de gemeente (artikel 125, eerste lid van de Grondwet). Met de twee andere bestuursorganen, het college van b en w en de burgemeester, vormt de raad het gemeentebestuur van Den Haag.

De gemeenteraad functioneert als volksvertegenwoordigend orgaan, stelt de kaders vast van het door het college van b en w te voeren beleid en controleert het door het college gevoerde beleid.

In zijn taakuitoefening wordt de raad bijgestaan door de griffier en de overige op de griffie werkzame ambtenaren. De griffie zorgt voor:

- de dienstverlening aan de raad en de door de raad ingestelde commissies;
- de ondersteuning van de relatie tussen de raad en de burger;
- de communicatie tussen de raad en de burger.

Gemeentelijke bijdrage: wat gaan we daarvoor doen?

Naast de Rekeningencommissie en de Algemene Raadscommissie heeft de gemeenteraad vier raadscommissies ingesteld: de Commissies Bestuur, Ruimte, Leefomgeving en Samenleving. Elk van deze vakcommissies bestrijkt zoveel mogelijk met elkaar samenhangende beleidsvelden. De Rekeningencommissie onderzoekt de jaarrekeningen van het gemeentebestuur en het gevoerde financiële beheer. De Algemene Raadscommissie heeft een permanente status gekregen. De commissie heeft primair tot taak advies aan de raad uit te brengen over aangelegenheden, die zich voordoen in de periode tussen de installatie van de nieuwe leden van de raad en de instelling van raadscommissies. Daarnaast kan het presidium in bijzondere gevallen besluiten om, gelet op de

integraliteit van een bepaald onderwerp, ook nadat de raadscommissies zijn ingesteld een dergelijk onderwerp aan de Algemene Raadscommissie ter behandeling toe te wijzen.

Mede op basis van een evaluatie van het commissiestelsel heeft op 24 februari 2011 een raadsconferentie plaatsgevonden, waar gediscussieerd is over de positie en werkwijzen van de raad en de commissies. Ambitie is om de raadsdebatten meer politiek en minder technisch te maken. Afspraken zijn gemaakt over een wijziging van de spreektijdenregeling in raads- en commissievergaderingen die moet leiden tot heldere en transparante debatten, en over een uitgebreidere verslaglegging van commissievergaderingen. Voorts werd geconcludeerd tot opheffing van de Commissie voor de Stadsdelen. Stadsdeelpannen en stadsdeelactiviteitenprogramma's zullen in het vervolg worden behandeld in de Commissie Bestuur.

Voor de raadsperiode 2010 – 2014 heeft het presidium een nieuwe raadscommunicatiestrategie vastgesteld. Op basis hiervan wordt jaarlijks een raadscommunicatieplan uitgebracht, waarin de voor dat jaar voorgenomen activiteiten en projecten worden beschreven. In januari 2012 zal het presidium het communicatieplan en de activiteiten voor dat jaar vaststellen.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	7.380	7.303	7.150	7.149	7.149
Goedgekeurde mutaties	4	174	177	-26	-26
Subtotaal	7.384	7.477	7.327	7.123	7.123
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	48	146	187	186	152
Totaal lasten	7.432	7.623	7.514	7.309	7.275

BATEN (incl. onttrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	25	25	25	25	25
Goedgekeurde mutaties	100	200	203	0	0
Subtotaal	125	225	228	25	25
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	0	0	0	0	0
Totaal baten	125	225	228	25	25

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
BR Friciekosten bezuinigingen	3613	403	-	200	203
Reserve WIA (3822)	3606	52	7	-	59
Eindtotaal		455	7	200	262

2.2 Programma College en Bestuur

Coördinerend portefeuillehouder: Jozias van Aartsen

College & Bestuur		Het operationaliseren van beleid naar de Haagse samenleving	Lasten 49.665 Baten 9.342 Saldo 40.323 N
Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)	
College van B&W	Het betalen van salarissen en wachtgeldten aan (voormalige) leden van het college van B&W.	Lasten 2.073 Baten 0 Saldo 2.073 N	
Bestuursondersteuning en bestuursadvisering College van B&W	Zorgen voor adequate advisering en secretariële ondersteuning van het bestuur.	Lasten 7.124 Baten 575 Saldo 6.549 N	
Concernfunctie POI en Communicatie	Het adviseren en ondersteunen van het bestuur op het terrein van POI en Communicatie.	Lasten 27.389 Baten 8.179 Saldo 19.210 N	
Concernfunctie Juridische zaken	Het adviseren en ondersteunen van het bestuur op het terrein van Juridische zaken.	Lasten 1.051 Baten 0 Saldo 1.051 N	
Concernfunctie Financiën	Het adviseren en ondersteunen van het bestuur op financieel terrein.	Lasten 5.879 Baten 343 Saldo 5.536 N	
Apparaatskosten college van B&W	Het organiseren van representatieve evenementen en het treffen van functionele voorzieningen.	Lasten 3.049 Baten 245 Saldo 2.804 N	
Bestuurlijke samenwerking	Het leveren van bijdragen aan het Stadsgewest Haaglanden en de VNG.	Lasten 3.100 Baten 0 Saldo 3.100 N	

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

De gemeenteraad, het college van b en w en de burgemeester vormen het gemeentebestuur van Den Haag. Het college van b en w bereidt het beleid voor en zorgt voor de uitvoering. Het college wordt daarin ondersteund door de ambtelijke organisatie. Het college stelt jaarlijks een meerjarenbegroting op, die ter goedkering en vaststelling wordt aangeboden aan de raad.

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Programma 2 richt zich op de (strategische) ondersteuning van het college van b en w en de burgemeester. Dit is voor een deel 'going concern'. Daarnaast richt het programma zich voornamelijk op de concernfuncties/bedrijfsvoering van de gemeente. Dit wordt beschreven in hoofdstuk 3 (bedrijfsvoering). Vanuit de gemeentebrede bezuinigingen volgt voor het programma college en bestuur dat er in 2012 bezuinigd wordt op de representatiekosten van het College, de versobering van bijeenkomsten als de nieuwjaarsbijeenkomst en het opheffen van het interne personeelsblad Breeduit.

Bestuursondersteuning en bestuursadviesing College van B&W

Programmabureau strategie

In 2011 is de gemeentelijke strategiefunctie versterkt door de oprichting van een programmabureau strategie. Het programmabureau maakt advies- en kennisproducten voor het college en het gemeentelijk managementteam. Het signaleert en verkent dienstoverstijgende vraagstukken die belangrijk zijn voor de ontwikkeling van de stad. Het maakt een jaarlijkse monitor met cijfers en analyses over veranderingen in de stad en het maakt een onderzoeksagenda met de belangrijkste kennisvragen over toekomstige dienstoverstijgende vraagstukken. De activiteiten worden in samenwerking met de kerndiensten uitgevoerd. Voor 2012 staan onder meer de volgende activiteiten op de rol:

- de Stand van Den Haag 2012 (monitor);
- enkele studies om antwoord te geven op kennisvragen over de dienstoverstijgende vraagstukken over de toekomst van de stad;
- de inhoudelijke voorbereiding van de retraites van het college en gemeentelijk managementteam en de vertaling daarvan in vervolgacties;
- een reeks activiteiten om nieuwe kennis binnen gemeente te verspreiden;
- Het relatiebeheer met kennisinstellingen als Nicis en planbureaus.

Bestuurlijke samenwerking

Bezuinigingen op samenwerkingsverbanden

In totaal wil het college in 2015 1 mln. bezuinigen op de samenwerkingsverbanden.

Op initiatief van de gemeente Den Haag is de algemene ledenvergadering van de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) akkoord gegaan met een verlaging van de contributie met 2% per jaar (vanaf 2011 t/m 2014). Dit sluit aan met de in de meerjarenbegroting Den Haag ingeboekte bezuinigingen op de contributie.

In de begroting van Haaglanden is voor de jaren 2011 t/m 2014 een verlaging opgenomen van in totaal 10% voor de bijdragen vanuit de gemeenten die daarmee ook aansluit bij de daling in de begroting van de gemeente Den Haag. Het gewest Haaglanden gaat deze bezuiniging realiseren door een pakket van maatregelen op de interne bedrijfsvoering. Uitgangspunt daarbij is dat zoveel mogelijk gebruik wordt gemaakt van onder meer natuurlijk verloop.

Zie programma 3 (openbare orde en veiligheid) over de bezuiniging op het samenwerkingsverband Veiligheidsregio Haaglanden (VRH).

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	56.115	51.428	48.371	45.321	45.321
Goedgekeurde mutaties	-569	-629	-629	371	371
Subtotaal	55.546	50.799	47.742	45.692	45.692
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	100	750	750	100	100
Neutrale mutaties in/tussen programma's	-4.212	-1.884	-6.966	-7.584	-8.283
Totaal lasten	51.434	49.665	41.526	38.208	37.509

BATEN (incl. onttrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	11.847	7.228	5.483	4.363	4.363
Goedgekeurde mutaties	-940	-1.000	-1.000	0	0
Subtotaal	10.907	6.228	4.483	4.363	4.363
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	3.943	3.114	-1.861	-2.419	-3.103
Totaal baten	14.850	9.342	2.622	1.944	1.260

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkings	Eindsaldo
BR Boventalligen	3030	380	-	208	172
BR Concernbrede ICT systemen	3098	11.777	-	8.080	3.697
BR Eigen risicodragerschap WAO (BSD)	3040	320	100	-	420
BR FPU+ en seniorenregeling	3092	118	-	61	57
BR Huis van de Democratie 3903	3071	187	-	75	112
BR Standbeelden Thorbecke en Juliana	3085	194	-	194	-
Dienstcompensatiereserve	3010	948	-	-	948
Eindtotaal		13.924	100	8.618	5.406

2.3 Programma Dienstverlening en Stadsdelen

Coördinerend portefeuillehouder: Ingrid van Engelshoven

Dienstverlening	Gemeentelijke diensten en producten op een excellente manier aan de bewoners, bedrijven en bezoekers aanbieden	Lasten 54.407 Baten 14.850 Saldo 39.557 N
Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)
Burgerzaken	Bevolkingsadministratie, verkiezingen huwelijken, 14070 contactcentrum, fraudebestrijding, modernisering GBA, <i>www.denhaag.nl</i> , kernregistratie natuurlijke personen	Lasten 30.786 Baten 3.791 Saldo 26.995 N
Baten secretarieleges	Verstrekken van o.a. paspoorten, rijbewijzen, uittreksels GBA, afschriften burgerlijke stand, naturalisaties en verklaring omtrent gedrag	Lasten 3.488 Baten 10.887 Saldo 7.399 V
Stadsdelen	Inzet van personeel op stadsdeelkantoren	Lasten 19.799 Baten 172 Saldo 19.627 N
Samenlevingsopbouw (bewonersorganisaties)	Stimuleren en ondersteunen van bewonersorganisaties die zich bezig houden met de belangenbehartiging van bewoners.	Lasten 334 Baten 0 Saldo 334 N

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Het programma Dienstverlening heeft als doelstelling alle diensten en producten van de gemeente op een excellente manier aan de bewoners, bedrijven en instellingen van Den Haag te leveren. De gemeente streeft naar één gezicht; ze wil zoveel mogelijk overkomen als één organisatie. De wensen en problemen van de Hagenaar staan centraal, maar blijft er tegelijkertijd oog voor een zo groot mogelijke kostenefficiëntie. Hagenaars zijn zelf ook een onmisbare schakel in het sociale verband van hun straat, buurt, wijk, stadsdeel en de stad.

Een fors deel van de collectieve dienstverlening wordt ook op stadsdeelniveau uitgevoerd. Het gaat om dienstverlening op de terreinen van Leefbaarheid, Welzijn, Jeugd en Integratie/Burgerschap in de wijk. Doelstelling is het vergroten van de tevredenheid van bewoners over de gemeentelijke dienstverlening en bewonersparticipatie. Dit wordt gerealiseerd door:

- vergroten van de doorzettingsmacht van de bewoners door vragen en ideeën van bewoners en organisaties snel en adequaat te behandelen;
- verbeteren van de collectieve dienstverlening door de bewoners daar directe invloed op te laten uitoefenen;
- verruimen van de burgerbetrokkenheid door bewoners meer invloed te geven op gemeentelijke plannen, activiteiten en budgetten.

Hierdoor merken Hagenaars dat ze ertoe doen en dat zij een onmisbare schakel zijn in het sociale verband van hun straat, hun buurt, hun wijk, hun stadsdeel en hun stad.

Topindicator	Nulmeting 2000-2003	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Klanttevredenheid dienstverlening	77%	79%	81%	84%	87%	90%	90%

Bron: Stadsenquête 2010

In 2010 hebben Hagenaars de dienstverlening in 79% van de gevallen gewaardeerd met een 7 of hoger. De ambitie voor 2011 staat op 90%. Het is, mede gezien de bezuinigingen, niet realistisch om te veronderstellen dat wij deze score binnen één jaar kunnen verbeteren tot 90%. Om deze reden hebben we de ambitie aangepast. Het Masterplan Dienstverlening richt zich vanaf 2011 op een periode van vier jaar. Dit betekent dat de gemeente Den Haag zichzelf als doel stelt dat 90% van de Hagenaar een 7 of hoger geeft voor de dienstverlening met ingang van 2014. Het uitgangspunt hierbij is dat de score tot 2014 een oplopend karakter heeft.

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Burgerzaken

De Hagenaar centraal

De gemeente Den Haag stelt de wensen en problemen van de Hagenaar centraal. Met een half miljoen inwoners en een groot aantal bedrijven en instellingen in de stad, is dit een uitdagende ambitie. De wensen en problemen van deze doelgroepen lopen immers flink uiteen. Dit varieert van standaard dienstverlening, zoals de vijfjaarlijkse verlenging van een paspoort, tot zeer complexe vraagstukken. Deze ambitie vraagt om een gemeentelijke organisatie die denkt vanuit het perspectief van onze bewoners, bedrijven en instellingen. Bedrijven en instellingen zijn het uitgangspunt van onze dienstverlening. Wij willen daarom dat het duidelijk is wat bewoners, bedrijven en instellingen van ons kunnen verwachten op het gebied van tijdige en correcte behandeling. De status van een productaanvraag of andere persoonlijke informatie is te vinden op een persoonlijke internetpagina. Ook investeren wij in ons kennisniveau en in onze houding en gedrag. Wij streven ernaar de administratieve lasten van bewoners, bedrijven en instellingen verder te verminderen. Eenmalige opslag en meervoudig gebruik van gegevens zijn hierbij sleutelbegrippen. Afnemers van gemeentelijke diensten mogen er daarom op rekenen dat ze eenmaal geleverde gegevens niet nogmaals hoeven door te geven.

Verkiezingen

Het organiseren van verkiezingen kost structureel meer dan waar tot nu toe in de begroting rekening werd gehouden. Een belangrijke oorzaak is dat geen gebruik mag worden gemaakt van stemcomputers, wat aanzienlijk goedkoper was, en de stemmen handmatig moeten worden geteld. Een gemiddelde verkiezing kost daardoor nu zo'n €2,6 mln. Om de kosten te drukken treft de gemeente aanvullende ombuigingsmaatregelen. Na uitvoering van deze maatregelen resteert een tekort van gemiddeld €1,2 mln. gemiddeld per jaar. Dit bedrag is nu structureel aan de begroting toegevoegd. Daarnaast is een egalisatiereserve "verkiezingen" ingesteld. Het instellen van een egalisatiereserve "verkiezingen" biedt de mogelijkheid het jaarlijks beschikbare budget voor verkiezingen over de verkiezingsjaren te verdelen. Daarnaast kan in de reserve een bedrag worden gereserveerd voor de kosten van een niet voorziene extra verkiezing. De €1,2 mln. in 2011 is tevens compensatie voor de kosten van de gehouden Provinciale Statenverkiezingen in 2011. Den Haag voert als enige gemeente landelijke taken uit voor de verkiezingen van de Tweede Kamer en het Europees Parlement. Dit kost gemiddeld €0,5 mln. per jaar. De gemeente voert deze taak uit namens het Rijk, die dit zou moeten compenseren. We zijn met het Rijk in gesprek om deze landelijke taken kostendekkend vergoed te krijgen. Deze kosten zijn daarom niet toegevoegd aan de begroting.

Maximale tarieven rijbewijzen

Binnenkort wordt de ministeriële regeling verwacht die de maximum prijs voor een rijbewijs begrensd op €36,06. De kostprijs voor een rijbewijs is in Den Haag nu €45,25 voor een rijbewijs. Door de structuur van de kosten en de samenloop met de taakstellingen uit het coalitieakkoord zijn de mogelijkheden de kostprijs van een rijbewijs terug te brengen naar €36,06 niet reëel. In het tarief van €36,06 zijn alleen de productieve uren van de baliemedewerkers verdisconteerd en niet de improductieve. De opbrengstdaling als gevolg van deze rijksmaatregel wordt ingeschat op €0,5 mln. structureel en is in de begroting verwerkt ten laste van de budgettaire ruimte.

Dienstverlening via Click, Call en Face

In de basis is de dienstverlening via het digitale kanaal, de telefoon en de balie (click, call en face) hetzelfde. Bewoners, bedrijven en instellingen kunnen ervan uitgaan dat zij via ieder kanaal hetzelfde

antwoord op hun vraag zullen krijgen en kunnen derhalve zelf bepalen op welke wijze zij met de gemeente contact zoeken. Gezien de continue bereikbaarheid (24/7), de noodzaak om de komende jaren te bezuinigen en het beroep dat wordt gedaan op eigen verantwoordelijkheid (participatie), zal de gemeente de komende jaren actief sturen op een toename in het gebruik van het digitale kanaal. Ook stimuleert de gemeente het elektronisch of telefonisch maken van een afspraak bij de fysieke balie. Door het werken op afspraak kan de ambtelijke capaciteit beter worden afgestemd op de toeloop van klanten. Zo hoeven klanten die een afspraak hebben gemaakt niet meer in de rij te staan, maar worden zij direct geholpen. In 2012 en de jaren daarna worden de bezuinigingen op de gemeentelijke loketfunctie ingevoerd.

Start Dienst Publiekszaken

Per 1 januari 2011 is de Dienst Publiekszaken (DPZ) van start gegaan. In DPZ zijn de voormalige diensten Publieksservices (DPS), de Gemeentelijke Belastingdienst (GBD) en het beleidsveld Deconcentratie (DECO) vanuit de Bestuursdienst opgegaan. Deze dienst is de dienstverlenende schil om de gemeentelijke organisatie. De komende periode zal DPZ zich steeds meer gaan ontwikkelen als dienst die gespecialiseerd is in klantcontact. Loketten en telefoonnummers zullen daarom zoveel mogelijk worden samengevoegd tot één heldere ingang per kanaal. De enorme schat aan informatie die wordt ontvangen via de stadsdelen en de klantcontacten via internet, telefonie en balie zal benut worden om de dienstverlening verder klantgericht aan te bieden.

www.denhaag.nl

Het vernieuwde www.denhaag.nl is hét stadsportal van de gemeente Den Haag. Hier kunnen bewoners, bedrijven en bezoekers gemeentelijke informatie vinden, maar ook allerlei andere informatie over de stad. De website wordt dankzij analyses en continu klanttevredenheidsonderzoek voortdurend geactualiseerd en verbeterd. Ook wordt aan de hand van gebruikersinformatie de website verder opgeschoond. Het digitale loket van Den Haag is voor de tweede maal verkozen tot meest volwassen digitale loket van Nederland. De komende periode wordt er ingezet op het vergroten van het gebruik van www.denhaag.nl. Hiervoor worden de digitale mogelijkheden vergroot, dienstverlening wordt via gebruiksvriendelijke webformulieren aangeboden en digitale dienstverlening wordt aantrekkelijker gemaakt. Per 01-01-2012 zullen we de gemeenteberichten elektronisch aanbieden.

14070

De eerstelijns telefonie via 14070 is een belangrijke schakel in de dienstverlening van de gemeente. Tot 2014 zullen steeds meer producten en diensten worden aangesloten op 14070, waardoor de dienstverlening efficiënt en zoveel mogelijk via één heldere ingang zal verlopen.

Gestandaardiseerde dienstverlening aan het loket

De dienstverlening naar bewoners wordt aan de loketten verder vereenvoudigd en wordt aangeboden via de stadsdeelkantoren. De ontvangstruimtes zijn eenduidig en herkenbaar en de dienstverlening wordt zoveel mogelijk integraal en in één keer aangeboden. Met behulp van forecasting en planning worden klantstromen en bezetting nog beter op elkaar afgestemd.

Efficiënt en betrouwbaar in processen

De gemeente heeft als ambitie om de samenwerking tussen de verschillende diensten, dienstonderdelen en ketenpartners op alle niveaus van de dienstverlening te verbeteren. Processen moeten voor de afnemers van diensten zo overzichtelijk, snel en gemakkelijk mogelijk verlopen en worden daarom digitaal ondersteund. Waar gewenst kunnen elektronische aanvragen van klanten direct geautomatiseerd worden verwerkt om zo de leversnelheid te verhogen. Het bijhouden van basisregistraties en het gebruik van basisgegevens is een wettelijke verplichting. Basisregistraties zijn o.a. GBA (personen), BAG (gebouwen en adressen) en Kadaster (eigendom en percelen). Deze basisgegevens zijn op een eenvoudige manier toegankelijk en te gebruiken in de processen. De basisgegevens zijn van een hoge kwaliteit (actualiteit en betrouwbaarheid) en dragen daardoor bij aan een hogere kwaliteit van gemeentelijke producten. Dit leidt tot snellere doorlooptijden, minder bezwaarschriften, vullingformulieren en betere integratiemogelijkheden van producten en zaken.

Registratie Niet Ingezetenen

Een groot aantal mensen heeft wél een relatie met de Nederlandse overheid, maar woont niet in Nederland; denk aan toeristen of aan de pensionado die in het buitenland verblijft. Tot nu toe houden tal van instellingen nog elk hun eigen registratie van deze 'niet-ingezetenen' bij. Wanneer de nieuwe Wet Basisregistratie Personen van kracht wordt (voorzien is 2013), komt er ook een Registratie Niet-Ingezetenen (RNI). Hierin wordt een aantal gemeenschappelijke basisgegevens van niet-ingezetenen gestandaardiseerd en eenduidig vastgelegd in één registratie. Bij de inschrijving in de RNI wordt voorts aan de niet-ingezetene (mits goed identificeerbaar) een burgerservicenummer (BSN) toegekend. De RNI vormt straks samen met de GBA de Basisregistratie Personen.

Er zijn ± 20 gemeenten benaderd – waaronder Den Haag – waar 'loketten' komen, waar niet-ingezetenen zich voor registratie kunnen melden en waarna een BSN uitgegeven kan worden. De RNI zal naar verwachting per 1 oktober 2012 van start gaan. Over deze extra taak zijn we in overleg met het Rijk.

The Hague Information Centre

Het The Hague Information Centre vormt het eerste contact voor de expats die wonen en/of werken in Den Haag. Hier kunnen expats terecht voor informatie en dienstverlening van de gemeente, maar ook voor andere relevante informatie over bijvoorbeeld zorg en onderwijs. Dit loket heeft zowel een fysieke desk op het stadhuis als een virtuele desk op de internationale gemeentelijke website. Hierbij wordt intensief samengewerkt met het Immigratiekantoor van de gemeente.

Stadsdelen

Leefbaarheid- en bewonersparticipatie

In het kader van het versterken van de Stadsdelen is in juni 2011 besloten tot de bundeling van diverse kleine regelingen. Ieder stadsdeel beschikt over een budget leefbaarheid en bewonersparticipatie. De stadsdelen hebben bij uitstek het niveau om oplossingen te bieden voor kleine leefbaarheidsproblemen en het stimuleren van sociale verantwoordelijkheid in de wijken. Daarvoor zijn in 2011 10 regelingen gebundeld, in 2012 worden daar nog zes regelingen aan toegevoegd.

Participatie en nieuwe initiatieven

De gemeente wil de komende jaren ruimte geven aan nieuwe en vernieuwende vormen van burgerparticipatie en burgerinitiatieven. E-participatie (participatie met de inzet van interactieve media) speelt daarbij een belangrijke rol. Daarbij valt te denken aan de inzet van internet, mobiele telefoons en 'social media'. Een voorbeeld is www.verbetederbuurt.nl, waarbij mensen via hun smartphone een 'melding openbare ruimte' kunnen doen. Initiatieven kunnen zich ook richten op het genereren van ideeën en discussies over gemeentelijke plannen in de wijk. Dit jaar is gestart met digitale fora als participatieinstrument over het stadsdeelplan en de activiteitenprogramma's (Loosduinen, Leidschenveen-Ypenburg en Haagse Hout).

Nieuwe inspraak- en participatieverordening

De wens van de bewonersorganisaties en de gemeenteraad is dat de gemeente bij de diverse vormen van burgerparticipatie een beter verwachtingsmanagement voert. Om die reden is een nieuwe inspraak- en participatieverordening opgesteld. Deze verordening heeft zelf de inspraakprocedure doorlopen. Nadat de raad de verordening heeft vastgesteld, vormt zij de leidraad voor de gemeentelijke participatieprocessen.

Samenlevingsopbouw

Bewonersorganisaties

Bewonersorganisaties en –groepen zijn belangrijke intermediairen voor het college bij de vormgeving en invulling van een op de wijken toegesneden beleid. Het streven is de komende jaren een samenwerkingsrelatie tot stand te brengen waarbij de bewonersorganisaties niet alleen namens de wijk spreken, maar er ook voor zorgen dat de wijk spreekt. Om die reden heeft de gemeente in samenspraak met de bewonersorganisaties het nieuwe beleidskader subsidiesystematiek bewonersorganisaties opgesteld. Daarin komen aan de orde: de doelen voor de programma's, wijze van subsidiering, de bestuursvorming, zittingsduur bestuursleden en de representativiteit van de vertegenwoordiging van de wijk.

Andere burgergroepen

Bewonersorganisaties zijn zeker niet de enige spreekbuis van de wijk. Daarnaast bestaan er straatgroepen, milieugroepen, migrantenorganisaties, levensbeschouwelijke organisaties, buurtpreventies, straatvertegenwoordigers en andere groepen wijkbewoners. Zo wordt gewerkt aan uitbreiding van het aantal buurtpreventie-, buurtinterventie- en nachtpreventieteams, en ook van de straatvertegenwoordigers. Begin 2011 leverden circa 450 bewoners, verdeeld over 25 teams, vrijwillig een bijdrage aan de leefbaarheid en de veiligheid in Den Haag. Deze 'oren en ogen van de buurt' melden onveilige situaties en onvolkomenheden in de sfeer van de leefbaarheid. De doelstelling voor de komende jaren is minimaal 5 nieuwe teams te formeren. De ambitie is om meer jongeren hierbij te betrekken.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	42.887	42.610	41.654	40.456	40.456
Goedgekeurde mutaties	-32	-32	-32	-32	-32
Subtotaal	42.855	42.578	41.622	40.424	40.424
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	1.200	1.200	1.200	1.200	1.200
Neutrale mutaties in/tussen programma's	9.968	10.629	10.278	12.186	10.186
Totaal lasten	54.023	54.407	53.100	53.810	51.810

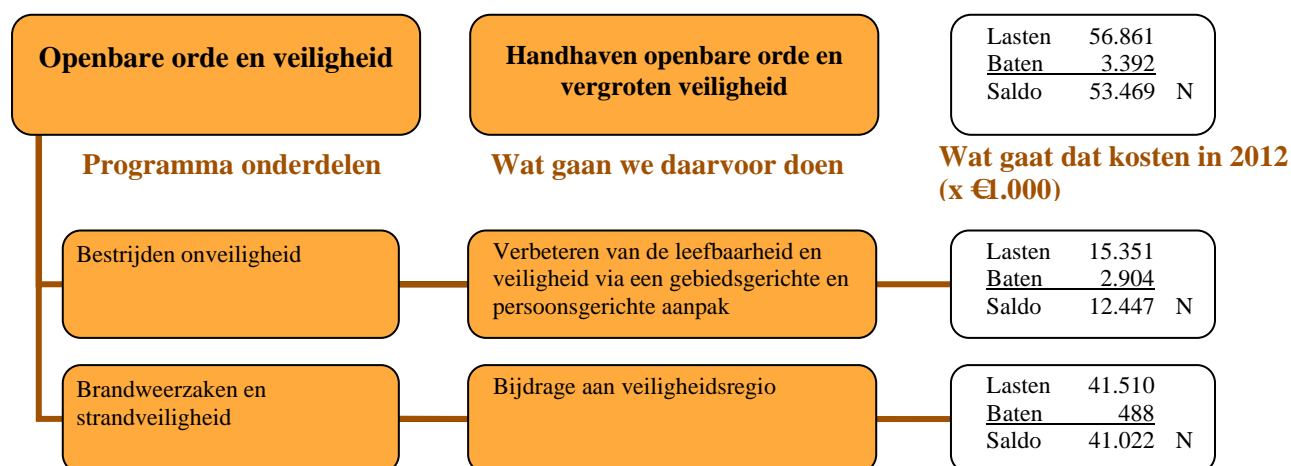
BATEN (incl. ontrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	14.972	14.972	14.972	14.972	14.972
Goedgekeurde mutaties	0	0	0	0	0
Subtotaal	14.972	14.972	14.972	14.972	14.972
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	-500	-500	-500	-500
Neutrale mutaties in/tussen programma's	330	378	378	2.378	378
Totaal baten	15.302	14.850	14.850	16.850	14.850

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingsen	Eindsaldo
Bestemmingreserve verkiezingen	3573	-	1.550	-	1.550
Dienstcompensatiereserve	3010	740	-	-	740
Eindtotaal		740	1.550	-	2.290

2.4 Programma Openbare orde en Veiligheid

Coördinerend portefeuillehouder: Jozias van Aartsen

Beoogd maatschappelijk effect: wat willen we bereiken?

Het beleid rond openbare orde en veiligheid concentreert zich conform de commissiebrief "Hoofdpijnen voor het veiligheidsbeleid 2011-2015" (RIS 180708) de komende periode op drie speerpunten:

- Aanpakken van zware en veel voorkomende criminaliteit. Gewelddelicten (bedreiging en mishandeling), straatroof, roofovervallen en woninginbraak hebben ingrijpende gevolgen voor de slachtoffers en zijn ondermijnend voor de veiligheid en het veiligheidsgevoel in wijken en buurten. Hiertegen moet keihard worden opgetreden. Gemeente, politie en Openbaar Ministerie pakken overlast, criminaliteit en agressie in wijken en buurten aan. Burgers moeten zich veilig voelen op straat. Criminele en overlastgevendende jeugdgroepen worden ontmanteld. Voorrang wordt gegeven aan het voorkomen en bestrijden van de misdrijven die het meest ingrijpen op de directe omgeving van de burger, zoals overvallen, geweldsmisdrijven en inbraak.
- Gebiedsgerichte aanpak: inzet in wijken en buurten in combinatie met een persoonsgerichte aanpak van overlastgevendende jongeren, veelplegers en ex-delinquenten. Leden van criminele en overlastgevendende jeugdgroepen worden voor de rechter gebracht en/of op een traject gezet dat hen (terug)leidt naar scholing of werk. Oude en nieuwe veelplegers worden na het uitzitten van hun straf begeleid bij het terugkeren in de maatschappij. Dat vraagt om maatwerk, dat rekening houdt met de persoon van de dader en met zijn leefomgeving. Het resultaat moet een substantiële afname van de recidive zijn.
- Stevige aanpak van georganiseerde criminaliteit, met prioriteit voor criminele organisaties die actief zijn op de terreinen mensenhandel, (productie van en handel in) drugs, en witwassen. Doel van de bestuurlijke inzet, naast de strafrechtelijke aanpak, is het aantasten van het 'criminele ondernemingsklimaat', het traceren en afromen van crimineel geld en het opwerpen van belemmeringen tegen misbruik van financiële kanalen en handelskanalen.

Deze agenda sluit aan op het rijksbeleid, het Coalitieakkoord en de prioriteiten van Haagse burgers en ondernemers. De belangrijkste veiligheidspartners, de politie en het Openbaar Ministerie, hebben in hun eigen meerjarige beleidskaders uitgesproken dat ook zij voluit voor deze punten willen gaan. Het college bezuinigt niet op openbare orde en veiligheid. In tegendeel, het coalitieakkoord 'Aan de Slag' voorziet in 'nieuw geld' voor veiligheid; in 2011 €1,9 mln. en €4,7 mln. voor 2012 en later. Het merendeel van deze 'nieuwe' gelden wordt ingezet voor trajecten bij het Veiligheidshuis die inmiddels reguliere activiteiten zijn maar tot voor kort gefinancierd werden uit tijdelijke middelen.

Eind 2010 heeft het Rijk besloten de Montfransgelden weg te bezuinigen. Op het moment dat het coalitieakkoord tot stand kwam kon daar nog geen rekening mee worden gehouden. De nieuwe middelen die het college beschikbaar heeft gesteld zijn niet toereikend om ook wegvallen van de

Montfransgelden te compenseren. Om toch enigszins dit tekort op te vangen worden de besteding van gelden bestemd voor 2011 over een langere termijn uitgespreid. Zie verder over het wegvallen van de Montfransgelden ook de 'aanpak overlast' bij het programma Jeugd en Gezin verderop in deze programmabegroting.

Topindicator	Nulmeting 2000-2003	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Beoordeling gevoel van onveiligheid in eigen stadsdeel en Den Haag als geheel:							
-percentage dat zich wel eens onveilig voelt	46,6%	37,4%	34%	34%	34%	34%	34%
-percentage dat zich vaak onveilig voelt	9,1%	6,8%	5%	5%	5%	5%	5%

Bron: Landelijke integrale veiligheidsmonitor

Gemeentelijke bijdrage: wat gaan we daarvoor doen?

Bestrijding onveiligheid

Overlastgevende groepen

Komende jaren worden in ieder geval groepen in Centrum, Scheveningen, Leidschenveen Ypenburg en Escamp aangepakt. De groepen worden vanuit verschillende invalshoeken benaderd, niet alleen wordt gekeken naar bestuursrechtelijke maatregelen maar ook naar de sociale en fysieke omgeving van de groep. Voor een op de persoon toegesneden plan van aanpak wordt de groep vervolgens 'afgepeld'. Na het afpellen van de individuen van de groep starten de ketenpartners met de uitvoering van een integraal plan van aanpak dat is gericht op de jongere (en zijn gezin).

Er blijft uiteraard aandacht voor de locaties waar in het verleden succesvol is opgetreden, zoals de Van Ostadestraat, de Frans Halsstraat en de Haringkade. Mocht de situatie er aanleiding toe geven dan kan direct opnieuw worden ingegrepen.

Optimaliseren inzet bestuurlijke bevoegdheden

Per 1 september 2010 is de 'Wet maatregelen bestrijding voetbalvandalisme en ernstige overlast' (kortweg overlastwet) in werking getreden. De wet biedt de burgemeester en de officier van justitie extra bevoegdheden om langdurige ernstige overlast aan te kunnen pakken. De komende jaren worden de randen van de mogelijkheden van deze wet opgezocht. De overlastwet is al tijdens Oud en Nieuw en bij thuiswedstrijden van ADO Den Haag toegepast. De mogelijkheden die de wet biedt worden ook bij andere evenementen en bijzondere gebeurtenissen ingezet. Vanuit het Veiligheidshuis wordt er de komende jaren prioriteit gegeven aan een gedegen dossieropbouw zodat individuele zaken zich ook voor de rechter staande zullen houden.

Nazorg ex-gedetineerden

Bureau Nazorg, onderdeel van het Veiligheidshuis, heeft als doel om de nazorg aan alle ex-gedetineerde Haagse volwassenen te regelen. Doel is recidive te voorkomen. Veelplegers krijgen de komende jaren extra zorg. Het bureau bezoekt de ex-gedetineerden voordat zij terugkeren in de samenleving, voor nazorg op maat.

Aanpak huiselijk geweld

Huiselijk geweld wordt beter aangepakt door het combineren van het strafrechtelijk-, het bestuurlijk- en het zorginstrumentarium. De komende periode moeten meer plegers van huiselijk geweld hulp krijgen, en het hele hulpverleningstraject afmaken. Complexe huiselijk geweldzaken, die voor een aanpak uit meerdere invalshoeken in aanmerking komen, worden voortaan ook onder de loep genomen door het Veiligheidshuis.

Radicalisering

In zijn meest recente Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN24) van maart 2011 geeft de NCTb aan dat het dreigingsniveau tegen Nederland beperkt blijft. Ook in Den Haag is er nauwelijks sprake van dreigend moslimterrorisme of andersoortige vormen van extremisme. Maar de gemeente moet waakzaam blijven op mogelijke radicaliserings- of polarisatietendensen en gaat daarom ook in 2012 door met de volgende aanpak:

- in kaart brengen van rechtsradicalisme en islamitisch radicalisme en daar waar nodig verder uitbouwen van netwerken om signalen te duiden en waar nodig te interveniëren;
- trainen van eerstelijnsprofessionals en vrijwilligers zodat zij signalen beter kunnen herkennen en duiden;
- samen met partners methoden en interventies ontwikkelen, en meer doen aan identiteitsontwikkeling bij kinderen/tieneren/jongeren;
- intensiveren kennisopbouw, kennisuitwisseling en deskundigheidsbevordering;
- onderhouden van contacten met Haagse netwerken, ministeries, onderzoeksinstituten, collegae van de G4 en andere gemeenten;
- zorg na detentie.

Alcohol- en blowverboden

In 26 Haagse gebieden geldt een alcoholverbod. Waar mogelijk heffen we gebiedsaanwijzingen op, maar waar het noodzakelijk is stellen we nieuwe gebieden in. Dit betekent dat de ontwikkelingen in deze gebieden nauwlettend in de gaten worden gehouden. Het gaat steeds om maatwerk. Bij het aanwijzen van een gebied wordt gebruik gemaakt van de kennis en ervaring van de professionals van de politie en gemeentelijke partners in het desbetreffende gebied.

Handhaving van blowverboden in 5 Haagse gebieden is opgeschort in verband met een uitspraak van de Raad van State dat dergelijke verboden onverbindend zijn vanwege de Opiumwet, omdat die formeel overal een blowverbod inhoudt. Het Openbaar Ministerie onderzoekt of de Aanwijzing Opiumwet kan worden aangepast, zodat voor bepaalde gebieden óók vervolgd kan worden bij het voorhanden hebben van een kleine hoeveelheid softdrugs voor eigen gebruik (waar nu minder dan 5 gram leidt tot een politiesepot).

Cameratoezicht

De burgemeester heeft de bevoegdheid om in de hele stad, waar nodig, cameratoezicht in te voeren. In Den Haag maakt cameratoezicht altijd onderdeel uit van een bredere integrale aanpak om overlast op een locatie te bestrijden. De camera's worden uitgelezen door de politie Haaglanden. In totaal hangen er 187 vaste camera's. Op basis van de in 2011 uitgevoerde evaluatie is besloten om de aanpak en inzet van camera's voor vijf jaar te continueren. Op een aantal locaties is geëxperimenteerd met de tijdelijke en flexibele inzet van camera's (duur 3 tot 9 maanden). De ervaringen zijn positief. In verband hiermee is een aantal vaste camera's vrijgespeeld om deze flexibel te kunnen inzetten op locaties waar de noodzaak van inzet is aangetoond.

Preventief fouilleren

De burgemeester kan bij verstoring van de openbare orde of dreiging daarvan door de aanwezigheid van wapens of de vrees daarvoor een gebied aanwijzen als veiligheidsrisicogebied. In deze gebieden mag de politie dan op last van de officier van justitie vervoermiddelen, kleding en verpakkingen die personen bij zich hebben controleren op wapens en munitie. De politie blijft de ontwikkelingen met betrekking tot (vuur)wapens in de stad nauwlettend volgen. Indien nodig wordt het instrument door de driehoek, na instemming van de gemeenteraad, toegepast.

De minister van Veiligheid en Justitie heeft een initiatiefwetvoorstel om preventief fouilleren ruimer toe te passen voor advies uitgezet. Dit voorstel voorziet vooral in een eenvoudigere procedure om preventief te mogen fouilleren. Als dit wetsvoorstel wordt aangenomen vindt verdere uitwerking voor Den Haag in 2012 plaats.

Keurmerk Veilig Ondernemen

Het programma Keurmerk Veilig Ondernemen (KVO) is een goed instrument om de veiligheid en de leefbaarheid in winkelstraten en op bedrijventerreinen te verbeteren. Uitgangspunt is een samenwerkingsconvenant tussen winkeliersvereniging, politie, brandweer en gemeente. Het KVO is de afgelopen jaren door de gemeente ondersteund met een projectleider en een budget. Middelen hiervoor kwamen uit het programma Kansen voor West. Deze financiering loopt 31 december 2011 af, maar wordt verlengd tot en met 31 december 2012 zodat enkele KVO-trajecten in 2012 kunnen worden doorgezet.

RIEC Haaglanden/Hollands Midden: bestrijding georganiseerde criminaliteit

De minister van Veiligheid en Justitie heeft voor 2012 en verder een structurele bijdrage aan het Regionaal Informatie- en Expertisecentrum Haaglanden/Hollands Midden (RIEC HHM) toegezegd. De verbinding tussen Den Haag en het RIEC HHM wordt verder geïntensiveerd om mensenhandel, vastgoedfraude, witwassen en georganiseerde hennepcultuur beter te kunnen aanpakken.

Het Landelijk Informatie- en Expertisecentrum (LIEC) is van start gegaan in 2011 en zal in 2012 verder vorm krijgen. De gemeente Den Haag treedt op als gastheer van het LIEC en voert het beheer. De kosten hiervan worden geheel betaald uit een structurele subsidie van het Ministerie van Veiligheid en Justitie.

Wet Bibob

De Wet Bibob wordt al enige jaren toegepast op de reguliere horeca, coffeeshops, prostitutie en de bouwsector. Gemiddeld worden er jaarlijks circa 400 standaardtoetsingen uitgevoerd. In circa 25% van de gevallen leidt dit tot nader onderzoek dat kan leiden tot een adviesaanvraag bij het Landelijk Bureau Bibob. In 2012 wordt extra aandacht gegeven aan dossiers waarin aanwijzingen zijn voor mensenhandel. Daarnaast wordt onderzoek gedaan naar de wenselijkheid om het Bibobbeleid bij vastgoed en bouwvergunningen aan te scherpen.

Horeca

In 2012 wordt het beleid zoals vastgelegd in de Toekomstvisie Horeca Den Haag 2010-2015 uitgevoerd. Belangrijk uitgangspunt is dat de horecaondernemer in de eerste plaats zelf verantwoordelijk is voor de handhaving van de orde in zijn zaak en in de directe omgeving daarvan. Als hij hier niet aan voldoet, grijpt de gemeente in. Ook in 2012 zal de gemeente steekproefsgewijs en onverwacht inspecties uitvoeren en handelen op basis van binnengekomen signalen en klachten.

Handhaving: coffeeshops en hennepcultuur

Het huidige coffeeshopbeleid, uit oktober 2009, wordt voortgezet. Ter uitvoering van dit beleid is in 2010-2011 de hele branche getoetst aan de Wet Bibob. In 2012 worden de effecten van de uitgevoerde toets zichtbaar. Er wordt toegezien op de naleving van de aangescherpte gedoogcriteria en het afstandscriterium vanaf scholen, zoals vermeld in het regeerakkoord. Mochten voormelde maatregelen niet leiden tot afname van de overlast als gevolg van de overconcentratie, dan wordt een gebiedsaanwijzing overwogen.

Handhaving: Prostitutiebedrijven

Voor de openbare orde en veiligheid wordt in 2012 het bestaande beleid uit de Kadernota Prostitutiebeleid 2010-2013 doorgetrokken. Dit geldt vooral voor de Doubletstraat, waarvoor een planstudie is opgezet voor de mogelijkheden tot sluiting van de huidige raamprostitutie-bedrijven. De effecten van een mogelijke sluiting op de Geleenstraat en omliggende straten zijn een onderdeel van deze verkenning. Voorlopig wordt de versterkte handhaving op die locatie voortgezet en worden de nauwe banden met de bewoners ter plaatse onderhouden. Het voorkomen van overlast voor omwonenden blijft daarbij een belangrijk aandachtspunt. Verder blijft het huidige vergunningenbeleid van kracht. Dit betekent dat er geen nieuwe prostitutieondernemers bij komen, tenzij zij een bestaande vergunning overnemen van een ander. Met het Bibobinstrumentarium wordt de integriteit van (nieuwe) exploitanten getoetst. Er wordt meer gecontroleerd door het team Commerciële Zeden van de politie Haaglanden. Een intensievere samenwerking tussen de ketenpartners moet ertoe leiden dat de gemeente meer zicht en grip krijgt op de mensenhandel. Vanuit zijn toezichthoudersrol heeft de gemeente geld beschikbaar gesteld aan de Politie Haaglanden om 2 formatieplaatsen speciaal voor dit doel in te zetten in Den Haag.

Evenementenvergunningen

In 2012 wordt gewerkt met een gemeentelijke risicoanalyse voor evenementen. Voor deze analyse is een landelijke handreiking verschenen.

Haags Economisch Interventieteam

Het Haags Economisch Interventieteam legt het accent de komende jaren op informatiegestuurde handhaving. Het is van belang dat de beschikbare capaciteit, zowel bij gemeente als bij partners, zo efficiënt mogelijk wordt ingezet. Hiervoor is een extra persoon aan het werk.

Veiligheidsregio

In de komende jaren gaat de aandacht vooral uit naar de samenvoeging van de lokale brandweerkorpsen en van de Hulpverleningsregio Haaglanden tot één regionale brandweerorganisatie. De eerste prioriteit is het handhaven van de huidige zorg. Dat betekent dat iedere gemeente de huidige zorg gegarandeerd krijgt. Daarnaast moet de samenvoeging tot één samenhangende regionale brandweerorganisatie op termijn schaal- en kwaliteitsvoordelen opleveren. De regio Haaglanden doet mee aan het landelijke project Aristoteles, dat zicht richt op uniforme prestatie-indicatoren voor veiligheidsregio's.

In verband met de organisatorische samenvoeging is het nodig dat de Veiligheidsregio Haaglanden (VRH) de nodige ruimte voor wordt geboden om zich om te vormen in een robuuste, doelmatige en professionele veiligheidsorganisatie. Als gevolg hiervan wordt de geplande bezuiniging op de VRH trager gerealiseerd. In de jaren 2012 tot en met 2014 wordt in totaal €1,2 mln. minder bezuinigd op de bijdrage aan de VRH dan gepland. Dit is noodzakelijk om de veiligheidsregio de komende jaren in de gelegenheid te stellen om de noodzakelijke veranderingen door te voeren. Deze vertraging betekent niet dat de bezuiniging niet gerealiseerd wordt, maar deze wordt vanaf 2015 alsnog conform afspraak met de VRH ingelopen. De uitgestelde bezuiniging op de VRH wordt opgevangen binnen het programma openbare orde en veiligheid, in 2015 vloeien de afgesproken besparingen op de VRH terug naar het programma. Voor meer uitgebreide informatie wordt korthedshalve verwezen naar de raadsmededeling hierover (RIS 180584).

Ondersteuning Coördinerend Gemeentesecretaris

Het Rijk verwacht van de veiligheidsregio's dat zij zich de komende jaren beter voorbereiden op eventuele (grootschalige) rampen en crises. In dit kader wordt de Veiligheidsregio Haaglanden verder ontwikkeld in lijn met de nieuwe Wet veiligheidsregio's. Den Haag levert de komende jaren (beleids)ondersteuning aan de Coördinerend Gemeentesecretaris.

Brandweorzaken en Strandveiligheid

Strandveiligheid

Jaarlijks worden maatregelen genomen om de veiligheid op de stranden van Den Haag te bevorderen. Het gaat in belangrijke mate om de voorlichting over de gevaren van het zwemmen in de zee. Dit gebeurt onder de verantwoordelijkheid van de Brandweer en in nauw overleg met de Haagse Vrijwillige ReddingsBrigade, de politie, de HTM, RTV West, de VVV, de strandtenthouders en hoteleigenaren langs de kuststrook. Daarnaast stelt de politie jaarlijks een Plan van Aanpak Kuststrook over de handhaving van de openbare orde en de veiligheid.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	56.914	53.541	53.173	52.786	52.786
Goedgekeurde mutaties	294	94	94	94	94
Subtotaal	57.208	53.635	53.267	52.880	52.880
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	2.025	3.226	2.514	2.755	2.060
Totaal lasten	59.233	56.861	55.781	55.635	54.940

BATEN (incl. ontrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	6.339	1.335	1.335	1.335	1.335
Goedgekeurde mutaties	200	0	0	0	0
Subtotaal	6.539	1.335	1.335	1.335	1.335
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	1.494	2.057	1.357	1.560	865
Totaal baten	8.033	3.392	2.692	2.895	2.200

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingen	Eindsaldo
BR Afwikkeling Ontvlechting Brandweer	6416	3.501	-	488	3.013
BR Buurtconciertes en Nachtpreventie	3048	566	-	-	566
BR Veiligheidsfonds	3086	2.046	-	869	1.177
Eindtotaal		6.114	-	1.357	4.757

2.5 Programma Cultuur

Coördinerend portefeuillehouder: Marjolein de Jong

Cultuur	Behoud cultureel erfgoed, gevarieerd aanbod, ondersteunen van kunst en cultuur	Lasten 87.572 Baten 7.588 Saldo 79.984 N
Programmaonderdelen	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)
Kunstzinnige vorming	Stimuleren educatief aanbod door culturele instellingen. Verschaffen van inzicht in een breed cultureel aanbod bij kinderen en jongeren.	Lasten 7.779 Baten 152 Saldo 7.627 N
Beeldende kunst	Stimuleren van een gevarieerd en hoogwaardig aanbod van beeldende kunst.	Lasten 4.449 Baten 91 Saldo 4.358 N
Accommodaties voor kunstbeoefening	Huisvesting en exploitatie van accommodaties op het gebied van de professionele podiumkunsten.	Lasten 21.146 Baten 4.278 Saldo 16.868 N
Muziek, zang en opera	Stimuleren van productie en programmering van het professionele muziekaanbod.	Lasten 7.229 Baten 40 Saldo 7.189 N
Toneel en dans	Stimuleren van productie en programmering van het professionele dans- en toneelaanbod.	Lasten 8.916 Baten 0 Saldo 8.916 N
Film, video en letterkunde	Stimuleren van de belangstelling voor de filmkunst, letterkundige activiteiten en de audiovisuele media.	Lasten 1.746 Baten 0 Saldo 1.746 N
Amateurkunst	Stimuleren van actieve en passieve cultuurparticipatie.	Lasten 3.726 Baten 0 Saldo 3.726 N
Overige kunst	Stimuleren van diverse vormen van kunst en cultuur en financiering voor diverse programma's of projecten.	Lasten 6.035 Baten 1.523 Saldo 4.512 N
Musea	Instandhouding breed museaal aanbod. Behoud cultureel erfgoed en professioneel collectiebeheer.	Lasten 21.583 Baten 1.414 Saldo 20.169 N
Gemeentearchief	Het in goede, geordende en toegankelijke staat beheren van archieven en collecties.	Lasten 4.963 Baten 90 Saldo 4.873 N

Beoogd maatschappelijk effect: wat willen we bereiken?

De gemeente Den Haag wil een gevarieerd en hoogwaardig kunst- en cultuuraanbod ondersteunen en stimuleren, dat aansluit op de vraag uit de samenleving. Het cultuuraanbod behoort immers aantrekkingskracht te hebben op bewoners en bezoekers van Den Haag. Daarnaast wil de gemeente het culturele erfgoed van de stad behouden en de collecties professioneel beheren.

Wij koesteren de grote culturele rijkdom van Den Haag en spannen ons in voor behoud en versterking van de culturele rijkdom in onze stad. We stimuleren de cultuursector om extra inkomsten te genereren en samen met Den Haag Marketing geven wij invulling aan de aanbevelingen uit het rapport LaGroupe over de marketing van het Haagse cultuuraanbod.

Ook ondersteunt de gemeente de kunstenaars in het vinden van een broedplaats en zet de gemeente de kandidatuur van Den Haag om verkozen te worden tot Europese Cultuurhoofdstad in 2018 door. Wij benutten de kandidatuur om het cultuurklimaat te versterken en het Haagse aanbod van breedte- en topcultuur aan een groot publiek te tonen.

Verder wil de gemeente de popcultuur laten uitgroeien tot een ijzersterk Haags handelsmerk. Wij steunen kleine podia en festivals, zoals de zogeheten PopHotSpots, en bieden waar mogelijk meer ruimte in het vergunningenbeleid. Daarnaast blijft Parkpop, het grootste gratis openlucht popconcert van Europa, behouden voor Den Haag. We juichen het particuliere initiatief voor een Popmuseum toe en bieden de initiatiefnemers welwillend ondersteuning bij het vinden van een locatie.

De gemeente richt zich het komende jaar vooral op:

- ondersteunen van het actuele cultuuraanbod, op basis van het meerjarenbeleidsplan kunst en cultuur 2009-2012;
- voorbereiden en uitwerken van het meerjarenbeleidsplan kunst en cultuur 2013-2016;
- participatie in het programma 'Creatieve Stad' met partners in de stad. Dit programma richt zich op de creatieve sector: de kunsten, media, entertainment en de creatieve zakelijke dienstverlening;
- verbeteren van de (inter)nationale positie van Den Haag als cultuurstad;
- verwezenlijken van de ambitie Den Haag Culturele Hoofdstad 2018;
- ontsluiting van informatie over de Haagse samenleving van vroeger tot vandaag;
- concernbrede digitalisering van documenten, zowel op de werkvloer als in de communicatie met het publiek.

In het collegeakkoord 2010-2014 Aan de Slag! is een bezuiniging op cultuursubsidies vastgelegd. Voor 2011 en 2012 zal een generieke korting van 7,69% op alle jaarlijkse cultuursubsidies worden toegepast. Voor de beleidsperiode 2013-2016 is structureel €12,8 miljoen minder beschikbaar in de cultuurbegroting. Daarnaast is voor de jaren 2013-2016 een incidentele korting van €0,65 miljoen van toepassing als gevolg van aanpassing van de fasering van de bezuinigingen (in 2012 €5,1 miljoen i.p.v. €8,5 miljoen, in 2013 €12,8 miljoen i.p.v. €12 miljoen, verschil €2,6 miljoen in vier jaar). Dit maakt scherpe keuzes voor de periode 2013-2016 onontkoombaar. Ondanks deze keuzes willen we blijven zorgen voor een goed en veelzijdig cultuuraanbod dat de stad aantrekkelijk maakt voor haar bewoners en bezoekers. Een aanbod waarin zowel jongeren, ouderen, mannen, vrouwen, autochtonen, Hagenaars met een niet-westerse culturele achtergrond en expats iets van hun gading kunnen vinden. Een aanbod dat kan blijven rekenen op een hoge waardering van de Haagse bevolking.

Topindicator	Nulmeting 2007	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Oordeel bezoeker over aanbod cultuurvoorzieningen (in schaal van 1 – 10)	7,4	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5
<i>Bron: Stadsenquête 2010</i>							

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Kunstzinnige vorming

De gemeente voert het cultuurbeleid uit volgens het meerjarenbeleidsplan kunst en cultuur 2009-2012. Daarin zijn de structurele subsidies aangegeven en zijn de nieuwe beleidsimpulsen vastgelegd. In 2011 zijn de voorbereidingen voor het nieuwe meerjarenbeleidsplan kunst en cultuur 2013-2016 gestart. Op basis van de eind 2011 in te dienen beleidsplannen van cultuurinstellingen en een advies daarop van een externe adviescommissie, stelt de gemeente in 2012 het meerjarenbeleidsplan kunst en cultuur 2013-2016 vast. In 2013 wordt het nieuwe plan geïmplementeerd. In 2012 zal, samen met het onderwijs, verder gewerkt worden aan de toekomst van cultuureducatie in Den Haag. Een Werkgroep Cultuureducatie brengt in 2011 advies uit over de aangegeven contouren voor de toekomst van

cultuureducatie. Dit advies zal in 2012 mede een rol spelen bij het nieuwe meerjarenbeleidsplan Kunst en Cultuur 2013-2016.

Beeldende kunst

Den Haag heeft een bloeiend beeldende kunstklimaat. De gemeente Den Haag subsidieert de volgende instellingen: Stroom, Heden, de Vrije Academie, Grafische Werkplaats, Galerie West, Project Space 1646, TAG en Den Haag Sculptuur.

Accommodaties voor kunstbeoefening

De gemeente blijft aandacht schenken aan (tijdelijke) huisvesting van kunstenaars. In 2011 is een versoberd basisplan vastgesteld als uitgangspunt voor het nieuwe dans- en muziekcentrum aan het Spuiplein als gemeenschappelijk onderkomen voor het Nederlands Dans Theater, het Residentie Orkest, de Stichting Gastprogrammering en het Koninklijk Conservatorium. Bij de jaarlijkse begrotingsopbouw analyseert de gemeente in hoeverre een bedrag kan worden gespaard ten behoeve van het nieuwe dans- en muziekcentrum. In deze begroting is €21 mln. gespaard. Medio 2012 zal een definitief besluit genomen worden over de bouw ervan.

Muziek, zang en opera

De gemeente stimuleert een gevarieerd en hoogwaardig aanbod van klassieke muziek, oude muziek, opera, eigentijdse muziek en popmuziek. Hiervoor ontvangen verschillende instellingen subsidies, zoals de Gastprogrammering, het Residentie Orkest, Johan Wagenaar Stichting, Musica Antica da Camera, het poppodium Paard van Troje en het Haags Pop Centrum. In het collegeakkoord 2010 – 2014 Aan de Slag! is de ambitie geformuleerd om de Haagse popcultuur te laten uitgroeien tot een sterk Haags handelsmerk.

Toneel en dans

De gemeente wil een breed en hoogwaardig theater- en dansaanbod stimuleren. Den Haag is traditioneel sterk in moderne dans. Hiertoe ondersteunt de gemeente onder meer het Nederlands Dans Theater, het Holland Dance Festival en Korzo Theater. Verder ondersteunt de gemeente meerdere podia zoals de Koninklijke Schouwburg, Theater aan het Spui en Theater Diligentia en producerende theatergezelschappen zoals Het Nationale Toneel, De Appel en Stella Den Haag.

Film, video en letterkunde

Den Haag heeft een breed literair aanbod. De gemeente ondersteunt enkele literaire festivals zoals Winternachten en Crossing Border en kent zijn eigen literaire prijzen. Het Filmhuis Den Haag biedt een breed en gevarieerd aanbod.

Amateurkunst

De gemeente stimuleert een breed aanbod van Amateurkunst en ondersteunt hiertoe Culturalis. De gemeente wil dat zo veel mogelijk mensen deelnemen aan en kennis hebben van kunst- en cultuuruitingen.

Musea

Zowel grote, internationaal gerichte, als kleinere en wat meer lokaal gerichte musea hebben hun plek in de stad verdiend. Den Haag wil dit brede en gevarieerde museale aanbod in stand houden en professioneel collectiebeheer ondersteunen. De gemeente verleent in dit kader subsidie aan het Gemeentemuseum Den Haag, de Escher Collectie in het Paleis, GEM /Fotomuseum, het Haags Historisch Museum, Museon, Museum Loosduinen, Muzee en het Nederlands Muziek Instituut, en draagt bij aan het behoud en beheer van Museum Bredius.

Voor het behoud van het culturele erfgoed van de stad verleent de gemeente subsidie aan Die Haghe, aan de Stichting Monument Pulchri Studio en aan het Sculptuur Instituut. Voorts draagt de gemeente zorg voor het behoud en het verantwoord gebruik van de gemeentelijke luidklokken. Waar nodig en mogelijk spant de gemeente zich in voor Haags erfgoed dat aan anderen toebehoort maar een functie in de stad vervult.

Programma's, actieplannen en projectsubsidies

Den Haag Culturele Hoofdstad 2018

De gemeente heeft de ambitie om in 2018 Europese Culturele Hoofdstad te worden. De Stichting Den Haag 2018 met Aus Greidanus als artistiek directeur, is belast met de uitwerking van de kandidaatstelling van Den Haag tot een bidbook, dat eind 2012 zal moeten worden gepresenteerd. De gemeente heeft €0,15 mln. beschikbaar gesteld (bovenop de in 2009 beschikbaar gestelde €2 mln.) voor de voorbereiding tot het moment het kabinet een besluit neemt over de voordracht van Den Haag. Als Den Haag genomineerd wordt, volgen nadere voorstellen over de verdere uitwerking van de voorbereiding en de kosten die daarbij horen.

Collectieve cultuurmarketing

Den Haag heeft een divers en hoogwaardig cultuuraanbod. Om alle Hagenaars, de inwoners van de regio en de rest van Nederland hiervan op de hoogte te laten zijn, hecht de gemeente aan een goede marketing en informatievoorziening van de Haagse culturele activiteiten.

Internationaal cultuurbeleid

De gemeente blijft gericht aandacht besteden aan de internationale aspecten van Den Haag als cultuurstad door in te zetten op de intensivering van de internationale programmering en marketing. Ook worden op incidentele basis middelen ingezet voor presentaties van Haagse cultuurinstellingen in het buitenland. Het beleid is ook gericht op het beter betrekken van de stad van de internationale gemeenschap van 'expats'. De ambitie van de gemeente om in 2018 Culturele Hoofdstad van Europa te zijn sluit uitstekend aan bij dit beleid.

Regeling Cultuurparticipatie

Met de Regeling Cultuurparticipatie 2009 – 2012 richten de gemeente en het Fonds voor Cultuurparticipatie zich speciaal op Amateurkunst, cultuureducatie en volkscultuur. Door een cofinanciering tussen gemeente en fonds in de periode 2009 – 2012 is het mogelijk projecten te ontwikkelen die de cultuurparticipatie van verschillende Haagse bevolkingsgroepen verhogen. Ook in 2012 zullen projecten worden uitgevoerd op het gebied van talentontwikkeling, wijkcultuur, cultuureducatie, de urban cultuur, erfgoed en community arts.

Incidentele projectsubsidies

De gemeente Den Haag stelt twee maal per jaar, met de regeling Culturele Projecten, subsidie beschikbaar voor culturele projecten. De subsidie is bedoeld voor het stimuleren van professionele, kunstzinnige activiteiten die incidenteel plaatsvinden. Een externe adviescommissie beoordeelt de aanvragen. Deze let onder andere op artistieke kwaliteit, pluriformiteit en publieksbereik.

Gemeentearchief

Het Haags Gemeentearchief (HGA) werkt aan de uitvoering van het beleidsplan 2010-2013. Belangrijk onderdeel is de koppeling van gemeentelijke procesapplicaties aan het concernbrede Document Managementsysteem (DMS). Het DMS wordt beheerd door het HGA en zorgt voor duurzaam beheer van digitale gemeentelijke informatie. Het HGA richt zich op verdere ontsluiting van informatie over de Haagse samenleving tot vandaag. Het publiek zal naast de bestaande toegangen ook een thematische ontsluiting van de diverse bronnen over de geschiedenis van Den Haag worden geboden.

De Haagse thema's zullen in de publieksruimten in het stadhuis op een aantrekkelijke wijze worden gepresenteerd. Door verdere digitalisering en de opening van historische informatie- en ontmoetingspunten in de bibliotheekfilialen moet de Hagenaar ook dicht bij huis de geschiedenis van en informatie over de stad kunnen ontdekken. De dienstverlening aan het publiek zal overigens steeds meer digitaal plaatsvinden, door een systeem van digitalisering op verzoek en een verdere ontwikkeling van de website.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	84.661	84.146	71.155	70.665	70.665
Goedgekeurde mutaties	100	100	65	65	65
Subtotaal	84.761	84.246	71.220	70.730	70.730
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	300	300	1.400	1.400
Neutrale mutaties in/tussen programma's	2.990	3.026	2.611	2.632	2.378
Totaal lasten	87.751	87.572	74.131	74.762	74.508

BATEN (incl. onttrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	7.148	6.473	4.820	4.820	4.820
Goedgekeurde mutaties	0	0	0	0	0
Subtotaal	7.148	6.473	4.820	4.820	4.820
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	150	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	1.703	965	595	595	595
Totaal baten	8.851	7.588	5.415	5.415	5.415

Reserves 2012	Dienst	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve Atelierbeleid	6231	697	-	91	606
Reserve Cultuurparticipatie	6259	642	881	1.523	-
Reserve Den Haag Europese Culturele Hoofdstad 2018	6242	410	150	560	-
Reserve Jazz	6244	40	-	40	-
Reserve versterking internat. Program. Koninklijke Schouwburg	6240	50	-	50	-
Eindtotaal		1.840	1.031	2.264	606

2.6 Programma Onderwijs

Coördinerend portefeuillehouder: Ingrid van Engelshoven

Onderwijs	Optimaliseren educatieve infrastructuur	Lasten 162.233 Baten 39.978 Saldo 123.255 N
Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)
Openbare basisonderwijs subsidie POO	Vergoeding toekennen voor de kosten van administratie, beheer en bestuur (bruidsschat)	Lasten 3.679 Baten 2.979 Saldo 700 N
Onderwijshuisvesting	Investering in onderwijshuisvesting	Lasten 43.060 Baten 117 Saldo 42.943 N
Onderwijsachterstandenbeleid	Uitvoeren van thema's uit de Haagse Educatieve Agenda 2010-2014	Lasten 40.884 Baten 23.984 Saldo 16.900 N
Leerlingenvervoer	Het bieden van een vervoersvoorziening conform de verordening leerlingenvervoer	Lasten 7.447 Baten 26 Saldo 7.421 N
Act/ projecten stedelijk onderwijsbeleid	Specifieke onderwijsprojecten en het uitvoeren van thema's uit de Haagse Educatieve Agenda	Lasten 26.107 Baten 5.139 Saldo 20.968 N
Gymnastiek- en schoollokalen	Verhuur van gymlokalen na schooltijd	Lasten 50 Baten 54 Saldo 4 V
Volwasseneneducatie	Volwassenen cursussen aanbieden: lezen, schrijven, rekenen of digitale vaardigheden	Lasten 6.080 Baten 4.900 Saldo 1.180 N
Schoolbegeleidingsdienst onderwijsachterstands-activiteiten	Scholen in staat stellen onderwijsachterstanden van leerlingen te verminderen	Lasten 1.330 Baten 0 Saldo 1.330 N
Schoolbegeleidingsdienst reguliere schoolbegeleiding	Hulp bij onderwijsverbetering en voor leerlingen met problemen in hun ontwikkeling	Lasten 1.773 Baten 0 Saldo 1.773 N
Kinderopvang (OCW)	Toezien op en handhaving van de kwaliteit van de kinderopvang	Lasten 925 Baten 0 Saldo 925 N
Openbare bibliotheek	Beschikbaar stellen van informatie-dragers en digitale bronnen, adviseren, informatie verstrekken en educatie	Lasten 26.870 Baten 2.779 Saldo 24.091 N
Voor- en vroegschoolse educatie	Investeren in de taalontwikkeling van jonge kinderen	Lasten 5.028 Baten 0 Saldo 5.028 N

Beoogd maatschappelijk effect: wat willen we bereiken?

Goed onderwijs en een breed aanbod van opleidingen op alle niveaus bieden alle Hagenaars de kans het beste uit zichzelf te halen. Investeren in onderwijs is investeren in de toekomst van de stad en in de toekomst van iedere individuele Haagse burger. Talenten herkennen en erkennen, dat is de primaire doelstelling van het Haagse onderwijs. Iedereen heeft unieke talenten en moet in de Haagse samenleving de kans krijgen om zich optimaal te ontplooiën. Daarom wil het college dat er een lerarenopleiding komt in Den Haag en dat Den Haag het tweede 'thuis' wordt van de Universiteit Leiden. De stad wordt zo interessanter voor studenten en aantrekkelijker als vestigingsplaats voor hoogwaardige en innovatieve bedrijven en instellingen. Daar vaart heel Den Haag wel bij. Zo profiteren buurten en wijken van investeringen in onderwijs want in zes wijken zullen basisscholen uitgroeien tot brede buurtscholen, waarin ook kinderopvang, de bewonersorganisatie en het buurtwerk zijn ondergebracht. Zo wordt de school een ontmoetingsplek voor de buurt. Naast overdag is er ook in de avond leven in het schoolgebouw wat de sociale samenhang en het gevoel van de veiligheid in de wijk vergroot. Om de ambities in het onderwijs waar te maken, investeert de gemeente extra in onderwijs. Onderwijs krijgt een impuls van jaarlijks €5 mln. en daar bovenop eenmalig €22 mln.

De kernpunten van onderwijs zijn:

- Wij gaan uit van de eigen kracht van mensen, van wat mensen wel kunnen, in plaats van wat ze niet kunnen. Wij investeren daarom in schakelklassen, kopklassen maar ook projecten hoogbegaafdheid.
- Taalachterstanden worden weggewerkt bij jonge kinderen in de voorschool.
- Minder kinderen mogen zonder diploma de school verlaten.
- In 2012 wordt de brede (buurt) school in het primair en voortgezet onderwijs verder ontwikkeld.
- Er wordt samenwerking gezocht met kinderopvang, peuterspeelzalen, welzijn, bibliotheken, bewonersorganisaties, sport en cultuur om de school de spil in de wijk te laten zijn en zo de kansen van jong en oud in de wijk te vergroten.
- Het onderwijs in Den Haag moet goed aansluiten op de arbeidsmarkt.
- De gemeente zet in op kwaliteit in en voor de klas. In 2012 komt een lerarenregister beschikbaar.
- Den Haag is de internationale stad van vrede en recht. Daarom zetten we in op de ontwikkeling van internationaal onderwijs en academisch onderwijs dat aansluit bij het profiel vrede en recht.

Topindicator	Nulmeting 2006	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Aantal doelgroeppeuters dat deelneemt aan vroeg- en voorschoolse educatie	1.442	2.350	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000

Bron: LLZ/Civision

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

In het collegeakkoord zijn extra middelen voor investeringen in onderwijs afgesproken, €22 mln. incidenteel (van 2011 tot en met 2014) en vanaf 2012 €5 mln. structureel. De incidentele middelen worden ingezet ter subsidiering van programmatische activiteiten.

De structurele middelen worden voornamelijk ingezet voor investeringen in onderwijshuisvesting. Door deze investeringen kunnen we scholen bouwen of aanpassen waarbij multifunctioneel gebruik uitgangspunt is, zoals met brede scholen met meer dan alleen onderwijsvoorzieningen. Daarnaast zetten we in op de verbetering van kwaliteit en duurzaamheid. De €5 mln. structureel en de structureel vrijvallende kapitaallasten uit oude investeringen moeten ervoor zorgen dat we toegroeien naar een ideaalcomplex. Daaruit kunnen jaarlijks nieuwe investeringen in onderwijshuisvesting worden bekostigd. Op deze manier brengen we het niveau van de onderwijsvoorzieningen in Den Haag structureel op een hoger plan.

Voor de invulling van de incidentele middelen gaat het in 2012 om voortzetting van de in 2011 gestarte nieuwe projecten: ontwikkeling brede school in het primair en voortgezet onderwijs, aanbod laaggeletterden, trajecten voor jongeren, actieve ouders, taalbeleid, hoogbegaafdheid, verlengde schoolactiviteiten en weekend/zomerschool, stages en leerbanen.

Een aantal onderwijssubsidies levert ook een bijdrage aan de gemeentelijke bezuinigingen op subsidies. In 2012 wordt daarop €590.000 bezuinigd. Dat bedrag wordt gerealiseerd door het stopzetten van subsidies op projecten met een laag rendement en/of onderbesteding en er wordt minder geld gereserveerd voor nieuwe initiatieven en knelpunten.

Openbaar basisonderwijs subsidie POO

De Stichting De Haagse Scholen ontvangt sinds de verzelfstandiging in 2008 van de gemeente jaarlijks, tot en met 2012, de zogeheten bruidsschat voor administratie, beheer en bestuur.

Onderwijshuisvesting

De gemeente is verantwoordelijk voor de huisvesting van het primair, (voortgezet) speciaal en voortgezet onderwijs. Bestaande schoolgebouwen moeten worden onderhouden; oude, niet meer doelmatige schoolgebouwen worden vervangen door nieuwbouw. De belangrijkste nieuwbouw projecten en/of grote uitbreidingsprojecten in 2012 zijn: de basisscholen Vlierboomstraat 366, Cederstraat 29, Abeelstraat 30, IJsvogelplein 10, Eindstede 2-4, Acaciastraat 141, Utenbroekestraat 6 en Frits Diepenlaan 43. Gymnasium Haganum (Laan van Meerdervoort 57) krijgt maximaal €1,3 mln. voor revitalisatie van het monumentale schoolgebouw.

In de Raamovereenkomst Investeringsprogramma Krachtwijken Den Haag (rv 97-2008, RIS 154371) tussen de gemeente en de drie Haagse woningcorporaties zijn plannen opgenomen voor vier brede (buurt)scholen, waarbij het doel is nieuwbouw te realiseren voor een basisschool, kinderopvang en andere functies in een multifunctionele accommodatie. Volgens de Raamovereenkomst zou deze nieuwbouw worden gefinancierd en gerealiseerd door de deelnemende corporaties, waarna de vrijvallende locaties konden worden herontwikkeld. Als gevolg van gewijzigde omstandigheden bleek financiering door de gemeente noodzakelijk om de brede buurtscholen te kunnen realiseren. Daartoe is op het Programma Onderwijshuisvesting 2011 nieuwbouw opgenomen van de brede buurtschool Rivierenbuurt aan de Zaanstraat voor basisschool Jan van Nassau. Start sloop is september 2011 en start bouw begin 2012. Op het concept Programma onderwijshuisvesting 2012 zijn twee projecten voor realisatie van brede (buurt)scholen opgenomen. Het eerste project betreft bekostiging van de vervangende nieuwbouw van de gymnastiekzaal aan de Dalerveenstraat 5 tegelijk met de uitbreiding van het lesgebouw Tinaarlostraat 78 van de bijzondere basisschool De Krullebaar voor de brede (buurt)school Morgenstond. Het tweede project is de bekostiging van de bouwvoorbereiding van de nieuwbouw van de brede (buurt)school Moerwijk aan de Van Ruysbroekstraat 35. Deze brede school Moerwijk bestaat uit de openbare basisschool De Kleine Wereld, thans gehuisvest aan de Rederijkerstraat 120 en Van Ruysbroekstraat 1, en de openbare school voor speciaal onderwijs Cor Emous, thans gehuisvest aan de Twickelstraat 5. Over de vierde brede buurtschool wordt thans overleg gevoerd met de betrokken schoolbesturen over de exacte invulling. Het betreft de locatie aan de Ambachtsgaarde in Bouwlust/Vrederust met twee bestaande basisscholen, te weten Erasmus en Petrus Donders.

In de nieuwbouw wordt voor het eerst geld uitgetrokken voor een goed binnenmilieu. Voor bestaande gebouwen in het primair en speciaal onderwijs loopt de rijksregeling 'Verbetering binnenklimaat huisvesting primair onderwijs 2009' in 2011 af. Maar omdat een groot deel van de gebouwen niet kon worden aangepast, wordt in het najaar van 2011 een nieuwe Haagse regeling "Investeren in duurzame huisvesting van het onderwijs" (reserve ter hoogte van €6,5 mln.) voorgesteld waarmee ook vanaf 2012 andere voorzieningen op hygiënisch terrein kunnen worden meegenomen. De Verordening Voorzieningen Huisvesting Onderwijs zal hierop worden aangepast voor projecten ver/nieuwbouw, evenals voor extra ruimte voor multifunctioneel gebruik van schoolgebouwen.

Brede buurtscholen

Al langere tijd wordt gewerkt aan de verdere ontwikkeling van brede buurtscholen in het basis- en voortgezet onderwijs. Dit wordt de komende jaren met kracht doorgezet. Naast de optimale ontwikkeling van talenten van kinderen is de verknoping tussen de activiteiten van onderwijs, welzijn, sport, cultuur, bibliotheken en zorg hierbij van belang. De brede buurtscholen bundelen activiteiten en in een aantal gevallen ook ruimtelijk wijkvoorzieningen (zie ook onderwijshuisvesting). Op deze

manier worden beschikbare budgetten efficiënter ingezet. Deze ontwikkeling wordt ook buiten de krachtwijken gestimuleerd. Dat gebeurt nu ook al met het leerkenprofiel in enkele scholen in Laak en Mariahoeve en met een aantal scholen voor voortgezet onderwijs. In het schooljaar 2011-2012 zijn er ca 80 brede scholen in het basisonderwijs, waarvan 19 met zes uur verlengde onderwijstijd per week, het leerkenprofiel. In 2014 zullen dit 25 scholen zijn. In 2011-2012 gaan 12 scholen voor voortgezet onderwijs aan de slag met combinaties van binnen- en buitenschools leren voor hun leerlingen, ouders en wijkbewoners. Het aantal scholen dat in het weekend en in vakanties de deuren open heeft voor een breed en dekkend programma voor alle leeftijdsgroepen in de buurt, bv. Campus Teniersplantsoen en campus Zusterstraat/Schilderswijk-West, wordt uitgebreid.

De ervaringen van de partners in campus Teniersplantsoen (Nova College, Lucas Onderwijs, Zebra Welzijn en HaagWonen) zijn aanleiding toe te werken naar een beheersorganisatie in de vorm van een stedelijke stichting. Die ervaringen gaan vooral over de inzet en aansprakelijkheid van personeel en de extra exploitatie van multifunctioneel gebruik van het schoolgebouw, zaken en risico's waarin de rijksbekostiging van een individuele school niet voorziet. De stichting zal zich richten op de tijdelijke inzet van personeel van derden, de organisatie van activiteiten (educatief, welzijn, sport, cultureel, de huur van schoolruimten en het regelen van subsidieaanvragen en -verantwoordingen.

Onderwijsachterstandenbeleid en voor- en vroegschoolse educatie

Het bevorderen van de beheersing van de Nederlandse taal is een belangrijk instrument om onderwijsachterstanden te voorkomen en te bestrijden. Veel activiteiten van de Haagse Educatieve Agenda 2010-2014 "Haags talent erkend", vooral voor de 0-12 en 12-18 jarigen, richten zich op het voorkomen van onderwijs (taal)achterstanden. Voorbeelden zijn: focus op voor- en vroegschoolse educatie, excellente prestaties en minder schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten. Het gesubsidieerde peuterspeelzaalwerk wordt deels ingezet om onderwijs achterstandenbeleid te voorkomen, en is onderdeel van voor- en vroegschoolse educatie. De in 2011 ingezette verbeteringen op de voorschool worden in 2012 voortgezet. Vroeg indiceren met een nieuwe doelgroepdefinitie, verbeteren van gegevensoverdracht, de inzet van een hbo-coördinator, scholing van leidsters en het toewerken naar opbrengstmeting maken onderdeel uit van deze verbeteringen. Per 1 januari 2011 is de Haagse definitie van een doelgroepkind voor voorschoolse en vroegschoolse educatie aangepast. De nieuwe definitie sluit aan bij de gewichtenregeling van het Rijk. Indicering vindt plaats op consultatiebureaus. De verwachting is dat met de nieuwe definitie het aantal doelgroepkinderen in Den Haag lager zal komen te liggen. Eind 2013 zullen alle kinderen (0-4 jaar) geïndiceerd zijn volgens de nieuwe definitie. Door de nieuwe definitie zullen niet minder kinderen deelnemen aan de voorschoolse educatie, want de voorschoolse educatie staat ook open voor niet-doelgroepkinderen.

Leerlingenvervoer

De uitvoering van de wettelijke taak voor het vervoeren van leerlingen die door een handicap niet op eigen gelegenheid naar school kunnen is met ingang van het schooljaar 2011/2012 sterk verbeterd. Het gaat hierbij om het vervroegen van aanvraag- en toekenningstermijnen, heldere procedures, goede afstemming met commissies van begeleiding en het instellen van een klankbordgroep.

Activiteiten / projecten stedelijk onderwijsbeleid

Hieronder vallen de thema's en activiteiten uit de Haagse Educatieve Agenda die zich niet primair richten op het tegengaan van (taal)achterstanden, zoals

- het versterken van de inzet op tegengaan van verzuim en voortijdig schoolverlaten om de behaalde resultaten in de komende jaren vast te houden
- de verbetering van de toeleiding van jongeren naar studie of werk, onder meer door de beleidsagenda Aansluiting Onderwijs en Arbeidsmarkt,
- een sterk internationaal profiel en de ontwikkeling van Den Haag tot internationale hoger onderwijsstad: onder meer door de inzet op meer hoger onderwijs in de stad en meer aanbod van tweetalig basis- en voortgezet onderwijs.

Gymnastiek- en schoollokalen

Hieronder valt de verhuur van gymnastieklokalen van de schoolbesturen aan (sport)verenigingen. De opbrengst is voor de schoolbesturen, onder aftrek van 10% administratiekosten. Door deze verhuur worden gymzalen ook buiten schooluren intensief gebruikt.

Volwasseneneducatie

De rijksbudgetten voor volwasseneneducatie, werkgelegenheidsprojecten en inburgering vormen samen het Participatiebudget. Er is een administratief schot binnen het Participatiebudget tussen enerzijds volwasseneneducatie en anderzijds re-integratie en inburgering. Voor volwasseneneducatie geldt ook tot 2013 een verplichte winkelnering bij de Regionale Opleidingscentra. Het kabinet is van plan deze verplichte inkoop tot en met 2015 in stand te houden.

Het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (Vavo) wil het kabinet beperken tot personen tot 30 jaar. Ook wil het Rijk het Vavo vanaf 2014 rechtstreeks bekostigen. Daardoor zal het budget voor volwasseneneducatie met 50% verminderen, van €4,9 mln. naar ongeveer €2,4 mln.

De talrijke activiteiten en initiatieven op het terrein van taalonderwijs aan volwassenen zullen waar mogelijk worden gebundeld naar expertise, overhead en huisvesting, zodat met de beperkte middelen zoveel mogelijk mensen worden bereikt.

Schoolbegeleidingsdienst

De Stichting Haags Centrum voor Onderwijsadvies (HCO) is verzelfstandigd in 2010, en ontvangt van de gemeente tot en met 2014 jaarlijks een te indexerende subsidie. Hiermee wordt zij in staat gesteld scholen, onderwijsondersteunende instellingen en welzijnsinstellingen ondersteunen om onderwijsachterstanden van leerlingen te verminderen of op te heffen en om reguliere schoolbegeleiding te bieden.

Kinderopvang

De gemeente is verantwoordelijk voor het toezicht op en de handhaving van de kwaliteit van de kinderopvang. Den Haag hecht aan een kwalitatief hoog en kwantitatief voldoende toezicht en handhaving. Alle kindercentra, gastouderbureaus, gastouders en peuterspeelzalen moet de gemeente jaarlijks inspecteren. Als overtredingen van de Wet kinderopvang worden geconstateerd, moet de gemeente bestuursrechtelijk handhaven. Het beschikbare rijksbudget voor de uitvoering door de gemeente van de wettelijke taken toezicht en handhaving kinderopvang in 2012 wordt structureel.

Openbare bibliotheek

Door de reductie van het aantal wijkbibliotheken in 2013 kan dit jaar worden beschouwd als een overgangsjaar waarin wij op zoek gaan naar nieuwe alternatieven om alle leners in elke leeftijd te blijven binden. Het is essentieel dat de bibliotheek ook in de toekomst in de hele stad goed herkenbaar en bereikbaar is. Het nieuwe spreidingsplan biedt hiertoe voldoende kansen, waarbij voor het merendeel van de bewoners binnen een straal van 2 km een wijkbibliotheek beschikbaar blijft. Daarnaast worden voor enkele te sluiten vestigingen flankerende voorzieningen ingericht. De raad zal over de voortgang periodiek worden geïnformeerd. Voor de zomer 2012 zal inzicht worden gegeven in het totaalpakket flankerend beleid.

Leesbevordering en taal staan voorop. De rol van de bibliotheek op het gebied van onderwijsachterstand c.q. laaggeletterdheid wordt aangescherpt. Het belang van de bibliotheek als expert op het gebied van mediawijsheid wordt groter vanwege de toename van online dienstverlening door overheid en bedrijfsleven. Bij digitale landelijke ontwikkelingen wordt aangesloten en ook de communicatie met leners zal meer en meer digitaal plaats vinden.

Het streven naar een efficiënte bedrijfsvoering heeft een hoge prioriteit. Door de invoering van zelfservice (uitlenen en innemen) en van betaalautomaten worden besparingen gerealiseerd.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	161.032	159.390	155.663	155.320	155.320
Goedgekeurde mutaties	-61	-62	-63	-63	-63
Subtotaal	160.971	159.328	155.600	155.257	155.257
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	600	700	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	7.777	3.205	720	2.685	-390
Totaal lasten	169.348	163.233	156.320	157.942	154.867

BATEN (incl. ontrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	43.891	36.936	32.142	32.032	32.032
Goedgekeurde mutaties	0	0	0	0	0
Subtotaal	43.891	36.936	32.142	32.032	32.032
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	7.486	3.042	88	68	-32
Totaal baten	51.377	39.978	32.230	32.100	32.000

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkings	Eindsaldo
Dienstcompensatiereserve	3010	400	-	-	400
Personeel voormalig POO	6274	110	700	410	400
Res. Krachtwijken brede scholen	6262	425	-	175	250
Reserve Activiteiten/projecten stedelijk onderwijsbeleid	3175	108	-	108	-
Reserve Bruidsschatregeling POO	6202	2.569	-	2.569	-
Reserve GSB III SIV4 Gemeentelijk Onderwijsachterstandsbeleid	6205	1-	-	-	1-
Reserve implementatie Meerjaren programma Onderwijs Huisvesting	3101	198	-	-	198
Reserve Regeling Binnenmilieu Scholen Primair en Speciaal Onderwijs	6252	2.036	-	2.164	128-
Reserve uitbreiding leerkanalenprofiel (krachtwijken)	6222	1-	-	-	1-
Reserve vakscholen	6253	305	-	306	1-
Eindtotaal		6.150	700	5.732	1.118

2.7 Programma Integratie en Krachtwijken

Coördinerend portefeuillehouder: Marnix Norder

Integratie en Krachtwijken	Het stimuleren van de maatschappelijke deelname							
Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)						
Burgerparticipatie Krachtwijken	Het creëren van draagvlak en het vergroten van betrokkenheid in de vier Haagse Krachtwijken	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>39.382</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>29.637</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>9.745 N</td></tr> </table>	Lasten	39.382	Baten	29.637	Saldo	9.745 N
Lasten	39.382							
Baten	29.637							
Saldo	9.745 N							
Coördinatie Krachtwijken	Het gemeentebreed coördineren en aanjagen van de wijkaanpak in Den Haag	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>485</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>485</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>0</td></tr> </table>	Lasten	485	Baten	485	Saldo	0
Lasten	485							
Baten	485							
Saldo	0							
Asielzoekers en vluchtelingenbeleid	Begeleiden en ondersteunen van (ex-) asielzoekers	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>635</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>92</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>543 N</td></tr> </table>	Lasten	635	Baten	92	Saldo	543 N
Lasten	635							
Baten	92							
Saldo	543 N							
Interculturalisatie en diversiteitsbeleid	Het bevorderen van de integratie van de verschillende bevolkingsgroepen binnen de Haagse samenleving.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>740</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>740 N</td></tr> </table>	Lasten	740	Baten	0	Saldo	740 N
Lasten	740							
Baten	0							
Saldo	740 N							
Inburgering inclusief volwasseneneducatie	Inburgeraars de kans bieden de Nederlandse taal goed te beheersen om optimaal te participeren in de Nederlandse samenleving.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>5.407</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>82</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>5.325 N</td></tr> </table>	Lasten	5.407	Baten	82	Saldo	5.325 N
Lasten	5.407							
Baten	82							
Saldo	5.325 N							
		<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>32.115</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>28.978</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>3.137 N</td></tr> </table>	Lasten	32.115	Baten	28.978	Saldo	3.137 N
Lasten	32.115							
Baten	28.978							
Saldo	3.137 N							

Beoogd maatschappelijk effect: wat willen we bereiken?

De nadruk van het beleid in dit programma ligt op het aanpakken van maatschappelijke problemen, die een belemmering vormen voor het integratieproces van de verschillende groepen binnen de Haagse samenleving. We stellen hierbij een hoge ambitie. Het integratieproces moet zich binnen één generatie voltrekken. Kernpunten hierbij zijn:

- kennis van de Nederlandse taal en de Nederlandse samenleving;
- werk als beste integratie-instrument;
- wederkerigheid als uitgangspunt van het beleid;
- inzetten op weerbaarheid en initiatief bij migranten;
- doorpakken t.a.v. overlast, criminaliteit en oneigenlijk gebruik van voorzieningen;
- het aanpakken van ruimtelijke segregatie en het bevorderen van diversiteit bij de gemeente en in de stad;
- het aanspreken op waarden en normen. Met basiswaarden (bijv. gelijkwaardigheid) wordt niet geschipperd.

De wijken Transvaal, Schilderswijk, Stations-/Rivierenbuurt en Zuidwest scoren slecht op punten als veiligheid, leefbaarheid, werkeloosheid, sociaaleconomische positie van de bewoners, opleiding en gezondheid. Er zijn ambitieuze plannen in gang gezet voor verbetering. Hierbij wordt door de gezamenlijke gemeentelijke diensten, nauw samengewerkt met de rijksoverheid en de woningcorporaties. Het doel is om de wijken in een periode van 10 jaar (2008-2017) op de genoemde punten naar het Haagse gemiddelde te brengen.

Topindicator	Nulmeting 2009	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Hagenaars dat slaagt voor het inburgeringsexamen als % van het aantal Hagenaars dat examen doet	76%	68%	81%	82%	83%	84%	-
<i>Bron: ISI (Informatie Systeem Inburgering)</i>							

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Den Haag is een multiculturele stad. Meer dan de helft van de Hagenaars is van niet-Nederlandse herkomst. De komende jaren zal dat verder toenemen. Gemiddeld komen er per jaar 1.000 migranten uit niet-westerse landen. Ook komen er arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Jaarlijks neemt hun aantal toe met ongeveer 7.000. Nog niet de helft hiervan schrijft zich in bij het GBA. In de integratienota 'Verschillend verleden, één toekomst' staan de contouren voor het toekomstige integratiebeleid. De diversiteit van Den Haag is een kracht. Het maakt de stad dynamisch en economisch vitaal.

Krachtwijken

De gemeente heeft aan de hand van vijf pijlers haar doelstellingen in de Krachtwijken geformuleerd. Deze pijlers zijn uitgewerkt in 77 business cases. De tekst in dit hoofdstuk geeft een globaal beeld van de activiteiten die in 2012 in het kader hiervan gepland staan. In paragraaf 5.9 wordt per pijler dieper ingegaan op deze activiteiten. Voor de verdere toelichting wordt naar paragraaf 5.9 verwezen.

De afgelopen drie jaar zijn de businesscases uit het programma opgestart en inmiddels is door de gemeente en haar partners €1,4 miljard toegezegd voor de concrete uitvoering. Daarbij gaat het om een breed palet van interventies. Enkele voorbeelden die in 2012-2015 centraal zullen staan:

- Een forse intensivering van het schoonhouden van de wijken door het plaatsen van ondergrondse containers. Halverwege 2011 zijn al 1.000 ondergrondse containers geplaatst. Voor 2012 staat plaatsing van nog eens 350 containers gepland;
- De continuering van het Veiligheidshuis van waaruit risicogroepen worden aangepakt;
- De realisering van brede buurtscholen, met de bedoeling om 24 uur per dag, 7 dagen per week ruimte te bieden voor goede scholing en zelfstandig kunnen meedoen in de Haagse samenleving;
- De voortvarende aanpak van de herstructurering van Zuid West en Transvaal;
- Een krachtige handhaving en facilitering op het terrein reïntegratie;
- De inzet van de Pandbrigade (al duizenden woningen gevisiteerd) en Den Haag opMaat en de geïntegreerde aanpak van Multiprobleemgezinnen;
- Krachtig stimuleren van de lokale economie en werk voor mensen in de wijk met bijvoorbeeld het Economisch Programma Transvaal, waarin onder andere de Paul Krugerlaan wordt getransformeerd naar een onderscheidende multiculturele winkelstraat met een robuust ondernemingsklimaat;
- Opwaardering van de Haagse Markt door een betere ontsluiting en bereikbaarheid, het vernieuwen en uitbreiden van voorzieningen op en rond het marktterrein en het vernieuwen van de bestrating en ondergrondse infrastructuur.

Nu nagenoeg alle business cases zijn gestart, komt de nadruk te liggen op de uitvoering, zowel van de fysieke als de sociaaleconomische onderdelen. In juni 2011 is de eerste Haagse Wijkmonitor uitgekomen. Hierin worden de ontwikkelingen in de wijken per pijler gevolgd en vergeleken met de situatie in 2008, bij het begin van de wijkaanpak. Daarnaast is er in de eerste jaren veel ervaring opgedaan met verschillende vormen van samenwerkingsverbanden, uitvoeringsprogramma's, wijkgericht werken en multidisciplinaire uitvoering. De komende jaren wordt op basis van de ontwikkelingen in de wijken en met de geleerde lessen nog scherper ingezet om efficiënter en effectiever uit te kunnen voeren. Voor deze focus in de uitvoering kunnen bestaande en vrijvallende middelen in de wijkaanpak herbestemd worden en kunnen bestaande middelen of capaciteit binnen de krachtwijken afgestemd worden op nieuwe prioriteiten. Zo kan er zonder extra middelen aan de wijkaanpak toe te voegen ingespeeld worden op veranderende prioriteiten. Op korte termijn legt het college een voorstel aan de raad voor om focus aan te brengen in de tweede fase van het programma wijkaanpak.

Burgerparticipatie Krachtwijken

De ambitie voor de Businesscase 'Bewonersparticipatie' is het bevorderen van de betrokkenheid van bewoners (in kwantiteit en diversiteit) bij het denkproces en de uitvoering van projecten, zodat bewoners zelf een actieve rol gaan vervullen bij de verbetering van het woon- en leefklimaat en de sociale en economische omstandigheden in hun wijk. Door het organiseren van ideeënwedstrijden kunnen bewoners met voorstellen komen, die ze vervolgens zelf gaan uitvoeren. In 2012 zullen vooral projecten uit 2011 afgerond worden, en zal de Bewonersparticipatie opgenomen worden in het reguliere beleid van het stadsdeel. Vanaf 2012 worden middelen van 16 kleine gemeentelijke regelingen in een 'budget initiatieven en knelpunten' gebundeld. Jaarlijks is hiervoor ongeveer €8 mln. beschikbaar. Bij de verdeling van dit budget over de stadsdelen wordt rekening gehouden met de sociaaleconomische positie van ieder stadsdeel.

Asielzoekers en vluchtelingenbeleid

Gemeenten voeren, vanuit hun zorgplicht, verschillende taken en activiteiten uit op het terrein van asiel. Nadat asielzoekers een verblijfsvergunning hebben ontvangen, worden ze begeleid bij hun integratie in de Nederlandse samenleving via inburgering, re-integratie en huisvesting. Ook biedt de gemeente opvang aan ex-asielzoekers (gezinnen), die rechtmatig in Nederland verblijven en op straat dreigen te komen staan. Het gaat hierbij om mensen die (nog) geen verblijfsdocument hebben en in afwachting zijn van een rechterlijke uitspraak over hun asielprocedure. De gemeente Den Haag subsidieert jaarlijks een aantal organisaties die activiteiten uitvoeren voor deze mensen. De gemeente heeft een zorgplicht voor vluchtelingen die in hoger beroep zijn gegaan voor hun asielaanvraag. Deze mensen wonen wel in onze stad, maar hebben geen verblijfsvergunning. Hiervoor was geen geld beschikbaar. Om te kunnen voldoen aan onze zorgplicht is het nodig om alsnog €0,4 mln. per jaar vrij te maken. We zijn in gesprek met het rijk hierover, omdat het de uitvoering van een wettelijke taak betreft. Ook zijn incidentele middelen gevonden om de activiteiten voor statushouders uit te voeren.

Interculturalisatie en diversiteitsbeleid

Uit de jaarrapporten van het Centraal Bureau voor de Statistiek blijkt dat het met de tweede generatie migranten het aanzienlijk beter gaat dan met de eerste generatie. Het opleidingsniveau neemt bijvoorbeeld aanzienlijk toe. Van de eerste generatie heeft 20% alleen basisonderwijs of in het geheel geen onderwijs gevolgd. Van de tweede generatie is dat nog maar 4%. Inmiddels volgt 39% van de tweede generatie een opleiding op HBO-niveau of hoger. Meer dan 3.200 kinderen hebben sinds 2006 deelgenomen aan schakelklassen om hun taalachterstand in het basisonderwijs in te lopen. Ook komen er meer succesvolle etnische ondernemers. Ze zitten steeds meer in verschillende branches.

In sommige delen van de stad, zoals de Schilderswijk en Transvaal, wonen nauwelijks nog Nederlandse Hagenaars. Maar ook de meer succesvolle migranten trekken daar weg, om te gaan wonen in een Vinexwijk of in een randgemeente. Dat maakt het voor migranten extra moeilijk om aansluiting te vinden bij de mainstream van de Nederlandse samenleving. Van de Hagenaars van Turkse en Marokkaanse afkomst in de leeftijd van 16 – 65 jaar heeft 58% respectievelijk 54% betaald werk, tegen 70% van de Surinaamse en 81% van de Nederlandse Hagenaars. Ook in het onderwijs neemt de segregatie nauwelijks af en de vrijetijdscontacten tussen migranten en autochtonen nemen niet of nauwelijks toe.

Den Haag geeft de komende jaren extra impulsen om de integratie te stimuleren. Er zijn 15 actiepunten in de integratienota benoemd:

1. versterken van het draagvlak voor het integratiebeleid;
2. wederkerigheid als kernbegrip van het beleid, waarbij (flink) wordt geïnvesteerd in mensen, maar ook wordt verwacht iets terug te zien;
3. handhaven, maar ook toepassen van sancties, wanneer mensen onvoldoende verantwoordelijkheid-besef aan de dag leggen;
4. stimuleren van laagdrempelige taallessen;
5. aanpakken van regels die etnische en autochtone ondernemers belemmeren;
6. alle kinderen uit kwetsbare milieus verplichten naar de voorschool te gaan;
7. in deze collegeperiode een aantal brede buurtscholen realiseren;
8. ingrijpende herstructurering van de Schilderswijk;

9. toezien op handhaving en het stellen van heldere grenzen;
10. verbreden en versterken van het kader van vrijwilligersorganisaties en bevorderen dat meer migranten vrijwilligerswerk gaan doen;
11. voeren van een actief emancipatiebeleid;
12. stimuleren van de maatschappelijke participatie van mensen uit de eerste generatie;
13. sport krijgt een prominente plek binnen het integratiebeleid;
14. stimuleren van de pluriformiteit van het culturele aanbod;
15. bevorderen van de diversiteit in de gemeentelijke organisatie en in de maatschappelijke instellingen, waar dat nodig is voor de kwaliteit van de dienstverlening

De volgende speerpunten zijn opgenomen in de integratienota:

- In het kader van het laagdrempelige taalprogramma 'Taal in de Buurt' zullen meer mensen deelnemen aan de taalcursussen: 1.600 in 2011, en 2.500 in 2012.
- Perspectief bieden aan (Antilliaanse en Marokkaanse) risicojongeren door schooluitval en criminaliteit tegen te gaan en de arbeidsparticipatie te bevorderen. Het doel is dat deze bevolkingsgroepen hierin meer op het stedelijk gemiddelde komen.
- De leef-, woon- en werksituatie van EU-onderdanen uit Midden- en Oost Europa verbeteren, door geschikte huisvesting, door malafide werkgevers aan te pakken en door vrijwillige remigratie voor perspectiefloze Midden- en Oost-Europeanen te stimuleren.
- De jaarlijkse Burgerschapslazing voortzetten, waarin actuele maatschappelijke en politieke vraagstukken op de terreinen van integratie en migratie worden besproken.
- Behouden en toegankelijk maken van het Culturele erfgoed van migranten. Hiervoor zal een netwerk van erfgoedinstellingen worden ingesteld. Kunst- en cultuurinstellingen van migranten worden opgenomen in het reguliere aanbod van de stad Den Haag.
- Versterken van het bestuurlijke kader van maatschappelijke instellingen die zich met burgerschap en integratie bezighouden, zowel op stedelijk niveau als op wijkniveau.
- Een beperkt aantal stedelijke culturele evenementen van migranten stimuleren, zoals het Holifestival en Stadsiftar/Suikerfeest.
- Discriminatie aanpakken.

Inburgering

Kennis van de Nederlandse taal en de Nederlandse samenleving is onontbeerlijk. Hagenaars moeten hierin zelf hun verantwoordelijkheid nemen. Het Rijk laat per 2013 inburgering alleen nog voor nieuwkomers gelden. Gemeenten hebben geen rol meer in het nieuwe systeem van inburgering. Eind 2013 zullen de rijksmiddelen voor inburgering aan gemeenten stopgezet worden. Daarna heeft de gemeente geen formele taak meer bij inburgering van nieuwkomers. Inburgeraars (nieuwkomers) moeten vanaf 2013 zelf hun traject gaan bekostigen. Hoe dit gaat uitwerken is nog niet duidelijk. Het is wel zorgelijk dat de vrijwillige inburgeraars (EU-ingezetenen, oudkomers) geen prikkels meer krijgen in te burgeren. Het komende jaar zal er veel aandacht uitgaan naar deze negatieve effecten van het rijksbeleid voor de Haagse samenleving. We zetten alles op alles om toch zoveel mogelijk mensen nog aan een inburgeringstraject te laten deelnemen. Ook zetten we sterk in op taalbeheersing als instrument voor re-integratie en participatie van WWB'ers. In 2011 en 2012 zullen er in Den Haag nog inburgeringstrajecten starten. In oktober 2011 wordt gestart met een taaloffensief. Den Haag kent naar schatting 8.000 WWB'ers die gebaat zijn bij extra taal. Door een betere taalbeheersing zullen zij sneller aan de slag komen. Voor deze groep worden in 2011 1.500 en 2012 3.000 inburgeringstrajecten gestart die gericht zijn op werk. De trajecten die in de loop van 2012 starten lopen nog door tot in 2013 en wellicht zelfs tot begin 2014. Pas dan zal de gemeente haar taken rond inburgering definitief kunnen afbouwen. De inzet in 2013 en 2014 zal echter minimaal zijn. In 2013 is er nog rijksfinanciering voor de afbouw, in 2014 niet meer.

In 2010 zijn we gestart met vraaggericht inburgeren om meer taal op maat te kunnen leveren. We gaan door op de ingeslagen weg. Waar mogelijk worden trajecten verder toegesneden op de behoeften van de diverse doelgroepen. Zo leren bijvoorbeeld de Midden- en Oost-Europeanen relatief snel de taal. De gemeente blijft ook inzetten op duale trajecten, dat wil zeggen dat de inburgeringstrajecten zoveel mogelijk worden gecombineerd met werk, studie of een andere vorm van maatschappelijke participatie. Daarnaast werken we aan doorlopende leerlijnen en zoeken we naar combinaties van taal

en werk of een opstap naar werk. Ook blijven we in 2012, net als in 2011, de samenwerking met werkgevers zoeken. Het is immers ook in hun belang dat Haagse werknemers de taal spreken.

De wijziging van het huidige inburgeringsstelsel vraagt om een andere aanpak rond taal en inburgering in de stad, in nauwe samenwerking met werkgevers en met het maatschappelijk middenveld. Deze andere aanpak moet inburgeraars (met name vrijwillige inburgeraars) na 2012 blijven stimuleren om de taal te leren en in de samenleving te participeren.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	44.805	37.595	35.926	35.422	35.422
Goedgekeurde mutaties	-63	-32	-32	-32	-32
Subtotaal	44.742	37.563	35.894	35.390	35.390
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	400	400	400	400	400
Neutrale mutaties in/tussen programma's	332	1.420	-9.112	-14.589	-13.605
Totaal lasten	45.474	39.382	27.182	21.201	22.185

BATEN (incl. onttrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	31.188	26.139	26.017	26.017	26.017
Goedgekeurde mutaties	0	0	0	0	0
Subtotaal	31.188	26.139	26.017	26.017	26.017
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	1.550	3.499	-7.080	-11.681	-10.346
Totaal baten	32.738	29.637	18.937	14.336	15.670

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
BR KW BC Bewonersparticipatie	6405	485	-	485	-
BR KW BC Imagocampagne	6408	33	-	33	-
Reserve Marokko instituut	6249	52	30	82	-
Bestemmingsreserve Risico's inburgering en verantwoorde afbouw	3677	5.900	-	-	5.900
Eindtotaal		6.470	30	600	5.900

2.8 Programma Werk en Inkomen

Coördinerend portefeuillehouder: Henk Kool

Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)						
Werk en inkomen	Kansen bieden aan hulpbehoevende burgers om in het eigen levensonderhoud te voorzien	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>505.582</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>432.437</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>73.145 N</td></tr> </table>	Lasten	505.582	<u>Baten</u>	<u>432.437</u>	Saldo	73.145 N
Lasten	505.582							
<u>Baten</u>	<u>432.437</u>							
Saldo	73.145 N							
Algemene bijstandsverlening	Een tijdelijke uitkering bieden aan degenen die het nodig hebben	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>326.584</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>284.664</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>41.920 N</td></tr> </table>	Lasten	326.584	<u>Baten</u>	<u>284.664</u>	Saldo	41.920 N
Lasten	326.584							
<u>Baten</u>	<u>284.664</u>							
Saldo	41.920 N							
Werkgelegenheidsprojecten	Het begeleiden van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>86.701</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>68.210</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>18.490 N</td></tr> </table>	Lasten	86.701	<u>Baten</u>	<u>68.210</u>	Saldo	18.490 N
Lasten	86.701							
<u>Baten</u>	<u>68.210</u>							
Saldo	18.490 N							
Kinderopvang SZW	Bieden van kinderopvang voor onbelemmerde deelname aan participatie, re-integratie, of inburgering	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>4.716</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>302</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>4.414 N</td></tr> </table>	Lasten	4.716	<u>Baten</u>	<u>302</u>	Saldo	4.414 N
Lasten	4.716							
<u>Baten</u>	<u>302</u>							
Saldo	4.414 N							
Sociale werkvoorziening	Uitvoeren van de Wet sociale Werkvoorziening (Wsw)	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>83.344</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>76.004</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>7.340 N</td></tr> </table>	Lasten	83.344	<u>Baten</u>	<u>76.004</u>	Saldo	7.340 N
Lasten	83.344							
<u>Baten</u>	<u>76.004</u>							
Saldo	7.340 N							
Werkgelegenheidsprojecten (Wsw)	Begeleiden van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>4.237</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>3.257</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>980 N</td></tr> </table>	Lasten	4.237	<u>Baten</u>	<u>3.257</u>	Saldo	980 N
Lasten	4.237							
<u>Baten</u>	<u>3.257</u>							
Saldo	980 N							

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Iedereen heeft de regie over zijn eigen leven en draagt bij aan de maatschappij door werk, school of op een andere manier. De ondersteuning van de gemeente Den Haag is erop gericht dat mensen daar zelf hun verantwoordelijkheid in kunnen nemen. Hagenaars zijn zelf verantwoordelijk voor het volgen en voltooien van hun opleiding en voor het vinden en behouden van werk. Pas als blijkt dat dat niet lukt, kan de gemeente een (tijdelijk) financieel vangnet en ondersteuning bieden bij het vinden van werk, opleiding of een maatschappelijke activiteit. De ondersteuning van de gemeente is niet vrijblijvend. Ook al heeft iemand niet de capaciteiten om betaald werk te vinden dan is dat geen reden om thuis te zitten. Kernpunten bij dit programma zijn:

- Meer doen met minder geld. Het realiseren van de opgelegde bezuinigingen en de hiervoor benodigde reorganisatie gebruiken om de effectiviteit te vergroten.
- De uitstroom uit de uitkering wordt bevorderd door veel sterker in te zetten op samenwerking met het bedrijfsleven. We starten alleen nog projecten met het bedrijfsleven als dit leidt tot een baan.
- De kop van het uitkeringsproces wordt versterkt via: meer inzet op fraude via risicoprofielen, meer inzet op elektronische aanvraag en snelle doorstroom naar de juiste voorziening.

Topindicator	Nulmeting 2009	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Bijstandsvolume als percentage van de huishoudens in Den Haag	6,8%*	7,7%	7,3%	7,7%	7,6%	7,6%	7,6%

Bron: Aantal huishoudens CBS en bijstandsvolume SZW

* De nulmeting is in de tweede helft van 2011 aangepast als gevolg van verbeterde cijfers van het CBS.

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

In de sociale zekerheid verandert veel. Ondanks al deze wijzigingen blijft het uitgangspunt van de gemeente Den Haag om een sociaal en solide vangnet te bieden aan haar burgers. Het Rijk bezuinigt

vanaf 2012 zwaar op de re-integratie, dit leidt tot scherpe en soms ook pijnlijke keuzes. De sociale werkvoorziening zal vanaf 2013 een stelselwijziging ondergaan en ook geconfronteerd worden met zware bezuinigingen. De gemeente Den Haag heeft zich in 2011 voorbereid op deze veranderingen. Zij heeft hierbij de volgende uitgangspunten gedefinieerd: iedereen doet iets voor zijn uitkering, het gaat om echt werk en de focus is gericht op rendement. De Wet werk en bijstand zal vanaf 2012 aangepast worden en ligt in de lijn met deze uitgangspunten, de (toelatings)criteria worden strenger, de wederkerigheid (tegenprestatie) wordt wettelijk verankerd en de uitkeringsnorm zal worden aangepast. Fraude bij een uitkering zal harder worden aangepakt. Daarnaast zullen wetten verdwijnen: de WWIK voor kunstenaars, de Wet Vazalo voor alleenstaande ouders en de WIJ voor jongeren zullen met ingang van 2012 worden ingetrokken. Andere maatregelen van het kabinet, zoals het redesign van het UWV, zullen ook sterk van invloed zijn op de wijze waarop de gemeente haar dienstverlening aan haar burgers kan vormgeven. Vanaf 2013 zal een nieuwe wet van kracht worden, de Wet werken naar vermogen. Deze wet zal de gemeente de mogelijkheid geven om Haagse burgers die met een beperking aan de kant staan door middel van loondispensatie te plaatsen bij werkgevers. Door deze wet krijgt de gemeente ook de wettelijke taak om een deel van de mensen met een Wajong-uitkering te re-integreren.

Veel van deze veranderingen worden pas eind 2011 parlementair afgerond, dan kunnen de gevolgen pas exact in beeld worden gebracht. In het kader van nieuwe wetgeving en bezuinigingen vindt er een verkenning plaats naar het samengaan van de diensten SZW en Haeghe Groep. Het samengaan van deze diensten dient de efficiëntie en de effectiviteit te vergroten.

Algemene bijstandverlening

Voor 2011 en 2012 wordt net als in 2010 een tekort op de middelen WWB-I verwacht. In plaats van een daling van het aantal uitkeringsgerechtigden in 2011 wordt de gemeente geconfronteerd met een stijging in het eerste half jaar. De precieze hoogte van het tekort is nog zeer onzeker en hangt af van de ontwikkeling van de rijksbijdrage en het aantal uitkeringen. Het tekort, na verrekening met de reserve WWB en eventuele aanvullende rijksvergoeding, wordt bij ongewijzigd beleid voor 2011 op maximaal €18,9 mln. geschat. Voor 2012 is het verwachte maximale tekort €13,7 mln. Bij deze begroting is voor het oplossen van het tekort in 2011 en 2012 op de algemene bijstand €24,2 mln. toegevoegd. Met stevige aanvullende maatregelen willen we de instroom in de WWB verder beperken en de uitstroom bevorderen. Met deze maatregelen moeten de tekorten worden ingelopen. Tevens is het risico op de algemene bijstand opgenomen in de paragraaf Weerstandvermogen.

Werkloosheidsontwikkeling

Het Centraal Planbureau verwacht voor 2012 dat de werkloosheid verder zal afnemen met 20.000 personen naar een gemiddeld niveau van 355.000 personen. Hiermee daalt de werkloosheid naar 4% van de beroepsbevolking. Daarentegen verwacht het CPB (CEP, maart 2011) geen daling van het aantal bijstandsgerechtigden en voorspelt dat het aantal bijstandsgerechtigden in 2012 gelijk blijft ten opzichte van 2011. Maar Den Haag loopt normaal gesproken in de conjuncturele ontwikkeling iets achter op de rest van Nederland, wat verklaard kan worden door de aanwezigheid van veel overheidsinstellingen. Juist in deze sector zal aankomende jaren sprake zijn van een verlies aan arbeidsplaatsen.

Wederkerigheid

De bijstand is bedoeld als (tijdelijk) vangnet voor diegenen die het echt nodig hebben. Bijstandsverlening is gebaseerd op het principe van wederkerigheid. Van de klant wordt verwacht dat hij zich maximaal inzet om zelf in de kosten van levensonderhoud te voorzien. Lukt dat niet dan moet hij werken aan zijn toekomst en zich volledig inzetten om zichzelf te ontwikkelen om zodoende ook een bijdrage te kunnen leveren aan de samenleving. Dat kan via (parttime) werk, of scholing, maar ook door vrijwilligerswerk. Wie niet meewerkt, krijgt geen uitkering of wordt gekort. Het is niet alleen goed dat mensen in beweging blijven en participeren in de samenleving, maar ook dat draagvlak voor bijstandsverlening blijft bestaan en dat zichtbaar is dat uitkeringsgerechtigden niet 'zo maar' thuiszitten.

Poortwachten

Voorkomen moet worden dat burgers onnodig afhankelijk worden van een bijstandsuitkering. Hiervoor is een gerichte benadering ingezet die we in 2012 stevig gaan doorzetten. Klanten worden aan de hand van een korte checklist ingedeeld en het risico op fraude wordt bepaald. Daarna moeten ze intensief aan de slag om zelf werk te vinden. In eerste instantie is alles erop gericht om de klant naar werk te begeleiden en daarmee te voorkomen dat ze in de bijstand stromen. Bij de “kansrijken” wordt intensief ingezet op het plaatsen op vacatures. Via deze aanpak wordt ook snel duidelijk wie de zogenaamde niet-willers zijn. Een aanvraag wordt buiten behandeling gesteld als de werkzoekende niet verschijnt op de verplichte voorlichtingsbijeenkomsten. Als de werkzoekende ondanks alle inspanningen niet tijdig werk kan vinden en in aanmerking wil komen voor een bijstandsuitkering, wordt het recht op uitkering scherp getoetst. De controles aan de poort zijn in 2012 stevig en risicogericht.

Maatregelen en Fraude

Het maatregelenbeleid betreft zowel maatregelen bij niet meewerken aan terugkeer naar de arbeidsmarkt als maatregelen bij agressief gedrag, fraude en het herhaaldelijk plegen van het zelfde verwijtbaar gedrag. De G4 gebruikt één automatiseringssysteem, zodat het toepassen van dezelfde standaardmaatregel aanzienlijke ICT-voordelen heeft. De hoogte van de standaardmaatregel is 30% of 100% van de uitkeringsnorm. De maatregel duurt, afhankelijk van de zwaarte van het vergrijp, één tot drie maanden. In de loop van 2012 is deze harmonisatie afgerond.

Fraude mag niet lonen. Vanuit het Rijk wordt het fraudebeleid aangescherpt in 2012. De nadruk komt te liggen op zwaardere sancties waarvan een preventieve werking moet uitgaan. Daarnaast zullen ten onrechte verstrekte uitkeringen geheel terugbetaald moeten worden met daarbovenop een boete. Nu worden fraudevorderingen nog na vijf of tien jaar kwijtgescholden. Er is een voorstel in voorbereiding om het kwijtscheldingsbeleid te herzien. De kosten van het beheer van de vorderingen kunnen omlaag; hiervoor zullen voorstellen ontwikkeld worden waarbij ook gekeken wordt naar uitbesteden. Door risicogericht handhaven direct aan het begin van de uitkeringsaanvraag wordt ook het ontstaan van fraudevorderingen teruggedrongen.

Klantgerichtheid en elektronische dienstverlening: e-aanvragen

In 2012 zal de gemeente inzetten op het digitaal aanvragen van de uitkering. De dienstverlening moet snel, integraal en toch individueel gericht zijn. Daarbij wordt de klant aangesproken op eigen kracht en verantwoordelijkheid. Aanvragen van de uitkering zullen in 2012 zo veel als mogelijk digitaal worden gedaan. Dit heeft als belangrijk voordeel dat alleen volledige aanvragen in behandeling worden genomen. Elektronische dienstverlening verbetert de dienstverlening aan de klant en leidt ook tot interne efficiencywinst. Risico's worden beheerst door controles achteraf, het gebruik van risicoprofielen en steekproeven. Voor mensen die nog niet toe zijn om digitaal een aanvraag in te dienen, zullen er nog medewerkers aan de balie aanwezig die hen hierbij kunnen ondersteunen.

Participatie en taal

Klanten die (nog) niet kunnen re-integreren, moeten wel actief zijn op een participatie- taal of vrijwilligersplek. Hiermee wordt invulling gegeven aan de wederkerigheid: voor wat, hoort wat. Participatie en vrijwilligerswerk zijn voor een deel van de klanten de eerste stap naar de arbeidsmarkt. In 2012 wordt de samenwerking op het gebied van participatie en vrijwilligerswerk met de welzijnsorganisaties en de stadsdelen verder uitgebreid. De uitkomsten van de proef Actief in Escamp vormen de basis voor de vormgeving van deze samenwerking. Het doel is om bijstandsgerechtigden actief te laten zijn in de stad. Dat is goed voor de bijstandsgerechtigden en goed voor de stad. Daarnaast worden er extra taallessen ingezet die een verplichtend karakter hebben. De inzet van dit product heeft een activerende en mede door het verplichtende karakter een uitstroombevorderende werking.

Werkgelegenheidsprojecten

Inmiddels is duidelijk dat de voorgenomen bezuinigingen vanuit gemeente en Rijk zullen leiden tot een bezuiniging van circa €75 mln. op re-integratiemiddelen in 2015. Het college heeft reeds voor het re-integratiebudget €64,8 mln. aan maatregelen ingevuld. De grootste bezuiniging betreft de afbouw

van de ID- en WIW banen (BSW/210/256 RIS 176889), daarmee gaat een bezuiniging gepaard van € 33,1 mln. Deze bezuinigingen hebben grote gevolgen voor het re-integratiebeleid. De regelingen aan de onderkant van de arbeidsmarkt zijn echter nog niet volledig herzien. Zowel de inhoudelijke (Wet werken naar vermogen) als de financiële gevolgen moeten nog verder worden uitgekristalliseerd. Als de Rijksregelgeving bekend is, zal dit worden uitgewerkt in een beleidsnotitie voor de jaren vanaf 2013. Dat maakt 2012 een overgangsjaar waarin enerzijds grote bezuinigingen worden gerealiseerd, maar waarin ook rekening gehouden moet worden met een eerste aanzet naar een fundamentele ombuiging in het beleid vanaf 2013.

Gesubsidieerd werk

Gesubsidieerd werk wordt nagenoeg volledig afgebouwd. Alleen wanneer er een duidelijk perspectief op een betaalde baan aanwezig is, zal op basis van loonwaarde een tijdelijke aanvullende subsidie mogelijk zijn. In 2012 zal dit systeem van loonwaarde verder worden ingevoerd.

Leerwerkplekken

Leerwerkplekken zijn voor mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt die met behoud van uitkering re-integreren in een realistische werkomgeving. In 2012 zal nadrukkelijk naar de uitstroom naar werk worden gekeken. Mede op basis hiervan moet bekeken worden welke leerwerkplekken de hoogste effectiviteit hebben in termen van uitstroom naar werk. Dat betekent dat er meer plekken gezocht gaan worden bij het 'echte' bedrijfsleven. De leerwerkplekken moeten bovendien ook goedkoper worden. Met deze maatregelen moet in 2012 €3 mln. worden bezuinigd. In 2012 zullen er mensen worden geplaatst op leerwerkplekken bij de buurtserviceteams. Ook het gericht plaatsen op deze plekken heeft een activerende en mede door het verplichtende karakter een uitstroombevorderende werking.

Uitstroombevorderende maatregelen

In 2012 zal de inzet zijn om veel intensiever met het bedrijfsleven te gaan samenwerken. De relaties met werkgevers zijn zakelijk en professioneel en leiden tot adequate, vraaggerichte bemiddeling. De gemeente neemt in deze de verantwoordelijkheid voor de kennis over de werkzoekende, voortraject en begeleiding, en de werkgever voor de werkplek. Hierbij heeft de gemeente voor ogen dat zij de werkgever ontzorgt. We verwachten van het bedrijfsleven dat zij bereid zijn om mensen na deze proefplaatsingen ook daadwerkelijk een baan aan te bieden. We spreken hiervoor zogenaamde werkgelegenheidsprojecten af. De arbeidsmarkt houdt niet op bij de stadgrenzen. In 2012 werken we samen met het UWV en de regiogemeenten aan een gezamenlijke regionale werkgeversbenadering. Om in de vraag van werkgevers te voorzien, wordt onder meer ook de samenwerking met de uitzendbranche geïntensiveerd. We zien mogelijkheden om te leren van hun manier van werken maar zij zullen zich ook committeren om aantal bijstandsgerechtigden aan een baan te helpen. Bedrijfsoverstijgende vraagstukken worden branche- of sectorgerichte aangepakt, waarbij wordt aangesloten bij landelijke, regionale en sectorale initiatieven. De gemeente Den Haag werkt aan een duurzame krachtige arbeidsmarkt in Den Haag en de regio, waarbij vraag en aanbod op de lange termijn beter op elkaar aansluiten. Speciale aandacht zal uit moeten gaan naar het beter op elkaar afstemmen van de ruimtelijke strategie, de dienstverlening aan ondernemers, het scholen en re-integreren van arbeidskrachten. Dit moet ertoe leiden dat partijen in de stad elkaar te vinden en samenwerken, inwoners een baan kunnen vinden en werkgevers geschikt personeel. Stuwende activiteiten, vooral (internationale) bedrijven en instellingen, zijn daarbij onmisbaar. Dit levert ook het werk op voor niet werkende werkzoekende, bijvoorbeeld in de dienstverlenende sfeer en bij het midden- en kleinbedrijf in de stad.

Kinderopvang voor bijstandsgerechtigden

Voor klanten met jonge kinderen is passende betaalbare kinderopvang een voorwaarde om deel te nemen aan een re-integratietraject. De gemeente ondersteunt ouders bij het zoeken naar een opvangplek, de administratie rondom het inschrijven en de aanvraag van de tegemoetkoming. Door bezuinigingen van het Rijk worden de kosten van kinderopvang voor de ouders hoger. Hierdoor komt de re-integratie onder druk te staan. Samen met het Rijk en de kinderopvangorganisaties wil de gemeente de mogelijkheden onderzoeken om de gevolgen voor de WWB- en WIJ-klanten zoveel mogelijk te beperken.

Sociale Werkvoorziening

De Wet sociale werkvoorziening (Wsw) wordt namens de gemeente Den Haag uitgevoerd door de dienst Haeghe Groep (HGR). De doelstelling is mensen te begeleiden naar een reguliere werkplek of zo dicht mogelijk er tegenaan. Bij de Haeghe Groep zijn ruim 2.300 mensen met een arbeidshandicap werkzaam bij één van de vijf bedrijven. Centraal staat de ontwikkeling van de medewerker. De infrastructuur van de Haeghe Groep wordt ook ingezet om jaarlijks ongeveer 800 mensen met een WWB-uitkering te begeleiden in leerwerktrajecten. Daarnaast ligt er de opdracht om extra omzet te realiseren. Hiervoor zal in 2012 extra ingezet worden op commercie met als doel meer op maat gesneden afspraken te maken met het bedrijfsleven.

De sociale werkvoorziening staat bij het opstellen van deze begroting erg in de landelijke belangstelling. De Wsw zal onderdeel gaan uitmaken van de nieuwe Wet werken naar vermogen (WWnV). In de komende jaren zal de gemeente Den Haag de nieuwe WWnV implementeren. Op de uitvoering van de WSW wordt vanaf 2011 circa €4 mln. bezuinigd, oplopend over de periode 2013-2016 tot een bedrag tussen de €10 en de €18 mln. In 2011 wordt incidenteel €2 mln. beschikbaar gesteld uit de budgettaire ruimte om de korting van de rijksbijdrage WSW op te vangen. In de loop van 2012 zal duidelijk worden hoe groot deze bezuiniging van het Rijk zal zijn. Er zullen dan voorstellen gemaakt worden hoe hiermee om te gaan. Door de kortingen van het Rijk is het niet meer mogelijk om extra mensen met een SW- indicatie te laten instromen. De kans bestaat dat mensen hierdoor langer in de WWB zitten. Voor 2012 wordt uitgegaan van het gemiddeld aantal SW werkplekken van 2.150. Hiervan worden er 1.985 gefinancierd door het Rijk. Dit betekent dat er 165 meer mensen in dienst zijn dan waarvoor het Rijk de vergoeding verstrekt. Deze plekken wordt door de gemeente zelf gefinancierd. Deze extra formatieplaatsen zullen moeten 'indalen' in de toegestane formatie op basis waarvan de gemeente Rijkssubsidie ontvangt. Daarom is er voor gekozen om de instroom tijdelijk te stoppen, zodat de omvang van het Haagse SW-bestand aansluit bij het volume dat hoort bij de Rijkssubsidie Wsw voor Den Haag. De instroom wordt beperkt tot het moment waarop de SW-bezetting het niveau heeft bereikt, dat door het Rijk wordt vergoed.

Werkgelegenhedsprojecten (Wsw)

De infrastructuur van de sociale werkvoorziening is bijzonder geschikt voor het begeleiden van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Met de Wet werken naar vermogen komen de bijstandsgerechtigden en de SW-werknemers dicht bij elkaar. Door het mogelijk samengaan van de diensten kan de werkomgeving van de HGR worden uitgebreid waarbij de focus komt te liggen op productie en rendement. Ook op dit terrein zal er meer worden samengewerkt met het bedrijfsleven, daar waar mogelijk gaan mensen zoveel mogelijk op basis van loonwaarde op locatie bij de werkgever aan de slag. We onderzoeken hoe we door het mogelijk samengaan van de diensten SZW en HGR het beste kunnen behouden maar ook de bezuiniging kunnen realiseren.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	549.163	513.272	504.852	494.012	494.012
Goedgekeurde mutaties	703	-297	-297	-297	-297
Subtotaal	549.866	512.975	504.556	493.715	493.715
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	2.135	-8.367	-12.720	-12.720	-12.720
Neutrale mutaties in/tussen programma's	9.962	973	-27.488	-26.455	-31.363
Totaal lasten	561.964	505.582	464.347	454.540	449.632

BATEN (incl. onttrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	479.956	447.852	444.922	439.996	439.996
Goedgekeurde mutaties	0	0	0	0	0
Subtotaal	479.956	447.852	444.922	439.996	439.996
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	-18.752	-13.680	-12.720	-12.720	-12.720
Neutrale mutaties in/tussen programma's	10.143	-1.735	-29.404	-29.629	-32.587
Totaal baten	471.348	432.437	402.798	397.647	394.688

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkings	Eindsaldo
Best res Wachlijstbeheer	3705	663	-	-	663
Dienstcompensatiereserve	3010	2.804	-	-	2.804
Bestemmingsreserve Jeugdwerkeloosheid Haaglanden	3676	1.529	-	1.529	-
Bestemmingsreserve ontwikkelen eigen vorm kinderopvang	3659	152	-	152	-
Bestemmingsreserve Sociaal Economisch Fonds	3660	9.191	-	-	9.191
Bestemmingsreserve Werkgelegenheid, in het bijzonder afbouw van ID- e	3672	2.091	7.000	8.174	917
Bestemmingsreserve WWB I-deel	3650	0	2	-	2
Eindtotaal		16.430	7.002	9.855	13.577

2.9 Programma Sociale voorzieningen en Armoedebestrijding

Coördinerend portefeuillehouder: Henk Kool

Sociale voorzieningen & armoedebestrijding								
Producten	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)						
<p>Duurzaam voorkomen en bestrijden van armoede en financiële problemen onder de Haagse bevolking</p> <table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>56.980</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>17.148</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>39.832 N</td></tr> </table>			Lasten	56.980	Baten	17.148	Saldo	39.832 N
Lasten	56.980							
Baten	17.148							
Saldo	39.832 N							
Financiële dienstverlening	Voorkomen, hanteerbaar maken en oplossen van problematische schulden.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>18.849</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>12.286</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>6.563 N</td></tr> </table>	Lasten	18.849	Baten	12.286	Saldo	6.563 N
Lasten	18.849							
Baten	12.286							
Saldo	6.563 N							
Gemeentelijk minimabeleid	Het wegnemen van financiële belemmeringen voor actieve deelname aan de samenleving.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>37.789</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>4.863</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>32.926 N</td></tr> </table>	Lasten	37.789	Baten	4.863	Saldo	32.926 N
Lasten	37.789							
Baten	4.863							
Saldo	32.926 N							
Bijzondere hulpverlening huisvesting	Het opvangen van Haagse gezinnen met kinderen tot 18 jaar die door een calamiteit (tijdelijk) dakloos zijn geworden.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>128</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>128 N</td></tr> </table>	Lasten	128	Baten	0	Saldo	128 N
Lasten	128							
Baten	0							
Saldo	128 N							
Wet op lijkbezorging	Het regelen van de begrafenis/crematie en de afhandeling van de nalatenschap na overlijden, indien er geen nabestaanden zijn.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>214</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>214 N</td></tr> </table>	Lasten	214	Baten	0	Saldo	214 N
Lasten	214							
Baten	0							
Saldo	214 N							

Beoogd maatschappelijk effect: wat willen we bereiken?

Het doel van het programma sociale voorzieningen en armoedebestrijding is om iedereen met een laag inkomen of met schulden in staat te stellen om een zelfstandig bestaan te leiden en naar vermogen te participeren in de samenleving. Kernpunten hierbij zijn:

- We besluiten in deze begroting om de komende 3 jaar alsnog €4,5 mln. uit te trekken voor het gehandicapten en chronisch zieken (inclusief ouderen). Dit doen we door een financiële compensatie te verlenen voor de extra zorgkosten die deze groep maakt.
- Ook in 2012 zullen wij een goed aanbod verzorgen via de ooievaarspas met als doel om kinderen en volwassenen te laten participeren in culturele- en sportactiviteiten.
- Invoeren nieuwe wetgeving schuldhulpverlening die hogere kwaliteitseisen stelt aan de uitvoering. De uitvoering daarbij op niveau houden met minder middelen.

Door de economische crisis is de vraag naar armoedevervoorzieningen en financiële hulpverlening sinds 2008 sterk gestegen. Om ook in de toekomst een sociaal en solide armoedebeleid te kunnen bieden zijn er in 2011 aanpassingen in de regelingen doorgevoerd. Deze maatregelen zijn terug te zien in de topindicator, die voor de komende jaren wordt geschat op 70%. De terugloop naar 70% heeft vooral te maken met de eigen bijdrage die gevraagd gaat worden voor de Ooievaarspas.

Topindicator	Nulmeting 2009*	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Percentage huishoudens dat gebruikmaakt van de minimavoorzieningen ten opzichte van het aantal huishoudens met een inkomen tot 130% van het wettelijk sociaal minimumloon*	84%	90%	80%	70%	70%	70%	70%

Bron: Armoede monitor

* Er geldt een rijksvoornemen om minimavoorzieningen te verstrekken aan huishoudens met een inkomen tot maximaal 110% van het wettelijk sociaal minimumloon. Vooralsnog houden we 130% aan.

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Financiële dienstverlening

Problematische schulden vormen een belemmering om te participeren. De gemeente wil zulke belemmeringen voorkomen met financiële dienstverlening, door burgers beter financieel zelfredzaam te maken, en door schulden beheersbaar te maken en mogelijk in de toekomst op te lossen. Daarvoor biedt de gemeente voorlichting, budgetbegeleiding, schuldbemiddeling, schuldsanering en sociale kredietverlening. Ook wordt, met name voor het begeleiden van Haagse burgers bij het ordenen van de persoonlijke administratie, actieve aansluiting gezocht bij de Haagse welzijnsorganisaties en op dit terrein actieve (vrijwilligers-)organisaties.

Het gaat bij iedere klant om integrale dienstverlening. De aanpak is gericht op de gehele problematiek, dus ook op de achterliggende oorzaken van de schuldenproblematiek en de onwenselijke gevolgen. Blijvende aandacht krijgt de verbetering van de signaalfunctie bij de loketten van de gemeente om problematische schulden te onderkennen en de schuldenaren door te verwijzen.

De Wet gemeentelijke schuldhulpverlening, die naar verwachting op 1 januari 2012 gaat gelden, heeft grote gevolgen voor de uitvoering. De wet stelt een zorgplicht in voor de gemeente om integrale dienstverlening aan te bieden. Bij de toepassing van de schuldhulpverlening en nazorg zullen duidelijke kwaliteitseisen gesteld worden, waaronder maximale wachttijden en concrete informatie over doorlooptijden.

Tegelijkertijd zal het beschikbare budget per 1 januari 2012 afnemen. De (tijdelijke) specifieke uitkering verband houdend met de economische crisis (€2,2 mln. per jaar) komt te vervallen en het gemeentefonds wordt verder gekort op schuldhulpverlening en armoede (ongeveer €3 mln. per jaar voor het totale armoedebeleid). Om burgers met schulden toch goed te kunnen blijven helpen, zal de gemeente dit in 2012 deels opvangen door creatief om te gaan met de financieringsmogelijkheden voor schuldhulpverlening. De gemeente stelt incidenteel geld beschikbaar voor de uitvoering van de nieuwe wettelijke verplichtingen. De nieuwe wet zal met minder middelen uitgevoerd moeten worden.

Gemeentelijk minimabeleid

Armoede is een belemmering voor participatie. Het minimabeleid wil deze belemmering wegnemen. Bezuinigingen hebben in 2011 geleid tot een aanpassing van beleid. Het uitgangspunt hierbij was, zoals in het collegeakkoord staat: 'Het armoedebeleid is een basisvoorziening die in stand moet worden gehouden. Voor Hagenaars in de knel moet er een vangnet zijn'. Vanaf 2011 zijn wijzigingen in de bijzondere bijstand en de schoolkostenregeling doorgevoerd. Voor de Ooievaarspas wordt per 1 januari 2012 een eigen bijdrage van €12,50 gevraagd voor personen van 18 tot en met 64 jaar. Daarnaast is per januari 2011, zoals afgesproken in het coalitieakkoord, het fonds voor chronisch zieken en gehandicapten én het fonds voor ouderen afgeschaft. Via dit fonds hadden chronisch zieken en ouderen recht op €250,- per jaar. Reden van dit besluit was dat landelijke regelingen al voorzagen in een afdoende tegemoetkoming voor chronische zieken en gehandicapten. Dit blijkt voor een beperkte groep mensen slecht uit te pakken. Door gestegen energie- en zorgkosten hebben ze moeite om hun hoofd boven water te houden. Deze kwetsbare groep mensen heeft het financieel zwaar. Uit analyse van het NIBUD blijkt ook dat chronisch zieken en gehandicapten onder de grens dreigen te vallen van 70% van het minimuminkomen. Dit kan niet. Het is noodzakelijk om de ergste noden te lichten. Den Haag komt deze mensen daarom tegemoet. Ook de oudere groep chronisch zieken en gehandicapten, boven de 65 jaar, zullen hierin worden meegenomen. Dit doen wij door een financiële compensatie te verlenen voor de extra zorgkosten die deze groep maakt. We besluiten in deze begroting om de komende 3 jaar alsnog €4,5 mln. uit te trekken voor (oudere) gehandicapten en chronisch zieken. Hiervan komt €2 mln. beschikbaar doordat kosten voor schuldhulpverlening incidenteel ten laste van het participatiebudget kunnen worden gebracht. De gemeentelijke middelen die zo vrij komen worden gereserveerd voor ouderen en gehandicapten. Daarnaast komt €2,5 mln. uit de incidentele ruimte.

Beperking Bijzondere bijstand

Hagenaars worden in toenemende mate gewezen op hun eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid. Vanaf april 2011 is onder meer een beperking doorgevoerd verstrekking van duurzame gebruiksgoederen. Bij bijzondere omstandigheden in de woonsituatie of bij meervoudige problematiek waardoor het sociale en maatschappelijk functioneren wordt belemmerd, blijft bijzondere bijstand mogelijk. De social casemanager van Den Haag OpMaat beoordeelt voor deze mensen of een toekenning bijzondere bijstand noodzakelijk is. Het uitgangspunt is dat men kan blijven participeren in de samenleving.

Categoriale verstrekking

De gemeente kent o.a. de volgende twee categoriale verstrekkingen; de langdurigheidstoelage en de schoolkostenregeling. Voor de langdurigheidstoelage werken we met een nieuw werkproces dat de uitvoeringskosten beperkt en bijdraagt aan een groter bereik. Alle uitkeringsgerechtigde Hagenaars die in aanmerking komen voor een bepaalde categoriale voorziening krijgen een formulier toegestuurd waarbij de van de klant bekende gegevens vooraf zijn ingevuld. De schoolkostenregeling is bedoeld voor ouders met kinderen in schoolgaande leeftijd. Ook hier wordt gebruik gemaakt van vooraf ingevulde formulieren. Zo krijgen meer uitkeringsgerechtigden semi-automatisch de schoolkostenregeling. Het college wil vanaf 2012 zo veel mogelijk met vooraf ingevulde formulieren gaan werken voor de categoriale verstrekkingen.

Ooievaarspas

De Ooievaarspas biedt de mogelijkheid tot participatie: Kinderen met een pas kunnen gratis deelnemen aan sport of cultuur en ontvangen de uitrusting die daarvoor nodig is. Hun ouders hoeven geen ouderbijdrage op school te betalen. Alle (volwassen) pashouders krijgen 50% korting op contributies of toegangsprijs voor sport en cultuur, waaronder musea, theater en bioscoop. Met de Ooievaarspas is het openbaar vervoer van de HTM in de stad voor ouderen van 65 jaar en ouder gratis.

Vanaf 2012 wordt de Ooievaarspas niet meer automatisch verstrekt, zoals tot heden het geval is voor bijvoorbeeld uitkeringsgerechtigden. Hierdoor zullen naar verwachting minder Haagse burgers beschikken over en gebruik maken van een Ooievaarspas. Voor een Ooievaarspas moeten mensen van 18 tot 65 jaar een eigen bijdrage van €12,50 betalen. Ze ontvangen dan een 'slimme pas' met een pasfoto. De pas wordt zo minder fraudegevoelig.

Collectieve zorgverzekering voor minima

Voor minima is een collectieve, aanvullende zorgverzekering gesloten waarvoor de gemeente een bijdrage levert in de premie voor de laagste inkomens. De tegemoetkoming in de kosten van een aanvullende collectieve zorgverzekering is gebonden aan de grens van 110% van het sociaal minimum. De verzekering biedt een optimale dekking en draagt bij aan een kwaliteitsverbetering van levensstijlkenmerken. De huisarts kan mensen met overgewicht of bewegingsbeperkingen sturen naar 'bewegen op recept'. Werkzoekenden die zich beperkt voelen door klachten als moeheid, pijn in gewrichten of rug komen in aanmerking voor een speciaal fitnessprogramma in het kader van arbeidsre-integratie. Het sterkste punt van de collectieve aanvullende zorgverzekering was tot nu toe het karakter van een verzekering in natura. Minima kwamen niet voor onverwachte uitgaven te staan, want het eigen risico van €170 en de eigen bijdragen waren verzekerd. Gezien het sterk stijgende eigen risico tot €210 in 2012 is herverzekering kostbaar. Zorgvuldige inkoop en zorgsturing moet het mogelijk maken toch aanbieders onder contract te brengen.

Korting lokaal inkomensbeleid

Het rijk heeft in het regeerakkoord een korting aangekondigd op het lokaal inkomensbeleid. Deze gaat in per 2012 en bedraagt voor Den Haag €2,1 mln. structureel. De redenering van het rijk achter deze korting is dat de gemeente geld bespaart met maatregelen die voortvloeien uit een wijziging op de Wet Werk en Bijstand, waarmee de gemeentelijke taken op dit domein worden beperkt. De verwachting is dat deze wetswijziging dit najaar door de Tweede Kamer wordt behandeld en per 1 januari 2012 van kracht wordt.

Den Haag wil niet extra bezuinigen op het inkomensbeleid. Als het Rijk echter wettelijk regelt dat gemeenten bepaalde taken niet meer mogen uitvoeren, dan zijn wij gedwongen hieraan invulling te geven. De uitkomst is nog onzeker. De financiële taakstelling is in deze begroting verwerkt, conform de korting die het rijk heeft afgekondigd in de circulaire van het gemeentefonds. De inhoudelijke vertaling kan echter pas worden gemaakt zodra de wetwijziging is aangenomen. Dan pas zien we of de wetwijziging ook werkelijk minder kosten tot gevolg heeft. In de aanloop naar de begroting 2013 zal dit inzichtelijk worden en zullen de budgettaire en beleidsmatige afwegingen daarbij worden gemaakt.

Bijzondere hulpverlening huisvesting

Noodopvang is een tijdelijke voorziening voor Haagse gezinnen met kinderen tot 18 jaar die door een calamiteit (tijdelijk) dakloos zijn geworden. Noodopvang vindt meestal plaats in een van de panden van de Stichting Noodopvang Haaglanden. Naar verwachting worden er in 2012 130 gezinnen opgevangen.

Vanwege bezuinigingen zijn in 2011 minder wooneenheden beschikbaar voor noodopvang. Om wachtlijsten voor de noodopvang te voorkomen investeert de gemeente in preventie. Een voorbeeld daarvan is het succesvolle project vermindering huissuitzettingen. Dit heeft geleid tot minder uitvoeren van de vonnissen tot huissetting en dus ook een mindere druk op de noodopvang. Dit project wordt in 2012 in nauwe samenwerking met de woningbouwcorporaties over de hele stad ingevoerd. Hierbij vormen preventie en vroegsignalering door Den Haag Op Maat de kern van de activiteiten. Ook heeft de gemeente tijdens en na de noodopvang meer ondersteuning en hulpverlening geboden om doorstroom te verbeteren en terugval te voorkomen.

De gemeente wil in 2012 mensen korter in de noodopvang laten verblijven, zodat de mensen hun normale leven weer sneller kunnen oppakken. Daarvoor moeten ze eerder een voorrangsverklaring krijgen.

Wet op de lijkbezorging

Van een overledene zijn niet altijd nabestaanden bekend. De politie of het uitvaartcentrum meldt dit bij de gemeente. De gemeente onderzoekt of er nabestaanden zijn. Als die er niet zijn, dan geeft de gemeente opdracht tot begraving of crematie en zorgt voor de afhandeling van de nalatenschap.

Door de vergrijzing en verzakelijking van de maatschappij zullen er in 2012 iets meer uitvaarten (en nalatenschappen) georganiseerd moeten worden, namelijk ruim 160.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	55.238	54.088	53.438	51.953	51.953
Goedgekeurde mutaties	-31	-31	-31	-31	-31
Subtotaal	55.207	54.057	53.407	51.922	51.922
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	3.400	800	800	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	-372	-478	-4.014	-4.907	-5.601
Totaal lasten	54.835	56.980	50.193	47.815	46.322

BATEN (incl. onttrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	14.014	13.725	13.725	13.725	13.725
Goedgekeurde mutaties	0	0	0	0	0
Subtotaal	14.014	13.725	13.725	13.725	13.725
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	900	800	800	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	1.851	2.523	-677	-1.077	-1.744
Totaal baten	15.865	17.148	13.848	13.448	11.982

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Bestemmingsreserve chronisch zieken en gehandicapten	3679	-	4.100	1.567	2.533
Bestemmingsreserve schuldhulpverlening	3655	2.000	-	2.000	-
Eindtotaal		2.000	4.100	3.567	2.533

2.10 Programma Jeugd en Gezin

Coördinerend portefeuillehouder: Karsten Klein

Jeugd en Gezin		Het stimuleren van goed opvoeden en opgroeien	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>27.063</td></tr> <tr><td>Baten</td><td><u>1.008</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>26.055 N</td></tr> </table>	Lasten	27.063	Baten	<u>1.008</u>	Saldo	26.055 N
Lasten	27.063								
Baten	<u>1.008</u>								
Saldo	26.055 N								
Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)							
Gezinsondersteuning	Ondersteunen van jeugd en gezin vanuit Centra Jeugd en Gezin en bieden van hulp	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>7.184</td></tr> <tr><td>Baten</td><td><u>925</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>6.259 N</td></tr> </table>	Lasten	7.184	Baten	<u>925</u>	Saldo	6.259 N	
Lasten	7.184								
Baten	<u>925</u>								
Saldo	6.259 N								
Jeugdgezondheidszorg	Beschikbaar stellen van JGZ en sociaal medische hulp rond opgroeien en opvoeden	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>7.060</td></tr> <tr><td>Baten</td><td><u>83</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>6.977 N</td></tr> </table>	Lasten	7.060	Baten	<u>83</u>	Saldo	6.977 N	
Lasten	7.060								
Baten	<u>83</u>								
Saldo	6.977 N								
Speelvoorzieningen	Voorzien in voldoende kwalitatieve speelvoorzieningen	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>3.697</td></tr> <tr><td>Baten</td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>3.697 N</td></tr> </table>	Lasten	3.697	Baten	<u>0</u>	Saldo	3.697 N	
Lasten	3.697								
Baten	<u>0</u>								
Saldo	3.697 N								
Jeugdparticipatie	Vergroten van mogelijkheden tot participatie van jongeren in de stad	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>9.122</td></tr> <tr><td>Baten</td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>9.122 N</td></tr> </table>	Lasten	9.122	Baten	<u>0</u>	Saldo	9.122 N	
Lasten	9.122								
Baten	<u>0</u>								
Saldo	9.122 N								

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken

In de jeugdzorg moeten kinderen en gezinnen centraal staan. Wij gaan uit van het principe ‘één gezin, één plan, één zorgcoördinator’. We streven naar één centrum voor jeugd en gezin per stadsdeel. We ijveren bij de rijksoverheid voor een verregaande integratie van de stedelijke en provinciale jeugdzorg en een veel grotere doorzettingsmacht voor de gemeente. Den Haag wil een pilotproject uitvoeren om te experimenteren met een andere manier van werken. Verder brengen wij het onderwijs samen met kinderopvang, peuterwerk, jeugdzorg, welzijn, sport, cultuur, bibliotheken en de activiteiten van de Centra voor Jeugd en Gezin. Dat levert inhoudelijke én ook financiële voordelen op.

De doelstelling van dit programma is Den Haag een jeugd- en gezinsvriendelijke stad te laten zijn:

- waar kinderen en jongeren gezond en veilig kunnen opgroeien tot zelfstandige volwassenen,
- waar ouders actief en verantwoordelijk zijn,
- waar de jeugd zich optimaal kan ontplooiën en talenten maximaal worden benut,
- waar jeugdigen en gezinnen participeren in de samenleving,
- waar de samenleving betrokken is bij haar jeugd en andersom,
- waar de gemeente voor een vangnet zorgt als dat nodig is.

Ten eerste is hiervoor een basisinfrastructuur nodig om kinderen, jongeren en gezinnen maximale kansen aan te reiken om te kunnen participeren in de Haagse maatschappij. Het gaat dan zowel over een gezinsvriendelijke inrichting van de stad, als over een verscheidenheid aan voorzieningen en de sociale structuur in de wijken.

Ten tweede hebben sommige jongeren en gezinnen (tijdelijk) een steuntje in de rug nodig. Hiertoe moeten voorzieningen in de stad de nodige expertise hebben om jongeren en gezinnen te steunen, op weg te helpen en waar nodig te corrigeren.

Topindicator	Nulmeting 2009	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Aantal door JGZ bereikte kinderen in het eerste jaar*	98%	98%	98%	95%	95%	95%	95%
Aantal kinderen 4 -19 jaar in beeld bij de JGZ	n.v.t.	85%	80%	80%	80%	80%	80%

Bron: Registratie dienst OCW

* In overleg met de inspectie voor de Volksgezondheid is een nieuwe definitie van bereik van de jeugdgezondheidszorg (JGZ) vastgesteld. Belangrijk aspect daarbij is of de jongeren in beeld zijn bij de JGZ. Voorheen werd als indicator gebruikt het "Percentage 14 jarigen bereikt door JGZ". Vanaf 2010 wordt dit "Aantal kinderen tussen 4 en 19 jaar in beeld bij de JGZ".

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

De inzet van de gemeente bij het jeugdbeleid voor de komende tijd heeft vorm gekregen in een nieuw actieprogramma, het Programma Jeugd en Gezin. Het programma is gericht op het realiseren van een kind- en gezinsvriendelijke stad met kind- en gezinsvriendelijke wijken. Het omvat activiteiten die gericht zijn op zowel ondersteuning als op participatie. Tegelijkertijd zal aandacht worden besteed aan de manier waarop de gemeente het best kan inspelen op de verwachte stelselherziening van de jeugdzorg, waarbij een aanzienlijk grotere rol voor de gemeenten is weggelegd. Het klimaat in onze stad moet zo zijn dat gezinnen en hun kinderen op een goede wijze kunnen opvoeden en opgroeien. Belangrijke voorzieningen hiervoor zijn onderwijs, leefomgeving, vrijetijdsmogelijkheden zoals sport en scouting, recreatie en cultuur. Dit allemaal draagt er aan bij dat gezinnen en kinderen op een goede manier functioneren. Daarom heeft de gemeente besloten dat bijvoorbeeld scouting en sportverenigingen geen kosten meer hoeven te betalen voor gemeentelijke verklaringen omtrent het gedrag.

Voor 2011 tot en met 2014 moet de gemeente 3,4 mln. bezuinigen op het jeugdbeleid. Daarnaast vallen ook een aantal rijks en provinciale middelen weg ter grote van 3,2 mln. Het gaat daarbij vooral om middelen die momenteel worden ingezet voor risicojongeren en het voorkomen en tegengaan van jongerenoverlast. Daarom moeten ingrijpende keuzes gemaakt worden. Bij de verdeling van middelen zijn in het Programma Jeugd en Gezin 2011-2014 de volgende afwegingen leidend. Ontzien wordt de vrijwillige inzet op participatie. Niet ontzien wordt de professionele inzet gericht op participatie. Bij ondersteuning zal vooral worden bezuinigd op dubbelingen in werksoorten en coördinatie. De wegvallende rijksmiddelen slaan echter een onacceptabel groot gat in de voorzieningestructuur voor met name kwetsbare jongeren. Gelet hierop wordt vanaf 2012 voor de duur van 2 jaar een bedrag van €1,7 mln. aan dit programma toegevoegd. Hiermee worden de activiteiten voor risicojongeren in ieder geval tot aan de decentralisatie van de Jeugdzorg naar de gemeente gecontinueerd.

Jeugdparticipatie

Stimuleren jongerenparticipatie

De deelname van jongeren aan de samenleving is van groot belang voor hun eigen ontwikkeling. Maar net zo belangrijk is het om de samenleving te laten leren van de mening van jongeren. Wij hechten zeer veel waarde aan de mening van jongeren over onze stad. Een team van jongerenambassadeurs adviseert ook in 2012 de gemeente gevraagd en ongevraagd over stedelijke vraagstukken. Er wordt gerekend op 10 adviezen. En met het project 'jouw idee doe er wat mee' stimuleren we jongeren om zelf activiteiten te organiseren. Ten slotte is er voor de jongeren het Jongeren Informatie Punt (JIP), waar zij met allerlei vragen over school, werk, huisvesting, relaties en dergelijke terecht kunnen. In 2012 kloppen naar verwachting ongeveer 5.000 jongeren aan bij het JIP.

Voor de vitaliteit van de stad is het belangrijk jongeren te binden met aantrekkelijke voorzieningen, maar ook om hen actief te betrekken en hun creativiteit en inzet te gebruiken. In 2009 is begonnen met het stroomlijnen van diverse vrijwilligersactiviteiten van jongeren. In enkele stadsdelen is gestart met een proefproject waarbij jongeren punten (zogenoemde Crownies) kunnen sparen voor gratis of goedkope deelname aan sportieve en culturele activiteiten. De punten verzamelen ze door vrijwilligerswerk te doen. Aan jongeren die zich op buitengewone wijze voor de stad of voor een ander hebben ingezet zal ook in 2012 een Haags Jeugdlintje worden uitgereikt.

Jeugd- en jongerenwerk

De doelen van het jeugd- en jongerenwerk zijn: participatie, activering, signalering en overlastbestrijding. Een belangrijk uitgangspunt is dat jongeren zelf meer activiteiten organiseren en dat ze worden ingezet als producent in plaats van consument. In 'de driehoek van Onderwijs, Welzijn en Sport' wordt aangestuurd op de organisatie van en deelname aan sportactiviteiten en op toeleiding naar sportverenigingen. De relatie tussen het kinderwerk en de basisscholen wordt versterkt door een actieve deelname aan de brede buurtschoolontwikkeling. Het kinderwerk, vooral het naschoolse activiteitenaanbod, kent een groot bereik dat zoveel mogelijk in stand wordt gehouden.

Op het professionele jongerenwerk wordt bezuinigd. Twee uitgangspunten zijn daarom leidend voor het jongerenwerk in de komende jaren: inzetten op kwaliteit en het stellen van scherpe prioriteiten. Wat betreft het prioriteren wordt het jongerenwerk vooral ingezet in de wijken waar dit het hardst nodig is. Het gaat hierbij onder andere om talentontwikkeling, met aanwending van de eigen kracht en het eigen netwerk van jongeren, om het bieden van doorlopende leerlijnen in samenwerking met het onderwijs en om het – waar nodig – toeleiden van jongeren naar hulpverlenende instanties. In 2012 zal met de welzijnsorganisaties een traject worden ingezet voor de benodigde en meest efficiënte organisatorische vormgeving van het jongerenwerk. Ook het bundelen van momenteel nog gescheiden vormen van overlastpreventie zal hierbij betrokken worden.

Speelvoorzieningen

Buiten spelen is gezond en noodzakelijk voor de ontwikkeling van het kind. De vaak beperkte openbare ruimte van de stad moet met vele gebruikers worden gedeeld. Daarnaast hebben woningen gemiddeld weinig ruimte, want er zijn veel appartementen en woningen met kleine of helemaal geen speelruimtes. Daarom blijft de gemeente de komende jaren zorgen voor méér speelvoorzieningen en bestaande speelvoorzieningen verbeteren om in de hele stad voldoende 'speluitdaging' te kunnen bieden aan opgroeiende kinderen. Bij nieuwbouw wordt de landelijke richtlijn van 3% aan openbare speelruimte, in relatie tot het 'uitgeefbaar' gebied als speellambitie ingebracht. Bij het aanbieden van activiteiten bij speel- en sportvoorzieningen willen we zoveel mogelijk Hagenaars betrekken en de medeverantwoordelijkheid vergroten.

In het coalitieakkoord 'Aan de Slag' is voor de verdere uitvoering van de nota Spelen in de stad €4 mln. beschikbaar. De volgende accenten worden hierbij gelegd.

- Er wordt gestreefd naar het vergroten van de betrokkenheid van vrijwilligers en ouders bij het beheer van speelvoorzieningen bijvoorbeeld via speeltuinverenigingen.
- De combinatie tussen spelen, bewegen en sporten wordt vergroot. De speelbeheerders en de medewerkers van Sport Support gaan samen na welke speellocaties in aanmerking komen voor een kwaliteitsimpuls. De gemeenteraad wordt via het actieprogramma Jeugd en Gezin geïnformeerd over de verdere uitvoering van de nota Spelen in de stad.
- Er wordt meer ingespeeld op nieuwe speeltrends zoals bouwspeelplaatsen, groene speelplekken en nieuwe generatie speelplekken.

Gezinsondersteuning

Ondanks de forse bezuinigingen heeft het college besloten €1,35 mln. ter beschikking te stellen voor de ondersteuning van de business case multiprobleem gezinnen. Van deze impuls zet de gemeente € 0,675 mln. in voor het Jeugd Interventie Team (JIT) en de Vroegtijdige Interventie in Gezinnen (VIG). De andere helft besteedt de gemeente via SZW/Opmaat ook in het kader van de ondersteuning van multiprobleem gezinnen.

Centra voor Jeugd en Gezin

De Centra Jeugd en Gezin (CJG) zijn laagdrempelige voorzieningen waar ouders terecht kunnen voor al hun vragen over ontwikkeling, opvoeden en opgroeien. In 2012 is er met 10 CJG's een dekkend netwerk voor heel Den Haag gerealiseerd. Kernpartners in de Centra zijn de jeugdgezondheidszorg, welzijn (onder andere maatschappelijk werk) en Bureau Jeugdzorg. De CJG's bieden gezinnen een integraal aanbod van ondersteuning en indien noodzakelijk een sluitende zorgstructuur.

De sluitende zorgstructuur krijgt vorm vanuit de gedachte: 'één kind, één plan, één zorgcoördinator', en wordt in elk stadsdeel gerealiseerd. In de sluitende zorgstructuur staan de leefwerelden van het kind centraal. Dit zijn het gezin, de school en de openbare ruimte (de buurt). Gesignaleerde problemen

worden afgestemd met betrokkenen. De gemeente heeft met alle betrokken partijen (Bureau Jeugdzorg, scholen, gezondheidszorg, maatschappelijk werk) afspraken gemaakt over de coördinatie, in de komende periode meten we de effectiviteit van deze afspraken. De sluitende zorgstructuur voorziet in deze afstemming door:

- de Verwijsindex en een Elektronisch Kinddossier. Hiermee zorgen we voor informatie-uitwisseling tussen professionals;
- de mogelijkheid tot multidisciplinair casuoverleg door het CJG, de ZorgAdviesTeams in het onderwijs en zo nodig in een groepsaanpak bij overlast;
- de inzet van jeugdregisseurs voor het oppakken van vastgelopen trajecten.

Tevens worden, vooruitlopend op verandering van de wet op de jeugdzorg, proeven met integrale zorg en hulpverlening uitgevoerd. Belangrijk uitgangspunt bij al deze activiteiten is vereenvoudiging van de verschillende ketens en netwerken en een effectieve vorm van samenwerking.

De CJG's gaan een grotere rol spelen bij professionele opvoedondersteuning van het hele gezin. Daarbij worden in 2012 de volgende activiteiten voortgezet:

- Cursusaanbod voor kinderen die getuige zijn geweest van huiselijk geweld (Kids Club);
- Eigen Kracht Conferenties, netwerken rondom het gezin lossen zelf de problemen op;
- Stut en Steun voor ouders met weinig opvoedingsvaardigheden;
- Thuisbegeleiding, gezinsverzorg(st)ers bieden kortdurend structuur en praktische hulp;
- Ambulante hulp waarmee gezinnen zo nodig kortdurend hulp krijgen van GGZ en orthopedagogische professionals.

Met de intensieve gezinsaanpak van de VIG-methode (Vroegtijdige Interventie in Gezinnen) wordt met drang en dwang in problematische gezinssituaties ingegrepen. In 2012 worden 50 gezinnen in behandeling genomen. De CJG's bieden jeugdgezondheidszorg (JGZ) aan alle kinderen van 0 tot en met 19 jaar. Het takenpakket bestaat uit:

- het volgen, bewaken en beschermen van een gezonde ontwikkeling van de jeugd. Alle kinderen worden op vastgestelde momenten uitgenodigd, waarbij aandacht is voor die ontwikkeling, ouders worden geïnformeerd, en er worden voorlichting en vaccinaties gegeven.
- meer op de specifieke behoeften rond opgroeien en opvoeden van de kinderen en hun ouders. Zo is er voor elke leeftijdsfase van een kind een cursusaanbod over de ontwikkeling en opvoeding. In de periode voor de geboorte biedt de jeugdgezondheidszorg zwangerschapscursussen en zo nodig, op verzoek van verloskundigen, een huisbezoek aan zwangere vrouwen in risicovolle omstandigheden, eventueel gevolgd door de interventie Stevig Ouderschap.

De JGZ heeft een rol rond het psychosociaal functioneren van kinderen en ouders. Dit komt vooral tot uiting in de Zorgadviesteams in het onderwijs, als het gaat om de invulling van zorgcoördinatie en het aanbieden van opvoedingsondersteuning. De JGZ draagt bij aan samenwerkingsprogramma's met meerdere partners zoals Huiselijk Geweld, Kindermishandeling, Gezonde School en aanpak Overgewicht.

Risicjongeren en overlast

Bij de aanpak van overlast en hinderlijke groepen jongeren treden politie, justitie, welzijn en zorg gezamenlijk op. Het jeugdbeleid richt zich hierbij op preventie, een proactieve inzet via coaching en waar nodig doorgeleiding naar hulpverlening. Een voorhoederol is daarbij weggelegd voor het Stedelijk Mobiel Jongeren Team (SMJT). Dit benadert overlastgevende jongeren, geeft grenzen aan, bemiddelt soms en begeleidt naar zinvolle activiteiten of hulpverlening van het Jeugd Interventie Team (JIT). De aanpak van overlastgevende jongeren vindt plaats in nauwe samenhang met het veiligheidshuis. Het gaat daarbij om een combinatie van een harde aanpak én het begeleiden richting een toekomstperspectief (scholing en werk). Door teruglopende rijksmiddelen zal door de gemeente binnen dit programma gedurende 2 jaar jaarlijks 1,7 mln. geïntensiveerd worden om de capaciteit van het JIT en het SMJT zoveel mogelijk te continueren. Zie ook 'wegvallen van Montfransgelden' bij het programma 3 Openbare Orde en Veiligheid.

Decentralisatie jeugdzorg

In 2012 zullen de voorbereidingen voor de grote decentralisatie van de jeugdzorg worden geïntensiveerd. Vanaf 2014 zullen alle activiteiten (AWBZ, ZVW, Justitie, Provincie) worden

toegevoegd aan de gemeentelijke verantwoordelijkheid. Doel van de gemeente is een ontschotter jeugdzorg waarbij de centra voor jeugd en gezin de spin in het web gaat worden. Zoveel als mogelijk wordt de jeugdzorg gebundeld in de CJG's. Hierbij worden prikkels ingebouwd die de organisatie zullen sturen naar gewenste pedagogische ontwikkelingen zoals preventie, voegsignalering en zorg op maat.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	42.923	23.195	21.219	20.220	20.220
Goedgekeurde mutaties	-5	-5	-5	-5	-5
Subtotaal	42.918	23.190	21.214	20.215	20.215
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	1.700	1.700	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	3.300	2.173	1.598	2.489	2.640
Totaal lasten	46.218	27.063	24.512	22.704	22.855

BATEN (incl. onttrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	13.732	81	81	81	81
Goedgekeurde mutaties	0	0	0	0	0
Subtotaal	13.732	81	81	81	81
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	6.769	927	2	2	2
Totaal baten	20.501	1.008	83	83	83

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve actieprogramma jeugd	6198	431	-	431	-
Reserve kamers met kansen	6228	494	-	494	-
Eindtotaal		926	-	925	-

2.11 Programma Leefomgeving

Coördinerend portefeuillehouder: Sander Dekker

Leefomgeving	Verbeteren van de leefbaarheid	
Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)
		Lasten 221.924 Baten 108.835 Saldo 113.089 N
Straatreiniging	Schoonhouden van de stad met maximaal rendement gelet op service, milieu en kosten	Lasten 24.266 Baten 0 Saldo 24.266 N
Onderhoud wegen, straten, pleinen	Effectief en efficiënt wegonderhoud om de kwaliteit van wegverhardingen zo goed mogelijk te houden	Lasten 20.252 Baten 125 Saldo 20.127 N
Onderhoud bruggen, viaducten, tunnels	Bijdragen aan doelmatig en veilig verkeer en vervoer.	Lasten 5.962 Baten 0 Saldo 5.962 N
Verlichting wegen	Aanleggen, in stand houden en exploiteren van een doelmatige openbare verlichting.	Lasten 8.366 Baten 0 Saldo 8.366 N
Gladheidsbestrijding	Zorg voor veilig gebruik van hoofdwegen en doorgaande fietspaden bij gladheid en sneeuwval.	Lasten 1.390 Baten 0 Saldo 1.390 N
Afvalverwijdering	Inzamelen en verwijderen van huishoudelijk afval, lettend op service, milieu en kosten.	Lasten 58.388 Baten 61.603 Saldo 3.215 V
Kwijtschelding van afvalstoffenheffing	Tegemoet komen van mensen met een laag inkomen.	Lasten 6.500 Baten 0 Saldo 6.500 N
Ongediertebestrijding	Bestrijden en voorkomen van ongedierte in de stad.	Lasten 172 Baten 0 Saldo 172 N
Gebruik openbare ruimte	Reguleren van (tijdelijk) gebruik van de openbare ruimte en de straathandel.	Lasten 2.619 Baten 3.463 Saldo 844 V
Leefbaarheid (toezicht)	Handhaving in de openbare ruimte om de leefbaarheid in de stad te verbeteren.	Lasten 12.831 Baten 600 Saldo 12.231 N

Leefomgeving -vervolg-		
Programmaonderdelen	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)
Regionaal fietsendepot	Het bewaren van verwijderde en gevonden (gestolen) fietsen en het stimuleren van fietsgebruik	Lasten 767 Baten <u>541</u> Saldo 226 N
Wijkleefbaarheid	Betrekken van burgers bij het leefklimaat van de eigen buurt.	Lasten 963 Baten <u>25</u> Saldo 938 N
Openbaar groen	Zorgen voor een basisniveau van het openbaar groen, zowel in de grote groengebieden als in de wijken	Lasten 23.509 Baten <u>188</u> Saldo 23.321 N
Recreatieve voorzieningen	Uitvoeren en optimaliseren van openluchtrecreatie en verlevendigen van het strand.	Lasten 1.351 Baten <u>1.328</u> Saldo 23 N
Stadsboerderijen	Beleving van en educatie over (levende) natuur en milieu	Lasten 3.018 Baten <u>0</u> Saldo 3.018 N
Dierenbescherming	Opvang en preventie van zwerfdieren. Vervoer en destructie van kadavers.	Lasten 673 Baten <u>0</u> Saldo 673 N
Zeehavens	Het exploiteren, bevorderen, ontwikkelen en instandhouden van de zeehavens.	Lasten 6.666 Baten <u>716</u> Saldo 5.950 N
Binnenhavens	Het beheer van de binnenhavens en -wateren.	Lasten 117 Baten <u>100</u> Saldo 17 N
Grachten en vaarten	Zorgen voor een doelmatige beheersing van waterpeil en hoeveelheid oppervlaktewater.	Lasten 5.473 Baten <u>0</u> Saldo 5.473 N
Riolering en waterzuivering	Zorgen voor doelmatige inzameling en transport van hemel- en afvalwater	Lasten 30.965 Baten <u>34.415</u> Saldo 3.450 V

Leefomgeving -vervolg-								
Programmaonderdelen	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)						
Waterkering	De bescherming van het achterland tegen het water van de zee.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>485</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>485 N</td></tr> </table>	Lasten	485	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	485 N
Lasten	485							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	485 N							
Grondwater	Maatregelen ten behoeve van grondwaterproblematiek	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>833</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>833 N</td></tr> </table>	Lasten	833	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	833 N
Lasten	833							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	833 N							
Markten	Kostendekkend exploiteren van de markten in de stad.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>1.669</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>1.699</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>30 V</td></tr> </table>	Lasten	1.669	<u>Baten</u>	<u>1.699</u>	Saldo	30 V
Lasten	1.669							
<u>Baten</u>	<u>1.699</u>							
Saldo	30 V							
Algemene begraafplaatsen	Kostendekkend exploiteren van de gemeentelijke begraafplaatsen.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>1.897</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>2.039</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>142 V</td></tr> </table>	Lasten	1.897	<u>Baten</u>	<u>2.039</u>	Saldo	142 V
Lasten	1.897							
<u>Baten</u>	<u>2.039</u>							
Saldo	142 V							
Reclameopbrengsten	Exploiteren van reclameobjecten die zijn bevestigd aan of op gemeenteeigendommen.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>180</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>1.507</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>1.327 V</td></tr> </table>	Lasten	180	<u>Baten</u>	<u>1.507</u>	Saldo	1.327 V
Lasten	180							
<u>Baten</u>	<u>1.507</u>							
Saldo	1.327 V							
Overige	Algemene baten en lasten en interne/externe leveringen	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>2.612</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>486</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>2.126 N</td></tr> </table>	Lasten	2.612	<u>Baten</u>	<u>486</u>	Saldo	2.126 N
Lasten	2.612							
<u>Baten</u>	<u>486</u>							
Saldo	2.126 N							

Beoogd maatschappelijk effect: wat willen we bereiken?

De openbare ruimte bepaalt de eerste indruk van de stad. Iedereen maakt er gebruik van: bewoners, bezoekers en bedrijven. De openbare ruimte is de huiskamer van de stad en daarmee ontmoetingsplaats en visitekaartje van de stad. Een kwalitatief goede openbare ruimte is schoon, heel en veilig. Aantrekkelijk en bruikbaar groen maakt de stad leefbaar en goed om in te wonen, te werken en te recreëren. Belangrijke kernpunten van dit programma zijn:

- Met het huidige rapportcijfer dat de Hagenaars geven aan hun woonomgeving nemen we geen genoegen;
- De stad moet schoner worden, doordat we meer gaan vegen, maar ook door gedragsbeïnvloeding van de burger en door te handhaven op “Haagse Hoogte”;
- Voor 2012 wordt ingezet op meer lik-op-stukbeleid;
- De onderhoudsachterstand van het wegennet moet worden teruggebracht. In 2014 moet de kwaliteit van de hoofdwegen voldoen aan de landelijke norm. De effecten van de extra middelen op de kwaliteit van de hoofdwegen én de fietspaden zullen al in 2012 zichtbaar zijn;
- Extra gelden zullen worden besteed om bruggen, tunnels en viaducten, maar ook kademuuren en walkanten, in stand te houden of te vervangen. De kwaliteit van de openbare verlichting zal meetbaar gaan stijgen – het aantal storingsmeldingen zal in 2012 dalen ten opzichte van het niveau in 2011;
- Naast de verbetering van schoon en heel wordt ook geïnvesteerd in groen. Met extra toegekende middelen wordt het mogelijk het bomenbestand in Den Haag op peil te houden. Plantsoenen met veel slijtage zullen worden aangepakt;

- Met de haven van Scheveningen en de Haagse Markt kent Den Haag twee in het oog springende gebieden die toe zijn aan een kwaliteitsimpuls. De Haagse Markt zal worden vernieuwd en zal daardoor haar regionale aantrekkingskracht terugkrijgen. De herinrichting van de haven zal de aantrekkelijkheid vergroten, maar ook de inzameling van afvalwater en vuilwater verbeteren.

Topindicator	Nulmeting 2009	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Oordeel inwoners over woonomgeving (rapportcijfer)	7,1	7,1	7,1	7,2	7,3	7,4	7,4

Bron: Veiligheidsmonitor

Door de extra inzet zal het gemiddelde oordeel van inwoners over de woonomgeving stijgen. Het cijfer is echter niet uitsluitend binnen het programma Leefomgeving te beïnvloeden. Ook veiligheidsaspecten spelen bij de totstandkoming van het oordeel een belangrijke rol.

In het najaar zal aan de gemeenteraad een voorstel worden gedaan voor de beleidsmatige invulling van de bezuinigingen.

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Straatreiniging

Straten, pleinen en groen moeten er niet alleen fris en fraai bijliggen, maar ook schoon zijn. En dat is gelukkig ook vaak het geval. De gehele stad wordt schoongehouden op residentiekwaliteit (vergelijkbaar met CROW niveau B). Centrum, Boulevard Scheveningen, Koekamp, Beatrixkwartier en Grotiusplaats moeten worden schoongehouden op hofstadkwaliteit (vergelijkbaar met CROW niveau A). Daarnaast helpen veel Hagenaars mee om de stad op orde te houden.

Uit de monitoring van de schoonheidsgraad van de stad komt naar voren dat op dit moment gemiddeld de afgesproken residentiekwaliteit wordt gehaald. In hofstadgebieden is dat met de huidige capaciteit niet altijd mogelijk. Dat laat onverlet dat er gebieden zijn die, na reiniging van de straat door gemeente en bewoners, nauwelijks vervuilen en hoger scoren dan afgesproken. Daar staat tegenover dat er ook gebieden zijn waar de afgesproken kwaliteit niet wordt gehaald.

In 2014 moet de stad meetbaar schoner zijn. Hiervoor zal in het najaar van 2011 een uitvoeringsprogramma worden opgesteld met maatregelen als inzet van extra veegcapaciteit, acties gericht op gedragsbeïnvloeding en handhaving. In elk geval zullen de volgende punten aan de orde komen:

- Meer handjes: gefaseerd worden 60 BuurtServiceTeams ingezet op schoon. Voor deze teams zijn 200 vaste banen beschikbaar en worden 400 leerwerkbanen gefaseerd ingevuld. Eind 2012 zullen 50 BuurtServiceTeams actief zijn;
- Zakken van straat: in 2012 zullen nog 550 ondergrondse restafvalcontainers (oracs) uit de wijkaanpak in de Schilderswijk worden geplaatst en komen er 500 oracs in Scheveningen, Laak en Segbroek. Uiteindelijk zullen er in 2014 in totaal 4.500 oracs in gebruik zijn in de stad;
- Rotzooi van straat: 1.000 afvalbakken worden vervangen door grotere afvalbakken, daarnaast komen er 500 extra afvalbakken met een dubbele inhoud bij;
- Zo hoort het: gedragsverandering door de aanpak van onjuist aanbodgedrag en bijplaatsingen. Dit vraagt een gezamenlijke inzet van communicatie, de stadsdelen en handhaving.
- Lik-op-stuk: gezamenlijke optreden van gemeentelijke onderdelen en politie, gericht op het sluitstuk van de keten handhaving. Voor het onderzoeken en verwijderen van huisvuil zijn 38 vaste banen voor de medewerkers openbare ruimte gecreëerd bij het Haags WerkBedrijf. Zoals ook in de nota "Handhaving op Haagse hoogte" is aangegeven, zullen strafrechtelijke en/of bestuursrechtelijke handhaving worden beoordeeld op hun inzetbaarheid en worden ingezet daar waar deze het meest effectief zijn.
- Eén regie: De inzet van HMS en het Veeg- en Straatbedrijf zijn goed op elkaar afgestemd. De inspanningen van de BuurtServiceTeams en de handhaving zullen ook op deze twee worden

afgestemd. Meten is weten: door een verbeterde monitoring zal de planmatige inzet op schoonmaken en schoonhouden aan effectiviteit winnen.

Onderhoud Straten, Wegen, Pleinen

In het najaar van 2010 heeft de twee jaarlijkse inspectie van het gehele wegennet plaatsgevonden volgens de landelijk gehanteerde CROW-systematiek voor wegbeheer (Centrum voor Regelgeving en Onderzoek in de Grond-, Water- en Wegenbouw en de Verkeerstechniek). Uit die inspectie blijkt dat 25% van de wegen niet voldoet. Dit is uitgesplitst in 19 % voor de hoofdwegen, 15% voor de fietspaden en 30% voor de woonstraten.

Het beleid om hoofdwegen en fietspaden prioriteit te geven ('Beleidskader Wegonderhoud', RIS 140609) heeft reeds enig resultaat geboekt. De onderhoudsachterstand op hoofdwegen is teruggelopen van 22% in 2008 naar 19% in 2010. De vorst en sneeuw in de afgelopen decembermaand hebben de onderhoudstoestand verslechterd met enkele procenten. De onderhoudsachterstand is nog te hoog. De ambitie is om voor de hoofdwegen te voldoen aan de landelijke CROW normen, waarbij in 2014 max. 9% van de hoofdwegen van onvoldoende kwaliteit mag zijn.

Om de achterstand op hoofdwegen in 2014 met 10% te hebben teruggebracht tot de landelijke norm wordt vanaf 2012 jaarlijks €1,5 mln. extra ingezet voor planmatig onderhoud van de hoofdwegen. Met die extra middelen wordt jaarlijks ca 15.000 m² extra aangepakt (ca 3 grote onderhoudsprojecten). Daarnaast wordt in 2012 €0,74 mln. ingezet voor het vervangen van tegelfietspaden door rood asfalt. Als dat nodig is, worden tegelijk de trottoirs en stroken naast het fietspad meegenomen.

In 2012 volgt een nieuwe weginspectie. De ambitie voor 2012 is om het percentage onvoldoende voor hoofdwegen terug te brengen tot 16%, voor fietspaden tot 12% en voor woonstraten gelijk te houden.

Uit de extra middelen voor onderhoud van straten, wegen en pleinen zal met ingang van 2012 ook inzet op onderhoud straatmeubilair worden verdubbeld. In 2012 zal in 8 wijken in de stad het straatmeubilair en de direct omliggende openbare ruimte (ca.10 m² per object) op orde worden gebracht.

Tenslotte zal uit de extra middelen een werk-met-werk-programma worden gemaakt zodat de verbetering van de openbare ruimte (onderhoud wegen en groen) gecombineerd kan worden met rioleringsprojecten met kansen voor Wegen en Groen.

In het najaar zal een uitvoeringsprogramma worden aangeboden voor bovengenoemde inzet van de extra middelen voor wegen en groen. Daarin zal worden aangegeven aan welke wegen, c,q, wijken en projecten in 2012 zal worden gewerkt.

De openbare ruimte is het visitekaartje van de stad. Daarom wordt extra geld uitgetrokken (€0,6 mln. per jaar) om de nieuwe Boulevard op een hoog niveau te kunnen beheren en onderhouden. Verder wordt €2,5 miljoen bestemd voor het verbeteren van de entrees van de stad. Het is van belang dat de entrees een goede uitstraling hebben die past bij de internationale stad van recht en vrede en de groene wereldstad aan zee. De plannen worden voorbereid in 2012 en gerealiseerd in 2013. Het gaat om:

- Entree A12/Utrechtse baan. De aanlanding van de Utrechtsebaan in Den Haag zal de allure krijgen van de internationale stad, waarbij ook een veel nadrukkelijker groene verbinding wordt gemaakt tussen het Haagse bos en het Malieveld;
- Entree N44/Benoordenhoutseweg, ook deze krijgt een internationale en groene allure;
- Scheveningen-bad, de Gevers Deynootweg en omgeving zal een sterkere uitstraling van een badplaats krijgen.

Onderhoud bruggen, viaducten en tunnels

Tunnels, bruggen en viaducten spelen een belangrijke rol voor de bereikbaarheid en het economisch functioneren van de stad. Veiligheid is hierbij een doorslaggevend aspect. Het aantal te beheren

objecten neemt jaarlijks toe. Dit komt deels doordat nieuwe gebieden bij de gemeente in beheer komen en deels doordat nieuwe kunstwerken in grote sleutelprojecten worden aangelegd.

In het Meerjarenprogramma Kunstwerken 2012-2014 is inzichtelijk gemaakt welke grote investeringen de komende jaren nodig zijn om onder andere de bruggen, tunnels en viaducten, maar ook kademuren en walkanten, in stand te houden of te vervangen. De gemeente besteedt in deze collegeperiode hieraan €11 mln. In 2012 zullen de vervangingen van brug 44 Mauritskade / Dr. Kuyperstraat en de kademuren aan de Conraskade en bij Om en Bij worden gerealiseerd.

Verlichting wegen

De gemeente verzorgt de openbare verlichting. De begroting van openbare verlichting heeft jaren onder druk gestaan en dat heeft zijn weerslag op de onderhoudstoestand van de openbare verlichting gehad. Om de veiligheid en leefbaarheid voor de inwoners te waarborgen, zijn verschillende maatregelen genomen. De gestegen energielasten zijn gecompenseerd (volgens dezelfde systematiek die is gevolgd bij de sporthallen en zwembaden). Verder bleek uit berekeningen dat het aantal lichtpunten in Den Haag sterk is gestegen. Ook deze kosten zijn gecompenseerd via de areaalsystematiek. In het collegeprogramma is €4,3 mln. extra voor de openbare verlichting opgenomen. Dit wordt ingezet voor vervanging. De beschikbare investeringsmiddelen, in 2012 ruim € 1 mln. zullen voor een belangrijk deel worden benut voor kabelprojecten, waarbij oude, storingsgevoelige voedingskabels gelijktijdig worden vervangen met het aanbrengen van een nieuw riool of een grootschalige herinrichting. Daarnaast ligt het accent op het vervangen van oude, technisch versleten armaturen (lamphouders) door energiezuinige armaturen met wit licht. Voorrang wordt gegeven aan winkelstraten en wijkontsluitingswegen. Met deze vervanging en het nieuwe onderhoudscontract moet in 2012 al een terugloop van het aantal herhaal- en storingsmeldingen zichtbaar zijn. De negatieve tendens van het afgelopen jaar, toen het aantal meldingen was gestegen, moet daarmee worden omgebogen.

Gladheidbestrijding

De gemeente heeft een inspanningsverplichting om de doorgaande wegen en fietspaden zoveel mogelijk begaanbaar te houden bij gladheid. Daarbij maakt zij gebruik van vastgestelde strooiroutes. Het hoofdwegennet dat wordt gebruikt door de hulpdiensten en de busroutes heeft prioriteit. Burgers en ondernemers kunnen kleine hoeveelheden zout krijgen om zelf hun eigen stoep begaanbaar te houden.

Afvalverwijdering

In deze begroting is het nieuwe tarief voor 2012 opgenomen. Daarin zijn enkele aanpassingen in de systematiek verwerkt. In 2012 gaat geen enkel huishouden een hoger tarief betalen dan nu. Gemiddeld dalen de tarieven met 2,9 procent ten opzichte van 2011. De tariefsverlaging is mogelijk door de stijging van het aantal huishoudens in de afgelopen jaren en door de lagere aan de afvalstoffenheffing toegerekende kosten.

Gebruik openbare ruimte

De gemeente handhaaft de regelgeving en vergunningen van de Algemene Plaatselijke Verordening voor de openbare ruimte. Met het project Red Tape wordt ervoor gezorgd dat met zo min mogelijk regels zo goed mogelijk gebruik van de openbare ruimte kan worden gemaakt. Door aanpassing van de APV neemt de administratieve lastendruk naar verwachting af van 5.500 naar 4.000 vergunningen.

Leefbaarheid (toezicht)

De 'schone' ambities van Den Haag vereisen stevige ondersteuning door handhaving. Handhaving in de openbare ruimte levert een bijdrage aan het verbeteren van de leefbaarheid. Via handhaving wordt gestreefd naar een gedragsverandering van de Haagse burgers zodat zij zelf gaan inzien dat door het overtreden van de wet- en regelgeving de leefbaarheid in Den Haag verminderd.

De gemeentelijke handhavingsteams bestaan uit buitengewoon opsporingsambtenaren (BOA's).

Voor deze handhavingsteams ligt de prioriteit bij hondenpoep, rommel op straat en parkeeroverlast.

De vraag om strenger handhaven door de buitengewoon opsporingsambtenaren neemt toe. Op het gebied van handhaving investeren we dan ook veel in opleiding, ondersteuning en verdere professionalisering. Omdat het constateren van overtredingen op deze onderwerpen veelal effectiever is buiten kantooruren worden de buitengewoon opsporingsambtenaren ook steeds meer ingezet in de avonden en weekends.

Om over meer capaciteit te kunnen beschikken is in het collegeakkoord in 2011 €1,8 mln. en met ingang van 2012 structureel €4 mln. extra beschikbaar gesteld voor de uitbreiding van het aantal BOA's. Deze uitbreiding zal ingezet worden om de ambities te realiseren uit het beleidsplan Handhaven op Haagse Hoogte. Voor 2012 wordt ingezet op meer lik-op-stukbeleid, verbeterde afstemming van handhavingsinzet op de leefbaarheidsproblematiek in de stadsdelen en een bredere inzet van alle BOA's inclusief de parkeercontroleurs.

Regionaal fietsendepot

Het Fietsdepot wil bijdragen aan de handhaving op fietsen. Dit betekent dat achtergelaten en vernielde fietsen na verloop van tijd uit het straatbeeld worden verwijderd en aan het depot worden overgedragen. Begin 2010 is de gemeente Den Haag gestart met de exploitatie van het regionaal fietsendepot. Den Haag neemt hierin het initiatief voor de regio. In 2010 is Zoetermeer aangesloten, in 2011 Delft. Het project wordt grotendeels gesubsidieerd door het Stadsgewest Haaglanden. De huidige subsidiering loopt tot en met 2012. In 2012 zal een evaluatie plaatsvinden en zal, indien de evaluatie positief is, verlenging van de subsidie worden aangevraagd om deze werkzaamheden te kunnen continueren.

Wijkleefbaarheid

Met het project "Gulden Klinker" ondersteunt de gemeente dat meer dan honderd groepen, met in totaal meer dan 1000 Hagenaars, periodiek een plein, speeltuin, straat of park schoon maken. In 2012 en verder zal vooral worden geïnvesteerd in het in stand houden van de bestaande actieve groepen.

Openbaar Groen

Tot nu toe was het budget voor het onderhoud van het openbaar groen ontoereikend. Vanaf 2012 wordt structureel €2,2 mln. extra beheerbudget ingezet waarmee een deel van het onderhoud van het groen weer op peil wordt gebracht en gehouden. Dit wordt ingezet voor:

- Herplant van straatbomen. In 2011 is de achterstand van de 4400 open standplaatsen ingehaald. Vanaf 2012 zal met de inzet van de extra beheermiddelen het bomenbestand in Den Haag op peil worden gehouden.
- Onderhoud en beheer van het wijk- en buurtgroen. Met ingang van 2012 zullen jaarlijks ca 20 plantsoenen van ca 1000 m2 worden aangepakt. Dit gaat om plantsoenen met veel slijtage (door onder andere hoge gebruiksdruk) en (sociaal) onveilige groenstroken.

Daarnaast worden uit het incidentele budget van €2,5 mln. voor groen in 2012 de volgende gebieden opgewaarderd: Puntpark (Laak), Nassauplein, drie Groene parels uit de Bomennota, Landgoed Oostduin Arendsdorp, Recreatiegebied Madestein, Isabellaland, Bospark, Landgoederen Marlot & Reigersbergen, Renovatie Gerstkamp, Stadspark Zuiderpark en Wijkpark Bokkefort.

In 2012 worden ecologische maatregelen uit het uitvoeringsprogramma bij de Nota Ecologische Verbindingszone 2010 uitgevoerd in de Houtzone en de Schenkstrook, zoals het herinrichten van de oevers en het realiseren van faunapassages.

Recreatieve Voorzieningen

In 2012 worden met de exploitanten van strandpaviljoens nieuwe huurovereenkomsten afgesloten voor de periode na 2013, waarbij ook wordt gekeken naar de huidige huurprijzen. Op het strand staat een aantal surfscholen op tijdelijke locaties. In 2012 wordt bepaald op welke plaatsen deze surfscholen na voltooiing van de werkzaamheden aan de boulevard definitief terugkomen. In 2012 wordt de beleidslijn voor jaarrondexploitatie op het strand vastgesteld.

In de Haagse stadsenquête staat overlast van hondenpoep al drie jaar op nummer één als reden dat respondenten Den Haag als minder schoon ervaren. Er zijn dan ook nog steeds veel meldingen en klachten over hondenpoep in alle stadsdelen. In 2012 wordt het huidige beleid voor de losloopgebieden en verbodsgebieden geëvalueerd. Eventuele aanpassingen van deze gebieden vinden in 2013 plaats.

De nota Volkstuinen heeft twee doelstellingen. Het op peil houden van het aantal volkstuinen en meer open tuinparken. Het aantal volkstuinen blijft naar verwachting in 2012 gelijk. Diverse tuincomplexen willen in 2012 in het kader van de open tuinpark-gedachte het 'Keurmerk Natuurlijk Tuinieren' behalen.

Stadsboerderijen

De Stadsboerderijen zijn zes dagen per week geopend voor bezoekers (individueel en groepen). Ook worden jaarlijks zo'n 500 lessen gegeven aan klassen in het primair onderwijs. Naast het bieden van beroepsgerichte stageplekken zal in 2012 ook nog nadrukkelijker ruimte geboden worden aan leerlingen die maatschappelijke stage willen lopen.

Dierenbescherming

De wettelijke taak voor de zorg voor zwerfdieren besteedt de gemeente in 2012 uit aan een aantal Haagse dierenwelzijnsorganisaties. Jaarlijks moeten circa 400 honden, 2.000 katten en 700 konijnen, knaagdieren, vogels en andere huisdieren worden opgevangen. Zwerfkatten worden gevangen, gesteriliseerd of gecastreerd, en geregistreerd. Ook het verwijderen en de destructie van kadavers in de openbare ruimte wordt in 2012 uitbesteed. Het gaat daarbij om ongeveer 5000 kadavers per jaar.

Zee- en binnenhavens

De gemeente draagt zorg voor het exploiteren, bevorderen, ontwikkelen en in stand houden van de zeehaven en de binnenhavens. In het coalitieakkoord is €1,1 miljoen toegewezen om de capaciteiten en de faciliteiten van Scheveningen Haven voor de visserij beter te benutten en duurzaam te verbeteren. Bovenop de €1,1 mln. worden financiële middelen (€3,8 mln.) beschikbaar gesteld om de haven van Scheveningen een kwaliteitsimpuls te geven. Hierbij wordt gedacht aan het verbeteren van de opslagcapaciteit, het herstellen en het vernieuwen van de werkhaven, het renoveren van de drinkwatervoorziening, het aanpassen van de elektrische installaties en het uitvoeren van diverse kleine aanpassingen. Het inrichten van een wettelijk verplicht havenafvalinzamelpunt en van een verzamelpunt voor vuilwater van schepen hebben daarbij prioriteit. Ook zal in 2012 de ruimtelijke inrichting worden verbeterd.

Grachten en vaarten

Mooie en schone grachten, vijvers en vaarten dragen in grote mate bij aan de leefkwaliteit in de stad. De gemeente verzorgt het beheer en onderhoud, waaronder het baggeren en schoonhouden, van de gemeentelijke watergangen. Daarmee samenhangend wordt de inrichting en het gebruik van de aangrenzende oevers beheerst. Tevens wordt ruim 700 kilometer walkanten beheerd en vervangen, waaronder 60 kilometer kademuren en zware damwanden. In het Meerjarenprogramma Kunstwerken 2012-2014 is inzichtelijk gemaakt welke grote investeringen de komende jaren nodig zijn om kademuren en walkanten in de stad in stand te houden of te vervangen.

Ook maatregelen om de waterkwaliteit te verbeteren worden binnen dit budget getroffen. Zo wordt extra ingezet op bladvisserij in de herfst, worden doorspoelmaatregelen getroffen, de ecologische waarde versterkt en de visstand door inrichtingsmaatregelen bevorderd.

De recreatieve mogelijkheden van het water worden nog niet ten volle benut. Om deze potentie wel te benutten worden verschillende acties ondernomen. De gemeenteraad krijgt hiervoor een plan voorgelegd. Voor het doorvaarbaar maken van de dr. Kuijperdam is budget ter beschikking gesteld. Hiermee zal Scheveningen via het Kanaal opnieuw bereikbaar worden voor rondvaart- en recreatieboten.

Riolering en waterzuivering

De gemeente draagt zorg voor de doelmatige inzameling en transport van afvalwater ter bescherming van volksgezondheid en milieu en ter voorkoming van wateroverlast. Ook houdt de gemeente het drainagesysteem in stand en de zorg voor het afstromende hemelwater. Dit is geregeld in het Gemeentelijk rioleringsplan (GRP) 2011–2015. In 2011 was de werkvoorraad “te vervangen riool” 55 kilometer. Daarnaast zal in deze periode 20 kilometer riool voortijdig worden vervangen door stadsvernieuwingsprojecten, totaal dus 75 kilometer. De gemiddelde vervanging per jaar komt daarmee op 15 km per jaar over deze vijfjaars periode. Met het verbrede GRP is de gemeente niet alleen verantwoordelijk voor het beheer van afval- en hemelwater, maar ook voor het verwerken van overtollig grondwater.

De vervangingen vinden zoveel mogelijk gebiedsgewijs plaats, waarbij optimale afstemming wordt gezocht met noodzakelijke onderhoudswerkzaamheden en herinrichtingsplannen. In 2012 zullen in het kader hiervan de derde fase van de rioolvervanging in de Vogelwijk en de rioolvervanging Heesterbuurt-oost worden afgerond. Naast zorg voor het rioolstelsel is er ook aandacht voor het duurzaam omgaan met regenwater. Hiertoe zal in 2012 4 hectare verhard oppervlak van het riool worden afgekoppeld.

Markten

De gemeente is verantwoordelijk voor het beheer en de exploitatie van de warenmarkten. Het streven is om de warenmarkten vanaf 2012 kostendekkend te exploiteren en daarnaast een deel van de vernieuwing van de Haagse Markt te financieren met de marktтарieven. Dit biedt de kans om de Haagse Markt opnieuw een regionale aantrekkingskracht te geven en daarmee een belangrijke economische motor te laten zijn voor de omliggende wijken. In 2012 wordt branchering van de markt een feit, beginnen we met de herinrichting van het terrein en besteden we de marktexploitatie opnieuw aan. Parallel aan de vernieuwing van de fysieke markt wordt ook de regelgeving vernieuwd omtrent de uitdeling van de standplaatsen en wordt gestreefd naar een meer gezamenlijk beheer van de markt door kooplieden en gemeente.

Reclameopbrengsten

In de openbare ruimte zijn objecten geplaatst waarop reclame-uitingen kunnen worden aangebracht. Het gaat dan om lichtbakken, reclamezuilen, driehoeksborden, billboards en dergelijke. Met marktpartijen worden privaatrechtelijke contracten afgesloten en beheerd, die marktpartijen in de gelegenheid stellen reclame te maken in de openbare ruimte.

Het in 2011 opnieuw aanbestede contract voor billboard-reclame heeft tot gevolg dat de inkomsten hieruit de komende jaren structureel lager zijn dan voorheen. Oorzaak is de verslechterde economische situatie. Het verlies aan inkomsten is in de begroting 2012 en verder gecompenseerd. Hiervoor wordt in 2011 €0,9 mln. en in 2012 en verder €0,6 mln. vanuit de budgettaire ruimte beschikbaar gesteld.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	202.721	205.328	202.046	198.039	198.039
Goedgekeurde mutaties	374	374	374	374	374
Subtotaal	203.095	205.702	202.420	198.413	198.413
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	7.760	1.460	1.460	1.460
Neutrale mutaties in/tussen programma's	12.985	8.352	8.748	8.490	7.297
Amendement begroting 2012-2015		110			
Totaal lasten	216.080	221.924	212.628	208.363	207.170

BATEN (incl. ontrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	112.085	110.209	109.668	109.668	109.668
Goedgekeurde mutaties	0	0	0	0	0
Subtotaal	112.085	110.209	109.668	109.668	109.668
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	-900	-600	-600	-600	-600
Neutrale mutaties in/tussen programma's	6.543	-774	-789	-787	-785
Totaal baten	117.728	108.835	108.279	108.281	108.283

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingen	Eindsaldo
Dienstcompensatiereserve	3010	1.543	-	-	1.543
Reserve Bomen	3205	100	-	100	-
Reserve Entree van de Stad	3278	-	2.500	-	2.500
Reserve Scheveningse Haven Openbare Ruimte	3211	-	3.800	-	3.800
Eindtotaal		1.643	6.300	100	7.843

2.12 Programma Economie

Coördinerend portefeuillehouder: Henk Kool

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Het doel van het programma Economie is het aantrekken en behouden van banen, bedrijven en instellingen. We werken aan een arbeidsmarkt waarbij vraag en aanbod op langere termijn beter op elkaar aansluiten. Inwoners kunnen een baan vinden; werkgevers vinden geschikt personeel. We verlagen de regeldruk met 40% in vier jaar. Startende ondernemers bieden we uitstekende faciliteiten en krijgen de eerste drie jaar compensatie voor de OZB op hun bedrijfspand. En duurzame herstructurering van bedrijventerreinen staat hoog op de agenda.

Kernpunten hierbij zijn:

- Den Haag heeft de ambitie om de meest klantvriendelijke stad van Nederland te zijn voor het midden- en kleinbedrijf.
- De gemeente Den Haag zet zich in om een optimaal vestigingsklimaat te bieden. Een aantrekkelijk leefklimaat is daarvoor heel belangrijk: kenniswerkers zijn een cruciale factor voor deze werkgevers.
- We streven naar een goed opgeleide beroepsbevolking. Door een uitgebreider aanbod van wetenschappelijk en internationaal onderwijs willen wij Den Haag beter op de kaart zetten als studentenstad.
- Een goede relatie met het bedrijfsleven en andere investeerders in de stad is van groot belang. In de (economische) ontwikkeling zijn dit immers belangrijke partners.

Topindicator	Nulmeting 2005	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Aantal arbeidsplaatsen in Den Haag	225.000	263.845	266.000	266.000	268.000	270.000	270.000

Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden 2010

Topindicator	Nulmeting 2004	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Waardering van het ondernemersklimaat	6,4	6,6	6,6	6,7	6,7	6,8	6,8

Bron: Benchmark Ondernemersklimaat

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

De ontwikkeling van de werkgelegenheid komt de komende jaren zwaar onder druk te staan. De landelijke effecten van de economische crisis, maar vooral de verwachte krimp van de rijksoverheid en enkele grote bedrijven dragen hieraan bij. Als er verder niets zou veranderen zou de werkgelegenheid in Den Haag tot en met 2014 zelfs teruglopen. Pas in 2020 zou het niveau van het (top)jaar 2009 weer worden bereikt. Om een gunstiger ontwikkeling van banen te realiseren is het

cruciaal dat we andere pijlers onder de Haagse werkgelegenheid versterken en innovatieve, nieuwe clusters de beste kansen bieden om zich te ontwikkelen. Daarvoor is een vitale, brede economische structuur nodig. Stuwende activiteiten, vooral (internationale) bedrijven en instellingen zijn daarbij onmisbaar. Innovaties en vernieuwing, bijvoorbeeld het cluster van bedrijven en instellingen rondom veiligheid, versterken de positie van de regio en bieden kans op banengroei.

De gemeente Den Haag zet zich in om een optimaal vestigingsklimaat te bieden. Een aantrekkelijk leefklimaat is daarvoor heel belangrijk: kenniswerkers zijn een cruciale factor voor deze werkgevers. Investeren in de quality of life is daarom investeren in de economie van de stad. Hiervan profiteert ook het lokale midden- en kleinbedrijf. Het midden- en kleinbedrijf biedt voor niet werkende werkzoekenden een blijvend aanbod van banen. Scholing biedt hen daarnaast de meeste kansen.

We streven naar een goed opgeleide beroepsbevolking. Door een uitgebreider aanbod van wetenschappelijk en internationaal onderwijs willen wij Den Haag beter op de kaart zetten als studentenstad. Een aantrekkelijke stad trekt hoogopgeleide kenniswerkers én bevordert het toerisme. Dat is goed voor de vrijetijdseconomie (winkels en horeca). Het centrum, de kust en de internationale zone krijgen voorrang bij ruimtelijke investeringen. Deze belangrijke economische gebieden zorgen immers voor veel banen en bezoekers, zij zijn het visitekaartje van de stad.

Een goede relatie met het bedrijfsleven en andere investeerders in de stad is van groot belang. In de (economische) ontwikkeling zijn dit immers belangrijke partners. We streven daarom naar een vruchtbare samenwerking. De contacten met de buitenwereld via het accountmanagement worden hiermee nog belangrijker dan voorheen.

Behalve de generieke inzet op lastenvermindering en dienstverlening, speelt voor het midden- en kleinbedrijf in de wijken de bijzondere inzet op meer betaalbare, kleinschalige bedrijfsruimten, vooral voor ambachtelijke activiteiten (werkplaatsen). Hiervoor wordt een actieplan Bedrijfsruimte ontwikkeld.

Economisch beleid

Ruimte voor bedrijven

In het bedrijfengebied ZKD (met de bedrijventerreinen Zichtenburg, Kerketuinen en Dekkershoek) wordt in 2012 gewerkt aan de tweede en derde fase, mede gericht op de openbare ruimte. Vanuit het Industrieschap Plaspoelpolder is voor de tweede fase €2,5 mln. beschikbaar voor verduurzaming van ZKD. Ook nemen we in 2012 de transformatie van de Binckhorst en Laakhavens naar woon-werkmilieus ter hand.

In de regio sluiten vraag en aanbod van bedrijventerreinen niet goed op elkaar aan. De mismatch betreft vooral de omvang (in hectare), de kwaliteit en de planning. Hier maken we in 2012 met de omliggende gemeenten afspraken over, waarbij nadrukkelijk wordt gekeken naar de reële behoefte aan en fasering van nieuwe bedrijventerreinen in de regio. Om te voldoen aan de behoefte naar bedrijfsruimte in de wijken voeren we het actieplan Bedrijfsruimte uit. Hiervoor wordt een extern netwerk binnen de bedrijfsruimtemarkt uitgebouwd. Ook worden gemeentelijke belemmeringen voor de realisatie van bedrijfsruimte weggenomen en komt er een taakstellend aantal m2 per stadsdeel. In 2012 wordt specifieke aandacht besteed aan de behoefte aan verzamelgebouwen, vooral in de krachtwijken, om de economische vitaliteit daar te stimuleren. Uitgangspunt is dat de wensen van de eindgebruiker voorop staan, maatwerk is hierdoor mogelijk.

De visserij is een belangrijke en beeldbepalende bedrijfstak in de haven. De sector en de gemeente werken samen aan een duurzame en toekomstbestendige bedrijfstak in de eerste haven en op het Noordelijk Havenhoofd. Samen met het geselecteerde consortium werkt de gemeente de plannen voor de herontwikkeling van het Norfolkterrein uit.

De in 2010 vastgestelde Kantorenstrategie 2010 - 2030 vormt de basis voor de realisatie en ontwikkeling van kantoren in Den Haag. Vanwege de economische situatie en de toenemende leegstand sturen we aan op meer hergebruik van kantoorgebouwen dan uitbreiding. In 2012 gaan we

daarnaast verder met het omzetten van kantoorpanden naar andere functies, waaronder woningen. De gemeente zet in op de totstandkoming van flexkantoren en werkt met marktpartijen aan proeven met draadloos internet (Wifi), onder andere in de openbare ruimte.

In 2012 wordt nadere invulling gegeven aan de WTC-formule. Naast de fysieke component (het franchise kantoorverzamelgebouw) wordt een WTC Businessclub opgericht om de contacten tussen internationaal opererende bedrijven en instellingen in de Haagse regio te stimuleren.

Via de CV Starterspanden biedt de gemeente huisvesting aan vooral startende ondernemers, met gematigde huurprijzen, flexibiliteit in het te huren oppervlak en kortlopende huurtermijnen. In 2012 gaan we door met een actieve marktbenadering en opwaardering van het kantoorverzamelgebouw 'de Schilde' en zetten we de vastgoedportefeuille van de CV op strategische wijze in (bijvoorbeeld door verwerving en verkoop).

Aantrekkelijke winkelgebieden zijn een speerpunt voor Den Haag. Met circa 21.500 full- en part-timebanen (voor een belangrijk deel in de onderste helft van de arbeidsmarkt), is de detailhandel een belangrijke economische sector. Bovendien hebben de winkelgebieden veel betekenis voor de 'quality of life' in Den Haag, de leefbaarheid in buurten en wijken en de toeristische aantrekkingskracht. Om de winkelgebieden te ondersteunen is het Actieprogramma Den Haag Winkelstad ontwikkeld. Deze omvat in 2012 de uitvoering van zeven actiepunten:

1. versterking van de hoofdwinkelstructuur;
2. afronding lopende plannen van aanpak (namelijk Hofkwartier, Zeeheldenkwartier, Fahrenheitstraat/Thomsonlaan en Paul Krugerlaan);
3. kwaliteitsimpuls openbare ruimte;
4. inzet winkelstraatmanagers;
5. inzet van gebiedsgerichte acties, onder andere gericht op schoon, heel en veilig, promotie en branchering;
6. stimulering ondernemerschap, waaronder voortzetting project internationale winkelstad;
7. ondersteuning ondernemerscollectieven en bedrijveninvesteringszones.

Bij werkzaamheden in een winkelstraat combineren we bestaande plannen en financieringsbronnen, waardoor we onder andere groot onderhoud, riolering, verkeersveiligheid, fietsroutes en een kwaliteitsimpuls tegelijk oppakken.

Den Haag zal zich ook in 2012 profileren als culinaire stad. Het aantrekken van vernieuwende horecaformules, internationale toprestaurants en uitgaansgelegenheden krijgt extra aandacht evenals de marketing. Gastvrijheid blijft een belangrijk actiepunt.

Dienstverlening aan ondernemers

Den Haag heeft de ambitie om de meest klantvriendelijke stad van Nederland te zijn voor het midden- en kleinbedrijf. Het Ondernemersportaal speelt hierbij een hoofdrol. Ondernemers kunnen per mail of telefoon contact opnemen met vragen over de gemeente. Ook kan men langs komen bij het Ondernemershuis aan de Vaillantlaan, waar de Kamer van Koophandel en andere dienstverlenende organisaties voorzieningen aanbieden aan pre-starters, starters en bestaande ondernemers. Er is een gemeentelijke digitale nieuwsbrief voor ondernemers. Voor het informeren en acquireren van internationale bedrijven wordt de Engelstalige site www.denhaag.com volledig nieuw ingericht.

Ook in 2012 zal veel aandacht uitgaan naar het accountmanagement richting het bedrijfsleven, zowel in relatiebeheer met bestaande partijen als via acquisitie van nieuwe bedrijvigheid. Aan het relatiebeheer zal naast de ambtelijke inzet via accountmanagement, ook bestuurlijk invulling worden gegeven in de vorm van werkbezoeken aan beeldbepalende bedrijven en persoonlijke contactmomenten van wethouder Economie en burgemeester op directie- en bestuursniveau.

We zetten hierbij vooral in op de sectoren energie, pensioenen & verzekeringen, ICT & telecom, veiligheid en de rijksoverheid. Doel is behoud van werkgelegenheid en het aantrekken van nieuwe bedrijven en instellingen. Voor de acquisitie van internationale bedrijven werkt Den Haag ook in 2012 nauw samen met de Westholland Foreign Investment Agency. Inzet wordt vooral gepleegd op

bedrijven uit China, India en de VS. Het doel is 20% van de resultaten van de landelijke acquisitieorganisatie, de NFIA.

Het college geeft prioriteit aan het binnenhalen van nieuwe hoofdkantoren. Hierbij wordt samengewerkt met de WFIA. Tevens zal in het kader van metropoolvorming Rotterdam Den Haag invulling gegeven worden aan het convenant tussen WFIA en RIA waarbij zij samenwerken op het gebied van internationale promotie en acquisitie. Daarnaast wordt tevens de relatie gelegd met het nieuwe topsectorenbeleid van de rijksoverheid.

In sterke relatie met het profiel van Den Haag als internationale stad van Vrede en Recht heeft Den Haag een bijzondere uitgangspositie in de veiligheidssector. Dit is een sector met economisch potentieel, zoals bleek uit enkele onderzoeken (Decisio en B&A rapporten) in 2011. Daarom wordt in 2012 samen met bedrijven, kennis- en onderwijsinstellingen intensief verder gewerkt aan een bundeling van activiteiten onder de noemer The Hague Security Delta. Dit project wordt getrokken door een consortium van Kamer van Koophandel, Den Haag Centrum voor Strategische Studies (HCSS), TNO, Twynstra & Gudde, de Haagse Hogeschool, WFIA en NFI. De gemeente is medefinancier van dit project.

In 2012 wordt het project Red Tape doorgezet. De invoering en naleving van besluiten uit de eerste en tweede fase van het project worden nauwgezet gevolgd. We starten een derde fase van Red Tape, waarbij het bedrijfsleven en de werkgeverskoepels een nadrukkelijker rol krijgen. In nauwe samenhang met Red Tape wordt uitvoering gegeven aan het verbeterplan rond 'het Bewijs van Goede Dienst voor Bedrijven', wat tot een betere dienstverlening van de gemeente moet leiden.

Om met name (allochtone) starters en bestaande ondernemers bij de diverse aspecten van hun bedrijfsvoering te helpen, zetten we initiatieven als het Starterstraject, de KvK Coachpool Den Haag en Partners in Nieuw Ondernemerschap (PiNO) voort. Daarnaast wordt in 2012 specifieke aandacht besteed aan hoogstarters, snelle groeiers en de creatieve industrie. Zoals opgenomen in het coalitieakkoord krijgen starters in bedrijfsruimte drie jaar compensatie voor de OZB. Zie ook programma Financiën voor dit onderdeel. Via de landelijke instelling Qredits kunnen starters alle gemeentelijke financieringsmogelijkheden aanvragen, waaronder het Startersfonds. Ook is hier informatie over microkrediet beschikbaar.

'Kansen voor West' is voor Den Haag haar derde zelfstandige Europese subsidieprogramma (EFRO). Door middel van 'Kansen voor West' worden verschillende economische projecten in Den Haag mogelijk gemaakt. Kansen voor West is een samenwerking tussen de vier grote steden en de Randstadprovincies. In de periode 2007-2013 is vanuit Europa €35 miljoen beschikbaar voor projecten in Den Haag. Samen met de door Europa vereiste cofinanciering wordt hiermee ruim €100 miljoen geïnvesteerd in projecten om de Haagse economie te versterken. Het gaat bijvoorbeeld om projecten die bijdragen aan de ontwikkeling van kansrijke economische clusters of ondernemerschap en innovatie in het MKB stimuleren. In 2012 zijn de beschikbare middelen volledig geëncouraged en verschuift de aandacht in het programma naar de begeleiding van de projecten. In 2012 wordt het poortgebouw van het Vredespaleis opgeleverd en start de verbouwing van het Mauritshuis.

Industrieschappen

Industrieschap De Plaspoelpolder

Het industrieschap heeft gronden en opstallen aangekocht in de Plaspoelpolder, een gebied dat wordt gedeeld door de gemeenten Den Haag en Rijswijk, met als doel herstructurering van dit verouderde gebied. Voor de ontwikkeling van de Landtong (2011-2015) vindt planontwikkeling plaats.

Het industrieschap is zich aan het oriënteren op haar toekomstige rol als gebiedsontwikkelaar, nu de meeste gronden zijn uitgegeven. Daartoe heeft het industrieschap een proef gestart in het kader van de Taskforce Herstructurering Bedrijventerreinen. Hierin wordt verkend hoe het industrieschap kan worden uitgebouwd tot een organisatie die nieuwe ontwikkelingen combineert met herstructurering en die mogelijk regionaal opereert.

Bedrijvenschap Harnaschpolder

Het bedrijvenschap Harnaschpolder realiseert tot 2016 circa 50 ha netto bedrijventerrein voor standaardbedrijven en hoogwaardige bedrijven. Daarnaast biedt het ook ruimte voor kleinschalige woningbouw (incl. woon-werkwoningen). Zowel de gemeente Den Haag als de gemeente Delft zou in 2010 grond afnemen in de Harnaschpolder. Deze grond was bedoeld voor de uitplaatsing van bedrijven uit te herontwikkelen (binnen)stedelijke bedrijventerreinen. Omdat deze herontwikkelingen zijn stilgelegd, hebben de gemeenten vervolgens de voor hen gereserveerde gronden in de Harnaschpolder niet afgenomen. Deze gronden moeten in 2012 alsnog worden uitgegeven.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	26.250	15.062	13.112	12.911	12.911
Goedgekeurde mutaties	10.645	1.365	1.365	1.365	1.365
Subtotaal	36.895	16.427	14.477	14.276	14.276
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	-651	4.027	-13	95	-4.980
Totaal lasten	36.245	20.454	14.464	14.371	9.296

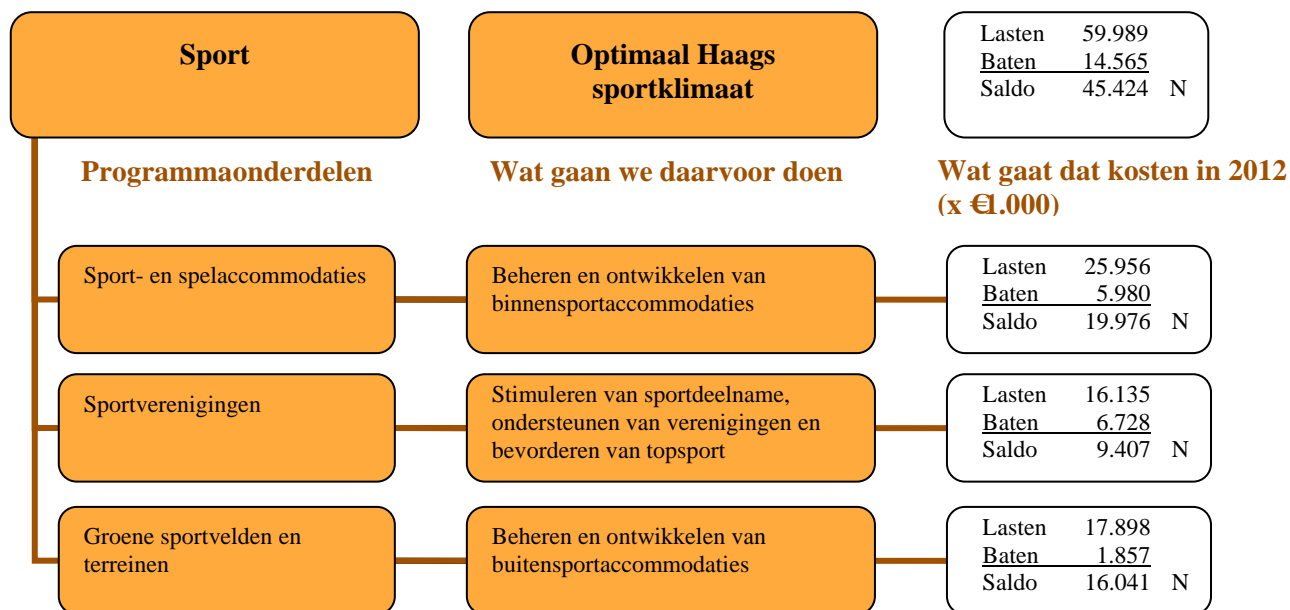
BATEN (incl. onttrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	17.010	5.768	3.609	3.610	3.610
Goedgekeurde mutaties	9.272	0	0	0	0
Subtotaal	26.282	5.768	3.609	3.610	3.610
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	-2.270	4.013	375	486	-1.887
Totaal baten	24.012	9.781	3.984	4.096	1.723

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
BR Bedrijfsgerichte gebiedsverbetering	6350	304	-	304	-
BR Co-financiering Kansen voor West	6394	175	600	450	325
BR Economie in de wijken	6365	3.132	-	3.132	-
BR Krachtwijken DSO (050.0.00)	6383	333	-	333	-
BR Pieken in de Delta	6360	650	-	650	-
Reserve Overcommittering	3448	7.495	-	2.461	5.034
Eindtotaal		12.090	600	7.331	5.359

2.13 Programma Sport

Coördinerend portefeuillehouder: Karsten Klein

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Sport is belangrijk. Het draagt bij aan ontmoeting, binding, een gezonde leefstijl en positieve beeldvorming van de stad via nationale en internationale evenementen. Wij willen enerzijds het niveau van de breedte- en de topsport verhogen en anderzijds de beide sporten onderling beter verbinden. Om dat mogelijk te maken zijn goede accommodaties noodzakelijk, zoals het 50-meter bad in Leidschenveen-Ypenburg en de sportcampus in het Zuiderpark. Speciale aandacht gaat uit naar de strand- en zeesporten, die in onze stad vanwege haar ligging aan zee een unieke positie innemen. Verder moet sport voor iedereen toegankelijk zijn in 2014. Natuurlijk horen hier goed functionerende sportverenigingen bij, die uitnodigend zijn voor alle Hagenaars. Voor alle sportverenigingen vervallen de kosten voor de OZB en de kosten voor de verklaring gedrag voor vrijwilligers. Wij realiseren sportaccommodaties die ontmoetingsplaatsen zijn in de buurt waar sportverenigingen, scholen en vrijwilligersorganisaties thuis zijn. Ook breiden we kleinschalige sportvoorzieningen op straat uit. Basketball, straatvoetbal, straattennis en skaten krijgen volop ruimte zoals de Johan Cruijff-courts en de Richard Krajicek-playgrounds.

Het programma Sport is gericht op het creëren van een optimaal sportklimaat, zodat zoveel mogelijk Hagenaars regelmatig en intensief sporten op een prettige verantwoorde manier en bij voorkeur in georganiseerd verband. Sport brengt immers mensen bij elkaar, activeert en draagt bij aan een gezonde leefstijl. Sportaccommodaties en sportverenigingen zijn ontmoetingsplaatsen bij uitstek en bieden een sociale structuur van en voor burgers. Deze maatschappelijke rol kan worden vergroot doordat verenigingen en hun accommodaties zich doorontwikkelen tot 'buurthuis voor jong en oud'. Daarnaast versterken topsportprestaties en -evenementen de positieve beeldvorming van de stad.

Bij de start van het coalitieakkoord was geld beschikbaar voor combinatiefunctionarissen. Dit zijn mensen die kinderen vanuit het onderwijs verbinden met sportverenigingen en culturele instellingen. Het Rijk levert hieraan tot en met 2013 een bijdrage, maar stopt daarna. Wij trekken bovenop het coalitieakkoord €1,3 mln. in 2014 uit, zodat de combinatiefunctionarissen deze gehele collegeperiode actief kunnen zijn.

In de optimalisering van het sportklimaat, organiseert de gemeente haar aanpak langs drie pijlers:

- sportverenigingen;
- sport- en spel accommodaties, binnensport;

- groene sportvelden en terreinen, buitensport.

Topindicator	Nulmeting 2009	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
% Sportdeelname totaal Den Haag	54%	57%	57%	61%	63%	65%	65%
<i>Bron: Stadsenquête, RSO</i>							

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Sportverenigingen

Ook in 2012 besteden we veel aandacht aan het bevorderen van de sportdeelname van alle Hagenaars door het ontwikkelen van vitale en maatschappelijk sterke sportverenigingen, het stimuleren van Haagse herkenbare topsport en het organiseren van topsportevenementen. Om dit te stimuleren heeft de gemeente in 2011 de Onroerendezaakbelasting voor sportverenigingen afgeschaft.

Sportdeelname

Om Den Haag wat sportdeelname betreft in 2016 op landelijk Olympisch niveau te krijgen, zijn er de komende jaren flinke inspanningen nodig. Den Haag als 'Olympisch Vuur'-gemeente ambieert hetzelfde doel als landelijk (Olympisch Plan), namelijk 10% meer sportdeelname. In 2012 richt Den Haag zijn sportstimuleringsbeleid op het boeien en binden van Hagenaars in elke levensfase voor de sport door aan te sluiten op hun wensen, behoeften en capaciteiten. Hierbij is er ook aandacht voor diversiteit in achtergrond (expats, niet-westerse Hagenaars) en mogelijkheden (geestelijke of lichamelijke beperkingen, chronische aandoeningen). Per levensfase worden de belangrijkste partners in stelling gebracht: scholen, sportverenigingen, commerciële aanbieders en intermediaire organisaties. De gemeente neemt hierin de regie.

Jong geleerd is oud gedaan. Door de jeugd te laten kennismaken met sport leren zij een sportieve leefstijl aan. De gemeente investeert in kennismaking met sport dicht bij huis voor jongeren. Op 60 scholen in het primair onderwijs en 12 scholen in het voortgezet onderwijs zijn schoolsportcoördinatoren aangesteld. Ook zijn bij 34 sportverenigingen jeugdsportcoördinatoren aangesteld. De schoolsportcoördinatoren organiseren een dagelijks sportaanbod na schooltijd. Het sportaanbod wordt ingevuld door de jeugdsportcoördinatoren van de clubs. Vanaf 2012 breiden we uit naar 90 scholen in het primair onderwijs, 15 scholen in het voortgezet onderwijs en 40 tot 60 sportverenigingen. Daarnaast ondersteunen we in de Schilderswijk en in Duindorp de Sporttuin, waar scholen op een multifunctioneel sportcomplex gezamenlijk sportactiviteiten organiseren samen met sportverenigingen. In Laak en Escamp ondersteunen we samenwerking van scholen met de schoolsportclub SCOOOL en het Sportteam Bouwlust. Ook de schoolsportclubs in het speciaal onderwijs blijven we ondersteunen.

Den Haag doet mee aan het Nationaal Actieplan Sport en Bewegen. Deze impulsregeling wil mensen die onvoldoende bewegen en daardoor gezondheidsrisico's lopen, stimuleren tot meer sportieve beweging. De gemeente heeft een eigen actieplan 'Sportief gezond' opgesteld. Daarmee wil Den Haag minimaal 18.000 Hagenaars bereiken die te weinig actief zijn. Te weinig actief zijn Hagenaars die minder dan 1 keer per week sporten of niet voldoen aan de landelijke combinorm voor gezondheid (5 keer per week een halfuur niet-intensief bewegen en/of 3 keer per week 20 minuten intensief bewegen). De gemeente zet in op jeugd, volwassenen en senioren. Naast projecten voor kwetsbare groepen zoals Hagenaars met beperkingen worden ook stimuleringsprojecten opgezet voor niet kwetsbare, maar wel onvoldoende actieve Hagenaars in diverse leeftijdsgroepen. Zo werkt de gemeente samen met werkgevers om hun werknemers sportief te beïnvloeden. In 2012 worden vanuit 'Sportief gezond' voor de jeugd projecten uitgevoerd voor kinderen met overgewicht, handicaps of met motorische achterstanden. Ook worden sportplannen naschools op het VMBO uitgevoerd. Voor volwassenen starten in 2012 programma's voor te weinig actieve werknemers van de gemeente Den Haag en voor werknemers van middel-groot midden- en kleinbedrijf in Den Haag. Ook vervolgen Vrije-Tijd, Thuishulp en Vormingsactiviteiten Zuid-Holland Noord (VTV), MEE Zuid-Holland Noord en Steinmetz/de Compaan hun projecten voor Hagenaars met een beperking. Voor senioren worden in 2012 de programma's Senior Actief en Coach gecontinueerd.

Maatschappelijk sterke sportverenigingen

De Haagse sportverenigingen met hun vele vrijwilligers vervullen een belangrijke rol in de civil society. De sportvereniging is de ontmoetingsplek bij uitstek waar Hagenaars actief kunnen zijn en hun steentje kunnen bijdragen aan de samenleving. De gemeente Den Haag ziet graag dat sportverenigingen in de nabije toekomst hun maatschappelijke functie versterken en een bredere rol op zich nemen. Het streven is de vereniging als vrijwilligersorganisatie die meer maatschappelijke taken oppakt en betrokkenheid toont bij behoeften en vraagstukken van de buurt. Bij dat beeld passen maximaal benutte accommodaties waarvoor je als buurtbewoner voor veel meer dan alleen sport terecht kan, en passen sportactiviteiten die zijn aangepast aan de wensen en behoeften van de wijkbewoners. In Den Haag zijn er al diverse voorbeelden van, zoals het onderdak bieden aan kinderopvang op het sportcomplex of activiteiten voor wijkbewoners zoals senioren (hockeyvereniging hdm), niet-westerse vrouwen (voetbalvereniging BMT) of kinderen met een beperking (blindenvoetbal door voetbalvereniging GDA). In 2012 wil de gemeente de maatschappelijke functie van de sportvereniging een flinke impuls geven. Hiervoor is in het coalitieakkoord 'Aan de slag' vanaf 2012 structureel €2 mln. uitgetrokken Sportverenigingen worden hiermee op het gebied van accommodatie, organisatie en activiteiten ondersteund. Bijvoorbeeld door naast de verenigingssport ruimte te bieden aan wijk-, buurt- en welzijnsactiviteiten, onderwijs, kinderopvang, huiswerkbegeleiding maar ook door meer vrijwilligers bij de activiteiten te betrekken en niet-actieve Hagenaars sportief te activeren.

Daarnaast ondersteunt de gemeente Haagse sportverenigingen zowel vraaggericht als pro-actief. De verenigingsondersteuningshelpdesk van de gemeente organiseert expertmeetings, themabijeenkomsten, cursussen en het Sportcafé om verenigingen te helpen hun kennis, deskundigheid en netwerk te vergroten. In een digitale nieuwsbrief krijgen verenigingen regelmatig nuttige actuele informatie. Met digitale producten en diensten en met maatwerkadvies en begeleiding worden verenigingen met specifieke knelpunten ondersteund. De Helpdesk Verenigingsondersteuning behandelde de afgelopen jaren gemiddeld per jaar meer dan 200 ondersteuningsvragen, inclusief zo'n 15 begeleidingstrajecten. In 2012 verwacht de gemeente even veel ondersteuningsvragen.

Topsport

In 2012 ligt het accent op het verbeteren van de kwaliteit van de ondersteuning van de nationale en regionale trainingscentra in nauwe samenwerking met de betrokken sportbonden. Het streven is om de regionale trainingscentra uit te laten groeien tot nationale trainingscentra, met als doel in aanmerking te komen voor een toekenning van een Centrum voor Topsport en Opleiding. Voor dit laatste is Den Haag afhankelijk van NOC*NSF en het ministerie van VWS die deze status kunnen toekennen.

In 2012 organiseert Den Haag jaarlijks terugkerende topsportevenementen, waaronder de North Sea Regatta, The Hague Open, de City-Pier-City Loop, de Europese Beachsoccer League en de World Tour beachvolleybal. Met de betrokken organisatoren en sportbonden worden voorbereidingen getroffen om de evenementen ook na 2012 te kunnen vervolgen. Den Haag werkt ook aan het binnenhalen van nieuwe grote topsportevenementen. Zo heeft Den Haag zich kandidaat gesteld voor het WK beachvolleybal in 2015. Samen met de hockeybond werkt Den Haag aan de voorbereidingen voor de organisatie van het WK hockey in 2014. Met een eigen beachstadion (Scheveningen) steunt de gemeente Den Haag nationale en internationale beach (top)sportevenementen en is Den Haag thuisbasis voor de top- en talententeams van het beachvolleybal en beachsoccer. De gemeente werkt in 2012 aan de promotie van de beachsporten in de wijken en op scholen. Samen met de betrokken partijen en bonden (KNVB, KNHB en NEVOBO) worden de voorbereidingen getroffen om de bereikbaarheid van het beachstadion tijdens de werkzaamheden rond kustzeewering en herinrichting boulevard in de zomer van 2012 te waarborgen. Het programma van eisen voor het (Olympische) zeilprogramma maakt onderdeel uit van de totale stedenbouwkundige ontwikkeling van Scheveningen Haven.

Sport- en spelaccommodaties, binnensport

De bestaande binnensportaccommodaties worden structureel onderhouden. De bezuinigingstaakstelling is in de Meerjaren Onderhouds Planning verwerkt. Ondanks de vermindering

van onderhoudsgelden blijft de kwaliteit van accommodaties zoals de (sociale) veiligheid, de toegankelijkheid en de bruikbaarheid op een voldoende niveau.

In het stadsdeel Ypenburg gaan in 2012 de deuren open van een voor de Metropoolregio uniek zwembad, het Hofbad. Voor de inwoners van Ypenburg, Hagenaars uit andere stadsdelen en voor de sportverenigingen uit Den Haag en omstreken gaat hiermee een lang gekoesterde wens in vervulling. Het Hofbad bestaat uit een 50-meter wedstrijd-/trainingsbad voor lokaal, nationaal en internationaal gebruik, een prachtig nieuw recreatiebad en een instructiebassin voor jong en oud. Het bad laat zien dat Den Haag serieus werkt aan het realiseren van een sportstad op Olympisch niveau. De verwachting is dat het nieuwe Hofbad vele Hagenaars zal stimuleren en inspireren om te gaan zwemmen.

De gemeente Den Haag, de Haagse Hogeschool en woningcorporatie Vestia hebben het afgelopen jaar samen gewerkt aan de verdere ontwikkeling van de sportcampus Zuiderpark. Begin 2012 zal het voorlopig ontwerp van het hoofdgebouw worden vastgesteld. In de zomer zal biljartvereniging Samonda naar een vervangende accommodatie zijn verplaatst zodat in juli 2012 gestart kan worden met het bouwrijp maken van de locatie.

Groene sportvelden en terreinen; Buitensport

De gemeente streeft verbetering van kwaliteit van de sportvoorzieningen na door onder andere planmatig onderhoud, nieuwbouw en subsidies aan verenigingen voor verbetering van verenigingsaccommodaties. Vanaf 2012 richt de gemeente zich vooral op de vervanging van bestaande kunstgrasmatten.

In de krachtwijken ontwikkelen we laagdrempelige sportaccommodaties, zoals Richard Krajicek Playgrounds, Cruyffcourts en Sporttuinen. Ook in 2012 organiseren samenwerkende scholen, sportverenigingen, buurtorganisaties en de Richard Krajicek Foundation op deze sport- en spelplekken sportactiviteiten.

In 2012 start de bouw van een multifunctioneel gebouw, waarin drie gymzalen voor Scholengemeenschap Zuid-West, een kinderdagverblijf, en een club/kleedacommodatie van Tac'90 worden gehuisvest. Hierdoor zal vanaf medio 2013 ook de buitensportaccommodatie van Tac'90 volledig voldoen aan de eisen van de moderne tijd.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	53.986	60.159	57.807	53.654	53.654
Goedgekeurde mutaties	-33	-33	-33	-33	-33
Subtotaal	53.953	60.126	57.774	53.621	53.621
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	-200	-600	0	0	0
Nieuw beleid	0	85	85	2.685	2.885
Neutrale mutaties in/tussen programma's	2.329	378	2.732	5.305	-1.136
Totaal lasten	56.082	59.989	60.591	61.611	55.370

BATEN (incl. onttrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	10.985	15.220	12.420	10.085	10.085
Goedgekeurde mutaties	0	0	0	0	0
Subtotaal	10.985	15.220	12.420	10.085	10.085
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	600	-600	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	1.300	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	2.272	-691	786	4.272	-1.710
Amendement begroting 2012-2015		636			
Totaal baten	13.857	14.565	13.206	15.657	8.375

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve combifuncties brede school, sport en cultuur	6230	5.355	1.314	3.530	3.139
Reserve krachtwijken sport	6266	294	-	280	14
Reserve Nationaal actieplan sport en bewegen	6261	917	342	741	518
Reserve olympisch fonds	6255	3.770	-	936	3.470
Reserve Topsport	6215	1.160	513	1.083	590
Eindtotaal		11.495	2.169	6.570	7.730

2.14 Programma Media/ ICT in de stad, Monumenten en Archeologie

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Media/ ICT in de stad

Het versterken van de positie van de lokale media en het bevorderen van de samenwerking tussen de verschillende media partners lokaal, regionaal en landelijk heeft ook de komende periode prioriteit. Daarbij past ook een goede en toegankelijke infrastructuur. De gemeente gaat niet over de inhoud/content maar wel over het realiseren van een goede technische infrastructuur. De grenzen tussen de oude en nieuwe media vervagen in rap tempo. Door de snelle ontwikkeling van technologie zijn ICT en media steeds meer in elkaars verlengde komen te liggen. Zonder moderne ICT toepassingen is er voor Media geen toekomst.

Monumenten

Een veilige, schone en goed onderhouden stad: daar staat het college voor. Dat is wat Hagenaars van de gemeente verwachten en waarop ze de gemeente ook rechtstreeks aanspreken. We willen dat de monumentale gebouwen er mooi bij staan. Het budget was niet toereikend om achterstallig onderhoud uit te voeren. Deze monumenten mogen niet verloren gaan. We investeren hierin daarom in totaal €1 mln. De monumenten en beschermde stadsgezichten zijn een rijk bezit. Het behouden en benutten van dat bezit is één van de opgaven. Daarom gaat de gemeente eigenaren/beheerders stimuleren achterstanden weg te werken en gebouwen zonder functie een 'nieuw leven' te geven.

Archeologie

De doelstelling van Archeologie is: De archeologie van Den Haag duurzaam beheren, bewaken en waar nodig onderzoeken en de kennis er over uitdragen.

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Media/ ICT in de stad

Den Haag FM /TV en Omroep West werken sinds 2011 samen. Deze samenwerking legt een stevig fundament onder de lokale omroep. De samenwerking met andere media aanbieders moet het komende jaar verder worden versterkt. Met behulp van moderne ICT toepassingen zullen wijkgerichte media die zich met burgerjournalistiek bezighouden en Hagenaars informeren aansluiting moeten vinden bij de lokale omroep. Minder versnippering en meer efficiency leiden tot een beter gebruik van de beschikbare faciliteiten en kennis. Samenwerken binnen een Haags Mediahuis moet lijden tot kwaliteitsverbetering en inspiratie. Vanzelfsprekend wordt ook het succesvolle concept van de digitale muurkranten verder uitgebouwd en wordt het uitwisselen van content tussen de partners bevorderd.

Monumenten

In 2011 is de monumentenvisie 'Bekend maakt Bemind, Den Haag - stad van monumenten' vastgesteld, waarmee de visie ten aanzien van monumentenzorg voor de komende jaren is vastgelegd. Een groot deel van de werkzaamheden van monumentenzorg bestaat uit het begeleiden en adviseren van eigenaren en beheerders bij de restauratie en renovatie van hun pand. Zowel eigenaren van beschermde monumenten als eigenaren van andere gebouwen van enige historische betekenis vragen hulp bij renovatie en restauratie. Naarmate het aantal gebouwen met monumentaal belang stijgt, zoals de naoorlogse bebouwing, zal deze vraag ook toenemen. Actueel voor de komende jaren is de door het Rijk aangekondigde modernisering van de monumentenzorg (MoMo). Tot nu toe adviseerde monumentenzorg bij structurele wijzigingen alleen in de beschermde stadsgezichten. Het landelijke beleid (MoMo) verplicht gemeenten in de komende jaren om de cultuurhistorische factor mee te laten wegen in het ruimtelijk ordeningsbeleid van de gehele gemeente, dus ook in de niet beschermde stadsgezichten.

Belangrijk voor Monumentenzorg is voorts het continu vergroten en vastleggen van onze kennis op cultuurhistorisch gebied. Voor 2012 en volgende jaren zal er onder andere een verdiepingslag gemaakt worden bij de inventarisatie van de naoorlogse bouwkunst. Uiteindelijk zal deze opgedane kennis in veel gevallen ook leiden tot een daadwerkelijke juridische bescherming van gebouwen en/of buurten.

Tot slot is voorlichting aan een breed publiek een voorwaarde om in de toekomst over voldoende draagvlak te beschikken. Zo wordt de Open Monumentendag georganiseerd en wordt lesmateriaal voor lagere schoolkinderen (het cultuurmenu) verzorgd. In 2012 wordt gezocht naar activiteiten om dit cultuurmenu uit te breiden.

Archeologie

Alle aanvragen voor bouwprojecten of andere bodemingrepen worden beoordeeld op de aanwezigheid van archeologisch erfgoed in de bodem. Het behoud van archeologisch erfgoed voor toekomstige generaties is het hoofddoel. Bij nieuwbouwprojecten probeert Den Haag de archeologische vindplaats te behouden, te integreren in de nieuwbouw of als inspiratiebron te gebruiken. Zoals het terugbrengen van een 200 jaar oude kanonsloop op de boulevard in Scheveningen en het laten zien en het terugbrengen van 13de eeuwse fundamenten in een kinderspeelplaats bij de Uithofslaan.

Wettelijk is bepaald dat archeologisch onderzoek integraal deel uitmaakt van het ruimtelijke ordeningsproces. Wanneer er archeologisch erfgoed wordt verwacht, volgt vooronderzoek. Wanneer bij een bodemingreep een archeologische vindplaats niet te behouden is, dan wordt die opgegraven, gedocumenteerd en gerapporteerd. De gemeente verwacht in 2012 zo'n 35 vooronderzoeken te doen en 5 opgravingen.

De resultaten van archeologische onderzoeken worden gebruikt voor bewustwording en kennisvermeerdering over het verleden van onze stad. De gemeente streeft ernaar om in 2012 om 40 lessen voor basisscholen te geven, 3 exposities te organiseren, 5 publicaties uit te brengen en 3 open dagen te verzorgen. Daarnaast wordt het gebouw de Tempel verder uitgebouwd tot het kenniscentrum van de archeologie in Den Haag.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	2.998	2.681	2.447	2.398	2.398
Goedgekeurde mutaties	1.774	910	910	910	910
Subtotaal	4.772	3.591	3.357	3.308	3.308
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	500	500	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	1.174	790	823	828	827
Totaal lasten	5.946	4.881	4.680	4.136	4.135

BATEN (incl. onttrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	1	1	1	1	1
Goedgekeurde mutaties	864	0	0	0	0
Subtotaal	865	1	1	1	1
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	778	-1	-1	-1	-1
Totaal baten	1.643	0	0	0	0

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
-		-	-	-	-
Eindtotaal		-	-	-	-

2.15 Programma Maatschappelijke ondersteuning

Coördinerend portefeuillehouder: Karsten Klein

Maatschappelijke ondersteuning		A. Bevordering participatie aan de samenleving B. Ondersteunen van zelfstandigheid.	Lasten 165.944 Baten <u>20.463</u> Saldo 145.481 N
Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)	
Vrijwilligerswerk	Participatie door vrijwilligerswerk en maatschappelijke activering	Lasten 4.429 Baten <u>150</u> Saldo 4.279 N	
Sociaal cultureel werk	Participatie van groepen, buurten en wijken door soc. cult. activiteiten.	Lasten 23.756 Baten <u>0</u> Saldo 23.756 N	
Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	Participatie van bewoners bij hun leefomgeving bevorderen.	Lasten 2.356 Baten <u>0</u> Saldo 2.356 N	
Ruimtebiedende wijkcentra	Participatie bevorderen door het beschikbaar stellen van ruimte in wijkcentra.	Lasten 11.370 Baten <u>11.029</u> Saldo 341 N	
Sociaal-cultureel werk gehandicapten	Participatie van gehandicapten bevorderen door sociaal culturele activiteiten	Lasten 919 Baten <u>0</u> Saldo 919 N	
Ouderenparticipatie	Participatie van ouderen bevorderen door o.a. soc. cult. activiteiten ontmoeting en belangenorganisaties	Lasten 4.092 Baten <u>1.579</u> Saldo 2.513 N	
Emancipatie	Bevorderen van gelijkwaardige deelname aan de samenleving door vrouwen en homoseksuelen	Lasten 1.802 Baten <u>75</u> Saldo 1.727 N	

Maatschappelijke ondersteuning -vervolg-											
Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)									
Ondersteuning ouderen	Individuele ondersteuning ouderen-adviseurs, maaltijdverzorging, voorlichting voetverzorging, ouderenloket, groepswoonvoorziening, terminale thuiszorg door vrijwilligers en dagopvang	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>3.105</td><td></td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td><td></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>3.105</td><td>N</td></tr> </table>	Lasten	3.105		Baten	0		Saldo	3.105	N
Lasten	3.105										
Baten	0										
Saldo	3.105	N									
Mantelzorg	Ondersteuning van mantelzorgers	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>4.074</td><td></td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td><td></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>4.074</td><td>N</td></tr> </table>	Lasten	4.074		Baten	0		Saldo	4.074	N
Lasten	4.074										
Baten	0										
Saldo	4.074	N									
Maatschappelijk werk	Ondersteuning van mensen met complexe problematiek.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>10.892</td><td></td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td><td></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>10.892</td><td>N</td></tr> </table>	Lasten	10.892		Baten	0		Saldo	10.892	N
Lasten	10.892										
Baten	0										
Saldo	10.892	N									
Advies, informatie en sociaal juridische diensten	Ondersteuning en advisering van mensen bij wet- en regelgeving en sociaal juridische diensten. Ondersteuning multiprobleem-gezinnen	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>10.930</td><td></td></tr> <tr><td>Baten</td><td>482</td><td></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>10.447</td><td>N</td></tr> </table>	Lasten	10.930		Baten	482		Saldo	10.447	N
Lasten	10.930										
Baten	482										
Saldo	10.447	N									
Hulp bij het huishouden ouderen en gehandicapten	Ondersteunen bij het voeren van een zelfstandig huishouden	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>51.714</td><td></td></tr> <tr><td>Baten</td><td>6.500</td><td></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>45.214</td><td>N</td></tr> </table>	Lasten	51.714		Baten	6.500		Saldo	45.214	N
Lasten	51.714										
Baten	6.500										
Saldo	45.214	N									
Vervoer ouderen en gehandicapten	Aanbieden van vervoersvoorzieningen.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>25.284</td><td></td></tr> <tr><td>Baten</td><td>252</td><td></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>25.033</td><td>N</td></tr> </table>	Lasten	25.284		Baten	252		Saldo	25.033	N
Lasten	25.284										
Baten	252										
Saldo	25.033	N									
Woonvoorzieningen ouderen en gehandicapten	Aanbieden van woonvoorzieningen.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>10.816</td><td></td></tr> <tr><td>Baten</td><td>10</td><td></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>10.806</td><td>N</td></tr> </table>	Lasten	10.816		Baten	10		Saldo	10.806	N
Lasten	10.816										
Baten	10										
Saldo	10.806	N									
Overige	Interne/externe leveringen OCW	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>404</td><td></td></tr> <tr><td>Baten</td><td>386</td><td></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>18</td><td>N</td></tr> </table>	Lasten	404		Baten	386		Saldo	18	N
Lasten	404										
Baten	386										
Saldo	18	N									

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Het programma Maatschappelijke ondersteuning is gericht op:

- Het stimuleren van participatie in de samenleving;
- Het ondersteunen van mensen met beperkingen.

Met Maatschappelijke ondersteuning geeft de gemeente uitvoering aan de onderdelen van de Wet maatschappelijke ondersteuning die betrekking hebben op: 1. De participatie van alle Haagse inwoners in de samenleving; 2. Cliëntondersteuning van mensen met onvoldoende zelfredzaamheid gericht op vergroten van de zelfredzaamheid en maatschappelijke participatie; 3. Ondersteunende voorzieningen voor ouderen en gehandicapten; 4. geven van informatie en advies; 5. ondersteunen van mantelzorgers en vrijwilligers; 6. verlenen van voorzieningen aan burgers met een beperking.

In het door de raad vastgestelde Meerjarenbeleidsplan maatschappelijke ondersteuning: “Zorg voor elkaar” 2011-2014 ontwikkelt de gemeente Den Haag zich van een verzorgingsmaatschappij naar een participatiemaatschappij, naar een samenleving waarbij mensen actief deelnemen en voor elkaar klaarstaan, zich inzetten voor een ander, de buurt of een vereniging, solidariteit en gedeelde verantwoordelijkheid.

De belangrijkste verschuivingen die plaatsvinden zijn:

- de intensivering van het vrijwilligersbeleid
- de ontwikkeling van het zogenaamde buurthuis van de toekomst (welzijn, zorg en sport)
- de oprichting van de Haagse participatie maatschappij
- bij participatie verschuiving van beroepsmatig naar vrijwilligers inzet
- aanpak van de bureaucratie en versnippering in het ondersteuningsaanbod

Prioriteiten en intensiveringen worden gelegd bij ouderen, mantelzorg en vrijwilligers.

Op Maatschappelijke ondersteuning moet de gemeente structureel in 2014 €10,4 mln. bezuinigen. Drie leidende principes vormen de basis voor de omvangrijke ombuigingen:

1. het stimuleren van de eigen verantwoordelijkheid voor participatie van burgers (vrijwillig gaat voor professioneel),
2. het effectiever en eenvoudiger organiseren van de uitvoerende ondersteuning, hulp- en dienstverlening en de toegang daartoe (einde aan de coördinatie van de coördinatie en eenduidige en herkenbare loketten).
3. activiteiten zijn belangrijker dan de accommodaties in de stad.

Topindicator	Nulmeting 2009	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Het aandeel klanten met een Wmo-voorziening dat aangeeft dat deze voorziening bijdraagt aan het zelfstandig kunnen blijven wonen.	84%	78%	85%	85%	85%	85%	85%

Bron: SGBO-onderzoek tevredenheid cliënten WMO

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Vrijwilligerswerk

De verantwoordelijkheid van de overheid is aan verandering onderhevig. Den Haag gaat van een verzorgingsstaat naar een participatiemaatschappij. In de participatiemaatschappij kan en wil de gemeente niet meer alle taken zelf doen. De in de afgelopen decennia opgebouwde afhankelijkheid van professionals moet omlaag en zich beperken tot het ondersteunen van kwetsbare Hagenaars. De komende periode krijgen vrijwillige initiatieven gericht op participatie voorrang boven door beroepskrachten georganiseerde activiteiten. Vrijwilligerswerk is een vorm van maatschappelijke betrokkenheid. Den Haag kent vele verantwoordelijke, betrokken burgers die naar elkaar omzien. Vrijwilligerswerk is een vorm waarin burgers dat doen. In 2009 verrichtte van de Hagenaars (16+) 18% vrijwilligerswerk. Uit onderzoek blijkt dat, naast de huidige 18% Hagenaars, nog eens 18% Hagenaars aangeeft te overwegen met vrijwilligerswerk te starten. De kunst is deze potentiële groep vrijwilligers te vinden en te stimuleren. Het streven is het percentage Hagenaars dat vrijwilligerswerk doet te verhogen naar 24% in 2013 en 25% in 2014. Om het vrijwilligerswerk te versterken wordt het Aanvalsplan Vrijwilligers ingezet. Het aanvalsplan Vrijwilligers, zoals gepresenteerd in de door de raad vastgestelde nota Haagse Participatie maatschappij, richt zich op twee doelen te weten: het versterken van de bestaande vrijwilligersorganisaties en het ontwikkelen van nieuwe vormen van vrijwilligerswerk. Zo krijgen Hagenaars meer en flexibelere mogelijkheden om vrijwilligerswerk te doen, wordt Maatschappelijk Betrokken Ondernemen gepromoot en worden nieuwe vormen van vrijwilligerswerk gestimuleerd voor onder andere mensen die zijn gestopt met werken, gehandicapten, jongeren/studenten en uitkeringsgerechtigden actief. In de begroting zijn hiertoe ook forse intensiveringen opgenomen. Alle bezuinigingen in 2011 op vrijwilligersorganisaties in dit programma zijn teruggedraaid, er is €0,3 mln. in het programma vrijgemaakt voor de uitvoering van nieuwe actiepunten, in de stadsdeelorganisaties zijn medewerkers aangewezen als frontmedewerker voor het

vrijwilligersbeleid in het stadsdeel. Ook in aanverwante sectoren zijn forse investeringen gedaan zoals maatschappelijke activiteiten van sportverenigingen (€2,0 mln.) en zorgvrijwilligers en mantelzorgers (€2,5 mln.).

Sociaal cultureel werk

Het sociaal-cultureel werk richt zich op het verbeteren van de participatie van de Haagse burgers, de sociale cohesie in de Haagse stadsdelen en wijken en de verbinding tussen Hagenaars onderling. In 2010 is de aanpak Welzijn in de wijk ingevoerd om de sturing van het welzijnswerk op wijkniveau aan te scherpen. Aan de hand van wijkperspectieven hebben de welzijnsorganisaties wijkprogramma's opgesteld. De wijkprogramma's hebben een looptijd van vier jaar met de mogelijkheid van een jaarlijkse bijstelling. Uitgangspunt is dat voor de werksoort minder gebruik wordt gemaakt van betaalde beroepskrachten en meer ruimte wordt gegeven aan vrijwilligerswerk. Voor 2012 rust een bezuiniging van €1,5 mln. op het sociaal-cultureel werk, oplopend tot €2,3 mln. in 2014. Als gevolg hiervan zullen minder betaalde beroepskrachten zelf sociaal-culturele activiteiten uitvoeren. De beroepskrachten zullen vooral vrijwilligers gaan begeleiden.

In 2012 zijn de inspanningen gericht op:

- op basis van de wijkperspectieven voor iedere wijk in Den Haag afspraken maken over de vrijwillige inzet.
- activiteiten uitvoeren door vrijwilligers(organisaties) in plaats van door beroepskrachten.

Haagse participatie maatschappij

Groepen van bewoners spelen een belangrijke rol bij het organiseren van sociale netwerken en het bieden van vrijwilligerswerk in straten en buurten. Te denken valt hier bij aan ouderen, vrijwilligers, bewonersorganisaties, mantelzorgers en vrouwenactiviteiten. Ter versterking van deze groepen ontvangen diverse organisaties afzonderlijk subsidie. In 2011 heeft de raad besloten de krachten van 5 instellingen te bundelen in de ParticipatieMaatschappij. Hierin wordt de expertise van deze 5 bestaande instellingen samengebracht. Het expertisecentrum krijgt de opdracht om jaarlijks met groepen bewoners, afspraken te maken over de inzet. Het stadsdeelplan en de wijkperspectieven Welzijn in de Wijk dienen hierbij als beoordelingskader.

In 2012 zijn de inspanningen gericht op:

- het realiseren van de ParticipatieMaatschappij
- het ondersteunen van bewonersgroepen.

Buurthuis van de toekomst

Welzijnsaccommodaties zijn belangrijke plekken waar buurtbewoners elkaar ontmoeten. Er waren tot voor kort ruim 60 buurthuizen in de stad. 40% van het welzijnsbudget lag vast in stenen. De activiteiten in de buurthuizen zijn belangrijker dan de stenen zelf. Met het in 2011 vastgestelde spreidingsplan welzijnsactiviteiten is een nieuwe ontwikkeling gestart. De welzijnsactiviteiten zullen niet meer alleen in buurthuizen plaatsvinden maar ook in andere maatschappelijke accommodaties in de wijk. Zo kunnen bijvoorbeeld jongerenactiviteiten ook in sportkantine en ouderenactiviteiten ook in zorglocaties worden uitgevoerd. Op deze manier ontstaat een invulling van het buurthuis van de toekomst waarbij nieuwe combinaties gaan ontstaan met kansen voor het creëren van nieuwe contacten en ontmoetingen. Om de activiteiten te behouden bezuinigt de gemeente in 2012 €2,7 mln. op de kosten van accommodaties, oplopend tot €3,5 mln. in 2014. Hierdoor zullen 20 welzijnsaccommodaties worden afgestoten. Om de activiteiten zoveel mogelijk doorgang te laten vinden wordt gebruik gemaakt van andere panden (scholen, sportverenigingen en zorginstellingen). Wij zetten in 2012 in op:

- optimaal benutten van ruimtes in welzijnsaccommodaties;
- vergroten van de eigen inbreng van de wijkbewoners;
- nadere invulling van het concept 'buurthuis van de toekomst' (samenwerking welzijn en sport);
- begeleiden van vrijwilligers en wijkbewoners door de welzijnsorganisaties in de welzijnsaccommodaties.

Sociaal cultureel werk gehandicapten

Het beleid is gericht op het volwaardig meedoen van gehandicapten. In 2012 zetten wij in op:

- het versterken van de eigen kracht van mensen met een beperking.
- het vergroten van de deelname aan vrijwilligerswerk door mensen met een beperking.
- het bevorderen van de toegankelijkheid van welzijnsaccommodaties.

Emancipatie

Speerpunten van het gemeentelijke emancipatiebeleid zijn: het stimuleren van de maatschappelijke- en arbeidsparticipatie van vrouwen, het actief betrekken van mannen bij het emancipatieproces en het borgen van de veiligheid en acceptatie van homo's, lesbiennes, biseksuelen en transgenders in de Haagse samenleving. In 2012 zet de gemeente in op:

- doorontwikkelen van ontmoetings- naar participatiecentra voor vrouwen;
- vergroten van de economische zelfstandigheid van vrouwen;
- doorbreken van de traditionele rolpatronen van mannen en vrouwen;
- invoeren een registratiecode om de omvang van discriminatie en geweld tegen homo's goed in kaart te brengen;
- voortzetten van de invoering van gender mainstreaming in de gemeentelijke organisatie.

Ouderen

De gemeente bevordert dat ouderen optimaal kunnen functioneren in Den Haag. Dit betekent dat de inzet is gericht op maximale participatie, uitstekende ondersteuning en kwalitatief verantwoorde zorg. Dit beleid wordt beschreven in het nieuwe 12-puntenplan Ouderenbeleid dat in het najaar van 2011 verschijnt. Ouderen worden in staat gesteld zich blijvend te ontplooien en een bijdrage te blijven leveren aan de samenleving.

De belangrijkste instrumenten hiertoe zijn:

- het verstrekken van subsidies aan instellingen gericht op maximale participatie
- het verstrekken van individuele voorzieningen gericht op goede ondersteuning
- het bevorderen van een kwalitatief verantwoord systeem van zorgverlening in de stad.

De gemeente verstrekt subsidies voor ontmoetingen, sociëteiten, sport, informatieverstrekking, maaltijden etc. etc. Ook ouderenbonden, de Stedelijke Ouderencommissie, seniorenjournaal, culturele organisaties voor ouderen en 't Gilde krijgen subsidie. De gemeente bevordert dat ouderen optimaal worden ondersteund en dat zij kunnen rekenen op verantwoorde zorg. Ouderen willen zo lang mogelijk zelfstandig wonen, de regie op het eigen leven behouden en zo min mogelijk last hebben van beperkingen. Hierbij zijn volledige en toegankelijke informatie; een vraaggericht, toegankelijk, cultuursensitief en samenhangend aanbod van preventie; signalering, ondersteuning en zorg per stadsdeel van belang. Daarnaast wil de gemeente voorzieningen voor thuiswonende kwetsbare ouderen verbeteren door versterking van de regierol van de ouderenwerkers binnen de keten van zorg- en welzijn. Met zorg- en welzijnsaanbieders worden afspraken gemaakt over een aanbod van dagstructurering dat aansluit bij de behoefte van de gebruikers.

Veel Haagse ouderen, die niet meer in staat zijn zelfstandig te wonen, verblijven in verzorgingstehuizen of verpleeghuizen. Hoewel deze voorzieningen worden gefinancierd vanuit de AWBZ zijn het ook Haagse inwoners en hebben deze ouderen ook recht op een lokaal bestuur dat zich verantwoordelijk toont voor hun welzijn. Juist deze uiterst kwetsbare Hagenaars verdienen de aandacht van de gemeente. De komende periode wordt naar verwachting een belangrijk deel van de AWBZ-gefinancierde zorg overgedragen naar de WMO waarmee deze zorg onder verantwoordelijkheid van de gemeente komt. Onderzocht moet worden welke vorm van begeleiding in volgende jaren aangeboden kan gaan worden. Kwaliteit in de zorg is een gezamenlijk thema van zorgaanbieders en gemeente. Samen met alle bestuurders van de Haagse verzorgingstehuizen en verpleeghuizen is een 'Tafel van kwaliteit' opgericht waarin kwaliteitsverbetering aan de hand van een aantal thema's wordt nagerealiseerd. Deze thema's zijn:

- Kwaliteitstoetsing en cultuursensitiviteit,
- Arbeidsmarkt, vrijwilligersbeleid, imago van zorg,
- Nieuwe vormen van hulpverlening
- Stadsdeelgerichte zorg en ondersteuning
- Vastgoedzaken

Hulp bij het huishouden ouderen en gehandicapten

Hulp bij het huishouden heeft als doel het behoud van de continuïteit van de eigen huishouding voor mensen met functionele (ouderdoms)beperkingen, zodat zij zo lang en goed mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen, functioneren en participeren in de samenleving. Burgers kunnen, indien de hulp bij het huishouden wordt geïndiceerd, kiezen uit Zorg in Natura of een persoonsgebonden budget. Bij Zorg in Natura is er keus uit 12 gecontracteerde aanbieders van hulp bij het huishouden.

De uitvoering van de hulp bij het huishouden verloopt naar tevredenheid van zowel klant als gemeente. De gemeente heeft er dan ook voor gekozen de contracten met de huidige aanbieders van hulp bij het huishouden nog eenmaal met een jaar te verlengen tot april 2013.

Deze verlenging geeft de gemeente ook de tijd om een meer concrete invulling te geven aan de samenwerking tussen welzijn en zorg op stadsdeelniveau en de pilots ten behoeve van het Centrum voor Ouderen Ook geeft het de mogelijkheid de relatie te zoeken met de AWBZ taken die worden overgeheveld naar de gemeente/ de Wmo.

Vervoer ouderen en gehandicapten en Woonvoorzieningen ouderen en gehandicapten

De gemeente helpt mensen met een beperking met woningaanpassingen en lokaal vervoer. We verstrekken bijvoorbeeld trapliften, aanpassingen in huizen, rolstoelen, scootmobielen en aangepast vervoer. Zo willen we burgers met een beperking in staat stellen om deel te blijven nemen aan de maatschappij en langer zelfstandig te kunnen blijven wonen. De in 2011 ingeslagen weg om via digitale dienstverlening de toegankelijkheid van voorzieningen verder te verbeteren zal verder worden verbreed.

Mantelzorg

Het ondersteunen van mantelzorgers om overbelasting te voorkomen heeft prioriteit. De ambities op het gebied van het versterken van de positie van de mantelzorgers, het verbeteren van het indicatieproces, het vergroten van het bereik van mantelzorgers (inclusief jonge en allochtone mantelzorgers) en het bieden van respijtzorg worden daarom geïntensiveerd. Was er in 2011 nog 0,5 mln. extra beschikbaar vanaf 2012 is in de begroting structureel €2,5 mln. beschikbaar.

In 2012 wordt ingezet op het realiseren van:

- laagdrempelig aanbod van professionele respijtzorg;
- meer aanbod en inzet van laagdrempelige vrijwillige respijtzorg;
- beter bereiken van specifieke doelgroepen: o.a. jonge, allochtone en werkende mantelzorgers;
- meer kennisontwikkeling (o.a. lectoraat mantelzorg);
- verbetering van communicatie.

Maatschappelijk werk

Het algemeen maatschappelijk werk (AMW) is een eerstelijns voorziening voor hulpverlening bij psychosociale en materiële problemen. Het AMW wordt uitgevoerd door professionele welzijnsorganisaties Het belangrijkste doel van het AMW is cliënten helpen de greep op hun leven te herstellen, zodat zij weer volwaardig deel kunnen nemen aan de samenleving. De hulpverlening is gericht op het individu of een groep in wisselwerking met zijn omgeving. Een andere belangrijke functie van het AMW is vroegtijdig signaleren van maatschappelijke tendensen en ontwikkelingen. Aan de hand van registratie-uitkomsten/rapportage wordt ook in 2012 meer inhoudelijke richting gegeven aan het Algemeen Maatschappelijk Werk, waaronder:

- deelname aan relevante netwerken zoals het signaleringsoverleg;
- deelname aan de werktafels van Maatschappelijke Steunsystemen (MSS);
- de ondersteuningsfunctie wordt onder de loep genomen in het kader van de bestuursopdracht 'Stroomlijnen Ondersteuning';
- het verlenen van medewerking aan een betere samenwerking en het uitwisselen van expertise tussen het aanbod van Vriendendiensten.
- werken conform de Haaglandse aanpak op het gebied van huiselijk geweld en conform de meldstructuur op het gebied van eergerelateerd geweld.

Advies, informatie en sociaal juridische diensten

Hagenaren met problemen op het terrein van wet- en regelgeving bijvoorbeeld over wonen, zorg en inkomen kunnen een beroep doen op het ondersteuningsaanbod van Den Haag OpMaat. Met advies, informatie en cliëntondersteuning worden mensen geholpen om hun sociaal juridische problemen op te lossen. Deze dienstverlening is vooral gericht op mensen die niet in staat zijn om er zelf uit te komen met: bemiddeling, correspondentie, bezwaarschriften, en begeleiding bij meervoudige problemen. Voor alle Haagse burgers die te maken hebben met meervoudige problematiek en vastlopen bij het integraal oplossen hiervan, heeft de gemeente de Meldcode (centraal meldpunt) ingericht. Sociaal casemanagers inventariseren samen met de burger alle problemen, zoeken gericht naar oplossingen en verbinden waar nodig verschillende hulpverlenende instanties aan elkaar. Ook zorgen zij ervoor dat verschillende voorzieningen efficiënt worden ingezet om de burger weer op weg te helpen. Ook biedt Den Haag OpMaat administratieve begeleiding aan burgers die permanent niet in staat zijn om hun eigen administratie te voeren. Met deze vorm van ondersteuning wordt het gat gevuld dat is ontstaan na de versoering van de AWBZ. Als gevolg van die versoering zijn burgers met lichte beperkingen hun recht op AWBZ-zorg in de vorm van begeleiding kwijtgeraakt.

Stroomlijning van zorg en ondersteuning

In het meerjarenbeleidsplan Wmo “Zorg voor elkaar” is opgenomen dat kwetsbare burgers op een eenduidige wijze informatie, advies en ondersteuning kunnen krijgen. In Den Haag is sprake van een zeer divers en gedifferentieerd systeem van zorg en ondersteuning. In de loop van tientallen jaren is een palet van aanbieders ontstaan zonder dat daarbij altijd een goed ordeningsprincipe is toegepast. Er is veel overleg nodig om het systeem draaiend te houden, hulpverleners zijn veel tijd kwijt aan coördinatie en hulpvragers kunnen moeilijk hun weg vinden. Kenmerken van een organisch gegroeid systeem dat jaren van uitbreiding kende en waarbij ordening- en sturingsprincipes onvoldoende leidend waren. Daar komt bij dat in het kader van het rijksbeleid de komende periode er meer zorg en ondersteuningsfuncties van de AWBZ zullen worden overgeheveld naar de gemeentelijke verantwoordelijkheid. Dit maakt de noodzaak van het hanteren van een goed ordeningsprincipe alleen maar groter. Op basis van de analyse van de huidige situatie zal het zorg- en ondersteuningsaanbod de komende periode worden geherstructureerd. Hierbij worden de volgende ordeningsprincipes gehanteerd:

- functioneel: zorg en ondersteuning wordt geordend naar de 3 hoofdfuncties
  - jeugd en gezin
  - ouderen
  - maatschappelijke dienstverlening
- geografisch: het aanbod wordt georganiseerd en toegankelijk gemaakt op het niveau van het stadsdeel.

In Den Haag zijn veel loketten waardoor de burger niet altijd met zijn vraag bij het juiste loket terecht komt, verschillende antwoorden kan krijgen, of niet-actuele informatie krijgt. Bij de stroomlijning van de toegang wordt gestreefd naar: per stadsdeel een loket voor Jeugd en Gezin (CJG's), voor ouderen (Centrum voor Ouderen) en maatschappelijke dienstverlening (Den Haag op Maat)

Er moet op termijn ontstaan:

- een efficiënte organisatie van de bestaande loketten;
- een eenduidig en herkenbaar loket voor de burger;
- een loket dat dicht bij de burgers is gesitueerd;
- het loket kent een digitale, telefonische en fysieke (face to face) dienstverlening.

We willen het aanbod efficiënter inrichten door de overlap te beperken. Streven is:

- de samenhang en afstemming in de ondersteuning binnen de Wmo en tussen de Wmo, AWBZ en Zorgverzekeringswet (ZvW) verbeteren en de overlap verminderen;
- de efficiëntie en effectiviteit van de afstemmingsstructuur op stadsdeelniveau verbeteren;
- meer inzet van vrijwilligers en minder van professionals, afhankelijk van de soort ondersteuning;
- besparing van €1,8 mln. op gemeentelijke subsidies.

Er komt een basisvoorzieningenniveau, dat aangeeft wat er minimaal nodig is aan maatschappelijke ondersteuning voor de meest kwetsbare burgers in Den Haag. De ondersteuning vanuit de Wmo, de

AWBZ en de ZvW vullen elkaar daarbij aan. De stroomlijning van de toegang en van de ondersteuning zullen op elkaar worden afgestemd.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	166.803	164.205	161.106	160.344	160.344
Goedgekeurde mutaties	-78	-78	-78	-78	-78
Subtotaal	166.725	164.127	161.028	160.266	160.266
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	750	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	611	1.816	-37	-1.064	-1.241
Totaal lasten	168.086	165.944	160.992	159.202	159.025

BATEN (incl. ontrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	20.838	19.048	18.878	19.070	19.070
Goedgekeurde mutaties	0	0	0	0	0
Subtotaal	20.838	19.048	18.878	19.070	19.070
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	-987	1.415	482	-38	-408
Totaal baten	19.851	20.463	19.360	19.032	18.662

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkings	Eindsaldo
Dienstcompensatiereserve	3010	4.000	-	-	4.000
Reserve Aanvalsplan vrijwilligers	6273	750	-	150	600
Reserve bedrijfsvoering ICT - Invoering Document Management Systeem	3186	61	-	61	-
Reserve emancipatieadviseur	6270	150	-	75	75
Reserve frictiekosten shared services OCW	6175	210	-	70	140
Reserve Stimuleringsfonds wonen, welzijn en zorg	6182	1.508	-	1.400	108
Reserve WAO (eigen risico drager)	6109	78	220	210	88
Reserve Welzijnsaccommodaties	3106	3.072	-	-	3.072
Reserve Ondersteuning WMO	3197	190	-	45	145
Individuele voorziening WMO	3678	963	-	-	963
Eindtotaal		10.982	220	2.011	9.191

2.16 Programma Volksgezondheid en Zorg

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Volksgezondheid en Zorg								
Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)						
	Bevorderen en beschermen van de gezondheid van Hagenaars en het bevorderen van hun zelfstandigheid en deelname aan de samenleving	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>71.575</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>22.693</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>48.882 N</td></tr> </table>	Lasten	71.575	Baten	22.693	Saldo	48.882 N
Lasten	71.575							
Baten	22.693							
Saldo	48.882 N							
Ambulancevervoer	Het verzorgen van ambulancevervoer	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>12.516</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>11.289</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>1.227 N</td></tr> </table>	Lasten	12.516	Baten	11.289	Saldo	1.227 N
Lasten	12.516							
Baten	11.289							
Saldo	1.227 N							
Openbare gezondheidszorg	Bevorderen en beschermen van de gezondheid van Haagse burgers en verminderen gezondheidsverschillen	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>16.948</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>6.698</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>10.250 N</td></tr> </table>	Lasten	16.948	Baten	6.698	Saldo	10.250 N
Lasten	16.948							
Baten	6.698							
Saldo	10.250 N							
Forensische geneeskunde	Taken in het kader van de Wet op de Lijkbezorging en forensische geneeskunde	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>30</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>67</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>37 V</td></tr> </table>	Lasten	30	Baten	67	Saldo	37 V
Lasten	30							
Baten	67							
Saldo	37 V							
Voorzieningen voor vrouwen in noodsituaties	Zorgen voor een adequate opvang, begeleiding en hulpverlening van vrouwen in geweldssituaties	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>7.202</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>40</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>7.162 N</td></tr> </table>	Lasten	7.202	Baten	40	Saldo	7.162 N
Lasten	7.202							
Baten	40							
Saldo	7.162 N							
Thuislozenzorg	Verbeteren van gezondheidstoestand het psychisch welbevinden en reactivering van de MO-OGGZ-doelgroep in de samenleving	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>23.806</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>2.225</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>21.581 N</td></tr> </table>	Lasten	23.806	Baten	2.225	Saldo	21.581 N
Lasten	23.806							
Baten	2.225							
Saldo	21.581 N							
Additioneel achterstandsbeleid	Mensen met beperkingen kunnen zo lang mogelijk meedoen, zelfstandig en geïntegreerd wonen en functioneren in de samenleving.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>649</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>200</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>449 N</td></tr> </table>	Lasten	649	Baten	200	Saldo	449 N
Lasten	649							
Baten	200							
Saldo	449 N							
Verslavingszorg	Preventie van probleemgebruik, tijdige aanpak en signalering, gevarieerd opvang- en zorgaanbod en ondersteuning van mantelzorgers	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>10.424</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>2.174</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>8.250 N</td></tr> </table>	Lasten	10.424	Baten	2.174	Saldo	8.250 N
Lasten	10.424							
Baten	2.174							
Saldo	8.250 N							

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Het programma Volksgezondheid en Zorg heeft tot doel het bevorderen en beschermen van de gezondheid van alle Hagenaars en het tegengaan van gezondheidsachterstanden bij risicogroepen. Thuislozenzorg, verslavingszorg, vrouwenopvang en additioneel achterstandsbeleid zijn onderdelen van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning. Belangrijke kernpunten hierbij zijn:

- De gemeente kiest voor goede kwaliteit, spreiding en paraatheid van ambulancezorg.
- De gemeente gaat door met de aanpak om de gezondheidsachterstanden terug te dringen in de krachtwijken van Den Haag;
- De gemeente gaat door met de aanpak van overgewicht, met name bij jongeren.
- De gemeente gaat door met het versterken van de 'Haaglandse' aanpak als het gaat om huiselijk geweld.

In het coalitieakkoord 2010 -2014 is afgesproken de komende jaren te bezuinigen. Ondanks de bezuinigingsopgave zullen we erop toezien dat de gezondheidszorg in de stad toegankelijk en gewaarborgd blijft.

Topindicator	Nulmeting 2009	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Aantal dak- en thuislozen met trajectplan afgezet tegen het totale aantal dak- en thuislozen	300/2.000	2.000/2.000	2.100	2.200	2.300	2.488	2.488
<i>Bron: Centraal Coördinatie (CCP) Punt Maatsch. Opvang</i>							

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Ambulancevervoer

Den Haag beschikt over een publieke Ambulancedienst van de GGD. De gemeente kiest voor goede kwaliteit, spreiding en paraatheid van ambulancezorg. In de regio Haaglanden zijn op dit moment drie aanbieders van ambulancevervoer, er zijn voldoende parate ambulances voor een gemiddelde aanrijdtijd voor spoedvervoer van 8 minuten. Bij calamiteiten en grote evenementen wordt ruim 150 keer per jaar extra inzet van ambulances gevraagd.

Het Rijk wil een Tijdelijke Wet Ambulancezorg instellen, die per 1 januari 2012 in werking treedt en voor 5 jaar van kracht is. In die wet is opgenomen dat het ministerie van VWS nog slechts één aanwijzing per regio aan een Regionale Ambulance Voorziening (RAV) afgeeft. Dit dient een samenwerkingsverband van alle vervoerders in een regio te zijn. Daarom wordt in 2011 door de drie aanbieders een coöperatieve vereniging RAV Haaglanden opgericht. Wij gaan ervan uit dat de aanwijzing naar de RAV gaat en dat de ambulancedienst GGD Den Haag ook in 2012 en verder haar werkzaamheden kan blijven doen.

In het coalitieakkoord is besloten tot een bezuiniging op de Ambulancedienst van €0,8 mln. in 2011, oplopend tot €2,0 mln. in 2014. De Ambulancedienst zal vanaf 2014 nagenoeg kostendekkend moeten zijn. Naast deze gemeentelijke bezuinigingen wordt de Ambulancedienst ook geconfronteerd met een structurele korting op het budget van de Nederlandse Zorg Autoriteit. De Ambulancedienst wil de voorgenomen bezuinigingen onder andere bereiken door vermindering van het aantal paraatheidsdiensten. Hiervoor wordt een nieuw paraatheid- en spreidingsplan opgesteld, waarbij in ieder geval wordt uitgegaan aan het kunnen voldoen aan wettelijke normen voor wat betreft de aanrijdtijden. Niet uitgesloten kan worden dat dit consequenties heeft voor de gemiddelde prestaties van het ambulancevervoer.

Openbare Gezondheidszorg

De kaders voor het lokale gezondheidsbeleid worden, op basis van de Wet Publieke Gezondheid, vastgesteld in de Haagse nota volksgezondheid 2012-2014. Deze nota verschijnt in het najaar van 2011. De uitvoering van de openbare gezondheidszorg vindt plaats door de GGD en gesubsidieerde instellingen.

Infectieziektebestrijding

De Infectieziektebestrijding en Hygiëne wordt uitgevoerd is gericht op:

- bestrijden van seksueel overdraagbare aandoeningen (waaronder hiv/aids)
- bestrijden van tuberculose;
- bron- en contactopsporing van meldingsplichtige infectieziekten;
- inspecties van zwembaden, seksinrichtingen en tattoo- en piercingshops;
- controles en hygiëneadviezen (waaronder legionella-advisering)
- geven van voorlichting en begeleiding en het beantwoorden van vragen uit de bevolking;
- adviseren en vaccineren van reizigers en risicogroepen;
- een gezonde leefomgeving (medische milieukunde en technische hygiënezorg);
- outbreakmanagement. (beleid om het uitbreken van epidemieën te beperken).

Naast het geven van vaccinaties en preventieve medicatie is voorlichting over de gezondheidsrisico's in het buitenland een wezenlijk onderdeel van de GGD reizigerszorg. De Algemene Infectieziektebestrijding heeft naast bron- en contactopsporing van meldingsplichtige infectieziekten ook de voorlichting hierover aan individuen, risicogroepen en/of instellingen tot taak. De Algemene Infectieziektebestrijding is eveneens verantwoordelijk voor het organiseren van grootschalige vaccinatiecampagnes.

De GGD Den Haag heeft de regie in de uitvoering van TBC-bestrijding in de regio Haaglanden. Ook bedient ze gevangenen en TBS-klinieken in de regio Noordelijk Zuid-Holland. Hiervoor wordt een mobiele röntgenunit (MRU) ingezet. De GGD coördineert in de regio Haaglanden de uitvoering van de Aanvullende Curatieve Soa-zorg, de Aanvullende Seksuologische Hulpverlening (ASH, ook wel bekend als Sense) en de Hepatitis B-vaccinaties aan risicogroepen. In 2012 worden deze regelingen samengevoegd tot de regeling Aanvullende voorzieningen Seksuele Gezondheid (ASG).

Medische Milieukunde (Gezondheid en milieu)

De Medische Milieukundefunctie (MMK) bij de GGD draagt met advies en onderzoek bij aan het voorkomen of minimaliseren van negatieve gezondheidseffecten door, bijvoorbeeld, bouwplannen, luchtvervuiling, binnenmilieu, verstoring van de leefkwaliteit, lichthinder of geluidsoverlast en legionella. Hierdoor pakken we de gezondheids- en milieuproblemen proactief en vroegtijdig aan. Naast advisering, informeert de GGD Hagenaars over potentieel schadelijke effecten en richt zij zich op het verbeteren van een gezond binnenmilieu van kinderopvangcentra, scholen en woningen.

Epidemiologie

De GGD voert (epidemiologisch) onderzoek uit en gebruikt monitorsystemen om inzicht te krijgen in de gezondheidssituatie, de gezondheidsverschillen en oorzaken daarvan. De inzichten gebruiken we als input voor het volksgezondheidsbeleid. De onderzoeksactiviteiten richten zich op de thema's etnisch gerelateerde gezondheidsproblemen, leefstijl en gezondheid, geestelijke gezondheid, kwetsbaren en volksgezondheid.

Gezondheidsbevordering

De lokale volksgezondheidsnota vormt de basis voor de preventieve programma's. De nieuwe nota volksgezondheid wordt in het najaar van 2011 vastgesteld en geldt voor 2012 tot en met 2014.

Aanpak sociaal-economische gezondheidsverschillen (SEGV)

De gezondheid van de bewoners in de krachtwijken van Den Haag blijft achter op het niveau van de gemiddelde inwoner van Den Haag. De achterstanden hebben sociaaleconomische en sociaal-culturele oorzaken. Ongezond gedrag en gezondheidsproblemen zoals overgewicht, diabetes, roken en psychosociale problematiek komen veel voor bij niet-westerse Hagenaars. Ongezondheid belemmert arbeidsparticipatie, integratie, onderwijsdeelname en het sociale leven. De gemeente gaat daarom door met de aanpak om de gezondheidsachterstanden terug te dringen in de krachtwijken van Den Haag: Transvaal, Stationsbuurt, Schilderswijk en Zuidwest. Ook blijft aandacht voor de gezondheidsachterstanden in andere wijken, bijvoorbeeld Laak-Noord.

Concreet gaat het om:

- een wijkgerichte aanpak van overgewicht;
- beter bereiken van niet-westerse Hagenaars met preventieve activiteiten;
- stimuleren van (keten)samenwerking tussen (zorg)professionals in de wijk;
- werken met de 'gezondheidsmakelaar' in Centrum en Escamp;
- bundelen van kennis en expertise over de effectiviteit van de wijkaanpak en de interventies.

Aanpak van overgewicht jongeren

De Haagse aanpak van Gezond Gewicht 2010-2014 kent een driesporen-aanpak: preventie, tijdige signalering en begeleiding van Haagse kinderen en jongeren van 0-19 jaar met overgewicht.

Met deze aanpak biedt de gemeente jaarlijks:

- passende preventieactiviteiten voor 4 -19 jarigen
- deelname van 55 (oplopend tot 90 in 2014) scholen aan de gewichtige vakleerkracht

- voor 1250 kinderen met overgewicht een interventie ter voorkoming van obesitas

Om deze aanpak extra kracht bij te zetten zijn we sinds 2010 aangesloten bij de landelijke JOGG-beweging (Jongeren Op Gezond Gewicht), waarbij wordt samengewerkt met alle partijen in de stad op gebieden die een gezond gewicht als onderdeel van een gezonde leefstijl bevorderen, zoals onderwijs, zorg, welzijn, wonen (sociale en fysieke omgeving), levensmiddelenaanbod, sport, recreatie en media.

De aandacht ligt op de wijken met gezondheidsachterstanden, omdat hier de meeste jongeren met overgewicht zijn.

Openbare Geestelijke Gezondheidszorg

De openbare geestelijke gezondheidszorg is vooral bedoeld voor Hagenaars die meerdere problemen hebben en niet in staat zijn deze problemen zelf op te lossen. De GGD is met haar Centraal Coördinatie Punt (CCP) de centrale toegang voor de dak- en thuislozen in Den Haag en de regio. Ze is ook verantwoordelijk voor de intake, indicatiestelling, zorgtoewijzing en registratie van dak- en thuislozen. Dit doet zij in samenwerking met verschillende partijen. Het verbeteren van de instroom, doorstroom en uitstroom binnen de instellingen voor zorg en opvang is ook een taak van het CCP .

Krachtwijken

In Den Haag Zuidwest, Transvaal, de Schilderswijk en de Stations- en Rivierenbuurt wonen verhoudingsgewijs veel Hagenaars die werkloos zijn, slecht Nederlands spreken en kampen met slechte gezondheid. Het college wil aan die ongelijke situatie een einde maken. Daartoe is in 2008 het brede tienjarenprogramma Krachtwijken ter hand genomen. De gemeente wil de gezondheidsachterstand van mensen in de krachtwijken wegwerken en pakt integraal de gebieden aan die de gezondheid kunnen bevorderen zoals zorg, welzijn, sport en werk. De gemeente zet in op thema's als gezond en sportief leven, gezonde leefomgeving, toegankelijke preventie en zorg en gezond kunnen meedoen.

Forensische Geneeskunde

De taken in het kader van de Wet op de Lijkbezorging en forensische geneeskunde zijn:

- lijkschouwingen;
- adviseren over het uitstellen van een begrafenis/crematie of het verplaatsen van reeds begraven stoffelijke overschotten bij vermoeden van niet-natuurlijke dood;
- verstrekken van verklaringen van transport van stoffelijke overschotten naar het buitenland;
- toetsen van de procedure bij meldingen door artsen van gevallen van euthanasie;
- afnemen van wangslimvlies (DNA) voor de Immigratie- en Naturalisatiedienst.

Voorzieningen voor vrouwen in noodsituaties (Vrouwenopvang, aanpak huiselijk geweld

In 2011 is de nieuwe nota aanpak huiselijk geweld 2011-2014 vastgesteld. Ook is medio 2011 de meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling in werking getreden. Op grond van deze wet moet iedere professional die werkt met kinderen of volwassenen de meldcode, in de vorm van een stappenplan, gebruiken bij vermoedens van huiselijk geweld. Centraal in de vrouwenopvang staan een adequate opvang, begeleiding en hulpverlening in geweldssituaties. Er is veel aandacht voor nieuwe doelgroepen, zoals mannen en slachtoffers van eerdere relateerd geweld. Kinderen in de opvang krijgen specifieke aandacht, omdat zij meestal getuige zijn geweest van het geweld tussen hun ouders en daarmee slachtoffer van kindermishandeling. De landelijk ontwikkelde RAAK-aanpak (kindermishandeling) wordt in het beleid huiselijk geweld opgenomen. In de periode 2011-2014 wordt ingezet op:

- toename van het del meldingen en aangiftes met 5% per jaar;
- invoering van de integrale "Haaglandse Aanpak" van huiselijk geweld in de hele regio Haaglanden;
- succesvolle inkadering van de aanpak huiselijk geweld binnen het Veiligheidshuis;
- gezinsgerichte hulpverlening zonder wachttijden tussen de schakels van de keten;
- opvang van slachtoffers van huiselijk geweld in een opvangvoorziening in de eigen regio.

Om huiselijk geweld aan te pakken ontvangt de gemeente middelen van het Rijk. Met de politie, hulpverleningsinstellingen en gemeenten in de regio hebben we afspraken gemaakt over de aanpak van huiselijk geweld. Het Steunpunt Huiselijk Geweld fungeert hierin als meld-, coördinatie- en registratiepunt van de systeemgerichte aanpak. Het Steunpunt is de afgelopen periode verder versterkt in zijn coördinerende rol en coördineert ook de hulpverlening na uitgesproken tijdelijke huisverboden. Daarnaast gaan we door met de activiteiten die in de vorige periode zijn opgezet t.a.v. ouderenmishandeling.

Thuislozenzorg (Maatschappelijke Opvang / Openbare Geestelijke Gezondheidszorg)

De gemeente subsidieert de voorzieningen voor de laagdrempelige opvang, doorstroming en de activering van dak- en thuislozen. In 2011 is in een bestuurlijk overleg tussen Rijk en de vier grote steden het Plan van aanpak dak- en thuislozen (maatschappelijke opvang) tweede fase vastgesteld. Daarmee is een vervolg gegeven aan de succesvolle aanpak van de doelgroep MO/OGGZ die vanaf 2006 ook in Den Haag is ingezet. De stedelijke uitwerking is opgenomen in het plan van aanpak 'Den Haag Onder Dak fase II 2011-2014: Voltrokken, bestendigen en verdiepen'.

De ambities voor 2011 tot en met 2014 zijn gericht op het:

- voorkomen van nieuwe dak- en thuislozen door te investeren in preventie van uitval en op het voorkómen van terugval;
- in zorg en opvang brengen van mensen die nu nog dakloos zijn, en verbeteren van de doorstroom;
- bevorderen dat mensen die in zorg en opvang zitten uitstromen en re-integreren en participeren in de samenleving;

Om deze ambities te verwezenlijken is de tweede fase gericht op:

- Vroegtijdige signalering van uitval of terugval;
- Snel, effectief en op de cliënt toegespitst ingrijpen waar het mis dreigt te gaan;
- Verbeteren van de kwaliteit van de huidige zorg en opvang;
- Realiseren van maatwerk voor complexe groepen daklozen en (zwerf)jongeren;
- Bieden van continue, praktische, duurzame zorg, adequate sociaaleconomische dienstverlening en versterking van mogelijkheden om te participeren in de samenleving.

In Den Haag maakt een groep van 25-35 EU-onderdanen regelmatig gebruik van de laagdrempelige opvang (dag- en nachtopvang). Voor deze groep is dit gebruik niet wenselijk omdat voor hen geen perspectief bestaat op verblijf in Nederland met langdurige zorg en opvang. Ook wordt hierdoor de gewenste doorstroom belemmerd van daklozen die wel een trajectplan hebben. In het najaar wordt daarom een pasjessysteem ingevoerd voor de laagdrempelige opvang. EU-onderdanen uit de MO/OGGZ-doelgroep worden daarna alleen nog tijdelijk binnen de MO opgevangen, gericht op terugkeer naar het land van herkomst. Andere EU-onderdanen hebben dan geen toegang meer tot de Maatschappelijke Opvang.

Additioneel achterstandbeleid (mensen met een beperking)

Het gemeentelijke beleid is erop gericht dat gehandicapten, binnen de mogelijkheden, op volwaardige en gelijkwaardige wijze mee kunnen doen aan de Haagse samenleving, hierin zelf keuzes kunnen maken en een actieve bijdrage kunnen (blijven) leveren. Niet de beperking staat hierbij centraal maar juist de eigen kracht van het individu om op eigen wijze mee te kunnen doen aan de samenleving. Daar waar nodig en mogelijk worden barrières of belemmeringen bij de alledaagse activiteiten weggenomen. De gemeente subsidieert daarom sportclubs en sociaal cultureel werk voor gehandicapten.

In 2012 verschijnt een nieuwe nota waarin inclusief beleid centraal staat. Dit moet leiden tot:

- versterking van de eigen kracht van de mensen met een beperking;
- extra en bijzondere aandacht voor jongeren en mensen van niet-westerse afkomst met een beperking;
- gelijke kansen op de terreinen arbeid, onderwijs, cultuur, sport en wonen;
- meer toegankelijke openbare ruimten, openbare gebouwen, openbaar vervoer en een beter toegankelijke informatievoorziening.

Verslavingszorg

Ook in 2012 is aandacht voor alcoholmatigingsbeleid met als doelstellingen:

- vermindering van probleemgebruik (onder andere aan alcohol verslaafde ouderen);
- tijdige aanpak, snelle signalering en geïndiceerde preventie bij probleemgebruikers.

Alcoholmatiging vormt een van de thema's binnen de Haagse nota volksgezondheid 2012-2014.

De zorg- en ondersteuning voor verslaafde Hagenaars met meerdere ernstige problemen is geïntegreerd in het Plan van Aanpak Den Haag Onder Dak fase2. In dit kader worden de volgende activiteiten uitgevoerd:

- sluiting van de Opvangvoorzieningen Harddrugsgebruikers (OVHG) Van der Vennestraat in 2011 en voorbereiding van de sluiting van de gebruikersruimte aan het Zieken in 2013;
- het realiseren van alternatieve zorg voor cliënten van bovengenoemde OVHG's;
- het ontwikkelen van alternatieve huisvestingvormen voor mensen met chronische problematiek (alcohol, drugs);
- het ondersteunen van mantelzorgers van verslaafden.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	71.179	63.297	69.477	66.652	66.652
Goedgekeurde mutaties	2.819	2.614	2.610	2.605	2.605
Subtotaal	73.998	65.911	72.087	69.257	69.257
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	4.942	5.664	-4.259	-6.256	-7.440
Totaal lasten	78.940	71.575	67.828	63.001	61.817

BATEN (incl. onttrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	24.944	21.446	29.776	28.415	28.415
Goedgekeurde mutaties	-2.235	-2.235	-2.235	-2.235	-2.235
Subtotaal	22.709	19.211	27.541	26.180	26.180
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	3.071	3.482	-6.574	-7.735	-8.475
Totaal baten	25.780	22.693	20.967	18.445	17.705

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve Krachtwijken volksgezondheid	6267	2.139	-	943	1.196
Reserve Aanvaardbare kosten Nederlandse Zorgautoriteit (NZa) en Afsch	3100	7.157-	-	-	7.157-
Reserve Financiering ambulancedienst	6257	1.302	-	86	1.216
Reserve lokaal gezondheidsbeleid	6208	1	-	-	1
Reserve thuislozenzorg GSB 3	6134	2.019	-	1.000	1.019
Reserve Verslavingszorg GSB3	6135	1.084	-	717	367
Reserve Voorzieningen Den Haag Onder Dak	6229	2.125	-	1.225	900
Reserve Wet voorzieningen Gehandicapten	3126	500	-	200	300
Eindtotaal		2.013	-	4.171	2.158-

2.17 Programma Verkeer

Coördinerend portefeuillehouder: Peter Smit

Verkeer	Waarborgen bereikbaarheid Den Haag	Lasten 80.535 Baten 44.483 Saldo 36.052 N
Programma onderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)
Verkeersmaatregelen beleid	<ul style="list-style-type: none"> Het opwaarderen van de Haagse hoofdstructuur; Bevorderen van de duurzame bereikbaarheid van Den Haag met behulp van parkeervoorzieningen. 	Lasten 8.406 Baten 1.766 Saldo 6.640 N
Groei aandeel openbaar vervoer	<ul style="list-style-type: none"> Netwerk Randstadrail Betere kwaliteit haltes en stations Bevorderen vervoersmanagement Aanleggen P+R plaatsen 	Lasten 3.508 Baten 837 Saldo 2.671 N
Aanleg wegen, straten en pleinen	In stand houden van de indeling van wegen pleinen voetpaden om de bereikbaarheid van de stad te verbeteren.	Lasten 28.802 Baten 6.094 Saldo 22.708 N
Verkeersmaatregelen	Bevorderen van de verkeersveiligheid en goede afwikkeling van alle verkeersdeelnemers	Lasten 6.324 Baten 0 Saldo 6.324 N
Parkeren op straat	Zorgen voor voldoende parkeerplaatsen in de openbare ruimte	Lasten 32.503 Baten 300 Saldo 32.203 N
Parkeergarages	Verantwoording van de financiële gevolgen van de privatisering van parkeergarages.	Lasten 992 Baten 387 Saldo 605 N
Baten parkeerbelasting	Administratie van de baten diverse parkeerbelastingen	Lasten 0 Baten 35.098 Saldo 35.098 V

Beoogd maatschappelijk effect: wat willen we bereiken?

Goede infrastructurele verbindingen zijn essentieel voor de aantrekkingskracht van Den Haag als stad om in te wonen en te werken. En daarmee voor de vitaliteit van de stad en de veerkracht van de stedelijke economie. Belangrijk voor Den Haag is de aanleg van de Rotterdamsebaan, die de A13 via de Binckhorst en de Neherkade moet aansluiten op het stedelijke wegennetwerk. Ook hoog op de agenda staan de mogelijkheden om op het traject langs de Koninginnegracht tramlijn 9 en het kruisend autoverkeer te scheiden. Onderdeel van de verbetering van de bereikbaarheid van de stad is de aanleg van 2500 parkeerplekken in woongebieden, waar nu een tekort aan parkeerruimte is. Verder wordt Haagse netwerk van fietspaden uitgebreid en verbeterd.

De gemeente zet in op een duurzame bereikbaarheid van Den Haag. Hierbij richten wij ons op een beperkt aantal strategische toplocaties waar bedrijvigheid en voorzieningen zijn of worden geconcentreerd. Deze locaties moeten vanaf de entrees van Den Haag binnen een bepaalde reistijd

kunnen worden bereikt met zowel auto als openbaar vervoer. De leefbaarheid in relatie tot het programma verkeer wordt onder andere gediend door:

- Het fietsgebruik tot 2020 met 30% en het gebruik van het openbaar vervoer met 40% te doen toenemen;
- Doorgaand autoverkeer zoveel mogelijk te bundelen op een beperkt aantal hoofdroutes;
- Kwetsbare woon- en verblijfsgebieden te ontlasten van doorgaand autoverkeer;
- Het verminderen van de parkeerdruk op straat. Het verkeersveiligheidsbeleid te richten op gedragsverandering, educatie en keren van de toename van het aantal dodelijke verkeersslachtoffers.

Topindicator	Nulmeting 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Reistijdenmatrix van verkeersstromen						
Gemiddelde trajectsnelheid auto*:						
- Internationale Ring + inprikkers (km/u)	44,2	35-40	35-40	35-40	35-40	35-40
- Stedelijke hoofdwegen (km/u)	26,7	20-25	20-25	20-25	20-25	20-25
Reistijd stadsrand tot toplocaties in minuten	nbn	20	20	20	20	20

Bron: Rapportage Bureau Dufec maart 2010.

* De nulmeting is gebaseerd op handmatige telling van een beperkt aantal wegvakken gedurende korte tijd. Het is de bedoeling de meting te verbeteren door gebruik te gaan maken van de gegevens die automatisch worden ingewonnen voor dynamisch verkeersmanagement.

Topindicator	Nulmeting 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Het aantal buurten met een parkeerdruk van meer dan 90%	5*	5	5	5	3	2

Bron: Rapport Aanpak parkeren woongebieden 2008 (RIS 155060)

* Er wordt gewerkt aan een monitor voor de parkeerdruk in de hele stad. Als die gereed is kunnen de getallen wijzigen. De vijf nu genoemde buurten zijn de "blauwe gebieden" (= betaald parkeren geen oplossing, extra parkeerplaatsen nodig) uit de nota Aanpak parkeren woongebieden 2008 (RIS 155060). De geplande toevoeging van 2500 parkeerplaatsen in woongebieden is vooral gericht op het waar mogelijk ontlasten van deze gebieden.

Topindicator	Nulmeting 2007	2011	2012	2013	2014	2015
Vervoerswijze van Haagse burgers, % verplaatsingen per categorie						
Auto	36,5	36,3	36	35,8	35,5	35,3
Openbaar Vervoer	17,5	17,8	18	18,3	18,5	18,8
Fiets	16,2	16,3	16,3	16,4	16,5	16,6
Lopen	29,8	29,8	29,7	29,6	29,5	29,4

Bron: Mobiliteit van de Hagenaar 2007-2008 (op basis van het Mobiliteitsonderzoek Nederland)

In het najaar zal aan de gemeenteraad een voorstel worden gedaan voor de beleidsmatige invulling van de bezuinigingen.

Gemeentelijke bijdrage: wat gaan we daarvoor doen?

Verkeersmaatregelen beleid

Aanpassingen aan de hoofdstructuur

Het college richt zich in deze periode op het opwaarderen van de hoofdstructuur. Wat de auto betreft gaat het daarbij om de 'inprikkers' die het rijkswegennet verbinden met de stad en om de Internationale Ring. De planstudie naar de Rotterdamsebaan wordt afgerond en daarna komt de fysieke uitvoering van het project in beeld. De Rotterdamsebaan is van essentieel belang om te zorgen voor de goede spreiding van het inkomende en uitgaand verkeer, waardoor de bereikbaarheid van het centrum van Den Haag wordt verbeterd. In het verlengde daarvan wordt gewerkt aan het opwaarderen van de Neherkade. In de komende jaren wordt de ontwerpfase afgerond. Uitvoering wordt voorzien vanaf 2014. Ook loopt er een verkenningsstudie naar de Internationale Ring West (N211/Lozerlaan/

Noordwestelijke Hoofdroute). Afhankelijk van de uitkomst van deze studie kan worden bepaald welke maatregelen er de komende jaren nodig en haalbaar zijn.

Mede op basis van het Meerjarenplan fiets 2011 t/m 2014 wil het college nog deze collegeperiode (start 2011/2012) starten met de aanpak van 6 zogenaamde stertroutes, waarvan er binnen de collegeperiode minstens 3 moeten worden gerealiseerd. Daarnaast wil het college deze periode minstens 12 ontbrekende schakels, in het hoofdrouthenet voor de fiets uitvoeren, waarvan de voorbereiding van ten minste 6 daarvan in 2011 moet starten.

Onderdeel van het Meerjarenprogramma Fiets 2011 t/m 2014 is het veilig kunnen stallen van je fiets. Immers als je de fiets binnen handbereik hebt maak je er ook makkelijker gebruik van. Den Haag beschikt al jaren over een uitgebreid stallingsnetwerk van bewaakte fietsstallingen van Biesieklette. Bij het Centraal Station is een (tijdelijke) fietsenflat geplaatst en is een nieuwe grote fietsenstalling met 6.000 plaatsen meegenomen in de ontwikkeling van het Koningin Julianaplein. De gemeente beraadt zich nog op een tijdelijke of permanente voorziening in de directe omgeving van Den Haag Centraal. Ook komt er mogelijk een grote nieuwe fietsenstalling bij Station Hollands Spoor. Voor de binnenstad wordt onderzocht of parkeergarages ook voor fietsen geschikt gemaakt kunnen worden en of er nog andere locaties in beeld komen voor het maken van bewaakte fietsstallingen. In ieder geval zal een deel van de parkeergarage aan de Laan worden ingericht als fietsenstalling.

In de woonomgeving worden in 2012 veel fietsnietjes bijgeplaatst, beugels waar de fiets aan bevestigd kan worden. Ook wordt onderzoek gedaan naar het realiseren van buurtstallingen (Goudsbloemlaan). We gaan breed in de stad fietstrommels plaatsen, na een succesvolle proef in Bezuidenhout West.

Groei aandeel openbaar vervoer

Netwerk RandstadRail (NRR)

In Den Haag vinden vele werkzaamheden plaats om NRR te faciliteren. Met Netwerk RandstadRail wil het college samen met het stadsgewest Haaglanden de volgende maatregelen nemen: De huidige trams worden vervangen door moderne, lagevloertrams die aan meer reizigers plaats bieden. De nieuwe trams gaan rijden op de zogenaamde 'regiotramlijnen'. Dat zijn alle tramlijnen behalve de lijnen 6, 10 en 12. De infrastructuur wordt waar nodig gefaseerd aangepast aan de nieuwe tram om de betrouwbaarheid en het comfort te verbeteren. We nemen de volgende maatregelen:

- Er komen in 2012 nieuwe RandstadRail voertuigen. Deze gaan in eerste instantie op lijn 2 rijden en worden later gebruikt om op RR lijn 4 met gekoppelde trams te kunnen gaan rijden;
- Daarnaast komen er 40 nieuwe brede trams die een kwart van het huidige wagenpark zullen vervangen. Op dit moment loopt de aanbesteding. De nieuwe trams gaan rijden op de lijnen 2, 11, 9 en 17 (Wateringen – Centrum DH Grote Kerk). De infrastructuur van deze lijnen wordt waar nodig aangepast aan het nieuwe bredere materieel.
- Het Stationsplein bij HS en de halte bij CS worden heringericht om de (toekomstige) reizigersgroei te faciliteren. De halte bij HS wordt tevens tot "tophalte" ontwikkeld. Andere top haltes zijn Madurodam, Centrum, Leyweg, Koninginnegracht en Nieuwe Parklaan (lijn 9).
- In 2011/2012 zullen ontwerpen gemaakt worden voor lijnen 1/15/16 en mogelijk lijn 17 (richting Statenkwartier).

Bovenstaande maatregelen zijn gefinancierd met bijdragen van het rijk (uit het Actieprogramma Regionaal OV), het stadsgewest (uit de Brede Doeluitkering) en de betrokken gemeenten. Het gaat in totaal om een uitgave van ca. €260 miljoen aan infrastructuur in Haaglanden

Fiets park+ride

HTM en het stadsgewest Haaglanden hebben aangegeven dat er in Den Haag behoefte is aan uitbreiding van de stallingscapaciteit op zo'n 30 RandstadRail- en tramhaltes. Het gaat over het algemeen om relatief kleinschalige capaciteitsuitbreidingen van 5 tot 20 fietsparkeerplaatsen per halte. In 2011 is de gemeente (i.s.m. Haaglanden) gestart met het realiseren hiervan, een verdere uitrol vindt plaats in 2012 en 2013."

Overige maatregelen

Het functioneren van de Park&Ride locatie Hoornwijck zal in 2012 verder worden geoptimaliseerd. Gewerkt wordt aan ontwikkeling van een P&R bij station Ypenburg. Mogelijkheden voor andere P&R-terreinen zoals bij de Uithof of Forepark zullen verder worden verkend. Vervoersmanagement wordt vooral in regionaal verband gestimuleerd bijvoorbeeld door de 'mobiliteitsmakelaar'. Na een opstartfase waarin vooral Haaglanden sterk stimulerend optrad, moet het Primair moet vervoersmanagement nu worden opgepakt door bedrijven, werkgevers en organisaties zelf. Verder wordt gewerkt aan de uitvoering van dynamisch verkeersmanagement. Er is gestart in 2011 met het voorzien van de van ruim 50 dynamische routeinformatiepanelen om automobilisten te informeren en naar de juiste routes te leiden, dit wordt naar verwachting in 2012 afgerond.

Op dit moment loopt een proef met conducteurs op de tram. Zoals afgesproken in het coalitieakkoord verdubbelt vanaf 2012 de inzet. In 2012 is zullen er meer conducteurs in de tram actief zijn. Dit gaat om de tramlijnen 9 en 16. Dit kost jaarlijks €2 mln. Burgers voelen zich hierdoor veiliger in de tram.

Aanleg Straten, Wegen, Pleinen

Een jaar geleden is de formele uitvoering gestart van het project dat bestaat uit de bouw van een zeewering in combinatie met een inrichting naar een ontwerp van architect De Solà Morales. De aanleg van het eerste deel van de zeewering in bouwdeel A - tussen Scheveningseslag en Seinpostduin - is in januari 2011 afgerond. Maart 2011 is begonnen met de aanleg van de dijk in deel B. Gedurende de winter zal de openbare ruimte op de nieuw aangelegde dijk worden aangelegd, gereed april 2012. Ook zal in 2012 worden gestart met de herinrichting van het deel van de Boulevard tussen de keerlus van lijn 11 en het noordelijk havenhoofd.

De aanleg van infrastructuur kost veel geld. Daarom stellen wij bij deze begroting extra structurele middelen voor infrastructuur beschikbaar. In de paragraaf investeringen wordt dit nader toegelicht. Ook maakt de gemeente veel gebruik van het mobiliteitsfonds van Haaglanden. Bij het vaststellen van de verordening van het mobiliteitsfonds is afgesproken dat de deelnemende gemeenten een bijdrage per inwoner betalen en dat de bijdrage jaarlijks wordt geïndexeerd. In de begroting is hier geen rekening mee gehouden. Daarom wordt bij deze begroting de bijdrage aan het mobiliteitsfonds aangepast. Per saldo blijft de gemeente echter een netto-ontvanger van het mobiliteitsfonds.

Verkeersmaatregelen

De gemeente richt zich in deze periode op het opwaarderen van de hoofdstructuur. Wat de auto betreft gaat het daarbij om de 'inprikkers', die het rijkswegennet verbinden met de stad, en om de Internationale Ring. De planstudie naar de Rotterdamsebaan wordt afgerond. Daarna komt de fysieke uitvoering van het project in beeld. In het verlengde daarvan wordt gewerkt aan het opwaarderen van de Neherkade. In de komende jaren wordt de ontwerpfase afgerond. Uitvoering wordt voorzien vanaf 2014. Ook loopt er een verkenningstudie naar de Internationale Ring West (N211/Lozerlaan/ Noordwestelijke Hoofdroute).

Naar aanleiding van de evaluatie van het Verkeerscirculatieplan Centrumgebied worden er de komende jaren mogelijk kleine aanpassingen aan de wegenstructuur in het centrum voorzien, om eventuele ongewenste effecten van het verkeerscirculatieplan tegen te gaan.

DVM

Het doel van Dynamisch Verkeersmanagement (DVM) is het informeren, geleiden en sturen van verkeersstromen. Actuele lokale verkeersgegevens helpen slimme verkeerslichten (met bijvoorbeeld netwerkregelingen) en panelen (DRIP's) om het verkeer soepel door de stad te laten rijden. In het kader van het VCP zijn in de afgelopen jaren DRIP's geplaatst die in het najaar 2011 operationeel zullen worden. In vervolg daarop wordt de interactie tussen de diverse systemen beter op elkaar afgestemd om de bereikbaarheid van de stad te waarborgen.

Parkeren op straat

Parkeren is een belangrijk onderdeel van de duurzame bereikbaarheid van Den Haag. De komende jaren wordt vooral ingezet op het realiseren van 2500 nieuwe parkeerplaatsen en worden de nieuwe

parkeernormen en de toepassingsregels daarvan ter besluitvorming aan de raad aangeboden. In dat kader zal ook de ontwikkeling van de parkeersituatie op straat systematische door het college worden gemonitord. Om dit mogelijk te maken wordt de afdracht van parkeren aan concern verlaagd.

Veel woonwijken hebben te maken met een te hoge parkeerdruk op straat (>90%). De doelstelling van het beleid is te komen tot een optimale verdeling van de schaarse ruimte op de openbare weg door onder meer het stimuleren van openbaar vervoer, fiets en deelauto, het toevoegen van parkeervoorzieningen en het invoeren van betaald parkeren. In 2011 en 2012 moet aan de hand van evaluaties van de ingevoerde gebieden en aan de hand van metingen van de parkeerdruk duidelijk worden in welke gebieden daarnaast nog parkeerregulering wenselijk is en zullen eventuele aanpassingen worden doorgevoerd.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	76.192	79.156	110.611	85.503	85.503
Goedgekeurde mutaties	8.080	-20	-20	-20	-20
Subtotaal	84.272	79.136	110.591	85.483	85.483
Voorjaarsnota	0	0	0	0	-3.000
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	2.480	3.305	3.755	4.280
Neutrale mutaties in/tussen programma's	46.710	-1.081	-185	980	-142
Totaal lasten	130.982	80.535	113.711	90.218	86.621

BATEN (incl. ontrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	42.231	36.951	35.501	35.100	35.100
Goedgekeurde mutaties	11.100	0	0	0	0
Subtotaal	53.331	36.951	35.501	35.100	35.100
Voorjaarsnota	0	3.000	0	0	-3.000
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	40.320	4.532	7.479	8.915	9.039
Totaal baten	93.651	44.483	42.980	44.015	41.139

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingsen	Eindsaldo
Reserve Openbaar Vervoer Hoger Plan	3259	7.850	2.250	5.000	5.100
Reserve Parkeren	3204	3.899	-	687	3.212
Reserve Verstrating grondbedrijf	3202	1.210	400	694	916
BR Aanleg transferia	6366	92	-	92	-
BR VHV DHZW (programma 17)	6388	-	723	723	-
Res. HSL shuttle	6309	2.300	-	600	1.700
Eindtotaal		15.351	3.373	7.796	10.928

2.18 Programma Wonen

Coördinerend portefeuillehouder: Marnix Norder

Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)						
Wonen	Een aantrekkelijk stedelijk woonklimaat voor huidige en nieuwe Haagse burgers	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>39.981</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>20.163</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>19.819 N</td></tr> </table>	Lasten	39.981	<u>Baten</u>	<u>20.163</u>	Saldo	19.819 N
Lasten	39.981							
<u>Baten</u>	<u>20.163</u>							
Saldo	19.819 N							
Woningbouw	<ul style="list-style-type: none"> Nieuwbouw 1.500 woningen per jaar t/m 2014 Terugdringen leegstand, bevorderen tijdelijke huur en transformatie van kantoren Ondersteunen particulier opdrachtgeverschap 	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>12.454</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>6.530</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>5.924 N</td></tr> </table>	Lasten	12.454	<u>Baten</u>	<u>6.530</u>	Saldo	5.924 N
Lasten	12.454							
<u>Baten</u>	<u>6.530</u>							
Saldo	5.924 N							
Stadsvernieuwing wonen	<ul style="list-style-type: none"> Structurele verbetering van de woningmarktpositie van wijken Herstructurering en transformatie Aandacht voor de sociale en particuliere voorraad 	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>5.282</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>8.108</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>2.826 V</td></tr> </table>	Lasten	5.282	<u>Baten</u>	<u>8.108</u>	Saldo	2.826 V
Lasten	5.282							
<u>Baten</u>	<u>8.108</u>							
Saldo	2.826 V							
Woonbeleid	<ul style="list-style-type: none"> 1.500 nieuwe kamers voor jongeren/studenten t/m 2014 Huisvestingsafspraken (sociaal)kwetsbaren Aanpak overlast, bevorderen doorstroming en tegengaan onredelijk hoge huurprijzen 	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>3.867</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>303</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>3.564 N</td></tr> </table>	Lasten	3.867	<u>Baten</u>	<u>303</u>	Saldo	3.564 N
Lasten	3.867							
<u>Baten</u>	<u>303</u>							
Saldo	3.564 N							
Woonwagencentra	Overdragen en/of afbouwen van woonwagendstandplaatsen en woonwagens	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>5.064</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>300</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>4.764 N</td></tr> </table>	Lasten	5.064	<u>Baten</u>	<u>300</u>	Saldo	4.764 N
Lasten	5.064							
<u>Baten</u>	<u>300</u>							
Saldo	4.764 N							
Bouw-, woning- en welstandstoezicht	<ul style="list-style-type: none"> Handhaven min. kwaliteit woningvoorraad Terugdringen onrechtmatig gebruik van panden Tegengaan van illegale bouw 	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>12.627</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>4.897</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>7.730 N</td></tr> </table>	Lasten	12.627	<u>Baten</u>	<u>4.897</u>	Saldo	7.730 N
Lasten	12.627							
<u>Baten</u>	<u>4.897</u>							
Saldo	7.730 N							
Ongediertebestrijding (DSO)	Preventieve voorlichting en coördinatie bij de bestrijding van ongedierte	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>136</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>0</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>136 N</td></tr> </table>	Lasten	136	<u>Baten</u>	<u>0</u>	Saldo	136 N
Lasten	136							
<u>Baten</u>	<u>0</u>							
Saldo	136 N							
Graffitibestrijding	Uitvoeren van het vijfsporenbeleid graffitibestrijding	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>552</td></tr> <tr><td><u>Baten</u></td><td><u>25</u></td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>527 N</td></tr> </table>	Lasten	552	<u>Baten</u>	<u>25</u>	Saldo	527 N
Lasten	552							
<u>Baten</u>	<u>25</u>							
Saldo	527 N							

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

De doelstelling van het programma Wonen is het realiseren van een aantrekkelijk stedelijk woonklimaat voor de huidige en nieuwe bewoners van onze stad. We streven naar een schikte woonruimte voor elke levensfase en op ieder inkomensniveau. Scheef wonen willen we tegengaan. De doelstelling is ook om gezinnen te behouden en studenten aan te trekken. Hiervoor gaan we extra woningen bouwen waarbij we per project een keuze maken wat het aandeel sociale woningbouw wordt. Ook gaan we achterstallig onderhoud terugdringen. Kernpunten bij dit programma zijn:

- meer woningen en betere woningen door nieuwbouw en woningverbetering, voor de verschillende bewonersgroepen. Vooral voor mensen in het (lage)middensegment, studenten en andere groepen die aangewezen zijn op een bijzondere woning of woonvorm of door (collectief) particulier opdrachtgeverschap een woning realiseren;

- stadsvernieuwing en nieuwe vormen van stadsontwikkeling, zoals het stimuleren van transformatie van kantoren naar woningen, woningdifferentiatie, leefbaarheid, duurzaamheid en veiligheid;
- zorgen voor een rechtvaardige verdeling van de beschikbare woningen;
- goede handhaving om ongewenste situaties te voorkomen;
- voldoende beschikbare woningen in het sociale segment;
- een gelijkmatige verdeling van sociale woningen over de stad.

Topindicator	Nulmeting 2006	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Wijziging woningvoorraad							
Opgeleverde nieuwbouw	2.471	1.973	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500
Overige toevoegingen aan de woningvoorraad zijnde geen nieuwbouw	191	522	200	200	200	200	200
Totaal onttrekkingen aan woningvoorraad	1.622	598	540	540	540	540	540
Saldo wijziging woningvoorraad	1.040	1.897	1.160	1.160	1.160	1.160	1.160

Bron: CBS woningvoorraad, bewerking DSO/onderzoek

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Woningbouw

Woningbouwproductie

De vastgoedcrisis heeft grote gevolgen voor de woningbouwproductie in de komende jaren. De vraag naar woningen zal lager zijn dan de verwachting was bij de Haagse Woonvisie. Het streven is nu om van 2011 tot en met 2014 gemiddeld 1.500 woningen per jaar op te leveren, in totaal 6.000 woningen. Dit is 4.000 minder dan opgenomen in de Haagse Woonvisie. De groeiambitie uit de visie blijft overeind, maar zal pas na 2015 worden uitgevoerd. Bij de productie van woningen in de komende jaren blijft het uitgangspunt dat er voldoende en gevarieerd nieuwbouwaanbod in verschillende stedelijke woonmilieus moet zijn.

De gemeente bouwt zelf geen woningen. Daarvoor zijn marktpartijen en corporaties verantwoordelijk. De gemeente maakt daarom afspraken met de corporaties Vestia, Staedion en HaagWonen over de productie. De partijen hebben gezamenlijke ambities uitgesproken op het terrein van woningbouwproductie, herstructurering, duurzaamheid en woonruimteverdeling. Hierbij zal in 2012 aandacht zijn voor de monitoring van prestaties en de gevolgen van toewijzingsregels en aangekondigde kabinetsmaatregelen in het sociale huurbeleid. Om te voorkomen dat door de teruglopende financiële vermogenspositie van corporaties de bouwproductie en herstructurering verzakken, wordt de productie van corporaties op de voet gevolgd.

Verder kan de bouwproductie door de gemeente worden gestimuleerd. In het coalitieakkoord 'Aan de slag' is €4 mln. per jaar ter beschikking gesteld voor het wonen en het woningbouwprogramma. Een deel van deze middelen wordt ingezet voor het stimuleren van de woningbouwproductie in het middensegment, de bouw van studentenwoningen en de transformatie van kantoren naar woningen. Om het wonen in kantoren te stimuleren is een gemeentelijke 'Taskforce wonen in kantoren' opgezet. We stellen een woningbouwaanjager aan om knelpunten weg te nemen en om stagnerende projecten die het komende jaar moeten starten, te versnellen.

Faciliteren (Collectief) Particulier Opdrachtgeverschap

De gemeente Den Haag wil het (Collectief) Particulier Opdrachtgeverschap stimuleren. Burgers die invloed willen uitoefenen op de bouw/verbouw van hun huis krijgen hierbij hulp van de gemeente. Hierdoor krijgt men de mogelijkheid een woning naar eigen woonwens te realiseren. De doelstelling is om dit voor diverse (inkomens) groepen mogelijk te maken.

Stadsvernieuwing wonen

Het budget voor het derde Investeringsprogramma Stedelijke Vernieuwing (ISV III, €115 miljoen voor 2010-2014) wordt de komende jaren geïnvesteerd in particuliere voorraad, openbare ruimte, wijkeconomie en binnenstedelijke verdichting en transformatie. Veel wijken in Den Haag zijn

eenzijdig opgebouwd. Met behulp van de nieuwbouwproductie en herstructurering wil het college hier meer differentiatie in aanbrenge, zodat de voorraad sociale woningen beter over de stad wordt gespreid. Dit maakt de wijken aantrekkelijker om in te (blijven) wonen. Ongeveer de helft van het budget zal ingezet worden in de krachtwijken Zuidwest, Transvaal, Schilderswijk en Stationsbuurt.

Naast vernieuwing door sloop en nieuwbouw krijgen de duurzame renovatie en aanpassing van de woningvoorraad tot 2015 steeds meer aandacht. De gemeente wil €5 mln. (€2,5 mln. in 2013 en 2014) besteden aan duurzame particuliere woningverbetering. Dat bestaat uit:

- continuering van de VvE-Balie (voor Verenigingen van Eigenaren) en verbetering van VvE beheer;
- uitvoering van onderhouds/renovatieprojecten, in combinatie met duurzaamheidsmaatregelen (voorlichting, advies en handhaving, zoals de aanpak van Rotte Kiezen en Brandpanden);
- samenwerking met particuliere verhuurders en corporaties (prestatieafspraken met de corporaties en werkafspraken met particuliere verhuurders);
- uitvoering van wettelijke handhavingstaken en kleinschalige subsidieregelingen.

Met het beleidsprogramma Duurzame particuliere woningverbetering willen we (tot 2015) bij 5.000 woningen consoliderende en innovatieve maatregelen treffen inclusief duurzaamheidsmaatregelen. In het uitvoeringsplan "Bestaande woningen, duurzame woningen!" zijn concrete acties voorgesteld om woningen te verduurzamen. De particuliere voorraad krijgt een belangrijke plek in dit uitvoeringsplan. Het uitvoeringsplan is een uitwerking van de Woonvisie en van het gemeentebrede Programma Duurzaamheid.

Woonbeleid

Voldoende beschikbare woningen in het sociale segment

De gemeente ziet erop toe dat voor Haagse huishoudens met een laag inkomen voldoende goedkope woningen beschikbaar zijn en blijven. Door aanpassing van de wetgeving op Europees en nationaal niveau is het van belang om in ieder geval een minimale kernvoorraad sociale huurwoningen aan te houden. Met de corporaties zijn hier afspraken over gemaakt. Daarnaast wordt er in 2012 gewerkt aan het bevorderen van de doorstroming in de woningmarkt door meer woningen voor het middensegment. Ook zorgt de gemeente dat minder mensen met een (te) hoog inkomen in een goedkope sociale huurwoning zitten. Om onredelijk hoge huurprijzen tegen te gaan, blijft het Huurteam tot 2014 werken. Door de prijs/kwaliteit van huurwoningen in overeenstemming te brengen met het Woning Waardering Stelsel blijven deze woningen in grotere mate toegankelijk voor huishoudens met een laag inkomen. Met het huurteam worden misstanden en excessen op de woningmarkt actief tegengegaan.

Aanpak overlast

De gemeente pakt overlast zelf aan met behulp van verschillende handhavingsthema's. Ook zoekt de gemeente in 2012 samenwerking met de politie en corporaties om ongestoord woongenot te garanderen. Bewoners die veelvuldig woonoverlast veroorzaken, worden geregistreerd met gele en rode kaarten. Op deze manier worden overlastgevers duidelijker in beeld gebracht. Voor een beperkte groep overlastgevers, die in een gewone woonomgeving niet meer zijn te accepteren, zal een 'Skaeve Huse'-project worden opgezet. Zij kunnen in een dergelijke 'prikkelarme' omgeving tot rust en inkeer komen en met begeleiding mogelijk weer de stap naar herstel en zelfstandig wonen zetten.

1.500 kamers voor jongeren/studenten 2010-2014

Om de woningmarktpositie van jongeren/studenten te verbeteren is er een actieprogramma studentenhuysvesting vastgesteld. Eén van de doelen is dat er eind 2014 1.500 kamers opgeleverd zijn. Deze ambitie zal naar verwachting gehaald worden, er zitten 2.000 kamers in de planning, met name in de Stationsbuurt en Laakhaven. In 2012 zal een behoefteonderzoek onder studenten worden gehouden. De voortgang van projecten wordt bewaakt om ook na 2014 studentenwoningen op te kunnen leveren.

Huisvestingsafspraken sociaal kwetsbaren

De gemeente en de corporaties zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het huisvesten van verschillende groepen sociaal kwetsbaren. De belangrijkste groepen zijn 1) mensen die uit de

maatschappelijke opvang weer de weg naar herstel inslaan en via Begeleid Wonen gespreid in corporatiebezit worden gehuisvest en 2) hulpbehoevende senioren en gehandicapten. Daarnaast geven corporaties voorrangsverklaring af aan woningzoekenden voor sociale huurwoningen. Iemand met grote medische of sociale problemen, die samenhangen met zijn woonsituatie, kan een voorrangsverklaring aanvragen. Ook onder andere bijzondere omstandigheden kan een voorrangsverklaring worden afgegeven.

Huisvesting arbeidsmigranten

Door de druk op de woningmarkt zijn arbeidsmigranten vaak op een illegale wijze gehuisvest en doen zich onacceptabele en gevaarlijke situaties voor die vaak ernstige overlast veroorzaken. Het college zet zich daarom in voor (tijdelijke) huisvestingsprojecten. Daarnaast zullen de woningcorporaties de komende jaren 1500 woningen voor deze doelgroep bouwen.

Woonwagencentra

Het woonwagenbeleid van de afgelopen jaren heeft geleid tot normalisatie van de situatie op de woonwagenlocaties. Op dit moment worden de laatste achterstanden met betrekking tot illegale bouw afgerond. Er vindt een afronding plaats van de kosten bestuursdwang ten aanzien van de verhuizing vanaf de Leyweg. Naast verdere verbetering is het in 2012 van groot belang om het tot nu toe behaalde resultaat van de afgelopen jaren vast te houden. Op dit moment zijn er elf woonwagenlocaties met 233 standplaatsen in Den Haag, het doel is om de drie gemeentelijke locaties (in totaal 107 standplaatsen) over te dragen aan de woningcorporaties en om de gemeentelijke huurwoonwagens te verkopen. Het beleid is erop gericht om ook deze 3 woonwagenlocaties over te dragen aan de corporaties. Dit proces van verkoop van huurwoonwagens aan huurders of woningcorporaties duurt voort in 2012. Om tot een verdere normalisatie te komen, zullen in 2012 de handhavingstaken worden overgedragen aan de staande handhavingsorganisatie.

Bouw-, woning en welstandstoezicht

Bij het toezicht werken we waar mogelijk integraal of in samenwerkingsverbanden om zo efficiënt mogelijk te werken. Onrechtmatig gebruik van bouwwerken wordt aangepakt met integrale handhaving door de Haagse Pandbrigade in de meest kwetsbare gebieden van Den Haag: Regentes/Valkenbos, Rustenburg/Oostbroek, Laak, Stationsbuurt/Rivierenbuurt, Transvaal, Schilderswijk en vanaf 2011 Den Haag Zuid West. De beheersfase beslaat een woningbestand van ruim 60.000 woningen waar de handhavingsresultaten van de afgelopen jaren geborgd worden. Hiervoor is 0,5 miljoen beschikbaar gesteld in het coalitieakkoord. In Den Haag Zuidwest gaat het om ruim 30.000 te onderzoeken woningen. Deze woningen worden administratief onderzocht en zo nodig wordt een fysiek onderzoek in de woning ingesteld. Hiervoor is 1,8 miljoen beschikbaar. De werkvoorraad van de Haagse Pandbrigade betreft in 2012 ruim 90.000 woningen. Deze kunnen niet allemaal fysiek gecontroleerd worden. Daarom zet de Haagse Pandbrigade in 2012 in op "slim handhaven". Door het gebruik van meerdere handhavingsindicatoren wordt de trefkans op overtredingen sterk vergroot. Zo kan met minder controles hetzelfde resultaat worden behaald als voorgaande jaren. Panden worden gecontroleerd op het gebruik van de woning (illegale bewoning of overbewoning), ernstige onderhoudsgebreken, brandveiligheid, inschrijvingen in de gemeentelijke basisadministratie personen, naleving op horeca- en milieuwetgeving en onrechtmatig gebruik van sociale voorzieningen. Bij overtredingen kunnen we een bestuurlijke boete opleggen. De grootschalige gebiedsgerichte handhavingsprojecten worden de komende jaren afgerond. Er is wel blijvende aandacht voor ernstig achterstallig onderhoud in de vorm van het Rotte Kiezen en Brandpandenproject. Daarnaast is handhaving op onderhoud in enkele kleinere gebieden nog nodig. Het toezicht buiten de kwetsbare gebieden vindt plaats via meldingen van het Meld- en steunpunt Woonoverlast en eigen opsporing,

Uit het Uitvoeringsprogramma onderhoud en kwaliteitsverbetering particuliere woningvoorraad 2010-2014 blijkt dat het gemiddelde onderhoudsniveau van particuliere woningen in Den Haag redelijk tot goed is. Dit resultaat is gehaald door jarenlange inspanning op stadsvernieuwing, subsidieverstrekingen voor woningonderhoud en handhaving. De gemeente wil de bereikte kwaliteit de komende jaren behouden. De oprichting van de VvE-balie voor Verenigingen van Eigenaren is hier een gevolg van.

Ongediertebestrijding

De bestrijdingsacties van kakkerlakken, papier- oven- en zilvervisjes hebben de verspreiding van ongedierte beheersbaar gehouden. De komende jaren wordt, net als in de afgelopen jaren, projectmatig gewerkt. Dit betekent dat de bestrijding wordt gestart na meerdere klachten uit één woonblok. Het hele woonblok wordt onderzocht en ongedierte wordt er bestreden. Deze werkwijze voorkomt verdere verspreiding.

Graffiti bestrijding

Bij de aanpak van plak- en kladvandalisme is sprake van een vijfsporenbeleid. Deze vijf sporen zijn de graffiti schoonmaakregeling, daderaanpak, voorlichting, gezamenlijke aanpak met groteigenaren en legale graffiti locaties. Voor 2012 streven we naar een substantiële toename van het aantal deelnemers aan de schoonmaakregeling en van het aantal schoongemaakte locaties.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	37.039	32.215	34.368	32.993	32.993
Goedgekeurde mutaties	5.551	1.270	1.270	270	270
Subtotaal	42.590	33.485	35.638	33.263	33.263
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	8.261	6.497	585	957	8.152
Totaal lasten	50.851	39.981	36.223	34.220	41.415

BATEN (incl. ontrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	14.587	11.853	11.853	11.228	11.228
Goedgekeurde mutaties	4.229	1.000	1.000	0	0
Subtotaal	18.816	12.853	12.853	11.228	11.228
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	7.346	7.310	625	1.000	14.695
Totaal baten	26.161	20.163	13.478	12.228	25.923

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingsen	Eindsaldo
BR Aanpak zwerfvuil en graffiti (BSD) 3880	3068	151	-	-	151
BR Plak- en kladvandalisme 3904	3072	51	-	-	51
BR Kredietcrisis (050.0.02)	6373	3.500	-	2.250	1.250
BR VHV DHZW (programma 18)	6389	-	955	955	-
Res. Handhaving en ongediertebestrijding	3384	1.975	-	1.975	-
Reserve Ruimtelijke Ordening	6317	9.598	4.075	3.730	9.943
Eindtotaal		15.275	5.030	8.910	11.394

2.19 Programma Ruimtelijke ordening en Gebiedsontwikkeling

Coördinerend portefeuillehouders: Marnix Norder, Marjolein de Jong, Peter Smit

Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)						
Ruimtelijke ordening en Gebiedsontwikkeling	Een duurzame groei en vitalisering van de stad	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>241.083</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>198.569</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>42.514 N</td></tr> </table>	Lasten	241.083	Baten	198.569	Saldo	42.514 N
Lasten	241.083							
Baten	198.569							
Saldo	42.514 N							
Stadsvernieuwing	<ul style="list-style-type: none"> - Locaties voor bijzondere voorzieningen - Projectontwikkeling - Herstructurering bedrijventerreinen 	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>127.348</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>97.763</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>29.584 N</td></tr> </table>	Lasten	127.348	Baten	97.763	Saldo	29.584 N
Lasten	127.348							
Baten	97.763							
Saldo	29.584 N							
Bouwgrondexploitaties	<ul style="list-style-type: none"> - Uitwerken masterplannen - Op peil brengen kustverdediging - Ontwikkelen van aantrekkelijk wonen, werken, recreëren en bereikbaarheid - Bouwgrondexploitaties 	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>62.549</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>44.956</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>17.593 N</td></tr> </table>	Lasten	62.549	Baten	44.956	Saldo	17.593 N
Lasten	62.549							
Baten	44.956							
Saldo	17.593 N							
Bestemmingsplannen	<ul style="list-style-type: none"> - Bestemmingsplannen en beheersverordeningen niet behorend bij bouwgrondexploitatie - Toetsen bouwprojecten aan regelgeving - Herstructureren woonmilieus 	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>4.610</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>4.610 N</td></tr> </table>	Lasten	4.610	Baten	0	Saldo	4.610 N
Lasten	4.610							
Baten	0							
Saldo	4.610 N							
Omgevingsvergunningen	Lasten en inkomsten uit leges bouwvergunningen	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>18.861</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>18.277</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>584 N</td></tr> </table>	Lasten	18.861	Baten	18.277	Saldo	584 N
Lasten	18.861							
Baten	18.277							
Saldo	584 N							
Erfpacht	Beheer 55.000 rechten van erfpacht incl. verkoop bloot eigendom	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>8.885</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>20.781</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>11.896 V</td></tr> </table>	Lasten	8.885	Baten	20.781	Saldo	11.896 V
Lasten	8.885							
Baten	20.781							
Saldo	11.896 V							
Vastgoedbeheer	Beheer van vastgoed woonpanden en bedrijfspanden voor ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>13.051</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>13.501</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>450 V</td></tr> </table>	Lasten	13.051	Baten	13.501	Saldo	450 V
Lasten	13.051							
Baten	13.501							
Saldo	450 V							
Precariobelasting (DSO)	Inkomsten uit de heffing van precario-belasting en inspectie op het houden van voorwerpen onder, op of boven voor de openbare dienst bestemde gemeentegrond	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>630</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>815</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>185 V</td></tr> </table>	Lasten	630	Baten	815	Saldo	185 V
Lasten	630							
Baten	815							
Saldo	185 V							
Kernregistraties (DSO)	<ul style="list-style-type: none"> - Wettelijk verplichte, geogereleerde basis- en kernregistraties - Landmeten- en vastgoedinformatie 	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>5.150</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>2.476</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>2.674 N</td></tr> </table>	Lasten	5.150	Baten	2.476	Saldo	2.674 N
Lasten	5.150							
Baten	2.476							
Saldo	2.674 N							

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

De uitgangspunten van het programma Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling zijn een duurzame groei en een vitalisering van de stad Den Haag. Door de economische recessie is de markt veranderd en moet de gemeente prioriteiten stellen. Haalbaarheid en economisch profiel zijn dan belangrijk. Belangrijke kernpunten hierbij zijn:

- Integrale gebiedsontwikkeling in en aan de stad;
- Het ontwikkelen van aantrekkelijk wonen, werken, recreëren en bereikbaarheid;

- Het richten op de totstandkoming van de juiste ruimtelijke context in de regio Haaglanden, in de Zuidvleugel en in de Randstad, waarbij de Structuurvisie Den Haag 2020 centraal staat.

Topindicator	Nulmeting 2008	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Aantal vestigers in en vertrekkers uit Den Haag							
- aantal vestigers uit het binnenland	18.259	19.008	17.806	17.491	17.173	17.352	17.807
- aantal vestigers uit het buitenland	16.593	15.710	17.442	17.402	17.011	16.608	16.414
- aantal vertrekkers naar het binnenland	17.947	18.028	21.855	22.294	22.623	22.323	21.710
- aantal vertrekkers naar het buitenland	12.619	12.605	12.938	12.985	12.984	12.946	12.924

Bron realisatie: GBA, bron prognose: Bevolkingsprognose 2010-2030

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Door de vastgoedcrisis is de manier van stadsontwikkeling veranderd. De gemeente zet zich om andere spelers te verleiden om het initiatief van de gemeente in stedelijke ontwikkelingen over te nemen. Op verschillende locaties in de stad wordt in 2012 gestart met (collectief) particulier opdrachtgeverschap. Leegstaande kantoren en braakliggende terreinen worden gebruikt om de kwaliteit van de leefomgeving bij leegstand in tact te houden en een katalysator te vormen voor stagnerende ontwikkelprojecten.

Stadsvernieuwing en stedelijke ontwikkeling

Op veel plaatsen in de stad wordt gewerkt aan de ontwikkeling van de stad. De belangrijkste ontwikkelingen die we voorzien in 2012 zijn;

- Masterplan Knoop Moerwijk. In 2012 worden voorbereidingen getroffen om samen met Prorail te investeren in de leefbaarheid op en om station Moerwijk;
- Scheveningen. In 2012 verwachten wij nieuwe hotelinitiatieven in Bad en woningbouwprogramma's rond de Haven;
- Den Haag Nieuw Centraal. De verbouwing van de stationshal is in 2011 gestart, dit zal in 2012 worden voortgezet. De opening van de nieuwe stationshal is voorzien in 2014;
- Binckhorst. De nadruk van de gemeentelijke inspanningen ligt op actief beheer: het steunen van particuliere initiatieven en het actief benutten van het gemeentelijke vastgoed en openbare ruimte. De aanleg van de Rotterdamsebaan is een belangrijke voorwaarde voor de bereikbaarheid van Den Haag en zal een vliegwiel effect hebben op de ontwikkeling van de Binckhorst.
- Den Haag Zuidwest. De gemeente steunt verschillende particuliere initiatieven, zoals de nieuwbouw van het Sophia Revalidatiecentrum en de nieuwbouw van 36 appartementen en een kinderdagverblijf aan de Nieuwlandstraat. Daarnaast werken we met de Krachtwijkenaanpak drie businesscases uit in dit gebied, te weten Sportcampus Zuiderpark, gebiedsontwikkeling Haveltestraat, en de voorzieningzone Leyweg inclusief de ontwikkeling van het gebied rondom het Haga Ziekenhuis. Voor deze ontwikkeling stelt het college in deze begroting incidenteel 13,7 miljoen beschikbaar.
- Vroondaal. De oorspronkelijke plannen voor Vroondaal moeten worden aangepast door de veranderde woningmarkt. Naast de woningen in het hogere prijsklassesegment, worden ook woningen in een lagere prijsklasse ontwikkeld. In 2012 zal deze aanpassing uitgewerkt worden.
- Mariahoeve. We werken de komende jaren aan de woningbouwprojecten Isabellaland, Finnenburg/Margarethaland, de Schenkzone en het Kleine Loo;
- Den Haag Centraal/Nieuw Centrum. In dit gebied pakken we het gebied bij station Hollands Spoor aan. We starten met de herontwikkeling van het station HS. De openbare ruimte voor het station wordt heringericht, de bouw op het talud HS wordt gestart. Voor het Rode Dorp, het Van Limburg Stirumhuis en het Kleine belastingkantoor worden bouwaanvragen ingediend. De mogelijkheden van sluiting van de Doubletstraat gaan we nader onderzoeken. Ten slotte gaan we de Beatrixlaan verlevendigen. Dit is medio 2011 gestart en zal in 2012-2013 worden afgerond.
- In het IpSO 2010 is besloten de gebiedsontwikkeling Kijkduin niet voor 2014 op te pakken. Marktinitiatieven worden gefaciliteerd. De ambities uit het Masterplan blijven overeind. Zodra er een marktinitiatief is zal het initiatief van een nieuw planologisch kader moeten worden voorzien, aangevuld met een Besluit-mer. Deze strategie zal in 2012 worden voortgezet.

- In de Internationale Zone wordt de openbare ruimte van het World Forum heringericht. De bouw van het Internationaal Strafhof en het officiershotel op de Frederikkazerne starten in 2012. De integrale visie voor de internationale zone wordt in 2012 afgerond;
- In de Haagse Binnenstad is in 2012 de Nieuwe Haagse Passage in aanbouw. Tevens wordt naar verwachting in 2012 gestart worden met de nieuwbouwplannen voor de hoek Spui/Kalvermarkt, voor het complex La Ciguena en de renovatie van het Sijthoff City Complex. Totaal wordt 31.000 m² winkeloppervlakte toegevoegd aan het winkelareaal in de Grote Marktstraat. Het bestemmingsplan voor de nieuwbouw Hoge Raad aan het Korte Voorhout zal worden vastgesteld

Bouwgrondexploitaties

De rol van de gemeente bij de ontwikkeling van bouwgrond is door de vastgoedcrisis veranderd. In veel gebieden voert de gemeente geen actief grondbeleid meer en wordt de markt verleid het voortouw te nemen. De vraag naar woningen, kantoren en bedrijventerreinen is fors afgenomen. Hierdoor is het college genooddakt in het Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling (IpSO) plankaders van lopende grondexploitaties te herzien. Het college stelt in deze begroting incidenteel een bedrag van €15,6 mln. hiervoor beschikbaar. Toch heeft de gemeente ook nog een aantal lopende en geplande bouwgrondexploitaties. De belangrijkste ontwikkelingen voor 2012 zijn;

- Laak. In Laakhaven West zal de gemeente minimaal de komende 4 jaar geen grote investeringen doen waar geen directe inkomsten tegenover staan. Wel worden waar mogelijk particuliere initiatieven ondersteund. De ontwikkeling van Petroleumhaven gaat wel door. De kavels zijn nagenoeg bouwrijp en kunnen op de markt gezet worden hiervoor zal in samenhang met Laakhaven West een bestemmingsplan worden opgesteld;
- Den Haag Zuid. In dit gebied zal in 2012 worden gestart met de bouw van Ockenburg, met Regentesse Zuid en met het project Mient. Ook start Escamplaan fase 2, waarbij minder woningen en meer openbare ruimte wordt gecreëerd. In Vredenburg zal in 2012 de ontwikkeling van het gebied Gaarden Noord Oost worden afgerond. Voorts is de gemeente in overleg met de eigenaar van het winkelcentrum Ambachtskaai om een goede programmatische invulling te vinden voor de nog resterende bouwkaai en de 12 winkelunits;
- Transvaal Lijn 11 zone. In 2012 start Staedion met de bouw van ca. 200 nieuwbouwwoningen in Transvaal. Ook zal Staedion in Transvaal de komende jaren een substantiële hoeveelheid openbare ruimte opnieuw inrichten. Deze afspraken maken deel uit van de Samenwerkingsovereenkomst met Staedion;
- Scheveningen. De ontwikkeling van het Noordelijk Havenhoofd en het Norfolkterrein is een nieuwe fase ingegaan met het opstellen van het stedenbouwkundig plan en het bepalen van de fasering waarin het gebied gerealiseerd gaat worden. In 2012 zal het stedenbouwkundig plan verder worden uitgewerkt en zullen naast de al bekende partijen (ASR en Vestia) nieuwe participanten worden aangetrokken. Met de visserijsector zal het overleg worden voortgezet om te komen tot een gezamenlijke aanpak voor de verbetering van het bedrijventerrein en het uitwerken en realiseren van de afspraken uit het Vispact uit 2010/2011. Verder gaat de bouw van de locatie Gevers Deynootweg 59 in 2012 van start;
- Den Haag Nieuw Centraal. In april 2012 wordt het nieuwe New Babylon-complex opgeleverd. De bouw van het Anna van Buerencomplex voor huisvesting van de Leidse Universiteit is in volle gang en wordt in 2013 afgerond, waarna ook de definitieve inrichting van de openbare ruimte zal plaatsvinden;
- Binnenstad. De grondexploitatie van het Wijnhavenkwartier staat op dit moment onder druk omdat de ontwikkelaar zich in deze tijden van crisis heeft teruggetrokken. Op dit moment worden andere scenario's onderzocht. De grondexploitatie Nieuwe Schoolstraat zal eind dit jaar worden herzien. De grondexploitatie Spuimarkt zal dit jaar of uiterlijk begin 2012 worden afgesloten. De grondexploitatie Internationaal Dans- en muziekcentrum zal medio 2012 worden vastgesteld.

Bestemmingsplannen

De Wet ruimtelijke ordening (Wro) verplicht gemeenten om voor het gehele grondgebied van de gemeente een bestemmingsplan vast te stellen. Bestemmingsplannen mogen niet ouder zijn dan tien jaar. Om alle oude bestemmingsplannen te actualiseren heeft Den Haag de "Nota bestemmingsplannen, in relatie tot het actualiseringsprogramma en tot de structuurvisie Den Haag 2020" opgesteld. Per gebied, afhankelijk van de te verwachten ruimtelijke ontwikkelingen in dat

gebied, wordt gekeken of er in het kader van de actualisering een beheersverordening dan wel een bestemmingsplan wordt opgesteld. Daarnaast stellen we bestemmingsplannen op om nieuwe ontwikkelingen in de stad mogelijk te maken. Een deel daarvan is weer gebaseerd op een uitwerking van de masterplannen (door de gemeenteraad vastgesteld als structuurvisies). In 2012 worden twaalf bestemmingsplannen en vier beheersverordeningen vastgesteld.

De Wro biedt betrokkenen de mogelijkheid om in bepaalde gevallen bij de gemeente een verzoek om planschade in te dienen. Naar verwachting zullen in 2012 twaalf verzoeken om planschade worden ingediend.

Omgevingsvergunningen

Het komende jaar wordt veel aandacht gegeven aan procesoptimalisatie en digitaliseren. Eén van de ontwikkelingen is het versnellen en het verbeteren van de procedure voor het afgeven van de omgevingsvergunning door het lean&mean principe steeds verder door te voeren. De procedure voor een versnelde behandeling van de omgevingsvergunning voor kleine bouwinitiatieven wordt versneld. Hierbij worden de ervaringen van de dag van de (ver)bouw” op 14 maart 2011 meegenomen. De gemeente wil het niveau van dienstverlening verhogen met als uitgangspunt het gemak en duidelijkheid voor alle burgers. De kosten die de gemeente maakt voor het verstrekken van omgevingsvergunningen worden gedekt uit bouwleges. Door het uitblijven van grote bouwplannen is in 2010 een tekort ontstaan van 7,5 miljoen euro op de voorziening bouwleges. Door verdere bezuinigingen op de apparaatskosten, een meerjarige tariefsverhoging en een eenmalige bijdrage (7,5 mln.) uit de incidentele ruimte uit 2011 zal de voorziening in 2014 weer structureel positief zijn.

Vastgoedbeheer

De gemeente heeft vastgoed in bezit om stedelijke vernieuwing mogelijk te maken. Objecten worden verworven als onderdeel van planontwikkeling of als gevolg van actieve grondpolitiek in bepaalde gebieden. De wijze waarop dit vastgoed wordt beheerd is sterk afhankelijk van het moment waarop de planontwikkeling start. Voor ieder pand wordt een invulling gezocht die het beste aansluit bij de bestemming, het onderhoudsniveau en de toekomstvisie van een gebied. Voortdurend worden de mogelijkheden bezien om het exploitatieresultaat te verbeteren.

Precariobelasting

Voor het hebben van voorwerpen onder, op of boven voor de openbare dienst bestemde gemeentegrond moet precario betaald worden. Het gaat dan bijvoorbeeld om steigers, containers, hekken en reclameborden. Elk jaar worden (reclame)objecten boven of op gemeentegrond gecontroleerd. Niet legaal geplaatste reclame wordt vervolgens aangepakt (verwijdering of legalisatie). In 2012 gaan we op de huidige wijze door met het uitvoeren van deze taak.

Erfpacht

De gemeente Den Haag heeft 55.000 rechten van erfpacht (20% van het Haagse grondgebied), die door het Erfpachtbedrijf in juridische, financiële en commerciële zin worden beheerd. Naast de canonning van ca. 27.000 rechten, betreffen de activiteiten het heruitgeven van expirerende rechten en afkoop van de canonverplichtingen. Zoals ook is opgenomen in het coalitieakkoord stimuleert de gemeente het omzetten van recht van erfpacht omzetten in vol eigendom. De tarieven hiervoor zijn gehalveerd, en in 2012 verwachten we veel omzettingen.

Kernregistraties

In 2012 gaan we door met het vullen, beheren, ontsluiten en ontwikkelen van wettelijk verplichte, geogereleerde basis- en kernregistraties ter ondersteuning van de ontwikkeling en beheer van de stad. Daarnaast zal de Basisregistratie Topografie worden afgerond. We starten met de invoering met de basisregistratie grootschalige topografie. Ook wordt gewerkt aan geo-initiatieven zoals WebGIS en Geo-accountmanagement en aan de inzet van nieuwe mogelijkheden van 3D-topografie (de Digitale Stadsmaquette).

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	334.944	315.224	308.111	273.783	273.783
Goedgekeurde mutaties	-30.545	-3.616	-3.771	-2.248	-2.248
Subtotaal	304.399	311.608	304.340	271.535	271.535
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	40.300	5.100	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	22.529	-75.625	-48.190	-106.997	-130.718
Totaal lasten	367.229	241.083	256.150	164.539	140.817

BATEN (incl. onttrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	298.469	295.341	291.844	264.525	264.525
Goedgekeurde mutaties	-37.918	-1.000	-1.000	0	0
Subtotaal	260.551	294.341	290.844	264.525	264.525
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	30.784	-95.772	-49.218	-107.882	-111.312
Totaal baten	291.335	198.569	241.626	156.643	153.213

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
BR Beroep en bezwaar	6306	3.772	-	2.100	1.672
BR Campus Den Haag	6358	2.262	-	760	1.502
BR Haga	6391	13.700	-	13.700	-
BR Internationale Zone	6376	595	-	495	100
BR ISV 3	6387	22.761	20.038	20.000	22.799
BR Krachtwijken DSO (050.0.03)	6384	92	-	92	-
BR Plankaderwijzigingen Grondexploitaties	6392	18.870	-	-	18.870
BR Strategische locatieontwikkeling	6371	409	-	409	-
BR. The Hague World Form	6328	11.068	-	4.352	6.716
Dienstcompensatiereserve	3010	6.824	-	-	6.824
Res anticip wzh mpg	3428	14.075	-	-	14.075
Res binnenstad	3409	1.182	-	1.182	-
Res grondbedrijf gb	3020	51.386	2.804	-	54.190
Res isv	3351	40.458	-	10.458	30.000
Res sa binckhorst	3419	8.943	-	2.388	6.555
Res schev haven	3417	3.345	-	2.265	1.080
Res sv	3350	1.297	-	700	597
Res vasts program	3418	1.360	-	-	1.360
res vhw dhzw	3352	10.104	-	4.000	6.104
Res. Vastgoedexploitatie	6315	15.106	-	1.003	14.103
Reserve DSO centraal station	6338	3.582	-	3.582	-
Reserve Strategische aankopen Structuurvisie	6316	10.182	-	1.937	8.245
Reserve Universiteit Leiden	6390	6.046	-	2.000	4.046
Eindtotaal		233.769	22.842	71.422	185.190

2.20 Programma Milieu en Duurzaamheid

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Milieu & Duurzaamheid		Het verbeteren van de kwaliteit van de leefomgeving waarbij het streven naar een duurzame stad centraal staat	Lasten 35.896 Baten 14.248 Saldo 21.648 N
Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2012 (x €1.000)	
Bijdragen aan klimaatdoelen en duurzame energie	Een duurzame, klimaatneutrale stad in 2040; een betrouwbare, duurzame en betaalbare energievoorziening.	Lasten 4.918 Baten 0 Saldo 4.918 N	
Milieueducatie (exclusief stadsboerderij)	Vergroten kennis en geven van handelingsperspectief over natuur- en milieuthema's.	Lasten 4.413 Baten 346 Saldo 4.067 N	
Milieubeleid en milieubeheer	Duurzaam verbeteren van de kwaliteit van de woon- en werk- en leefomgeving.	Lasten 17.616 Baten 13.552 Saldo 4.064 N	
Bestrijding geluidshinder	Terugdringen en tegengaan van structurele geluidsoverlast door bedrijven en verkeer.	Lasten 996 Baten 0 Saldo 996 N	
Milieuvergunningen	Beschermen van het (leef)milieu tegen de effecten van het bedrijfsleven.	Lasten 3.677 Baten 350 Saldo 3.327 N	
Bodembescherming en bodemsanering	Saneren of beheersen van alle bodemverontreiniging met risico's.	Lasten 4.276 Baten 0 Saldo 4.276 N	

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Om te zorgen dat Den Haag niet alleen klaar is voor de toekomst, maar ook toekomstbestendig is, staat duurzaamheid hoog in het vaandel. In verband hiermee is er komend jaar eenmalig 9 miljoen euro beschikbaar en vanaf 2012 jaarlijks 1 miljoen euro. Dit is om initiatieven uit de stad op dit gebied uit te voeren en het energieverbruik terug te dringen, bijvoorbeeld door plaatsing van windmolens en subsidie op zonnepanelen te geven.

De doelstelling van het programma Milieu en Duurzaamheid is het verbeteren van de kwaliteit van de leefomgeving, waarbij het streven naar een duurzame stad centraal staat. Duurzame ontwikkelingen in de stad zorgen voor een beter en schoner milieu voor de inwoners en passen op wereldwijd niveau in de ontwikkeling van duurzame, klimaatneutrale steden. De kadernota "Op weg naar een Duurzaam Den Haag" is het beleidskader voor duurzame ontwikkeling van de stad. Belangrijke kernpunten hierbij zijn:

- Duurzaamheid moet als uitgangspunt gehanteerd (gaan) worden bij alle gemeentelijke werkzaamheden;
- De ambitie is om in 2040 een klimaatneutrale stad te zijn en een betrouwbare, duurzame en betaalbare energievoorziening te hebben;
- Op het gebied van natuur, milieu en duurzaamheid maakt de gemeente jaarlijks tienduizenden Haagse jongeren meer bewust van hun (duurzaam) gedrag en zijn ze in staat daarnaar te handelen.

Topindicator	Nulmeting 2007	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
CO2-reductie (%)	0%	-46%	4%	5%	6%	7%	8%
Uitstoot CO2 in kton	2.203	3.226	2.115	2.093	2.071	2.049	2.027

Bron 2007: Carbase/Carmon, bron 2010: DHV CO2-scanner

In het najaar zal aan de gemeenteraad een voorstel worden gedaan voor de beleidsmatige invulling van de bezuinigingen.

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Bijdragen aan klimaatdoelen en duurzame energie

De ambitie is om in 2040 een klimaatneutrale stad te zijn en een betrouwbare, duurzame en betaalbare energievoorziening te hebben. In 2011 zijn het Klimaatplan en de Energievisie vastgesteld. Het Klimaatplan beschrijft de doelen en de strategie voor de lange termijn (2040 - klimaatneutraal), middellange termijn (2020 - 30% CO2-reductie) en korte termijn (2012). De Energievisie schetst de gewenste energiehuishouding die bij een betrouwbare, duurzame en betaalbare energievoorziening past en wat de gemeente kan doen om deze gewenste energiehuishouding te bereiken.

In het klimaatplan is een actieprogramma opgenomen met negentien concrete acties die in 2012 uitgevoerd worden, waaronder:

- voortzetten bestaande subsidie dak- en vloerisolatie,
  - stimuleren van glasisolatie (HR++glas),
  - activeren en ondersteunen van burgers en bedrijven bij het treffen van duurzame maatregelen (energiecoaches),
  - realiseren van een innovatief duurzaamheidscentrum,
  - stimuleren van innovatieve ideeën in Den Haag,
  - uitvoeren van een stimuleringsregeling voor zonne-energie,
  - plaatsen van zonnecollectoren op gemeentelijke daken,
  - uitbreiden van warmtedistributie,
  - opstellen van een verkenning Haags Duurzaam Energiebedrijf,
  - deelname aan “Kennis voor Klimaat”,
  - stimuleren van groene daken en gevels,
  - en evenementen gericht op gedragsverandering, onder andere organiseren van een energiebeurs.
- Een deel van deze acties wordt samen met of door partijen in de stad zelf uitgevoerd.

Als voorbeeld voor een klimaatneutrale stad is de gemeentelijke organisatie sinds 2010 klimaatneutraal. Ook in 2012 zal de resterende CO2-emissie gecompenseerd worden in het Klimaatfonds Den Haag.

Milieueducatie (exclusief stadsboerderij)

Op het gebied van natuur, milieu en duurzaamheid biedt de gemeente lessen, projecten en natuurwerkweken aan de scholen in de stad aan (primair en voortgezet onderwijs). In totaal worden jaarlijks hiermee tienduizenden Haagse jongeren zich meer bewust van hun (duurzaam) gedrag en zijn ze in staat daarnaar te handelen.

Ook voert de gemeente buitenschoolse milieueducatieprojecten uit. In 2012 zullen de projecten zich vooral richten op participatie van de stad op het gebied van duurzaamheid. Zowel richting bewoners (bijvoorbeeld het besparen van energie of het aanschaffen van zonnepanelen) als ondernemers (bijeenkomsten in de vorm van ondernemerskringen).

Milieubeleid en milieubeheer

In 2012 wordt verder uitvoering gegeven aan het beleid voor externe veiligheid. Er wordt onder andere aandacht besteed aan een betere verwerking van externe veiligheidsadviezen in ruimtelijke

ontwikkelingsplannen. Daarnaast gaat de gemeente in 2012 met andere gemeenten in Haaglanden gezamenlijke risicoanalyses uitvoeren. Concrete knelpunten zullen worden aangepakt.

Het gemeentelijke beleid om de luchtkwaliteit te verbeteren staat beschreven in het Actieplan luchtkwaliteit. Maatregelen uit het actieplan zullen in 2012 worden opgestart of doorgezet. Zo zal het gemeentelijke wagenpark gefaseerd overgaan op duurzamere voertuigen die rijden op aardgas. De milieuzone blijft van kracht. De aanpassing van de Neherkade zal in 2012 worden voorbereid

Bestrijding geluidshinder

Het beleid van Den Haag voor terugdringen van geluidhinder door verkeer is vastgelegd in het Actieplan Omgevingslawaaï 2008-2013. Geluid wordt bij de bron aangepakt, zoals met stille wegdekken en door het stimuleren van stille voertuigen en banden. De belangrijkste concrete knelpunten wordt zoveel mogelijk aangepakt met andere projecten zoals het Verkeerscirculatieplan of ander gepland wegonderhoud. 100 woningen van de saneringslijst (A-lijst) worden gesaneerd in 2012. In 2013 moet er, conform de Europese richtlijnen, een nieuw actieplan worden opgesteld. Ter voorbereiding hierop worden in 2012 de geluidskarten geactualiseerd. De geluidskarten zullen een bijgesteld beeld geven van de geluidsknelpunten in de stad.

Milieuvergunningen en –toezicht

De gemeente verleent vergunningen voor een aantal wetten (Wabo/milieu, Bodembescherming en Geluidhinder). Daarnaast houdt de gemeente toezicht op naleving van de wet. Daaronder valt ook het behandelen van meldingen die gaan over milieuoverlast veroorzaakt door bedrijven.

Jaarlijks worden circa 1.400 milieucontroles uitgevoerd. Deze zijn gericht op een breed scala van onderwerpen, zoals Krachtwijken, bedrijventerreinen, vuurwerkbedrijven, horecageluid Scheveningen, ketenhandhaving grondstromen en energiebesparing. De tevredenheid van burgers over de afhandeling van meldingen van overlast veroorzaakt door bedrijven wordt gemeten met een enquêteformulier. Het doel is dat de tevredenheid blijft stijgen. Met de monitoring van het aantal overlastmeldingen op jaarbasis wordt gevolgd in hoeverre burgers hinder ondervinden van de bedrijfsactiviteiten in de stad.

Bodembescherming en bodemsanering

Het Haagse bodembeleid is mede gebaseerd op afspraken die gemaakt zijn tussen het Rijk, provincie, gemeenten en waterschappen over de aanpak van bodemverontreiniging. In 2015 zijn alle bodemverontreinigingen met risico's gesaneerd dan wel beheerst. Op termijn wordt het bodemsaneringsbeleid omgevormd tot een beleid voor bodembeheer en duurzame inrichting van de ondergrond. In 2012 worden op basis van het bodemprogramma locaties onderzocht en zo nodig gesaneerd.

Vorming Omgevingsdienst Haaglanden

Binnen het Stadsgewest Haaglanden wordt gewerkt aan de vorming van een Regionale Uitvoeringsdienst Haaglanden (RUD Haaglanden). Tegenwoordig wordt dit de omgevingsdienst Haaglanden genoemd (ODH). In de Omgevingsdienst worden alle gemeentelijke en provinciale taken op het gebied van de milieuvergunningverlening en -handhaving ondergebracht. Het loket voor vergunningaanvragen blijft bij de gemeenten. Er ligt een bestuurlijke intentieovereenkomst tussen de gemeenten in Haaglanden en de provincie Zuid-Holland. In 2011 zijn een gemeenschappelijke regeling en een bedrijfsplan opgesteld. De nieuwe Omgevingsdiensten moeten voor 2013 starten. Er komen ongeveer 25 Omgevingsdiensten in Nederland.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	24.671	23.587	24.562	22.438	22.438
Goedgekeurde mutaties	14	14	14	14	14
Subtotaal	24.685	23.601	24.576	22.452	22.452
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	2.027	11.769	-1.871	-122	-4.691
Amendement begroting 2012-2015		526			
Totaal lasten	26.712	35.896	22.705	22.330	17.761

BATEN (incl. onttrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	2.539	1.443	2.814	1.126	1.126
Goedgekeurde mutaties	0	0	0	0	0
Subtotaal	2.539	1.443	2.814	1.126	1.126
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	2.744	12.805	-361	899	-640
Totaal baten	5.283	14.248	2.453	2.025	486

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve Bodem	3274	124	-	-	124
Reserve luchtkwaliteit	3294	3.864	-	650	3.214
Reserve Omgevingsdienst Haaglanden	3246	350	-	350	-
Reserve SLOK	3283	274	-	55	219
Reserve Vulpunten voor aardgas en NaturalHy	3268	352	-	13	339
Eindtotaal		4.964	-	1.068	3.896

2.21 Programma Citymarketing en Internationale stad

Coördinerend portefeuillehouders: Marjolein de Jong, Jozias van Aartsen

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

De gemeente Den Haag heeft de afgelopen jaren haar naam als Internationale Stad van vrede en recht verder versterkt. Het in gang gezette investeringsprogramma Den Haag Internationale Stad levert daarbij de beoogde effecten (zie bijv. het Decisio-rapport). Verdere versterking van de economische effecten door:

- het trekken van meer bezoekers naar Den Haag
- aantrekken, behouden en versterken (van de structuur) van internationale organisaties en instellingen
- draagvlak en betrokkenheid van Hagenaars bij de verdere uitbouw van Den Haag als internationale stad van Vrede & Recht

Belangrijke speerpunten zijn Campus Den Haag van de Universiteit Leiden, The Hague Institute for Global Justice, het Institute for Global Justice, het WK Hockey 2014, Europese Cultuurhoofdstad 2018 en de Olympische Spelen 2028.

Het doel van een actief citymarketing beleid is het versterken van de aantrekkingskracht van de stad.

Kernpunten hierbij zijn:

- Het trekken van toeristische bezoekers, zakelijke bezoekers, congressen, en evenementen.
- Het bevorderen van de vestiging van nieuwe instellingen en versterken van bestaande organisaties door de combinatie van investeringen en citymarketing.

Topindicator	Nulmeting 2007	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Aantal toeristen:							
- hotelgasten uit het buitenland	315.000	293.300	280.000	300.000	300.000	315.000	315.000
- aantal hotelovernachtingen van buitenlandse gasten	633.600	570.000	600.000	620.000	640.000	650.000	650.000

Bron: CBS

Topindicator	Nulmeting 2007	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Aantal instellingen in het cluster vrede en recht	71	84	87	91	95	99	103

Bron: Jaarplan BIZ/International Desk 2007

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Citymarketing

In 2020 staat Den Haag internationaal bekend als: 's Werelds internationale hoofdkwartier op het gebied van Vrede en Recht en een dynamische stad met een vijfsterren kwaliteit van wonen, werken, studeren en recreëren. De stad nodigt uit, heet de wereld welkom, is internationaal, veelzijdig en inspirerend. De citymarketing speerpunten voor de komende jaren zijn:

1. Het merk Den Haag versterken en bewaken;
2. De betrokkenheid bij de stad van Hagenaars vergroten;
3. Organiseren van samenwerking in de stad.

Het uitgangspunt is het genereren van maximale economische spin-off waar elke Hagenaar van profiteert. Voor 2012 betekent dit dat in ieder geval wordt ingezet op maximale inzet van pers en PR, het Haags filmbeleid, The Hague Festivals, Den Haag Popstad met Music City The Hague en de VN Dag van de Vrede op 21 september.

Toerisme, evenementen en Binnenstad en creatieve sector

De gemeente richt zich in het toeristisch beleid op de basisinfrastructuur van de stad. Dit betekent dat we onder andere inzetten op de verbetering van de toeristische informatievoorziening bij de belangrijkste entrees van de stad (o.a. stations), in de stad en voor mobiele applicaties. In samenwerking met HTM wordt het toeristisch aanbod in en om de tram en bus beter zichtbaar gemaakt. Ten slotte wordt de aankleding van de stad verbeterd, vooral op de belangrijke verblijfsplekken en pleinen. Om ook overnachten in Den Haag aantrekkelijker te maken plegen we extra inzet op het aantrekken van bijzondere hotels, zoals design- boutique- en jongerenhotels.

In het evenementenbeleid richten we ons op de samenwerking tussen organisatoren, ondernemers en instellingen in de stad. De toegevoegde waarde van evenementen aan de economie en citymarketing van Den Haag staat hierbij voorop. Inhoudelijk zetten we in op duurzaamheid van evenementen, de vernieuwing of doorontwikkeling van bestaande evenementen en op het aantrekken van evenementen die nationaal of internationaal toonaangevend zijn, zoals een internationaal kampioenschap. De gemeente stimuleert organisatoren om met ideeën voor evenementen te komen voor het 100-jarig bestaan van het Vredespaleis in 2013 en om in 2018 Europese Culturele hoofdstad te worden.

Congressen zijn belangrijk voor Den Haag vanwege de hoge economische spin-off die dit oplevert, zoals hotelovernachtingen, bestedingen horeca/retail en de imagowerking. Via het stimuleringsverband internationale congressen wordt samen met Den Haag Marketing/Convention Bureau, de congresaanbieders en de hoteliers een breed stimuleringsprogramma in de markt gezet. Het gaat onder andere om een actief relatienetwerk, internationale acquisiteurs, gerichte marketing in de zakelijke markt en gastvrijheid van hoog niveau.

De gemeente heeft met de Kamer van Koophandel en de Stichting Marketing Haagse Binnenstad het Uitvoeringsconvenant 2011-2014 afgesloten. Hierin geven we aan welke concrete acties er worden genomen om uitvoering te geven aan het Binnenstadsplan 2010-2020; Naar een complete Haagse binnenstad! De uitvoeringsactiviteiten zijn gericht op de realisatie van extra woningen, aanpak openbare ruimte, de Haagse Signatuur en consumentenmarketing, informatie en bewegwijzering, aanpak sfeergebieden, bereikbaarheid, winkeltop van Nederland, beheer, veiligheid en handhaving, cultuur en intensivering binnenstadsmanagement.

Het programma 'De Creatieve Stad' richt zich op het vergroten van de werkgelegenheid in de creatieve sector in Den Haag. De gemeente verstrekt stimuleringsubsidies aan startende ondernemers en

beurzen aan net afgestudeerde toptalenten. Ook (internationale) relatiemarketing neemt een belangrijke plaats in. Ondernemers uit de creatieve sector wordt gevraagd om als ambassadeur van de Creatieve Stad op te treden. Daarnaast ontwikkelt de gemeente creatieve bedrijfsverzamelgebouwen zoals de Caballero Fabriek en LabS55.

Internationale Stad

Uitvoeren tweede fase programma Internationale stad

De komende jaren gaan we de tweede fase van het programma Internationale Stad uitvoeren. We gaan daarbij inzetten op gastvrijheidsinvesteringen zoals het bevorderen van een aantal beeldbepalende evenementen (bijvoorbeeld het WK Hockey), doorgaan met Citymarketing, Haagse Brug en de Dag van de Vrede. Daarnaast gaan we ons richten op kennisinvesteringen zoals het begeleiden van de Pieken in de Delta-projecten en voorbereiden van de Europese thema's versterken internationale rechtsorde en veiligheid, zodat deze een prominente plaats krijgen. Hier liggen op termijn kansen voor een verdere versterking van de internationale kennisinfrastructuur in Den Haag. Daarom investeren (internationale) bedrijven en (kennis)instellingen mee, zoals bijvoorbeeld in het recentelijk geopende The Hague Institute for Global Justice. De gemeente blijft nauw betrokken bij de verdere uitvoering en ontwikkeling van dit Instituut.

Acquisitie en relatiebeheer

Om de dienstverlening aan de vele niet-gouvernementele organisaties (NGO's) in Den Haag te verbeteren hebben we twee NGO-verzamelgebouwen opgericht. De komende periode zullen zij meer ruimte krijgen. Daarnaast wordt de dienstverlening aan expats en in de internationale stad geïnteresseerde burgers bevorderd. Er is een one-stop-shop voor expats gerealiseerd. Het regelen van een verblijfsvergunning, de inschrijving in het bevolkingsregister en het verkrijgen van informatie over de stad Den Haag kan in één bezoek aan het stadhuis worden geregeld. Hierin zal de komende jaren samenwerking worden gezocht met de buurgemeenten.

Haagse Brug

Om de inwoners van de stad meer te betrekken bij de internationale organisaties, expats en niet-expats te verbinden en inwoners trots te laten zijn op hun internationale stad, wordt het Haagse Brugprogramma voortgezet. In het vervolg van de Haagse Brug zullen overal in de stad evenementen worden georganiseerd als bezoeken aan internationale organisaties, internationale lessen op scholen, wereldmarkten, sportevenementen en wandelingen door de vele mooie wijken. De opgebouwde netwerken in de diverse stadsdelen zullen betrokken worden bij de stadsbrede evenementen, daarnaast is ook ruimte gecreëerd voor initiatieven uit de stadsdelen. In 2011 is gestart met het thema Europa, in 2012 is het thema de Verenigde Naties, in 2013 Vrede en Recht en in 2014 Den Haag in de toekomst.

Uitvoeren Europese-agenda

De Haagse EU-agenda bevat zes prioriteiten. Hiervoor is Den Haag bestuurlijk en ambtelijk actief in diverse gremia, waaronder Eurocities, G4-Brussel en het Comité van de Regio's. Daarnaast zijn er nauwe banden met de Nederlandse permanente vertegenwoordiging in Brussel, (Haagse) Europarlementariërs en medewerkers van de Europese Commissie.

City Diplomacy

De stedenbanden zijn geheel afgebouwd. In de plaats daarvan onderzoeken we in 2012 bij welke relevante netwerken (landen, steden en kennisinstellingen) we aanhaken of welke we opzetten die aansluiten bij de profilering en verdieping van Den Haag als internationale stad van vrede en recht. Een voorbeeld hiervan is het UN cities netwerk. Tevens faciliteren wij thematische werkgroepen zoals bijvoorbeeld op het gebied van internationaal recht en ontwapening met vertegenwoordigers van internationale instellingen, NGO's en kennisinstellingen.

200 jaar koninkrijk en 100 jaar vredespaleis

2013 is het startpunt van twee belangrijke vieringen. Allereerst bestaat het Nederlands Koninkrijk dan 200 jaar. Daarnaast zal in de periode 28 augustus-21 september 2013 het 100-jarig bestaan van het Vredespaleis worden gevierd. Voor wat betreft de festiviteiten in het kader van het 200-jarig bestaan van ons Koninkrijk kunnen we, als gemeente Den Haag, vanuit historisch maar ook economische

perspectief uiteraard niet aan dit heugelijke feit voorbij gaan. Door Citymarketing wordt momenteel een plan uitgewerkt hoe deze viering vorm kan worden gegeven.

In de periode 28 augustus-21 september 2013 vierten we zoegezegd in Den Haag het 100-jarig bestaan van het Vredespaleis. Dit unieke jubileum geeft de stad de mogelijkheid zich te profileren als de internationale (hoofd)stad van Vrede & Recht; een thema dat we als gemeente al jaren verbinden aan onze stad. Het college heeft voor deze beide mijlpalen een bedrag van €1,3 miljoen vrijgemaakt zodat in 2012 met de voorbereidingen van beide vieringen kan worden gestart.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	15.691	13.565	12.982	12.663	12.663
Goedgekeurde mutaties	1.688	-560	-560	-560	-560
Subtotaal	17.379	13.005	12.422	12.103	12.103
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	-1.773	1.665	2.051	613	-1.709
Totaal lasten	15.606	14.670	14.473	12.716	10.394

BATEN (incl. onttrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	3.952	1.692	1.243	1.143	1.143
Goedgekeurde mutaties	2.240	0	0	0	0
Subtotaal	6.192	1.692	1.243	1.143	1.143
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	-734	-31	744	-553	-292
Totaal baten	5.458	1.661	1.987	590	851

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
BR Den Haag Internationale stad (BSD) 3865	3066	1	-	-	1
BR Europa Direct Centrum	6401	50	-	50	-
BR Institute of Global Justice	6400	990	-	700	290
BR Wervingsfonds 3273	3029	2.332	590	590	2.332
BR Citymarketing	6351	1.428	-	321	1.107
Eindtotaal		4.801	590	1.661	3.730

2.22 Programma Financiën

Coördinerend portefeuillehouder: Sander Dekker

Financiën	Huishoudboekje op orde	
		Lasten 206.047 Baten <u>1.199.761</u> Saldo 993.714 V
Programma onderdelen	Wat gaan we daar voor doen	Wat gaat dat kosten in 2011 (x €1.000)
Algemene uitkering gemeentefonds	Inkomsten van het Rijk die de gemeente vrij en naar eigen inzicht mag besteden	Lasten 0 Baten <u>831.271</u> Saldo 831.271 V
Geldleningen (lang en kort)	Financiering mogelijk maken tegen minimale kosten en risico's	Lasten 64.978 Baten <u>104.335</u> Saldo 39.357 V
Beleggingen en nutsbedrijven	Het bezit van aandelen in deelnemingen levert dividend op voor de gemeente	Lasten 3.436 Baten <u>18.729</u> Saldo 15.293 V
OZB (eigenaren en gebruikers)	Uitvoering van de wet en inning van OZB	Lasten 0 Baten <u>78.985</u> Saldo 78.985 V
Overige belastingen: honden, toeristen, precario, Wet WOZ, heffing en invordering en overig	Heffen van de belastingen	Lasten 10.484 Baten <u>22.097</u> Saldo 11.613 V
Onderlinge leveringen (GBD)	Heffen en invordering van diverse leges	Lasten 122.226 Baten <u>122.292</u> Saldo 66 V
Overige	Leveringen GAD, gemeentebreed onderzoek, baten en lasten algemene reserve en activafinanciering	Lasten 4.923 Baten <u>22.052</u> Saldo 17.129 V

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Dit college neemt financieel zijn verantwoordelijkheid en zorgt er voor dat inkomsten en uitgaven met elkaar in evenwicht worden gebracht. Ook nu de rijksoverheid minder geld stopt in het Gemeentefonds, de voornaamste bron van inkomsten van de stad. Het college wil desondanks het gemeentelijke huishoudboekje goed op orde houden. Zoals Den Haag dat gewoon is. Het maken van schulden past daar niet bij. De Hagenaars van nu, maar zeker ook die van later, moeten erop kunnen rekenen dat het gemeentebestuur goed op het geld blijft passen. Dat betekent dat er een deugdelijke, sluitende begroting ligt. En dat erop wordt toegezien dat er ook in de praktijk geen tekorten ontstaan, zonder dat daar besparende maatregelen tegenover staan.

Evenmin wil het college de rekening bij de Haagse inwoners en bedrijven neerleggen. Den Haag heeft de laagste woonlasten van de regio Haaglanden. Ook vergeleken met andere middelgrote steden scoort de stad goed op dit punt. Een laag niveau van woonlasten is één van de sterke troeven van Den Haag, dat daar tegenover immers zoveel woongenot te bieden heeft. Daarom heeft het college besloten de terugval in inkomsten van het Rijk niet te compenseren met een verhoging van de belastingen en heffingen. In de afgelopen jaren verminderde de OZB al. In 2012 vermindert de OZB met nog eens 4

procent. Daarmee betalen burgers gemiddeld 10 procent minder aan OZB dan in 2009. Den Haag is van de grote steden de kampioen lage woonlasten. Startende ondernemers (voor drie jaar) en sportaccommodaties worden helemaal vrijgesteld van OZB. De rioolrechten blijven gelijk en afvalstoffenheffing stijgt niet boven het peil van de jaarlijkse inflatie uit.

De gemeente streeft naar een stad met een volwaardig voorzieningenniveau, een solide financiering en gematigde lokale lasten, waarin het prettig wonen en werken is. Het begrotingsjaar 2012 is het tweede jaar waarin de, in 2011 ingezette, bezuinigingen en ombuigingen verder worden vormgegeven.

Belangrijke kernpunten hierbij zijn:

- De gemeente zal blijvend inzetten op financiële degelijkheid.
- De gemeente Den Haag wil de rekening van de recessie niet laten neerslaan bij de burgers en bedrijven.
- De Haagse gezinnen betalen fors minder aan woonlasten dan in andere gemeenten. De gemeente Den Haag streeft structureel een top drie positie na als het gaat om grote gemeenten met de laagste woonlasten.

Topindicator	Nulmeting 2009	Realisatie 2010	2011	2012	2013	2014	2015
Positie op de ranglijst van gemeentelijke woonlasten van de grote gemeenten*	5	2	Top 3	Top 3	Top 3	Top 3	Top 3

Bron: COELO

* Nummer 1 is de laagste woonlasten

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

De lasten van de gemeentelijke begroting zijn voornamelijk begroot bij de diverse beleidsprogramma's. De baten worden voor een groot deel verantwoord in programma Financiën. In dit programma staat het overgrote deel van de algemene dekkingsmiddelen van de gemeente: de algemene uitkering uit het gemeentefonds, de geldleningen, de beleggingen en de gemeentelijke belastingen. De algemene reserve is op peil om de reguliere financiële risico's in enig jaar op te vangen.

Algemene uitkering Gemeentefonds

Het Rijk verschaft de gemeente inkomsten uit het gemeentefonds. Deze inkomsten mag de gemeente vrij en naar eigen inzicht besteden. De gemeente verdeelt deze inkomsten over activiteiten en prestaties. De activiteiten en prestaties die worden betaald uit de algemene middelen staan opgenomen op de producten in de beleidsprogramma's waar de uitgaven zijn verantwoord. Het kabinet heeft eerder laten weten dat bij het niet instemmen met het bestuursakkoord ook de accres Gemeentefonds ter discussie komen te staan. Het is echter te vroeg om te kunnen zeggen wanneer daar besluitvorming over komt en in welke mate het accres naar beneden wordt bijgesteld. Daarom is bij het opstellen van deze begroting de meicirculaire als uitgangspunt genomen (inclusief de verwachte stijging van het accres in 2012). Eventuele consequenties uit septembercirculaire of daarna zullen worden verwerkt in de begrotingsaanpassing bij het halfjaarbericht 2012 of de begroting 2013-2016.

Wij verwachten in 2012 een gemeentefondsuitkering van €831 mln. te ontvangen. Dit is €9 mln. minder dan vorig jaar. De daling wordt vooral veroorzaakt door zogenaamde taakmutaties. De gemeente ontvangt dan minder geld van het Rijk, maar daar staan dan ook minder taken tegenover. Het uitgangspunt is dat de taakmutaties rechtstreeks met het desbetreffende programma worden verrekend. Zo dalen de rijksbijdragen voor de schuldhulpverlening, WMO, inkomensbeleid en uitvoeringskosten inburgering met €12 mln. Verder ontvangt de gemeente een lagere rijksbijdrage via het gemeentefonds voor het Investeringsprogramma Stedelijke Vernieuwing. Daar tegenoverstaat hoger accres gemeentefonds van per saldo ruim €3 mln. Deze maakt onderdeel uit van de bij deze begroting ingezette ruimte.

Geldleningen

De gemeente ontvangt en betaalt elke dag miljoenen. De inkomsten en uitgaven lopen echter niet gelijk op. Hierdoor lenen of lenen we tijdelijk en voor langere tijd geld uit. Door optimale financiering

streeft de gemeente naar zoveel mogelijk rente-inkomsten en zo weinig mogelijk rentelasten op de lange termijn. Uiteraard minimaliseren we hierbij het risico voor de gemeente. Hiertoe zijn in aanvulling op de wettelijke bepalingen door de gemeenteraad aanvullende voorschriften vastgesteld waar de gemeente zich aan moet houden. In de paragraaf financiering staat hoe we precies invulling geven aan de financieringsfunctie.

Beleggingen en nutsbedrijven

Vanuit het oogpunt van het behartigen van het publieke belang, is de gemeente in het bezit van alle of een deel van de aandelen van een aantal deelnemingen. In de paragraaf Verbonden partijen zijn de ontwikkelingen op de deelnemingen toegelicht. Het dividend aan de gemeente, afkomstig van bijvoorbeeld Eneco en BNG is in dit programma geraamd. De gemeente verwacht vanaf 2012 bijna € 17 mln. structureel aan dividend.

OZB

In 2012 verwacht de gemeente circa €79 mln. aan opbrengst onroerendezaakbelasting (OZB). In het coalitieakkoord is afgesproken de tarieven voor de OZB op woningen structureel met 10 % te laten dalen. Hierdoor bereiken we onze doelstelling om met onze woonlasten tot de drie goedkoopste grote gemeenten van Nederland te behoren. De tariefsdaling wordt in twee stappen gerealiseerd. In 2010 zijn de tarieven al met 6 % gedaald. In 2011 is die 6 % vastgehouden. In 2012 worden de tarieven met nog eens 4 % verlaagd. Daarmee komt de totale daling op 10 % in 2012. De lastendruk blijft de komende jaren op hetzelfde niveau. De opbrengst van de OZB zal alleen structureel stijgen of dalen door respectievelijk groei of krimp van de stad.

Overige belastingen

Jaarlijks int de gemeente €15 mln. aan precario van de nutsbedrijven. De Tweede Kamer heeft de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties per motie verzocht de mogelijkheid tot het heffen van precario onmogelijk te maken. Dit heeft zich echter nog niet vertaald in concrete wetgeving. In dit programma hebben wij het de afschaffing van de precariobelasting dan ook geen rekening gehouden.

De lokale overheden hebben per 1 april 2011 de mogelijkheid gekregen om de kwijtscheldingsregeling voor ondernemers ter zake van decentrale belastingen en heffingen te verruimen. Een belangrijke beperking is dat het om privé-belastingen moet gaan, dus niet om belastingen die (geheel of gedeeltelijk) verband houden met de uitoefening van het bedrijf of beroep. In het coalitieakkoord was al afgesproken dat startende ondernemers vanaf 2012 een steuntje in de rug krijgen. Dan start een nieuwe regeling waarmee zij gedurende de eerste drie jaar gecompenseerd worden voor de OZB-lasten. De gemeente onderzoekt nog of van de kwijtscheldingsmogelijkheid voor ondernemers gebruik zal worden gemaakt. Ook komen we binnenkort met voorstellen hoe we de compensatie voor OZB-lasten voor startende ondernemers vorm gaan geven. Verder wordt de controle op de naleving van de hondenbelasting verscherpt. Daarnaast verhogen we de boetes die bij een handhavingsactie kunnen worden opgelegd.

Onderlinge leveringen voor specifieke dienstverlening

De gemeente taxeert jaarlijks de onroerende zaken, verstrekt informatie aan de burgers en behandelt bezwaar- en beroepsprocedures. Ook int de gemeente de opbrengsten van de afvalstoffenheffing, het rioolrecht, de parkeerbelastingen, de leges voor de omgevingsvergunningen en voor de burgemeestersvergunningen en de bestemmingsheffingen voor ondernemers. Het uitgangspunt is dat de gemeentelijke heffingen maximaal kostendekkend zijn. Tegenover de heffingen staan dus voor hetzelfde bedrag producten en diensten die de gemeente levert. Deze kosten staan op het desbetreffende beleidsprogramma. De gemeentelijke heffingen, rechten en retributies worden als gevolg van de loonkostenstijging met 2,45% verhoogd. De parkeerbelasting behoort tot de algemene middelen van de gemeente. Hiervoor geldt dus niet de eis van maximale kostendekkendheid.

Betaalsnelheid

Verder stuurt de gemeente op een zo kort mogelijke betaaltermijn. In 2008 betaalde de gemeente 48% van de facturen binnen 30 dagen. Ieder jaar na 2008 is de betaalsnelheid verbeterd en in 2010 betaalde

de gemeente 70% van de facturen binnen 30 dagen. De ambitie is om deze verbetering door te zetten. De ambitie is om in 2011 80% van de facturen binnen 30 dagen te betalen en het percentage in 2012 op te voeren naar 90%. De gemeente ligt op koers met de betaalsnelheid want in eerste helft van 2011 realiseerde de gemeente al 80%. Om de betaalsnelheid te versnellen, wordt gewerkt aan e-facturatie en zijn contacten gelegd met de ketenpartners VNO-NCW, MKB en de Kamer van Koophandel.

Aangescherpt beleid Topinkomens

Op 10 maart 2011 heeft de Haagse gemeenteraad besloten tot het aanpassen van de Haagse Kaderverordening Subsidies (HKS) in het kader van het aangescherpt beleid topinkomens. Dit nieuwe beleid houdt in dat het college subsidies zal korten bij instellingen met een topinkomen boven de Wopt-norm dan wel sectornorm. Het doel van het college is om topinkomens bij de door de gemeente Den Haag gesubsidieerde instellingen te doen laten verdwijnen. Het oude beleid bestond uit de verplichting aan de gemeente te melden als er sprake was van een topinkomen. Doet de instelling dit niet, dan kan de subsidie met 5% gekort worden. Het college heeft dit beleid verder aangescherpt door in de HKS een bepaling op te nemen die de mogelijkheid geeft om een subsidie lager vast te stellen als er in het subsidietijdvak een topinkomen is betaald. Beide maatregelen bestaan in het vervolg naast elkaar.

Programmabudget: wat gaat het kosten?

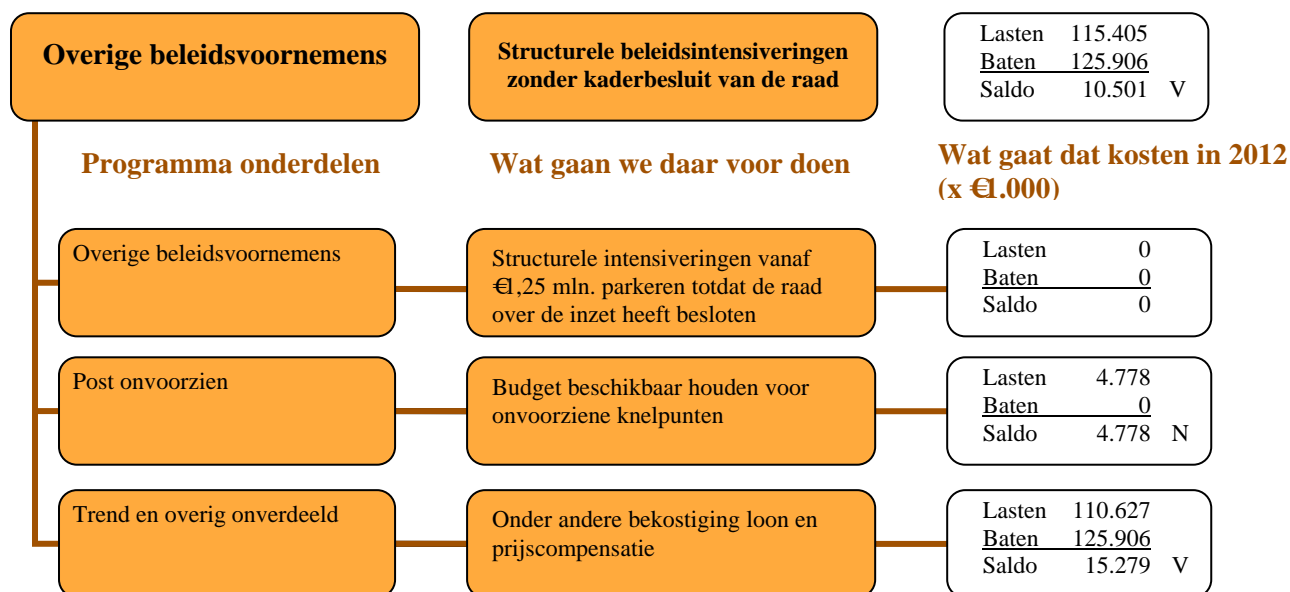
LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	214.336	212.579	207.906	205.367	205.367
Goedgekeurde mutaties	2	-33	-33	-33	-33
Subtotaal	214.338	212.546	207.873	205.334	205.334
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	16.135	0	3.100	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	-751	-6.499	-5.803	-5.465	-6.823
Totaal lasten	229.722	206.047	205.170	199.869	198.511

BATEN (incl. onttrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	1.213.265	1.174.680	1.170.121	1.165.032	1.165.032
Goedgekeurde mutaties	5.282	4.980	4.900	4.895	4.895
Subtotaal	1.218.547	1.179.660	1.175.021	1.169.927	1.169.927
Voorjaarsnota	49.910	18.050	9.600	9.600	9.600
Financiële ontwikkelingen	11.100	600	650	700	725
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	4.240	1.451	-6.780	-7.196	-33.287
Totaal baten	1.283.798	1.199.761	1.178.491	1.173.031	1.146.965

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Algemene reserve gemeente Den Haag	3000	104.696	-	35	104.661
BR Activafinanciering Ambu Waldorpstraat	3476	4.560	-	120	4.440
BR Activafinanciering Archeologie	3478	369	-	26	342
BR Deelneming Haagse Hitte	3471	214	-	96	118
BR Openbaar Vervoer HTM	3452	525	-	-	525
BR Personeelshypotheekportefeuille	3451	1.052	-	452	600
BR Voorfinancieringsrente Sportcampus Zuiderpark	3479	4.500	-	-	4.500
Reserve Activafinanciering	3473	133.436	-	10.305	123.131
Reserve Financiering	3450	20.652	618	-	21.270
Bestemmingsreserve OZB	3574	1.385	-	-	1.385
Dienstcompensatiereserve	3010	790	-	-	790
Eindtotaal		272.179	618	11.034	261.762

2.23 Programma Overige beleidsvoornemens

Coördinerend portefeuillehouder: Sander Dekker

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Dit programma heeft de raad in de raadsperiode 2006-2009 toegevoegd aan de begroting met als doel om middelen tijdelijk te parkeren die wel zijn voorbestemd door het college, maar nog niet zijn voorzien van een beleidskaderbesluit door de raad. Besloten is om een ondergrens van €1,25 miljoen te hanteren voor structurele beleidsintensivering, die nog door middel van kadernota's aan de raad voorgelegd moeten worden.

De post onvoorzien wordt hier opgenomen, omdat dit een structurele raming is van een bedrag beschikbaar voor onvoorzien knelpunten gedurende een begrotingsjaar. Tot slot valt in dit programma de gemeentelijke stelpost en voor trend en overig onverdeelde zaken als kapitaallasten en nog naar de beleidsprogramma's correct in te vullen bezuinigingen.

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Trend en overig onverdeeld

Cofinancieringsfonds

De gemeente reserveert middelen omdat subsidiegevers (Europese Unie, rijksoverheid) steeds nadrukkelijker cofinanciering eisen. Gelet op de subsidieaanvragen die nu worden voorbereid (onder meer op het vlak van) sport, duurzame energie, burgerschap & integratie en het ontwikkelen van een hoogwaardige veiligheidscluster en Den Haag Internationale Stad is €5 mln. aan het cofinancieringsfonds toegevoegd. Het Cofinancieringsfonds is bedoeld om snel te kunnen inspelen op subsidiemogelijkheden waarvoor gemeentelijke cofinanciering nodig is.

In 2011 is het college akkoord gegaan met nieuwe aangescherpte criteria ten aanzien van bijdragen uit het Cofinancieringsfonds om een nog betere koppeling te leggen tussen de collegeprioriteiten en cofinanciering. Het Cofinancieringsfonds is bedoeld om snel te kunnen inspelen op (o.a. Rijks en Europese) subsidiemogelijkheden waarvoor gemeentelijke cofinanciering nodig is. Om effectief Europese subsidies te verwerven zijn er EU plannen opgesteld door de gemeentelijke diensten waarin zij hun inhoudelijke prioriteiten hebben aangegeven ten aanzien van Europa. Het Expertisepunt subsidies heeft de prioriteiten van de EU en het Rijk vergeleken met de dienstprioriteiten en is zo gekomen tot een Subsidie Prioriteiten Top 7. Deze bestaat uit: EFRO (Europees Fonds voor Regionale

Ontwikkeling), Picken in de Delta, IEE (Intelligent Energy Europe), Interreg 4B (Den Haag kan meedoen in zowel het North-West als het North sea programma), ESF (Europees Sociaal Fonds), KP7 (Zevende Kaderprogramma voor onderzoek & ontwikkeling) en het Programma Cultuur. De gemeente Den Haag kan hierdoor op een efficiënte en effectieve wijze subsidies verwerven bij het Rijk en Europa en zo deze inkomstenbron voor de gemeente verhogen.

Friciekosten bezuiniging

Voor de frictiekosten van de bezuiniging op de gemeentelijke apparaatskosten van €48 mln. structureel is eenmalig €30 mln. gereserveerd. Door onder meer, maar zeker niet uitsluitend, de aanvullende noodzakelijke ombuigingen bij DSO en SZW door afnemende omzet en omvangrijke rijksbezuinigingen moet gemeentebreed rekening gehouden worden met aanvullende frictiekosten. Ook beleidsmatige ombuigingen uit het coalitieakkoord kunnen leiden tot verdere reductie van de formatie. De gemeente voegt €20 mln. toe aan de bestaande gemeentebrede reserve voor frictiekosten. In een later stadium wordt gemotiveerd aan de gemeenteraad geïnformeerd hoe deze middelen exact worden ingevuld. Dit doen we met de monitor apparaatslasten, die bij het halfjaarbericht en de jaarrekening verschijnt.

Overig onverdeeld

Verder reserveert de gemeente €1 mln. structureel ten behoeve van toekomstige beheer- en onderhoudskosten als gevolg van investeringen in de openbare ruimte (bijvoorbeeld OV-terminal bij het centraal station en de Grote Marktstraat).

Reserve Grote projecten

Omdat veel grote projecten omvangrijke investeringen zijn en een langere tijdshorizon beslaan dan een gemeentelijke meerjarenbegroting, is er de bestemmingsreserve Grote projecten. Voor veel van deze plannen worden afspraken gemaakt met marktpartijen en het Rijk. De gemeente kan door het reserveren van gelden in een vroeg stadium een impuls geven voor private en rijksinvesteringen. Het laat zien dat de gemeente serieus bezig is met de ontwikkeling van een gebied en urgentie geeft aan de aanpak van een plan. De onderstaande tabel maakt inzichtelijk hoeveel middelen voor welk groot project is gereserveerd.

Omschrijving grote projecten	Beschikbaar in reserve Grote projecten begroting 2011	Raads besluiten 2010	Herverdeling nav IpSO 2011	stand per 31-12-2010	resultaat bestemming 2010	Raads besluiten 2011	Mutaties begroting 2012-2015	beschikbaar begroting 2012-2015
<i>Plannen Structuurvisie</i>								
Masterplan Scheveningen Havens	34,40	-4,50		29,90				29,90
Masterplan Binckhorst fase 1	32,30	-3,00		29,30				29,30
Masterplan Binckhorst fase 2	0,00			0,00				0,00
Masterplan Lijn 11- zone/Transvaal/Regentesse Zuid	10,00			10,00			-5,40	4,60
Masterplan Scheveningen Kuststrook	10,00		-10,00	0,00				0,00
Masterplan Erasmusveld/Leywegzone	13,00	-0,80	-12,20	0,00				0,00
Masterplan Internationale zone	5,60			5,60		-1,30	-1,50	2,80
Masterplan Knooppunt Moerwijk	5,75	-5,37		0,38			-0,30	0,08
Moerwijk ingezet voor Fruithaven	0,25	-0,18		0,07				0,07
Moerwijk ingezet voor Kijkduin	1,00			1,00	-0,66		-0,34	0,00
Spuiplein	9,00	-0,17		8,83	-0,05		9,04	17,82
<i>Verkeer- en milieuprojecten</i>								
Trekvliettracé Rotterdamse Baan	29,80			29,80			0,50	30,30
Proceskosten Vlietzone			1,50	1,50			-0,80	0,70
Juridische Claims IpSO			1,23	1,23				1,23
<i>Overige projecten</i>								
Den Haag Internationale Stad	9,05			9,05		-8,80	-0,25	0,00
Uitlichting coalitieakkoord	-1,20			-1,20				-1,20
Vorming plankaderwijzigingen			16,77	16,77	-16,77		4,70	4,70
Toevoeging reserve Kapitaallasten							12,60	12,60
Overig			2,70	2,75			-3,20	-0,45
Totaal Reserve Grote projecten	158,95	-14,02	0,00	144,98	-17,47	-10,10	15,05	132,45

Na de publicatie van de stand reserve Grote projecten in de begroting 2011-2014 is er een groot aantal mutaties geweest. Deels komt dit voort uit het feit dat projecten worden geoperationaliseerd, en middelen hiervoor beschikbaar worden gesteld. Dit staat vermeld in de kolommen "Raadsbesluiten 2010" en "Raadsbesluiten 2011".

Daarnaast is er in het IpSO 2011 voorgesteld om een deel van de middelen voor specifieke projecten anders in te zetten. Zo zijn de middelen oorspronkelijk besteed voor Scheveningen Kuststrook en Erasmusveld/Leywegzone herverdeeld naar andere projecten en is zo tevens geld gevonden voor de vorming van een voorziening plankaderwijzigingen. Al deze mutaties staan vermeld in de kolom "Herverdeling van IpSO 2011".

Bij de jaarrekening is de voorziening plankaderwijzigingen gevormd, en zijn hiervoor de beschikbaar gestelde middelen uit de reserve Grote projecten onttrokken. Bij de jaarrekening is aangegeven dat deze onttrekking deels werd gevonden bij middelen bestemd voor Binckhorst fase 1 en Scheveningen Haven. Inmiddels is gebleken dat dit inconsistent was met het IpSO 2011, daarom is deze wijziging teruggedraaid. Daarnaast is gebleken dat in 2010 de uitgaven van twee projecten hoger waren dan vooraf begroot. Conform de spelregels rond reserves zijn voor deze middelen technische bestedingsvoorstellen gemaakt, zodat ze alsnog ten laste van de reserve Grote projecten kunnen komen. Het betreft de projecten Kijkduin (€0,66 mln.) en Spuiplein (€0,05 mln.). Al de mutaties die voort zijn gekomen uit de jaarrekening staan in de kolom "Resultaat bestemming 2010".

Ten slotte bevat ook de begroting 2012-2015 een aantal mutaties. Er wordt €4,7 mln. van het project Lijn 11 zone/Transvaal/Regentesse Zuid beschikbaar gesteld voor Haga en €0,7 mln. voor de Haagse Markt. Er worden opnieuw middelen geoormerkt voor plankaderwijzigingen (in totaal €4,7 mln.), dit maal gefinancierd uit Internationale zone €1,5 mln. en nog beschikbare ruimte 3,2 mln. Middelen voor Moerwijk, Kijkduin, Vlietzone en Den Haag internationale stad worden geoperationaliseerd. Er worden bij deze begroting ook weer middelen gedoteerd aan de reserve Grote projecten. Voor het project Spuiplein wordt €2,6 mln. extra beschikbaar gesteld. Daarnaast wordt door het college voorgesteld om beschikbare maar nog niet ingezette kapitaallasten voor Spuiplein en de Rotterdamse baan aan de reserve Grote projecten te doteren. Omdat het de verwachting is dat beide projecten niet voor 2015 zullen leiden tot kapitaallasten, worden deze middelen gedoteerd. Voor Rotterdamse baan gaat het om €0,5 mln. en voor Spuiplein om €6,44 mln. Ten slotte wordt er €12,6 mln. uit de reserve Kapitaallasten overgeheveld naar de reserve Grote projecten. Dit is gebaseerd op de conclusie van het college dat de reserve Kapitaallasten overdekking heeft, en dat deze middelen beter ingezet kunnen worden voor projecten in de stad dan te wachten in een reserve waar ze waarschijnlijk niet zullen worden aangewend. In totaal komt de reserve Grote projecten hiermee in de begroting 2012-2015 uit op €132,5 mln.

Programmabudget: wat gaat het kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	70.659	79.207	79.608	91.869	91.869
Goedgekeurde mutaties	1	1	1	1	1
Subtotaal	70.660	79.208	79.609	91.870	91.870
Voorjaarsnota	86.175	21.650	7.150	-1.500	-3.500
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	5.500	22.600	1.000	1.000	1.000
Neutrale mutaties in/tussen programma's	23.759	-8.053	-7.666	-5.444	2.695
Totaal lasten	186.094	115.405	80.093	85.926	92.065

BATEN (incl. onttrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	23.159	52.832	53.889	13.466	13.466
Goedgekeurde mutaties	9.122	227	112	635	635
Subtotaal	32.281	53.059	54.001	14.101	14.101
Voorjaarsnota	70.637	52.338	11.800	0	0
Financiële ontwikkelingen	40.500	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	23.891	20.509	8.497	11.510	390
Totaal baten	167.309	125.906	74.298	25.611	14.491

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkings	Eindsaldo
BR Co-financiering	3461	27.794	-	196	27.598
BR Den Haag Internationale Stad	3469	2.654	-	879	1.775
BR Friciekosten	3475	25.875	20.000	2.364	43.511
BR Grote Projecten	3456	130.702	4.210	4.927	129.985
BR Kapitaallasten	3465	86.732	30.227	11.351	105.608
BR Krachtwijken	3463	12.822	-	7.920	4.902
BR Te verdelen middelen Begroting 2009 - 2012	3464	2.075	-	2.075	-
BR Te verdelen middelen begroting 2012 - 2015	3470	26.672	28.900	52.738	2.834
Reserve Digitalisering	3472	534	-	515	19
Reserve Te verdelen middelen begroting 2011 - 2014	3474	89.294	-	42.369	46.925
Eindtotaal		405.154	83.337	125.334	363.157

2.24 Programma Interne dienstverlening

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

De interne dienstverlening van de gemeente Den Haag is in programma 24 ondergebracht. Binnen dit programma is het Intern Dienstencentrum (IDC) verantwoordelijk voor de facilitaire dienstverlening. De dienstverlening is onderverdeeld in de basiswerkplekken en plusproducten. Het Intern Dienstencentrum voert momenteel een meerjarenplan uit, gericht op een verdere professionalisering van de dienstverlening. In overeenstemming met de fasering in het meerjarenplan worden de komende periode verdere stappen genomen om de transparantie van het IDC nog meer te verbeteren en zal de aandacht ook gericht zijn op het combineren van kwaliteit en professionaliteit met versobering, uniformering en efficiëntie. Ook zal verder invulling worden gegeven aan de doorontwikkeling van het IDC naar een klantgerichte en kosteneffectieve regieorganisatie.

Gemeentelijke bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Basiswerkplekken

Dienstverlening aan de gemeentelijke diensten vindt plaats op basis van een klant-leverancierrelatie. Het niveau van dienstverlening is vastgelegd in een dienstverleningsovereenkomst (DVO), die wordt verrekend via het gemeentelijk werkplektarief. Dit gemeentelijk werkplektarief noemt het IDC het basiswerkplekpakket en hierin zijn zoveel mogelijk kosten opgenomen van de faciliteiten die nodig zijn voor een kantoorwerkplek. Op dit moment zijn de kosten voor huisvesting, werkplekautomatisering, HR-services en nog een aantal overige producten (zoals koffie op de werkplek, printservice, klein druk- en printwerk en het gebruik van vergaderzalen) in dit tarief verdisconteerd en worden niet meer apart in rekening gebracht. Het basispakket zal in 2012 uitgebreid worden met de kosten bedrijfsmaatschappelijk werk. Het streven is dat het basispakket zo groot mogelijk moet zijn en daarom zal deze de komende jaren steeds verder uitgebreid worden.

Plusproducten

Uitzonderingen op het basispakket zijn mogelijk via aparte afspraken (het pluspakket) en dit zal met de afnemende diensten verrekend worden.

Strategisch huisvestingsplan

Het efficiënt en effectief benutten van de ambtelijke huisvesting is voor de komende jaren een belangrijke opgave. Met het strategisch huisvestingsplan is besloten dat de ambtelijke huisvesting wordt gebundeld in een strategische kernvoorraad. Door de voorgenomen afslanking van het gemeentelijk apparaat zal dat proces versneld worden opgepakt. Via centrale sturing wordt ingezet op

het actief afstoten van de niet-collectieve panden, met name de huurpanden. Daarnaast wordt in de eerste helft van 2012 in het stadhuis een pilot project voor flexwerken uitgevoerd.

Met het gereedkomen van de Leyweg is een efficiënte en tevens duurzame standaard neergezet waarbij het flexwerken in een moderne werkomgeving centraal staat. De ingebruikname van de Leyweg (1.000 werkplekken) heeft ook aanzienlijke invloed op de ambtelijke vastgoedportefeuille en heeft geleid tot een verdere optimalisering van de gemeentelijke huisvesting.

Bezuinigingen

Het IDC is continu op zoek naar kosteneffectieve maatregelen waarmee een bijdrage aan de bezuinigingen kan worden geleverd. Dit vindt niet alleen binnen de huisvestingsportefeuille plaats, maar ook binnen alle andere onderdelen van het IDC. Het vervangen van de vaste telefonie door mobiel bellen is een van deze oplossingen. Dit levert zowel een verbetering van de dienstverlening (bereikbaarheid) op als een structurele besparing op de kosten. Een business case op dit gebied wordt opgesteld. Shared Services organisaties zijn over het algemeen het meest kosteneffectief als ze voor 80% standaard dienstverlening leveren.

De bezuinigingen bij de diensten leiden tot een teruglopende omzet bij het IDC doordat diensten minder producten afnemen. In 2010 zijn de eerste effecten van deze omzetzijding opgenomen in de IDC jaarrekening. In 2011 wordt deze omzetzijding goed zichtbaar. Op dit moment wordt in kaart gebracht wat de effecten hiervan in 2012 zullen zijn.

Het vinden van oplossingen om de financiële gevolgen van de omzetzijding op te vangen wordt in de komende periode een belangrijke opgave.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	112.531	112.357	112.335	111.857	111.857
Goedgekeurde mutaties	683	683	683	683	683
Subtotaal	113.214	113.040	113.018	112.540	112.540
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	40.983	38.004	38.542	38.491	38.211
Totaal lasten	154.197	151.044	151.560	151.031	150.751

BATEN (incl. onttrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	103.941	103.941	103.941	103.941	103.941
Goedgekeurde mutaties	0	0	0	0	0
Subtotaal	103.941	103.941	103.941	103.941	103.941
Voorjaarsnota	0	0	0	0	0
Financiële ontwikkelingen	0	0	0	0	0
Nieuw beleid	0	0	0	0	0
Neutrale mutaties in/tussen programma's	41.686	37.122	37.121	37.121	37.121
Totaal baten	145.627	141.063	141.062	141.062	141.062

Reserves 2012	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Best. reserve Leyweg	3305	6.450	-	-	6.450
Best.-reserve Tar. Verzekeringen	3322	2.784	-	-	2.784
Bestemm.res. Assurantien	3302	5.400	-	-	5.400
BR Leyweg per 1-1-2012	3325	-	-	1.300	1.300-
Dienstcompensatiereserve	3010	1.687	-	-	1.687
Eindtotaal		16.321	-	1.300	15.021

3 Bedrijfsvoering

3.1 Bedrijfsvoering in ontwikkeling

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Het coalitieakkoord 'Aan de slag' doet een groot beroep op de organisatie. De ambities zijn hoog en tegelijkertijd moeten voor een gezonde financiële huishouding forse bezuinigingen gerealiseerd worden. Kortom: meer bereiken met minder mensen, maar ook beter en efficiënter gebruik van middelen en professioneler inzet van ondersteunende processen. Dit vraagt om een adequate respons waarbij op een slagvaardige en creatieve manier onze bedrijfsvoering wordt vernieuwd en nog meer ten dienste staat van onze stad. We zetten hierbij in op het realiseren van de besparingen én op het investeren in een kleinere en vitalere organisatie met een professionele bedrijfsvoering.

3.2 Bezuinigingen apparaatskosten 2012-2015

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

In het coalitieakkoord is afgesproken om op het apparaat oplopend tot in 2014 €52,9 mln. te bezuinigen. De opbouw van de bezuiniging apparaatskosten is als volgt:

(bedragen x €1.000)

Bezuiniging apparaatskosten	2011	2012	2013	2014
Doelmatigheid apparaat	8.900	14.000	28.000	48.000
Versobering gemeentelijke arbeidsvoorwaarden		1.000	2.000	4.500
Verlaging ondersteuning Burgerschap		100	200	400
Totaal maatregelen apparaat	8.900	15.100	30.200	52.900

Bij het halfjaarbericht en de jaarrekening informeert het college de raad over de voortgang de bezuiniging via de Monitor apparaatskostenbezuiniging. De eerste monitor heeft de raad in juni 2011 ontvangen.

Doelmatigheid apparaat (€48 mln.)

De bezuiniging op de apparaatskosten vindt plaats door:

- vergroting efficiëntie primair proces en afslanking staf, beleidsvoorbereiding en management;
- lagere kosten centrale dienstverlening IDC;
- lagere kosten externe inhuur.

De bezuinigingen op de apparaatskosten leiden tot een formatiedaling van 550 fte per 1 januari 2014. De formatie per 1 januari 2010 geldt hiervoor als ijkpunt. Aanvullende bezuinigingen voortvloeiend uit het coalitieakkoord, het regeer-/gedoogakkoord en de economische recessie leiden tot een extra daling van minimaal 500 fte per 1 januari 2014. Meer zekerheid over deze categorie bezuinigingen zal er pas begin 2012 zijn als er meer bekend is over de invulling van de genoemde bezuinigingen. De verwachting is dat het aantal formatieplaatsen dat als gevolg hiervan zal verdwijnen in ieder geval fors hoger zal liggen dan de 500 fte waarover nu reeds zekerheid bestaat. Het totaal aantal formatieplaatsen dat per 1 januari 2014 verdwijnt als gevolg van bezuinigingen op de apparaatskosten zal in totaal dus hoger gaan uitkomen dan de oorspronkelijk geraamde 1.050 fte.

(bedragen x €1.000)

	Raming 2011	Raming 2012
Formatieplaatsen (FTE)	7.202	6.936
Salarissen en sociale lasten eigen personeel	423.514	413.613
Kosten voormalig personeel	5.302	5.319
Kosten inhuur externen excl. intragemeentelijk (uitzendarbeid en overig extern)	64.424	51.577

We bezuinigen in 2014 €10 mln. structureel op externe inhuur. We hebben verschillende maatregelen genomen om de kosten van de inhuur te beperken. Zo krijgen interne kandidaten voorrang bij klussen en vacatures, moet expertise waar langdurig behoefte aan is intern worden opgebouwd en wordt een hogere waardering van experts en bundeling van beheer van raamcontracten onderzocht. Daarnaast normeren we de inhuur van externen. In 2014 mogen de totale kosten voor inhuur niet hoger zijn dan 15 procent van de loonsom. We streven hierbij naar de volgende afbouw: 18 procent in 2011, 17 procent in 2012 en 16 procent in 2013. Om hierop te kunnen sturen, ramen we met ingang van de begroting 2012 de externe inhuur.

Uit de raming blijkt dat de gemeentebrede inhuur in 2012 uitkomt op 12 procent. De geraamde loonsom voor 2012 is €471,1 mln. We schatten in dat we in 2012 minder in zullen huren dan de voor 2012 geldende norm van 17 procent van de loonsom, vanwege de terugloop van zowel begrotingsmiddelen als een terugloop van externe financieringsbronnen. Bovendien maken we bij klussen en voor openstaande vacatures drastisch minder vaak gebruik van externen, maar in toenemende mate van interne kandidaten.

Versobering gemeentelijke arbeidsvoorwaarden (€1,5 mln.)

We realiseren de bezuiniging door aanscherping van het financiële arbeidsvoorwaardenbeleid, versobering van de medezeggenschap en van de personele voorzieningen en zo nodig versobering van de gemeentelijke arbeidsvoorwaardenregelingen. Uitgangspunt is dat de gemeente Den Haag een moderne gemeentelijke werkgever is die in de pas blijft bij de sector gemeenten.

3.3 Organisatiebeleid

Coördinerend portefeuillehouder: **Rabin Baldewsingh**

Belangrijke ambitie van ons college is de eenheid in de organisatie verder te versterken. Samen met de wens meer strategisch te kunnen sturen, resulteert dit in de teruggang naar vijf kerndiensten. In het coalitieakkoord hebben we daarnaast ook vastgelegd dat we inzetten op flexibilisering en resultaatgerichtheid.

In de ontwikkeling van de organisatiestructuur voorzien we in 2012 dat de besluitvorming afgerond wordt over de toekomstige organisatorische ophanging van de bibliotheek en de aansluiting van de Haeghe Groep bij SZW. Hiermee ronden we de teruggang naar vijf kerndiensten af.

In 2012 voorzien we de nodige organisatorische wijzigingen. De teruggang in formatie werkt ook door in de wijze waarop diensten zijn georganiseerd. Vooral die diensten die fors teruggaan in formatie, denken na over de (her)inrichting van hun organisatie en de mogelijkheden om organisatieonderdelen samen te brengen. Dit heeft ook gevolgen voor de inrichting van de structuur van de top van de organisatie.

In 2012 stellen we tevens de inhoudelijke visie vast op de ontwikkeling van de organisatie. Het gaat daarbij niet om de organisatiestructuur of het model, maar om de leidende principes die doorwerken in de wijze waarop we onze hoofdprocessen organiseren. Hiermee geven we richting aan de kokerdoorsnijdende samenwerking en integrale aanpak van processen. Leidende principes in de verdere vernieuwing van de organisatie zijn - naast het streven naar efficiency - resultaatgerichtheid, flexibiliteit en externe gerichtheid. Dit geeft ook richting aan de bedrijfsvoering. Zeker waar het gaat om het personeelsbeleid, de instrumenten en de competenties van medewerkers, maar tevens in de wijze waarop we onze informatievoorziening (ICT) organiseren.

In 2012 wordt de implementatie van het generiek functiehuis gefaseerd uitgevoerd. Afronding is voorzien in 2013. In een functiehuis zijn de taken en functies vastgelegd. De invoering van het generiek functiehuis brengt het aantal functies flink terug (van 1.600 nu naar ongeveer 90 straks) en levert een belangrijke bijdrage aan de eenheid in de organisatie. Het vergemakkelijkt de flexibiliteit en de doorstroming.

3.4 Personeelsbeleid

Coördinerend portefeuillehouder: **Rabin Baldewsingh**

Het strategisch personeelsbeleid zet in op drie thema's: duurzaam inzetbaarheid, leiderschap en diversiteit. Hiermee willen we enerzijds een bijdrage leveren aan de realisatie van de bezuinigingen en anderzijds blijven investeren in de ontwikkeling van de organisatie, management en medewerkers. Juist om op langere termijn sterker te worden.

De uitgangspunten van de organisatieontwikkeling trekken we ook door in ons personeelsbeleid en bijbehorende instrumenten. Deze instrumenten moeten de resultaatgerichtheid en flexibiliteit van medewerkers vergroten. In lijn met de gewenste vernieuwing van de bedrijfsvoering zetten we in 2012 de digitalisering van de personeelssystemen door. Daarbij zorgt Het Nieuwe Werken voor een extra impuls in de vernieuwing van onze instrumenten en de wijze waarop we de eigen verantwoordelijkheid van medewerkers, flexibiliteit en resultaatafspraken invullen. Juist hierdoor kunnen we voor diverse medewerkers ook in de toekomst een aantrekkelijke werkgever zijn. Dit is des te meer noodzakelijk gelet op de krapte op de arbeidsmarkt die ontstaat vanaf 2015.

In 2011 hebben we het nieuwe leiderschapsprofiel voor de gemeente Den Haag vastgesteld. In dit leiderschapsprofiel staat wat van huidige en nieuwe leidinggevendenden verwachten. In 2012 zetten we de lijn voort om dit leiderschapsprofiel toe te passen en vertalen we het profiel naar Management Development programma's. We zetten hierbij extra in op het ontwikkelen van (etnisch) divers managementtalent. Daarnaast voeren we een managementschouw uit onder de Top 36 en het middenmanagement (schaal 13-15). Dit met als doel talent in beeld te brengen, zodat we deze door kunnen laten groeien. Daarbij kunnen we gemeenschappelijke ontwikkelpunten in beeld brengen, zodat we hierop kunnen gaan investeren.

Onmiskkenbaar staat 2012 in het teken van het realiseren van de teruggang in formatie. Sinds 2011 is een centraal bureau van Werk naar Werk operationeel. Dit bureau ondersteunt de organisatie bij het realiseren van de opgave om de formatie terug te brengen. In 2012 richt de dienstverlening van het bureau van werk naar werk zich voornamelijk op de re-integratiekandidaten die als gevolg van krimpreorganisaties hun functie hebben verloren. De doelstelling is deze groep zo snel mogelijk naar een nieuwe baan te begeleiden, binnen of buiten de organisatie. Hiertoe hebben we ook afspraken gemaakt met externe partijen en outplacementbureaus.

In 2012 voeren we een nieuwe gesprekscyclus in. We doen hiervoor eerst een aantal pilots en bereiden een voorstel voor de vakbonden voor. Uitgangspunten zijn de vereenvoudiging van de gesprekscyclus en meer verantwoordelijkheid bij medewerkers leggen. In de nieuwe gesprekscyclus wordt sterker gestuurd op resultaatafspraken en afspraken over de ontwikkeling van medewerkers. We werken zo aan de duurzame inzetbaarheid van medewerkers en we versterken de relatie tussen de organisatiedoelstellingen en de bijdrage die individuele medewerkers leveren aan het behalen hiervan.

In 2012 zetten we de aanpak van arbeidsverzuim door. We hanteren hiervoor een aangescherpte norm voor arbeidsverzuim (herijkte Verbaannorm). Momenteel is het verzuimpercentage gemeentebreed 5 procent. De herijkte Verbaannorm is 3,6 procent. Voor de realisatie trekken we een aantal jaren uit. Het terugdringen van het ziekteverzuim vergroot zowel het welzijn van de medewerkers als de productiviteit.

Geweld en agressie tegen ambtenaren pakken we hard aan. In 2012 komt hiervoor een nieuwe gemeentebrede aanpak. Onderdeel hiervan zijn sluitende afspraken met het Openbaar Ministerie en de politie.

In 2012 voeren we wederom het tweejaarlijkse medewerkersbetrokkenheidsonderzoek uit. De uitkomst hiervan is een belangrijke graadmeter voor de betrokkenheid van medewerkers, zeker in tijden van bezuinigingen. Het onderzoek levert waardevolle informatie op voor het te voeren personeelsbeleid.

3.5 Integriteitsbeleid

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Integriteit staat hoog in het vaandel. Het integriteitsbeleid wordt actief onder de aandacht gebracht van management en medewerkers. In 2012 gaan we door op de ingeslagen weg, waarbij het accent ligt op de preventie. Eén van de middelen is het onderwerp integriteit prominenter zichtbaar en vindbaar te maken op het intranet. Als vervolg op de campagne 'Vind jij dit normaal?' stimuleren we medewerkers hun dilemma's en verwondering op het gebied van integriteit met elkaar, hun leidinggevende of de vertrouwenspersonen te bespreken. Hiermee willen wij integriteitschendingen voorkomen.

Door de bezuinigingen zal de druk op de medewerkers toenemen. Daarom is het belangrijk nadrukkelijk aandacht te besteden aan goed werkgeverschap. Dit betekent: scherp zijn op het bieden van een sociaal veilige werkomgeving, waarin het normaal wordt gevonden integriteitszaken aan te kaarten. Maar ook het in beeld houden van integriteitsrisico's heeft onverminderd onze aandacht.

We geven het integriteitsbeleid in 2012 een extra impuls door de kennisuitwisseling in het gemeentebrede netwerk van integriteitsfunctionarissen te versterken en streven naar het zoveel mogelijk zelf uitvoeren van de integriteitsonderzoeken.

3.6 Informatie- en ICT beleid

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Een gemeentebreed georganiseerde informatievoorziening en een geïntegreerd ICT-beleid zijn noodzakelijk om de doelstellingen uit het coalitieakkoord 2010-2014 'Aan de slag' te realiseren. Standaardisatie van de informatie (-uitwisseling) is daarbij de succesbepalende factor. De komende jaren blijven we dan ook investeren in ICT. Door het toepassen van ICT zijn ook besparingen mogelijk. De aanstelling van een Chief Information Officer (CIO) was een eerste belangrijke stap om de sturing op de gemeentelijke informatievoorziening en ICT te verbeteren. In het najaar van 2011 wordt de 'I-strategie' aan de Raad gepresenteerd. In 2012 zullen de eerste resultaten zichtbaar worden. Het streven naar een ontkokerd en integraal informatiebeleid beperkt zich niet tot de eigen gemeentelijke organisatie. We intensiveren de samenwerking in G4-verband (vooral tussen Den Haag en Rotterdam) en de regio Haaglanden. Doel van die samenwerking is het delen van informatie en ICT, het bevorderen van het hergebruik en de gemeenschappelijke ontwikkeling van systemen.

Om zowel op het gebied van de gemeentelijke dienstverlening aan burgers en bedrijven als op de interne bedrijfsvoering effectiever en efficiënter te werken, is een samenhangend en modern informatie- en ICT-beleid nodig. Dit levert een bijdrage aan de geplande bezuinigingen. Daarom willen we in 2012 voortgang boeken in het realiseren van de belangrijkste doelstellingen van het informatiebeleid:

- betere beheersing van grote en risicovolle ICT-projecten;
- meer overzicht in en samenhang tussen de ICT-dienstverlening;
- doelgerichte innovatie door "slimme inzet" van ICT, zowel in de primaire processen (o.a. dienstverlening) als in de ondersteunende processen.

Ontwikkelingen die de werkzaamheden in 2012 mogelijk kunnen beïnvloeden, zijn 'Het Nieuwe Werken', 'Cloud computing' en 'Social Media'.

Programmamanagement

De breedte en diversiteit van de gemeentelijke ICT-projectenportfolio vraagt om meer samenhang in de sturing. Door de projecten te clusteren in programma's moet deze samenhang ontstaan en moet helder worden welke bijdrage de individuele projecten leveren aan de dienstverlening en

werkprocessen. Er zijn in 2011 vijf gemeentebrede ICT-programma's geïntroduceerd waar in 2012 de eerste resultaten van worden verwacht. Het betreft de programma's:

1. E-loket (we gaan ervoor zorgen dat de interactie meer klantgestuurd plaats vindt en zorgen voor betere dienstverlening via het digitale kanaal 'click' in plaats van telefoon 'call' of balie 'face'),
2. Zaakgericht Werken (we gaan efficiënter werken door procesherontwerp en de inzet van ICT bij het digitaliseren van werkprocessen. Vertrouwen in de klant en het verminderen van op papier opgeslagen informatie zijn daarbij leidende beginselen),
3. Basisinfrastructuur (beheerkosten verminderen door modernisering -om de continuïteit van de ICT-voorzieningen beter te garanderen - en standaardisatie van technische infrastructuur en applicaties),
4. Bedrijfsvoering (diverse projecten; de meest ingrijpende is de uniformering van de financiële processen en de ondersteuning daarvan met Oracle eBS, het ICT-pakket dat gebruikt wordt voor de informatievoorziening op financieel en personeel gebied, EOS en Pegasus. Ook gaan we kritisch kijken naar overlap in aanwezige applicaties),
5. Stelsel van Kern- en Basisregistraties ('eenmalige opslag, meervoudig gebruik' door het realiseren van een geïntegreerde gegevenshuishouding, o.a. GBA, BAG en geo-informatie).

Portfoliomanagement (projecten en applicaties)

Door gemeentebreed ICT portfoliomanagement willen we meer overzicht en een betere beheersing bewerkstelligen. Met ingang van 2012 informeren wij jaarlijks de gemeenteraad over de beheersing van de belangrijkste ontwikkelprojecten en op de borging van de belangrijkste informatiesystemen en informatiebeveiliging. Hiervoor komt een afzonderlijke monitor.

3.7 Juridische Zaken

Portefeuillehouder: Jozias van Aartsen

Iedereen hoort zich aan de wet te houden. Ook de gemeente. Het is en blijft belangrijk de juridische kwaliteit van het gemeentelijk handelen te waarborgen. De volgende onderwerpen krijgen in 2012 extra aandacht:

Europese wet- en regelgeving

We verbeteren de kwaliteit van onze Europese aanbestedingen door het inzetten en versterken van de aanwezige (juridische) aanbestedingsexpertise. In 2012 verrichten we onderzoek naar de naleving van de (Europese) aanbestedingsregels. We leggen daarbij de nadruk op de aanschaf van ICT-systemen.

De Europese Commissie bereidt momenteel een aanpassing van de Europese aanbestedingsrichtlijnen voor. Den Haag heeft via een actieve lobby verbetervoorstellen gedaan, die welwillend zijn ontvangen. Die lobby wordt in 2012 voortgezet. De Commissie heeft aangegeven in januari 2012 met een eerste voorstel te komen. Als dat leidt tot aanpassingen van de richtlijnen zullen de nationale Aanbestedingswet (die nog moet worden vastgesteld) en het gemeentelijke aanbestedingsbeleid daarop worden aangepast.

Den Haag voert ook een lobby als het gaat om staatssteun, vooral ter verduidelijking en vereenvoudiging van de regels over "diensten van algemeen economisch belang". Dit zijn diensten met een sociaal of maatschappelijk karakter die door de markt niet worden opgepakt, omdat zij bijvoorbeeld niet rendabel zijn (zoals buurtbeheerbedrijven). Die diensten moet de overheid kunnen financieren zonder met de staatssteunregels in strijd te komen. De Europese Commissie komt in 2012 met een voorstel hierover. Afhankelijk van de besluitvorming van het Europese parlement zal het gemeentelijke beleid worden aangepast.

Gemeentelijke regelgeving

Deregulering blijft ook in 2012 een belangrijk aandachtspunt om de dienstverlening aan burgers en bedrijven in de stad op een nog hoger niveau te brengen. In 2012 gaan we door met het implementeren van de voorstellen van het project Red Tape. Met de instelling van een Adviescommissie Deregulering - bestaande uit ondernemers - streven we naar het voorkomen van nieuwe regelgeving.

Rijksregelgeving zorgt voor ruim 90 procent van de administratieve lasten voor ondernemers en burgers. Daarom trekken we als G4 samen op richting het Rijk om deze regelgeving te versoepelen.

Mededinging

De Wet Markt en Overheid treedt naar verwachting in januari 2012 in werking. De wet geeft regels voor overheden die zich op de markt begeven. Doel van de wet is oneerlijke concurrentie te voorkomen: als marktpartij mag de overheid haar publieke bevoegdheden en informatie die zij vanuit haar publieke taken heeft niet zomaar gebruiken voor haar ondernemersactiviteiten. De NMA gaat hierop toezien. De wet wordt vertaald naar een gemeentelijke handleiding of instructie.

Bezwarenbehandeling

De gemeente wil 90 procent van de bezwaarschriften binnen de wettelijke termijn afhandelen. Om dit te bereiken hebben we een aantal maatregelen getroffen. Door het maken van goede procedurele afspraken met de Adviescommissie bezwaarschriften is de afhandeling van bezwaren aanzienlijk versneld. Het digitaliseren van de documentenstroom moet het proces nog verder versnellen. Tot slot werken we het project Bellen-bij-Bezwaar (contact zoeken kort na indiening van het bezwaar) in 2012 verder uit. Om de onafhankelijkheid en kwaliteit te waarborgen worden vanaf 2011 de leden van de Adviescommissie bezwaarschriften extern geworven.

Optimalisering juridische functie

De kwaliteit van de juridische functie heeft de voortdurende aandacht. Op allerlei fronten wordt daaraan gewerkt. Nadruk in 2012 krijgen juridische doorlichtingen (audits) van gemeentelijke organisatieonderdelen en besluitvormingsprocessen. Deze planmatig aangepakte audits versterken de juridische kwaliteit van de gemeentelijke producten.

Ook is er aandacht voor de versterking van de juridische kennis en worden interne juridische cursussen (ook voor niet-juristen) georganiseerd. Met de interne deskundigheidsbevordering worden de inspanningen om onnodige inhuur van externe juridische deskundigheid verder terug te dringen ook in 2012 voortgezet.

Coalitieakkoord 2010-2014

De gemeente probeert op allerlei manieren de structurele uitgaven voor de komende jaren aanzienlijk te verlagen. Dat gaat gepaard met het afstoten van taken en werkzaamheden. Daarbij moet voldoende aandacht zijn voor de juridische randvoorwaarden waarbinnen deze afbouw kan plaatsvinden, om besluiten voor de rechter houdbaar te maken. Al eerder voorgestelde doelmatigheids- en efficiencymaatregelen zoals het opnemen van hoorzittingen en enkelvoudig horen in bezwaar in eenvoudige zaken krijgen in 2012 hun verdere uitwerking.

Subsidieverstrekking

In 2011 is gestart met een gemeentebrede evaluatie van de Haagse Kaderverordening Subsidieverstrekking. Onderzocht wordt hoe deze verordening in de praktijk werkt als sturingsinstrument voor het gemeentelijke subsidiebeleid. Rapportage van de resultaten van de evaluatie vindt plaats in 2012.

3.8 Doelmatigheid en doeltreffendheid

Coördinerend portefeuillehouder: Sander Dekker

Op grond van artikel 213a van de Gemeentewet doet het college periodiek onderzoek naar de doelmatigheid (efficiëntie) en doeltreffendheid (effectiviteit) van het gevoerde bestuur op het gebied van beleid en bedrijfsvoering.

In het kader van het onderzoeksprogramma 2011-2012 loopt het onderzoek naar “Regie op schoon” en starten binnenkort een beleidsdoorlichting “Schuldhulpverlening” en in 2012 een onderzoek “Huisvesting ambtenaren”. Naast deze onderwerpen is in 2012 capaciteit beschikbaar om actuele onderwerpen in het kader van de bezuinigingen nader te onderzoeken of te onderbouwen. Het programma voor 2012-2013 wordt in het najaar van 2011 aangeboden aan de raad.

3.9 Facility management en huisvesting

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

De uitvoering van bedrijfsvoeringstaken op het gebied van Facilitaire zaken, Automatisering en Personeelsvoorzieningen is ondergebracht bij het IDC. De komende periode werken we aan het vergroten van de transparantie en aan de combinatie van kwaliteit en professionaliteit met versobering en efficiëntie. Ook zal verder invulling worden gegeven aan de doorontwikkeling van het IDC naar een klantgerichte en kosteneffectieve regieorganisatie.

Het IDC is continu op zoek naar kosteneffectieve maatregelen waarmee een bijdrage aan de bezuinigingen kan worden geleverd. Dit doen we door versobering, maar ook door efficiënter te werken. Een voorbeeld is het vervangen van de vaste telefonie door mobiel bellen. Dit levert zowel een verbetering van de dienstverlening (bereikbaarheid) op als een structurele besparing op de kosten. Een business case op dit gebied is in de maak. De bezuinigingen bij de diensten leiden tevens tot een teruglopende omzet bij het IDC doordat diensten minder producten afnemen. Het vinden van oplossingen om de financiële gevolgen van de omzetzakelijkheid op te vangen wordt in de komende periode een belangrijke opgave.

Het efficiënt en effectief benutten van de ambtelijke huisvesting is voor de komende jaren een belangrijke opgave. Op basis van het strategisch huisvestingsplan is besloten de huisvesting te bundelen in de strategische kernvoorraad. De voorgenomen afslanking van het gemeentelijk apparaat leidt tot versnelde bundeling van de huisvesting in de strategische kernvoorraad door het actief afstoten van de niet-collectieve panden (vooral de huurpanden). De ingebruikname van de Leyweg (1.000 werkplekken) levert hier een bijdrage aan.

Daarnaast bereiden we in het stadhuis een pilot Flexwerken voor. Vooruitlopend hierop is met het gereedkomen van de Leyweg een efficiënte en tevens duurzame standaard neergezet waarbij het flexwerken in een moderne werkomgeving centraal staat.

3.10 Inkoopbeleid

Coördinerend portefeuillehouders: Rabin Baldewsingh

Het inkoopbeleid van de gemeente komt nadrukkelijker in beeld door de aandacht voor duurzaam inkopen en door de bezuinigingen. Dit geeft een extra impuls aan de professionaliseringslagen die op het gebied van inkoop zijn ingezet. Aandachtspunt hierbij is de naleving van de aanbestedingsregels.

We kopen steeds meer centraal in. Hierdoor kunnen we beter en goedkoper inkopen. Wij proberen zo aan te besteden dat ook bedrijven uit het MKB een goede kans maken. We letten niet alleen op prijs, maar zeker ook op kwaliteit.

3.11 Duurzaamheid en interne milieuzorg

Coördinerend portefeuillehouders: Rabin Baldewsingh

Duurzaamheid is belangrijk en als gemeente geven we het goede voorbeeld. In de kadernota “Op weg naar een duurzaam Den Haag” (2009) geven we aan hier onder andere onze inkoopmacht voor in te zetten. Om het inkopen verder te professionaliseren op het gebied van duurzaamheid geldt vanaf 2010 een concernkader. We vergroten de bewustwording en kennis en passen processtappen aan, waardoor milieu- en sociale criteria zo zwaar mogelijk meewegen bij de inkoop van een aantal nader omschreven producten. In 2015 passen we dit bij 100% van de inkoop van genoemde producten worden toe.

We trekken de lijn van de voorbeeldfunctie in 2012 door in het gebruik van zonnepanelen op gemeentelijke panden. Daarnaast continueren we onder meer het aanbod van biologische producten in de gemeentelijke bedrijfsrestaurants (minimaal 40%) en aardgas het uitgangspunt in het leasecontract voor gemeentelijke voertuigen.

Met ingang van 2011 rapporteren we in het jaarverslag voor de gehele - en niet slechts een deel van de - organisatie over onze interne milieuzorg.

3.12 Communicatie

Coördinerend portefeuillehouders: Rabin Baldewsingh

In 2012 zal de gehele persvoorlichting centraal worden uitgevoerd vanuit de directie Communicatie en werken op basis van het gemeentebrede communicatiebeleid. Met als doel het eenduidig en excellent voorlichten van de pers ten behoeve van de stad en haar inwoners. Hierbij extra profilering op het thema van Den Haag 'Internationale stad van vrede en recht' en de zaken uit het coalitieakkoord 2010-2014 'Aan de slag!'. Conform het coalitieakkoord wordt vanaf 2011 een structurele bezuiniging van drie miljoen (oplopend tot 2015) op de gemeente brede communicatie gerealiseerd. Deze bezuinigingen worden dwars door de diverse programma onderdelen van de begroting heen gerealiseerd. Het gaat hierbij bijvoorbeeld in 2012 om bezuiniging op de representatiekosten van het College, de versoering van bijeenkomsten als de nieuwjaarsbijeenkomst en het opheffen van het interne personeelsblad Breeduit.

3.13 Beheersing fiscale geldstromen en naleving fiscale wetgeving

Coördinerend portefeuillehouder: Sander Dekker

De geldstromen die met de rijksbelastingen samenhangen zijn omvangrijk (circa €450 miljoen per jaar). De gemeente heeft met de Rijksbelastingdienst een covenant Horizontaal Toezicht gesloten. Als uitvloeisel hiervan heeft de gemeente zich gecommitteerd aan het verder kwalitatief verbeteren van de beheersing van fiscale wetgeving en aangiften. Dit heeft als voordelen voor de gemeente dat fiscale risico's worden beperkt en in overleg met de fiscus optimaal gebruik wordt gemaakt van wettelijke regelingen. Verder ziet de fiscus daardoor af van diepgaande boekenonderzoeken zoals deze in voorgaande jaren werden uitgevoerd en vaak tot onverwachte nadelen door naheffingen leidden. Speerpunten in 2012 zijn:

- het afronden van de fiscale risicoanalyses voor alle diensten
- het invoeren van de werkkostenregeling voor de loonheffing
- het volledig op orde hebben van de fiscale beheersing bij 4 kerndiensten door middel van een door de fiscus goedgekeurd zogenaamd Tax control framework
- het volledig op orde hebben van de loonheffing door middel van een door de fiscus goedgekeurd Tax control framework

De fiscale deskundigheid is binnen de gemeente geconcentreerd bij het Fiscaal AdviesTeam van de GAD. Dit Team voert het periodiek overleg met de Rijksbelastingdienst en adviseert de diensten over verbeteringen in de fiscale beheersing en over toepassing van de fiscale wetgeving.

3.14 (Financieel) beheer van gemeentebrede en dienstspecifieke processen

Coördinerend portefeuillehouders: Sander Dekker

Deze paragraaf gaat in op de belangrijkste gemeentebrede en dienstspecifieke processen. Dit zijn: Gemeentebrede processen:

- beheer en onderhoud gemeentebrede ICT;
- salarisproces;
- betalingsproces.

Dienstspecifieke processen:

- subsidieproces (OCW);
- uitkeringenproces (SZW);
- grondexploitatieproces (DSO);
- infrastructurele werken en onderhoud (DSB).

Beheer en onderhoud gemeentebrede ICT

Met ingang van de begroting 2010 is voor het beheer en onderhoud van de gemeentebrede ICT-systemen een structureel ICT-budget gevormd. Hiermee is ICT een onderdeel van de begrotings- en verantwoordingscyclus. De aangestelde Chief Information Officer (CIO) heeft onder meer de taak de planning & control van ICT-beheer en ICT-projecten te verbeteren.

Het proces voor rapportage over dertig Concern Informatie Systemen (CIS) aan het bureau CIO is vastgesteld. Elk CIS heeft een directeur als eigenaar die zowel organisatorisch als budgettair verantwoordelijk is. De rapportages bevatten onder meer de exploitatiekosten en voorstellen over de continuïteit van de CIS. Het bureau CIO voert IT audits uit naar de kwaliteit van de ICT-organisatie, ICT-systemen en ICT-budgettering.

Op basis van onderhouds-, vernieuwings- en/of vervangingsvoorstellen maakt de CIO jaarlijks een bestedingsvoorstel voor de CIS en legt die ter goedkeuring voor aan de IT board. De CIS zijn ondergebracht in, de onder het kopje Informatie en ICT-beleid omschreven, vijf programma's: E-loket, Zaakgericht Werken, Basisinfrastructuur, Bedrijfsvoering en het Stelsel van Kern- en Basisregistraties.

Salarisproces

Het salarisproces loopt voor een groot deel via het cluster Personeel van het IDC. In samenspraak met de GAD is een control framework voor het salarisproces geïmplementeerd. Hierin staat het hoofdproces van de aanvraag tot uitbetaling salarissen visueel weergegeven en zijn alle controles beschreven die plaats moeten vinden om de kwaliteit van de salarissen te waarborgen. In 2012 wordt een verdere kwaliteitsslag op basis van het framework doorgevoerd.

Betalingsproces

De gemeente heeft rekeningen bij een drietal banken, te weten Bank Nederlandse Gemeenten, Royal Bank of Scotland en ING Bank. Alle betalingen vinden plaats middels Electronic Banking-pakketten. De gemeentelijke diensten zijn zelf verantwoordelijk voor de uitvoering van het betalingsverkeer van de eigen dienst. Voor het verrichten van betalingen zijn twee handtekeningen nodig; deze kunnen uit beveiligingsoverwegingen niet door eenzelfde persoon worden gezet. De Centrale Treasury kan als achtervang fungeren indien diensten door omstandigheden een betaling niet volledig kunnen fiatteren/autoriseren.

Daarnaast draagt de Centrale Treasury zorg voor het formele beheer van de externe bank- en girorekeningen van de gemeente Den Haag, evenals van de interne rekening-courantstructuur en de daaruit voortvloeiende operationele taken. De Centrale Treasury is ook belast met:

- de actualisering van de competentiebevoegdheid (tekeningsbevoegdheid) bij de diensten;
- de beheerorganisatie van credit cards;
- bankpassen;
- betalingsverkeer en bankrekeningen;
- beheer van rekening-courant overeenkomsten van de Centrale Treasury met de diensten en derden.

De gemeente wil in 2012 90% van de facturen binnen 30 dagen te betalen. Om deze doelstelling te behalen is al gestart met een onderzoek naar de mogelijkheid van elektronische facturatie. Elektronische facturatie maakt het mogelijk om het proces van factuurafhandeling verder te automatiseren, waardoor een snellere betaling kan plaatsvinden.

Subsidieproces

Circa 95% van de subsidiestroom bij OCW is in een traject van bestuurlijke besluitvorming opgenomen. Hierbij worden subsidieaanvragen gebundeld en met een advies (toekennen of afwijzen) naar het college gestuurd. De plannen worden doorgaans besproken in de raadscommissies, waarbij de instellingen kunnen inspreken.

De instelling of degene die subsidie heeft aangevraagd krijgt van de gemeente een voor bezwaar en beroep vatbaar besluit. Hierbij wordt in geval van een toewijzing omschreven welke activiteit, onder welke voorwaarden voor welk bedrag gesteund wordt. Voor de subsidieontvanger gelden bepaalde

verantwoordingseisen en de subsidie dient afgerekend te worden. Boven de €100.000 is een accountantsverklaring noodzakelijk. Momenteel is op verzoek van het college een concernbrede werkgroep bezig nadere regels op te stellen voor subsidies beneden de €100.000.

De gemeente Den Haag heeft uit oogpunt van interne beheersing, uniformering en efficiencywinst van het subsidieproces gekozen voor het systeem ABBA (Aanvraag, Beschikken, Betalen en Afrekening). Dankzij dit systeem is inzichtelijk wanneer een instelling een dubbele aanvraag indient en wordt 'shoppen' van subsidies voorkomen. De dienst OCW en de stadsdelen maken er sinds 2011 gebruik van; andere delen van de organisatie volgen. DPZ gaat ABBA nu ook inzetten voor haar subsidiestromen. Dit systeem is nu gekoppeld aan een relatiebeheersysteem, waarin de (adres-) gegevens van externe relaties op een eenduidige wijze zijn opgenomen. De intentie is om een koppeling te leggen naar de kernregistratie Niet Natuurlijke Personen en Basisregistratie Adressen en Gebouwen.

Uitkeringsproces

Het uitkeringsproces is verregaand geautomatiseerd en tot in detail beschreven in de administratieve organisatie en vertaald naar werkinstructies. Om rechtmatige uitvoering van het proces te waarborgen, voert de afdeling Interne Auditing van de dienst SZW verbijzonderde interne controles naar de uitvoering van het uitkeringsproces uit. Hierin worden onder meer hoogte, recht en duur van de verstrekte uitkeringen meegenomen.

Voor 2012 ligt de nadruk in het uitkeringsproces op een verregaande digitalisering van de dienstverlening, het vereenvoudigen van procedures en het inkorten van de doorlooptijden. Verder zal in 2012 het uitkeringsproces gecentraliseerd worden in een backoffice Werkpleinen onder de naam Support.

Grondexploitaties

Het beleid rondom en de beheersing van grondexploitaties is uitgebreid toegelicht in de paragraaf Grondbeleid. De grondexploitaties staan onder druk, waardoor de risico's binnen de grondexploitaties toenemen. De verscherpte control op de grondexploitaties, zoals we die ook in 2010 en 2011 al toegepast hebben, wordt dan ook voortgezet. Belangrijk onderdeel hierbij is een juiste administratieve verwerking van de besluitvorming vanuit het IpSO en het eventueel treffen van voorzieningen. Hierbij worden de marktontwikkelingen sterk in de gaten gehouden voor effecten (bijvoorbeeld afwaarderingen) op de lopende grondexploitaties. Daarnaast wordt de plankostenscan ingezet voor het bepalen van de ambtelijke inzet op grondexploitaties.

Infrastructurele werken en onderhoud

Onder het beheer van de "harde" infrastructuur valt het beheer en onderhoud van de fietspaden, wegen, bruggen, viaducten en tunnels, grachten en riolering. Hiervoor worden periodiek meerjaren beleids- en onderhoudsplannen opgesteld. Voor fietspaden en wegen gebeurt dat eens per twee jaar, naar aanleiding van de periodieke technische schouw. Het meerjarenplan kunstwerken 2012 – 2015 (bruggen, viaducten, tunnels, kademuuren) is bijna afgerond. Het gemeentelijk rioleringsplan 2011 – 2015 is inmiddels vastgesteld.

4. Paragrafen

4.1 Lokale heffingen

De lokale heffingen zijn een belangrijk onderdeel van de gemeentelijke inkomsten. Deze paragraaf geeft informatie over het beleid en de ontwikkeling van de tarieven van de lokale heffingen en bevat informatie over het kwijscheldingsbeleid.

De OZB op woningen daalt deze collegeperiode volgens afspraak structureel met 10% ten opzichte van 2009. Hiervan is 6 % incidenteel gerealiseerd in 2010. In het coalitieakkoord €2 mln. beschikbaar gesteld om de incidentele daling van 6 % structureel te maken vanaf 2011. Vanaf 2012 komt daar nog eens €1,3 mln. bij om de OZB nog 4% te laten dalen. Op die manier wordt vanaf 2012 een structurele daling van 10% gerealiseerd ten opzichte van de OZB lasten van 2009. De definitieve tarieven worden later dit jaar aan de raad voorgelegd, nadat de waardeprognoses zijn afgerond. De waardeverandering van de stad wordt budgetneutraal in het tarief verwerkt. De tariefffecten daarvan zijn niet van invloed op de totale opbrengst of op het bedrag op de gemiddelde OZB aanslag. Na 2012 zal de belastingdruk van de OZB in de rest van de collegeperiode gelijk blijven.

De afvalstoffenheffing daalt ook, met gemiddeld 2,9 %. Zowel 1-, 2- als 3- of meerpersoons huishoudens gaan minder betalen in 2012. Het tarief daalt het meest voor de 1-persoonshuishoudens, met 5,5 %. Deze daling is het gevolg van schaalvoordelen als gevolg van de groei van de stad en van herijking van de kosten. De herijking is een uitvoering van een motie van de raad uit 2010. De tarieven van de overige belastingen, zoals de rioolheffing en de hondenbelasting blijven ongewijzigd.

De volgende ontwikkelingen zijn in 2012 aan de orde:

- Het tarief voor de OZB-woningen zal met 4% dalen ten opzichte van 2011. In verband met de herwaardering en de herijking van de dervingsposten staat de uiteindelijke verandering nog niet vast.
- Voor het jaar 2012 gelden voor de aanslagen OZB de nieuwe, naar prijspeil 1 januari 2011 vastgestelde waarden van het onroerend goed.
- Voor de tariefvaststelling wordt uitgegaan van een budgettair neutrale herwaardering.
- Met ingang van 2011 is een nieuw Gemeentelijk Rioleringsplan vastgesteld. Met de invoering van de Wet Gemeentelijke watertaken heeft de gemeente naast de taken op het gebied van het stedelijk afvalwater ook taken op het gebied van hemelwater en grondwater erbij gekregen.
- De tarieven afvalstoffenheffing en rioolheffing worden in 2012 op kostendekkend niveau gehouden.
- De in 2010 in een motie gevraagde herijking van de afvalstoffenheffingstarieven is verwerkt in deze begroting. Als gevolg hiervan dalen de tarieven met gemiddeld bijna 3 %.

Kwijscheldingsbeleid

Het huidige kwijscheldingsbeleid voor natuurlijke personen blijft ongewijzigd. Dit betekent dat de kwijscheldingsnorm voor de OZB, de afvalstoffenheffing en de rioolheffing voor eigenaren blijft staan op 100% van de bijstandsnorm. Ook voor de hondenbelasting wordt de betaalcapaciteit getoetst aan deze norm. Kwijschelding is alleen mogelijk voor het bedrag van de eerste hond.

Personen, die uitsluitend een WWB- of een AOW-uitkering ontvangen, geen bezittingen en/of vermogen hebben en in een vorig jaar kwijschelding hebben gekregen, hoeven voor het aanslag-/beschikkingsbiljet gemeentelijke belastingen geen afzonderlijke aanvraag voor kwijschelding in te dienen. Zij krijgen bij het opleggen van het aanslagbiljet direct kwijschelding van de aanslag afvalstoffenheffing. Jaarlijks worden de gegevens van deze personen getoetst aan andere bestanden van de gemeente en het Rijk. Personen die in een eerder jaar kwijschelding hebben gekregen en bij wie er sindsdien in de persoonlijke en financiële situatie niets is veranderd, krijgen, na het insturen van de laatste inkomensspecificatie, een versnelde behandeling.

Lokale overheden hebben per 1 april 2011 de mogelijkheid gekregen om de kwijscheldingsregeling voor ondernemers ter zake van decentrale belastingen en heffingen te verruimen. Een belangrijke

beperking is dat het om privé-belastingen moet gaan, dus niet om belastingen die (geheel of gedeeltelijk) verband houden met de uitoefening van het bedrijf of beroep. De gemeente onderzoekt thans of van de ruimere kwijtscheldingsmogelijkheid voor ondernemers gebruik zal worden gemaakt.

Er is een wetsvoorstel in behandeling bij de Tweede Kamer. Dit wetsvoorstel geeft de gemeente de bevoegdheden bij de beoordeling van een kwijtscheldingsaanvraag uit te gaan van de ruimere vermogensnormen van de Wet werk en bijstand (WWB). Het is nog niet bekend of het voorstel in 2012 in werking treedt.

Ontwikkelingen

Herwaardering onroerend goed (WOZ/OZB)

Het Haags onroerend goed wordt jaarlijks gewaardeerd. De waardepeildatum ligt één jaar voor het kalenderjaar waarop de waarde betrekking heeft. Dit betekent dat voor de herwaardering 2012 wordt uitgegaan van het waardeniveau van de onroerende zaken op de peildatum 1 januari 2011.

Voor de OZB zijn er drie effecten die de verandering van het tarief bepalen. Ten eerste geldt dat de gemiddelde waardeverandering tussen 1 januari 2010 en 1 januari 2011 budgettair neutraal in het tarief wordt verwerkt. Ten tweede vindt er een herijking van de tarieven plaats op basis van de werkelijke waardeontwikkeling in de afgelopen jaren en op basis van herijking van de dervingsposten. Ten slotte wordt er volgens de afspraak in het collegeakkoord in 2012 ingezet op een verdere verlaging van de OZB op woningen met 4%. Het effect daarvan is een daling van het tarief met 4% (onderdeel van de 10% verlaging van de tarieven ten opzichte van 2009). Op het moment van het opstellen van deze paragraaf lokale heffingen is nog onvoldoende zekerheid over de eerste twee effecten om tot een totaalbeeld over de tariefontwikkeling te komen. De tarieven OZB 2012 worden in het najaar vastgesteld, via een wijziging van de verordening OZB. Op dat moment is de marktanalyse afgerond en bestaat er voldoende inzicht in de geschatte waardevermeerdering of –vermindering.

OZB

In het collegeakkoord is afgesproken dat amateursportverenigingen en startende ondernemers (voor de eerste 3 jaar) ontheffing krijgen van de OZB. Op deze wijze wil het college maatschappelijk initiatief en ondernemerschap steunen door terughoudend te zijn met gemeentelijke heffingen.

De OZB-lasten van amateursportverenigingen worden met ingang van 1 januari 2011 gecompenseerd. Daartoe is begin dit jaar de “Compensatieregeling OZB-heffing Haagse sportverenigingen” vastgesteld. De OZB-compensatie voor startende ondernemers met een eigen bedrijfshuisvesting wordt met ingang van 2012 ingevoerd.

Afvalstoffenheffing

Momenteel wordt een nieuwe beleidsnota opgesteld met doelstellingen voor de (gescheiden) inzameling van huishoudelijk afval. De voortkomende maatregelen vanuit deze nota worden in de komende jaren uitgevoerd. Aan de plaatsing van ondergrondse restafvalcontainers (orac's) in de krachtwijken wordt volop gewerkt. In 2011 is een Raadsvoorstel vastgesteld voor de plaatsing van 1500 'extra' orac's in andere delen van Den Haag. Hieraan wordt uitvoering gegeven in de periode 2012 – 2015. Het tarief is herijkt en daalt voor alle drie de categorieën huishoudens: 1-persoonshoudens gaan 5,5 % minder betalen, 2-persoonshuishoudens 2,2 % minder en 3- of meerpersoonshuishoudens 1 % minder.

Leges

Het gemeentelijke project Red Tape heeft gevolgen voor de legesverordening. Dit project heeft tot doel de administratieve lasten voor ondernemers en burgers te verminderen door bijvoorbeeld vergunningen samen te voegen of af te schaffen. Dit betekent ook voor 2012 dat bepaalde legestarieven mogelijk komen te vervallen of dat nieuwe tarieven moeten worden berekend.

Hondenbelasting

In 2010 is begonnen met het actief controleren van de stad op hondenbezit. In dit jaar is 1/3^e deel van de stad gecontroleerd, wat naar verwachting €0,2 mln. aan extra opbrengsten zal genereren. In 2011

en 2012 wordt het resterende 2/3^e deel van de stad gecontroleerd. De opbrengst over 2012 neemt daardoor met €0,25 mln. toe.

Precariobelasting

Op 7 december 2010 heeft de Tweede Kamer opnieuw een motie over de precariobelasting aangenomen. Deze motie-Van der Burg (32500-VII, nr. 9) strekt ertoe om zo spoedig mogelijk het wetsvoorstel vrijstelling precariobelasting op netwerken van nutsbedrijven in te dienen, opdat de vrijstelling voor 1 januari 2012 in werking kan treden. Vanuit de VNG is een brief gestuurd naar de minister van BZK. De VNG geeft met een viertal argumenten aan waarom zij bezwaar maakt tegen deze motie. Het belangrijkste argument is dat deze motie leidt tot een inperking van het gemeentelijke belastinggebied.

Het gemeentelijke project Red Tape heeft mogelijk ook gevolgen voor de opbrengst van de precariobelasting. Dit project heeft tot doel de administratieve lasten voor ondernemers en burgers te verminderen door bijvoorbeeld vergunningen samen te voegen of af te schaffen. Voor het gebruik van de gemeentegrond is doorgaans een vergunning nodig. Afschaffing van de vergunning leidt tot minder informatie aan de hand waarvan de precariobelasting wordt opgelegd.

BIZ-bijdrage

Op 1 mei 2009 is de Experimentenwet Bedrijven Investerings Zones (BIZ) in werking getreden. Een BI-zone is een afgebakend gebied, waarbinnen ondernemers gezamenlijk investeren in de kwaliteit van hun bedrijfsomgeving. De gemeente stelt – bij voldoende draagvlak onder de ondernemers – een bestemmingsheffing in, de BIZ-bijdrage. De opbrengst van deze heffing wordt als subsidie uitgekeerd aan de vereniging of stichting die de met de gemeente afgesproken activiteiten namens de ondernemers uitvoert. In 2012 zullen er naar verwachting in Den Haag zullen 15 tot 20 BI-zones ingevoerd zijn.

Ontwikkeling lokale lastendruk

Tariefontwikkeling 2012

In de onderstaande tabellen zijn de meeste van de tarieven van de belangrijkste gemeentelijke heffingen (de OZB, de afvalstoffenheffing, rioolheffing, de hondenbelasting en de toeristenbelasting) voor de periode 2009-2012 weergegeven. Voor het jaar 2012 geldt voor de aanslagen OZB, dat deze nog niet bekend zijn. De definitieve tarieven OZB worden vastgesteld bij de aanpassing van de OZB verordening in het najaar van 2011.

OZB	2009	2010	2011	2012
eigenaren woningen	0,0659%	0,0619%	0,0631%	Nnb
eigenaren niet-woningen	0,1810%	0,1810%	0,1905%	Nnb
gebruikers niet-woningen	0,1445%	0,1445%	0,1521%	Nnb

Afvalstoffenheffing	2009	2010	2011	2012
Eénpersoonshuishoudens	€275,04	€250,20	€250,20	€236,34
Tweepersoonshuishoudens	€298,68	€271,68	€271,68	€265,76
Drie- en meerpersoonshuishoudens	€322,56	€293,52	€293,52	€290,67

Rioolheffing	2009	2010	2011	2012
eigenarendeel per zaak	€118,14	€126,47	€126,47	€126,47
gebruikersdeel per 500 m ³ afvalwater*	€173,00	€173,00	€173,00	€173,00

* De eerste 500 m³ is vrij.

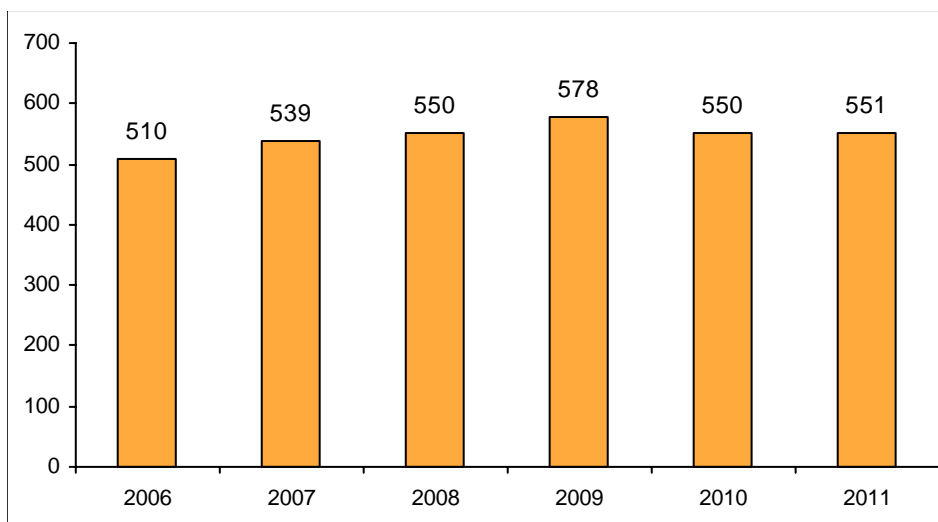
Hondenbelasting	2009	2010	2011	2012
tarief eerste hond	€111,96	€111,96	€111,96	€111,96
tarief tweede hond	€175,44	€175,44	€175,44	€175,44
tarief derde en volgende hond	€222,48	€222,48	€222,48	€222,48

Toeristenbelasting	2009	2010	2011	2012
Camping/haven	€1,27	€1,27	€1,27	€1,27
hotel 3 sterren (< 31 kamers)	€2,24	€2,24	€2,24	€2,24
hotel 3-sterren (> 30 kamers)	€2,54	€2,54	€2,54	€2,54
Jongerentarium	€0,49	€0,49	€0,49	€0,49

Ontwikkeling Woonlasten

Jaarlijks verricht het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden (COELO) onderzoek naar de gemeentelijke woonlasten. De resultaten worden onder andere gepubliceerd in de Atlas van de Lokale Lasten en het Belastingoverzicht grote gemeenten. Uit het Belastingoverzicht grote gemeenten voor 2010 blijkt dat de woonlasten in Den Haag wederom tot één van de laagste behoren in deze categorie gemeenten. Onderstaande grafiek geeft een overzicht van de ontwikkeling van de gemiddelde woonlasten per huishouden in Den Haag over de periode 2006-2010. De gemiddelde lasten van 2011 zijn ontleend aan het Coelo-overzicht van 2011.

Gemiddelde woonlasten per huishouden.

Inkomsten lokale heffingen

De opbrengsten van de belangrijkste lokale heffingen voor de jaren 2010 (realisatie) en 2011 en 2012 (raming) na aftrek van kwijtscheldingsbedragen zijn:

(bedragen x €1.000)

Belastingsoort	Rekening 2010	Begroting 2011	Begroting 2012
OZB	80.349	81.070	78.985
Afvalstoffenheffing	53.402	53.677	53.103
Rioolheffing eigenaren	32.703	34.415	34.415
Hondenbelasting	1.506	1.470	1.640
Toeristenbelasting	4.127	4.016	4.016
Precariobelasting	16.550	16.395	16.368
Totaal	188.637	191.043	188.527

Samenhang met programma's en paragrafen

De lokale heffingen worden begroot in de programma's Leefomgeving (baten afvalstoffenheffing, kwijtschelding afvalstoffenheffing, baten rioolheffing), Financiën (baten OZB gebruikers en eigenaren, baten toeristenbelasting en baten precariobelasting incl. DPZ en DSO). Tot slot geeft de paragraaf Gemeentelijke inkomsten een totaal overzicht van de gemeentelijke baten, inclusief de baten uit de gemeentelijke heffingen.

4.2 Weerstandsvermogen

Door toenemende risico's en afnemende buffers in de begroting en de andere onderdelen van het weerstandsvermogen neemt de kans toe dat daadwerkelijk een beroep gedaan moet worden op de algemene reserve. Daarmee wordt ook een goede onderbouwing van de hoogte hiervan van groter belang. Daartoe is gebruik gemaakt van het risicocumulatiemodel.

Met het risicocumulatiemodel is berekend dat de algemene reserve €80,1 mln. moet zijn. Daarbovenop geldt nog een tekort aan weerstandsvermogen van €5,2 mln. als gevolg van de lage standen van de dienstcompensatiereserves en een bedrag van €22,3 mln. vanwege de lage stand van de reserve grondbedrijf. In totaal is een reservering van €107,6 mln. noodzakelijk. Dit is €3,6 mln. meer dan was becijferd in de Voorjaarsnota. Deze €3,6 mln. is een resultante van positieve en negatieve ontwikkelingen. Door de herberekening van de risico's, mede naar aanleiding van discussie in de gemeenteraad daarover, is aanvullend €14,1 mln. nodig in de algemene reserve. Door de voorstellen op het gebied van erfpacht en bouwleges is het tekort op de dienstcompensatiereserves met €10,5 mln. afgenomen, waardoor minder geld in de algemene reserve achtergehouden hoeft te worden.

Het risicocumulatiemodel brengt de risicoparagraaf in de begroting en de jaarrekening directer in verband met de weerstandscapaciteit. Opname in de risicoparagraaf betekent geen automatische verrekening met de weerstandscapaciteit als het risico zich voordoet. De gemeentelijke begrotingsregels blijven gelden: in eerste instantie moeten maatregelen worden getroffen om de gevolgen binnen een begrotingsprogramma op te vangen. Opname in dit model betekent ook dat voor dit risico geen specifieke andere reserve gevormd wordt.

Inleiding

Het weerstandsvermogen geeft aan in hoeverre de gemeente in staat is om substantiële tegenvallers op te vangen. Voor het opvangen van tegenvallers is weerstandscapaciteit noodzakelijk. Het 'Besluit begroting en verantwoording' omschrijft een risico als "een kans op gevaar of schade met financieel gevolg van substantiële omvang". In de vele verschillende producten, beleidsterreinen, projecten en voorzieningen die de gemeente verzorgt, kunnen onverwachte financiële gevolgen optreden, ook bij goed financieel beheer. Doorgaans leiden deze bij het opstellen van de gemeentelijke jaarrekening tot nadelen. Bij grotere tegenvallers kan het noodzakelijk zijn ook tussentijds maatregelen te nemen. Als de gemeente voldoende weerstandsvermogen heeft, kan zij dergelijke risico's dragen door de algemene reserve aan te spreken. Bij het weerstandsvermogen gaat het dus om de robuustheid van de begroting. Een precies sluitende begroting zonder weerstandsvermogen betekent dat iedere tegenvaller een probleem gaat opleveren, als er geen even grote meevallers tegenoverstaan. De begrotingsprogramma's en daarmee het beleid van de gemeente staan dan permanent onder druk. Een weerstandsvermogen als financiële buffer is daarom noodzakelijk. Hoe groot die buffer moet zijn hangt vooral af van de risico's die de gemeente loopt.

Behalve het aanhouden van een financieel weerstandsvermogen zijn er andere manieren om de financiële gevolgen van risico's op te vangen:

- Veel gebeurtenissen zijn weliswaar onverwacht, maar doen zich zo regelmatig voor dat over meerdere jaren bekeken vrij goed is aan te geven wat de financiële gevolgen daarvan kunnen zijn. Hiervoor reserveert de gemeente bedragen in de begroting of in voorzieningen.
- Bij investeringsprojecten is het gebruikelijk dat in de kostenraming (het investeringskrediet) een post voor onvoorziene tegenvallers wordt meegenomen.
- Risico's kunnen tegengegaan worden door het afsluiten van verzekeringen, bijvoorbeeld tegen brandschade aan gemeentelijke gebouwen.
- Een aantal risico's kan voor een gedeelte worden opgevangen uit specifieke bestemmingsreserves. De belangrijkste hiervan in de Haagse gemeentebegroting hebben betrekking op de begrotingsproducten van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de Wet werk en bijstand. De omvang van deze reserves is echter niet bepaald door de hoogte van de risico's, maar

eenvoudigweg door het in het verleden beschikbare bedrag. Mocht de omvang van die reserve niet toereikend zijn, dan komt de Algemene reserve opnieuw in beeld als risicoafdekking.

De relevante risico's voor het weerstandsvermogen zijn de risico's die niet of onvoldoende op een andere manier zijn ondervangen. Deze risico's kunnen een beroep gaan doen op de algemene reserve. De berekening van het weerstandsvermogen heeft dan ook betrekking op de bepaling van de gewenste hoogte van de algemene reserve.

Berekening van het weerstandsvermogen

Vier ontwikkelingen maken dat het weerstandsvermogen van de gemeente onder de loep genomen moet worden. Ten eerste nemen de risico's voor de gemeente toe, vooral als gevolg van de verslechterde economische omstandigheden. In het vervolg van deze begroting wordt hier nader op ingegaan. In de tweede plaats zijn er geen omvangrijke positieve voordelen uit de jaarrekening meer, waar in het verleden ook tegenvallers mee afgedekt konden worden. Ten derde heeft Den Haag minder mogelijkheden om tegenvallers op te vangen binnen de begroting: andere buffers buiten de algemene reserve nemen drastisch in omvang af, zoals de reserve WWB-I (van de bijstand), reserve Wmo, dienstcompensatiereserves en reserve grondbedrijf. Ten slotte neemt het totale weerstandsvermogen de laatste jaren af.

Voordat we het weerstandsvermogen gaan berekenen, beschrijven we eerst waar de weerstandscapaciteit precies uit bestaat. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de structurele en de incidentele weerstandscapaciteit.

Structurele weerstandscapaciteit

De structurele weerstandscapaciteit bestaat uit de begrotingspost onvoorzien. Gemeenten zijn volgens de gemeentewet verplicht om in de begroting een post onvoorzien uitgaven op te nemen. Deze post dient voor het opvangen van mogelijke tegenvallers binnen het programma Financiën, opdat deze niet onmiddellijk leiden tot een negatief jaarrekeningresultaat. Indien de post onvoorzien in enig jaar niet wordt aangesproken, kan deze in het jaar daarna worden ingezet voor de budgettaire ruimte voor een nieuwe begroting.

Incidentele weerstandscapaciteit

Hier toe houdt iedere gemeente een algemene reserve aan, evenals enkele andere vrij besteedbare reserves. In Den Haag wordt het weerstandsvermogen gevormd door de algemene reserve, de dienstcompensatiereserves en de reserve grondbedrijf.

- De algemene reserve is bedoeld voor het afdekken van tekorten in de gemeentelijke jaarrekening. Hiermee wordt voorkomen dat elke financiële tegenvaller dwingt tot onmiddellijk bezuinigen.
- De gemeentelijke diensten hebben eigen dienstcompensatiereserves (DCR) voor het opvangen van bedrijfsvoeringsrisico's. Aan de DCR wordt 20% van het positieve rekeningresultaat op een programma toegevoegd. Een tegenvaller in de begrotingsuitvoering die leidt tot een negatief resultaat op een programma, wordt volledig verrekend met de DCR. De ondergrens van de DCR is bij alle diensten €0. Indien een DCR onder deze grens komt, wordt de dienst als 'kritiek' aangemerkt. De dienst dient dan een plan van aanpak op te stellen om deze negatieve stand weg te werken. Op deze manier zijn kleinere risico's in de begrotingsuitvoering adequaat afgedekt.
- De reserve Grondbedrijf is de financiële buffer voor het Grondbedrijf. De reserve is nodig om te verhinderen dat tekorten van het grondbedrijf de totale gemeentelijke financiële huishouding verstoren. Opbrengsten uit grondexploitaties worden aan deze reserve toegevoegd, verliezen uit grondexploitaties worden hiermee verrekend.

De algemene reserve heeft altijd gefungeerd als een laatste middel voor het opvangen van tegenvallers, als daarvoor geen andere mogelijkheden meer zijn. In het verleden bleek dat slechts in een enkel geval daadwerkelijk nodig. De kans dat vanaf dit jaar daadwerkelijk een beroep gedaan moet worden op de algemene reserve neemt fors toe. En daarmee ook de noodzaak om goed onderbouwd een weerstandsvermogen van voldoende omvang te hebben.

Niet alle gemeenten lopen dezelfde risico's. Het is daardoor niet mogelijk een algemene norm te stellen voor een eenduidige relatie tussen de algemene reserve en de risico's. Iedere gemeente moet op basis van de eigen specifieke situatie een beleidslijn formuleren over het noodzakelijk geachte weerstandsvermogen dat nodig is voor de risico's die door de organisatie niet zelf worden ondervangen. Inherent aan risico's is dat de precieze omvang van de mogelijke schade of kosten niet vaststaat. Dat komt natuurlijk vooral omdat het altijd gaat om een onzekere gebeurtenis, met navenant onzekere kosten.

Bij motie van de raad (RIS 176931) is het college gewezen op een berekeningssystematiek door middel van een risicocumulatiemodel. Hierbij wordt de kansberekening gebruikt als hulpmiddel, waarbij gesimuleerd wordt dat een combinatie van bepaalde risico's zich voordoet. Het model maakt een meer onderbouwde bepaling van de algemene reserve mogelijk. Met dit model maken we een zo goed mogelijke berekening van de minimaal noodzakelijke hoogte van de algemene reserve. Het model houdt rekening met de verschillen tussen de kansen en met de verschillen in de omvang van de gevolgen. De gemeente Rotterdam gebruikt het model al langer.

Inventarisatie risico's

Voor de minimaal noodzakelijke algemene reserve zijn de grotere gemeentelijke risico's geïntariseerd. Dit zijn alle onzekere gebeurtenissen die voor de gemeente onverwacht extra kosten kunnen betekenen, en waarvoor geen andere financiële buffers zijn aangebracht. Ook zijn de risico's uit de risicoparagraaf van de jaarrekening 2010 kritisch tegen het licht gehouden. Van alle risico's is een zo goed mogelijke inschatting gemaakt van de kans dat het risico zich voordoet en van de maximale hoogte van het risico. De twee voorwaarden voor het ontstaan van een risico (onzekere gebeurtenis en onzekere omvang) vormen tevens een inkadering. We kijken in dit hoofdstuk dus niet naar knelpunten en tekorten. Als een gebeurtenis zich zeker voordoet met negatieve financiële gevolgen (de kans is 100%) is geen sprake van een risico maar van een financieel tekort. Tekorten moeten in de begroting worden opgelost. Indien de omvang van de kosten duidelijk is wordt de gebeurtenis volgens de normale boekhoudkundige afspraken met behulp van een voorziening financieel afgedekt, en is het risicocumulatiemodel evenmin van toepassing.

In de Voorjaarsnota staat een overzicht van risico's en een berekening van het benodigde weerstandsvermogen via het risicocumulatiemodel. Deze berekening wordt in deze begroting herzien naar aanleiding van actuele ontwikkelingen en van bespreking van de voorjaarsnota in de commissie en in de raad. Ook enkele besluiten die voorliggen in deze begroting hebben een effect op het benodigde weerstandsvermogen. Voor de volledigheid zijn hier alle risico's opgenomen. Daarbij is aangegeven of het onderwerp, het risico en het bedrag is gewijzigd ten opzichte van de Voorjaarsnota.

Risico's van de gemeente Den Haag bij de begroting 2012-2015

(bedragen x €1.000)

Risico	Korte omschrijving van het risico	Kans op risico	Max. bedrag
1	Uitkeringen (inkomensvoorziening)	80%	8.300
2	Bijstelling plannen in de vastgoedsector	50%	20.000
3	WW-risico	30%	37.000
4	Friciekosten subsidies	30%	36.000
5	Grote infrastructurele projecten	25%	10.000
6	Juridische procesrisico's	10%	3.500
7	Rampen en zware ongevallen	1%	35.000
Risico's met een structureel karakter			
8	Decentralisatie van taken: AWBZ	90%	9.000
9	Decentralisatie van taken: Onderkant arbeidsmarkt	90%	4.500
10	Herverdeling gemeentefonds	60%	18.750
11	Decentralisatie van taken: Jeugdzorg	50%	18.000
12	Afschaffen precariobelasting	50%	22.500
13	Gratis ID-kaarten	50%	1.500
14	Dividend BNG	50%	900
15	Vermissingsleges	50%	600
Totaal			225.550

In het model kunnen echter de structurele financiële gevolgen van optredende risico's niet zonder meer meegenomen worden. Deze gevolgen moeten in de meerjarenbegroting worden verwerkt. In het eerste jaar zal wijziging van de lopende begroting zonder ingrijpende beleidsmatige gevolgen doorgaans niet goed mogelijk zijn, voor dat jaar wordt daarom het gehele financiële gevolg meegenomen in de bepaling van het maximale bedrag. De financiële gevolgen van optredende risico's in het tweede jaar zijn voor de helft van het bedrag meegenomen, om zodoende rekening te houden met enige overgangstermijn. Voor het derde jaar en daarna is ervan uitgegaan dat het risico is verwerkt in de meerjarenbegroting.

Hieronder volgt een toelichting op de risico's. Conform de wens van de gemeenteraad is de systematiek van OZB-raming aangepast. De uitbreiding van het aantal woningen wordt in het vervolg meegenomen in de ramingen. Dit beperkt echter de mogelijkheid om eventuele tegenvallers binnen de raming op te vangen. Om dit risico te vermijden maken wordt een reserve ingesteld om schommelingen in de inkomsten op te kunnen vangen. Deze reserve wordt gevuld met het bedrag van de extra opbrengst van 2011. Ook vroeg de raad om het opnemen van enkele risico's in het model. Dit betroffen de afschaffing van de precariobelasting en het dividend BNG.

Het college heeft ervoor gekozen om enkele risico's nu al weg te nemen of op te lossen. Het is bijna zeker dat er een maximumtarief komt voor rijbewijzen. Dit is geen risico meer maar een knelpunt. In deze begroting wordt voorgesteld dit knelpunt op te lossen. Door de knelpunten in de uitvoering van de bijstandsverlening op te lossen, kon ook dit risico naar beneden worden bijgesteld.

1) Uitkeringen (WWB-I)

Door de economische recessie in combinatie met de korting op de rijksmiddelen had de gemeente in 2010 een groot tekort verwacht op de middelen voor bijstandsverlening. De invloed van de recessie loopt in 2011 door. Het is de verwachting dat de geraamde daling uitkeringsgerechtigden in 2011 niet zal optreden, ondanks de maatregelen om de instroom te beperken en de uitstroom naar werk te bevorderen. Het risico is reëel dat dit knelpunt ook in 2012 nog niet volledig is weggewerkt. In 2012 worden maatregelen genomen om een dreigend tekort vanaf 2013 af te wenden. Met ingang van 2012 wordt het landelijke verdeelmodel voor de WWB-I aangepast. De uitkomsten van dit model zijn nog onbekend. In deze begroting wordt voorgesteld middelen beschikbaar te stellen. Het overige deel

wordt via uitstroombepurende en instroombevorderende maatregelen opgelost. Er bestaat een risico dat dit niet lukt.

2) Bijstelling plannen in de vastgoedsector

De aanhoudende druk op de vastgoedmarkt kan grote financiële consequenties hebben. In 2010 is al een aantal gemeentelijke plannen voor woningbouw en ruimtelijke ontwikkeling aangepast aan veranderde marktomstandigheden. Dergelijke afwaarderingen moeten waarschijnlijk ook in 2011 nog plaatsvinden voor enkele tientallen miljoenen. Voor 2012 is de verwachting dat er nog steeds een risico op afwaardering bestaat, weliswaar kleiner dan in 2010 en 2011 maar toch nog substantieel. De gevolgen van dergelijke wijzigingen worden wanneer het plankaderwijzigingen zijn volgens de bestuurlijke Beheersregels Grondbedrijf niet verrekend met de reserve grondbedrijf. Daarvoor is andere budgettaire dekking benodigd. Het probleem voor 2011 wordt in deze begroting opgelost. Er resteert echter een reëel risico dat ook de komende jaren de markt onvoldoende aantrekt.

3) Afwikkeling bezuinigingen: apparaat(kosten WW)

De bezuinigingen uit het Coalitieakkoord en de ombuigingen die het gevolg zijn van rijksmaatregelen en van de economische crisis (vooral in het vastgoed) gaan gepaard met omvangrijke afslankingen van het gemeentelijk ambtelijk apparaat. Uitgangspunt is dat gedwongen ontslagen zoveel mogelijk worden vermeden. De kans bestaat echter dat uiteindelijk niet iedereen succesvol van werk naar werk zal kunnen worden begeleid. De gemeente is eigen risicodragers voor de WW, en heeft hiervoor geen financiële middelen opzij gezet. De omvang van de aanspraak op een uitkering is mede afhankelijk van de lengte van het dienstverband bij gemeenten. Dit houdt in dat als onverhoopt mensen gedwongen ontslagen moeten worden, hier een aanzienlijk bedrag mee is gemoeid. Het maximale bedrag is berekend op basis van gemiddelde WW-aanspraken van medewerkers.

Met de voorgestelde maatregelen wordt het concrete knelpunt dat nu in beeld is opgelost. Er is aanvullend nog grote onzekerheid over de aantallen en effecten. Belangrijk daarin is de totstandkoming van de CAO en arbeidsmarktontwikkelingen in de regio.

4) Friciekosten subsidies

Dit speelt vooral in de sectoren cultuur, welzijn, volksgezondheid en zorg. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om verplichtingen ten opzichte van voormalig gemeentepersoneel, dat nu in dienst is bij een gesubsidieerde instelling. Dit risico is op dit moment lastig te overzien. Het is nog niet duidelijk waar dit precies tot knelpunten zal leiden. Berekeningen hebben een grote bandbreedte. Vanwege de grote onzekerheid is gekozen om dit onderwerp als risico op te nemen. Het bedrag dat gehanteerd wordt is €36 mln. Dit is het laagste genoemde bedrag. Uiteraard is het zaak om door tijdige en goede communicatie een beroep op de gemeente te voorkomen. Wij schatten de kans dat daadwerkelijk een beroep wordt gedaan op deze middelen op 30%.

5) Grote infrastructurele projecten

De gemeente loopt bij omvangrijke fysieke en ICT-projecten risico's. Deze worden zoveel als mogelijk in de projectraming betrokken en afgedekt door middel van een post voor onvoorzien. Hoewel Den Haag een goede reputatie heeft in het tot een goed einde brengen van grote infrastructurele projecten bestaat er, ook gezien de omvang van de totale investeringsportefeuille (ruim € 800 mln.) de kans dat zich tegenvallers voordoen, doordat zaken niet te kwantificeren zijn of doordat risico's zijn onderschat. Dat kan de aanleg betreffen, maar ook de gevolgen voor de exploitatie van nieuwe voorzieningen.

6) Juridische procesrisico's

De gemeente is in een aantal juridische disputen verwickeld met andere partijen. Er is een procesrisico dat een of meer hiervan gaat leiden tot extra kosten. Dit ondanks de overtuiging van de gemeente dat zij in het gelijk is.

7) Rampen en zware ongevallen

De gemeente spaart niet voor risico's van (natuur)rampen of ander groot onheil die Den Haag kunnen treffen (defecten in gebouwen of infrastructurele werken, watersnood, extreme weersomstandigheden, epidemieën, etc.). Hoewel de kans hierop klein is, is de schade die het gevolg kan zijn van een

dergelijke gebeurtenis aanzienlijk, zo hebben we bijvoorbeeld gezien bij de vuurwerkramp in Enschede (waarop het maximale bedrag ook is gebaseerd).

8) Decentralisatie van taken: AWBZ

Het bestuursakkoord gaat niet door. Omdat de situatie erg onzeker is en deze zowel positief als negatief kan uitpakken is het verstandig om dit niet in het kader te verwerken. Het risico is berekend op basis van de korting op het totale geïndexeerde budget dat wordt overgeheveld in het kader van de begeleiding binnen de AWBZ. Vanaf 2013 ligt het budget tussen de €2,1 en €3,7 mld. Hierop wordt een korting toegepast van 5%, dus ca. €100 – 180 mln., voor Den Haag geschat risico van ca. €6 mln.

9) Decentralisatie van taken: Onderkant arbeidsmarkt

Het bestuursakkoord gaat niet door. Omdat de situatie erg onzeker is en deze zowel positief als negatief kan uitpakken is het verstandig om dit niet in het kader te verwerken. In het Regeerakkoord staat dat de sociale werkvoorziening landelijk terug moet van een brede voorziening voor negentigduizend mensen naar een beschutte werkplek voor dertigduizend mensen. De rijksbijdrage gaat hierdoor omlaag. Ter compensatie van de lagere rijksbijdrage is de instroom in de WSW in Den Haag tijdelijk stopgezet. Ook de begeleiding, overhead en infrastructuur moeten meekrimpen. Risico voor Den Haag ca. €3 mln. per jaar.

10) Herverdeling gemeentefonds

De verdeling van de algemene uitkering uit het gemeentefonds wordt waarschijnlijk per 2013 gewijzigd. Hoe en wat er wordt veranderd, is nog niet duidelijk. Het ministerie van BZK doet momenteel onderzoek naar het gemeentefonds; dat onderzoek zal mede bepalen hoe de wijzigingen eruit komen te zien. Onder andere het vaste bedrag van de vier grote steden staat ter discussie. Gelet op de relatief grote omvang van dit bedrag voor de algemene uitkering van Den Haag (€125 mln.) is een wijziging in deze systematiek een omvangrijk risico. De herverdeling staat los van het bestuursakkoord.

11) Decentralisatie van taken: Jeugdzorg

Het bestuursakkoord gaat niet door. Omdat de situatie erg onzeker is en deze zowel positief als negatief kan uitpakken is het verstandig om dit niet in het kader te verwerken. Het Rijk gaat een aantal taken decentraliseren, zoals de jeugdzorg en de begeleiding binnen de AWBZ. Daarnaast zijn plannen in ontwikkeling voor één regeling voor de onderkant van de arbeidsmarkt. Deze taakoverhevelingen en -veranderingen gaan gepaard met efficiencykortingen. Jeugdzorg: Voor de jeugdzorg geldt dat de ingeboekte landelijke besparingen zoals opgenomen in het regeerakkoord oplopen tot €300 mln. Het risico voor Den Haag wordt nu geschat op ca. €12 mln. per jaar. Voor de jeugdzorg zien de gemeenten wel enkele mogelijkheden om (een deel van) dit risico op te vangen.

12) Afschaffing precariobelasting

Bij bespreking van de Voorjaarsnota in de commissie Bestuur en in de raad is de zorg geuit over het risico dat de precariobelasting wordt afgeschaft. Dit onderwerp was al als pm-post in de Voorjaarsnota benoemd. De Tweede Kamer nam in december een motie aan om de precariobelasting op leidingen en ondergrondse kabels af te schaffen. De minister van BZK wil daarom deze precario afschaffen. Het is onzeker of en wanneer een wetsvoorstel hierover aan de Kamer wordt gestuurd, en of en welke compensatie gemeenten eventueel ontvangen. Als dit wordt afgeschaft levert dit een structureel nadeel op van €15 mln. Omdat dit een structureel risico is, telt deze anderhalf keer mee. Dit betekent een risico van €22,5 mln.

13) Gratis ID-kaarten

Het Gerechtshof in 's-Hertogenbosch heeft op 7 oktober 2010 beslist dat gemeenten Nederlandse ID-kaarten gratis moeten verstrekken. De zaak ligt nu bij de Hoge Raad. Als de Hoge Raad zou besluiten dat de gemeente hiervoor geen leges meer mag heffen, mist de gemeente aanzienlijke inkomsten. Het is onzeker in hoeverre het Rijk dit zal compenseren. De gemeentelijke leges per ID-kaart zijn €25.

14) Dividend Bank Nederlandse Gemeenten

Bij de bespreking van de Voorjaarsnota in de commissie Bestuur en in de raad is de zorg geuit dat het dividend bij de Bank Nederlandse Gemeenten (BNG) als gevolg van nieuwe regelgeving zal

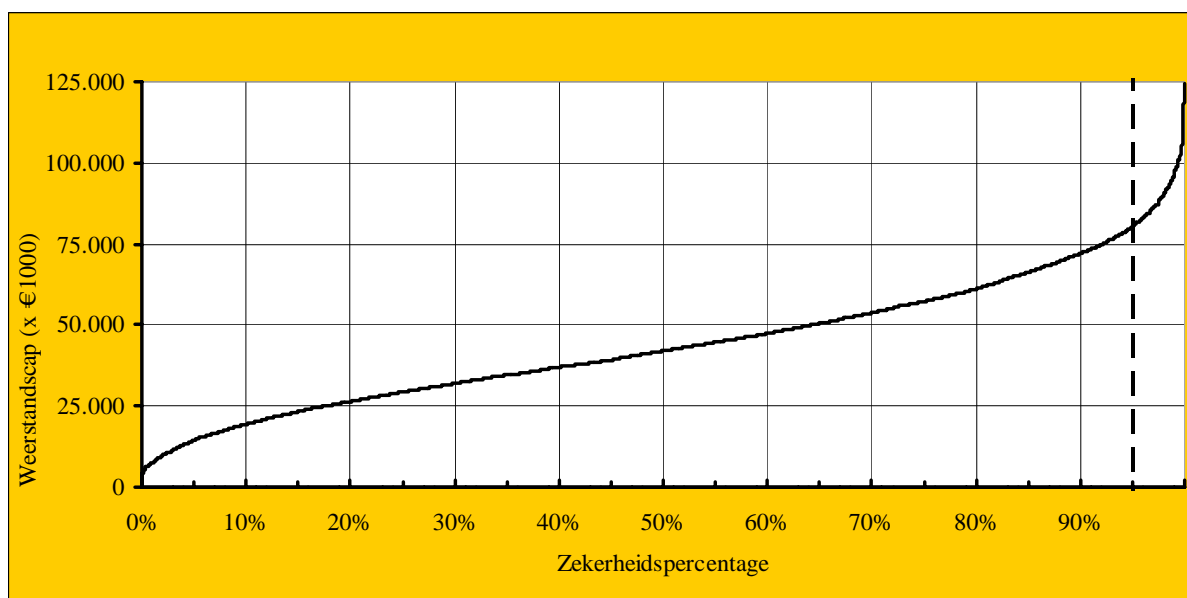
tegevallen. De BNG moet zijn eigen vermogen laten stijgen. Dit betekent dat het dividend de komende jaren vermoedelijk zal dalen. Het bestuur van de BNG heeft bij de jaarstukken dit risico in beeld gebracht. De omvang van dit risico is €0,6 mln. Omdat dit een meerjarig/structureel risico is, telt deze anderhalf keer mee. Dit betekent een risico van €0,9 mln.

15) Vermissingsleges

Er speelt al enige tijd een discussie over de afschaffing van de mogelijkheid om vermissingsleges in rekening te brengen bij burgers die hun identiteitskaart of paspoort hebben verloren. Den Haag heft deze vermissingsleges op dit moment. Er bestaat een risico dat dit niet meer mag. We schatten de kans op 50%, ook omdat onzeker is of en hoe het Rijk de eventuele gederfde inkomsten zal compenseren.

De berekening toegelicht

Als we alle risico's bij elkaar optellen komen we uit op een maximaal bedrag van €225,6 mln. Het is echter zeer onwaarschijnlijk dat al deze tegenspoed tegelijkertijd optreedt. De algemene reserve hoeft daarom niet die omvang te hebben. Er zijn verschillende scenario's denkbaar waarin risico's zich wel of niet voordoen. De verschillende scenario's zijn onderzocht met het risicocumulatiemodel. In een simulatie 'gooit' het model een groot aantal keren met een 'elektronische dobbelsteen' om de uitkomst per risico te bepalen. Deze uitkomsten worden vervolgens bij elkaar opgeteld. Het model komt tot de volgende verdeling:

Tijdens al die simulaties treden risico's niet, gedeeltelijk of geheel op. Een belangrijk voordeel hiervan is dan ook dat rekening gehouden wordt met deze combinatie van kansen. Als voor ieder risico een afzonderlijke reserve zou worden gevormd, zou in totaal een hoger bedrag opzij gezet moeten worden, omdat dan per afzonderlijk risico wordt gerekend. Rekenen met de combinatie van kansen leidt per saldo tot een lager benodigd weerstandsvermogen.

De grafiek geeft de benodigde weerstandscapaciteit aan bij verschillende zekerheidspercentages. Als alle risico's zich tegelijk voordoen en voor het maximale bedrag is een Algemene reserve van €225,6 mln. nodig. Maar het is zeer onwaarschijnlijk dat alle risico's tegelijkertijd zullen optreden – de curve loopt richting de 100% immers zeer steil op. Een zekerheidspercentage van 100% is té voorzichtig. Er blijft dan onnodig geld gereserveerd voor een statistisch erg onwaarschijnlijk scenario. In plaats van 100% wordt daarom gekozen voor een zekerheidspercentage van 95%. Hierbij hoort (zie de grafiek) een algemene reserve van €80,1 mln. In de figuur hierboven komt dat overeen met het punt waar de stijgende lijn de stippellijn kruist die hoort bij 95% op de horizontale as. Dit betekent dat het weerstandsvermogen 'slechts' in 95% van de gevallen toereikend hoeft te zijn. Anders gezegd: er is gewerkt met een betrouwbaarheid van 95% dat de algemene reserve inderdaad voldoende is voor de

zich daadwerkelijk voordoende combinatie van risico's. De berekening komt uit op €80,1 mln. Dat is €14,1 mln. hoger dan berekend was in de Voorjaarsnota.

Overige onderdelen weerstandsvermogen

In Den Haag wordt het weerstandsvermogen gevormd door de algemene reserve, de dienstcompensatiereserves en de reserve grondbedrijf. Met de inschatting van de noodzakelijke omvang van de algemene reserve van €80,1 mln. zijn nog twee aspecten onderbelicht gebleven. De beide andere onderdelen van het weerstandsvermogen, de Reserve grondbedrijf en de dienstcompensatiereserves zijn op dit moment namelijk te laag.

Bij de Voorjaarsnota werd in het weerstandsvermogen rekening gehouden met een tekort van €15,7 mln. in de dienstcompensatiereserves. Dit bedrag moest extra worden aangehouden in de algemene reserve in het weerstandsvermogen. Deze situatie is gewijzigd. In deze begroting wordt voorgesteld de knelpunten inzake de erfpacht en de bouwleges op te lossen. Dit zorgt ervoor dat €10,5 mln. wordt opgelost. Dit bedrag kan daardoor uit de algemene reserve vrijvallen en worden ingezet voor het budgettaire kader.

De stand van de reserve grondbedrijf per 1 januari 2011 is €55,1 mln. Het benodigde weerstandsvermogen per 1-1-2011 is uitgedrukt in een bandbreedte van €77,4 mln. tot €89,9 mln. Daarmee zit de reserve Grondbedrijf €22,3 mln. onder het minimum. De financiële risicobuffer voor het Grondbedrijf is dus onvoldoende om de mogelijke tekorten op grondexploitaties op te kunnen vangen. Voor een goede risicobeheersing moeten we daarom bij de bepaling van het totale weerstandsvermogen ook rekening houden met de lage stand van de reserve Grondbedrijf. Ook in de afgelopen jaren was de reserve Grondbedrijf onvoldoende. Het beleidsmatige uitgangspunt dat de reserve weer moet groeien uit positieve resultaten van grondexploitaties blijft overeind, maar kan echter in deze jaren van crisis op de vastgoedmarkt geen concrete invulling krijgen. Vandaar de voorkeur om voorlopig in het totale gemeentelijke weerstandsvermogen rekening te houden met de situatie bij grondexploitaties.

Structurele weerstandscapaciteit

De structurele weerstandscapaciteit bestaat uit de begrotingspost onvoorzien. Gemeenten zijn volgens de gemeentewet verplicht om in de begroting een post onvoorzien uitgaven op te nemen. Deze post dient voor het opvangen van mogelijke tegenvallers binnen het programma Financiën, opdat deze niet onmiddellijk leiden tot een negatief jaarrekeningresultaat. Indien de post onvoorzien in enig jaar niet wordt aangesproken, kan deze in het jaar daarna worden ingezet voor de budgettaire ruimte voor een nieuwe begroting.

Bandbreedte weerstandsvermogen

Bij de behandeling van de voorjaarsnota in de commissie Bestuur heeft het college toegezegd om te kijken naar een bandbreedte voor het weerstandsvermogen. De bedoeling van een dergelijke bandbreedte is om al te grote schommelingen van de algemene reserve tegen te gaan. Feit is wel dat deze schommelingen veroorzaakt worden door de onderliggende risico's. Het weerstandsvermogen moet zoveel mogelijk dekking blijven bieden voor de risico's die de gemeente op zich af ziet komen. Uit de berekening van het risicocumulatiemodel volgt feitelijk al een minimumgrens, bepaald door verschillende berekeningen waarbij risico's niet, gedeeltelijk of geheel optreden.

4.3 Onderhoud kapitaalgoederen

De gemeente Den Haag wil haar kapitaalgoederen goed onderhouden. De wijze waarop dit gebeurt en de bedragen die hiervoor zijn begroot, komen aan bod in deze paragraaf onderhoud kapitaalgoederen. De volgende kapitaalgoederen komen in dit hoofdstuk aan bod:

- Gebouwen.
- Straten, wegen en pleinen.
- Groen.
- Bruggen, viaducten en tunnels.
- Water
- Riolering.

Gebouwen

Intern Dienstencentrum

Het MIP/MOP van de dienst wordt iedere 4 jaar geactualiseerd en aangepast aan de jongste ontwikkelingen. Er wordt niet alleen gekeken naar nieuwe wet- en regelgeving, die onder andere op het gebied van milieu en energie van toepassing is geworden. Ook zijn alle panden aan een hernieuwde schouw onderworpen. Daarnaast zijn de ontwikkelingen op de markt t.a.v. prijzen en aanbestedingsrichtlijnen opnieuw herijkt. Ook nieuwe panden zijn opgenomen in het MIP/MOP. Zo is niet alleen voor de nieuwe stadsdeelkantoren een nieuw onderhoudsprogramma opgesteld. Ook is voor de panden die van andere diensten overkomen in het kader van Shared Services Beheer (36 panden) een onderhoudsprogramma opgesteld. Het nu voorliggende nieuwe programma dat een planperiode van 10 jaar omvat, heeft betrekking op alle panden waar de dienst eigenaar van is en die in beheer zijn bij het IDC.

Naast de kantoorverzamelgebouwen voert de dienst als eigenaar en/of beheerder het beheer over een gevarieerd scala aan panden. Het betreft monumenten, panden in parken, overige bedrijfsruimten en woningen evenals een aantal panden voor de huisvesting van specifieke dienstonderdelen. De baten en lasten van deze panden worden verantwoord in concernbegrotingspost 960.5.01 Overige huisvesting van het programma Bestuur/college. Aan het programma zijn ook de Shared Services panden toegevoegd, die van de diensten DOB, DSO, OCW, DSB en SZW zijn overgenomen. De diensten hebben aangegeven dat zij voor deze panden slechts minimale onderhoudsmiddelen ter beschikking hebben.

Het onderhoudsprogramma geeft een beeld van de noodzakelijke onderhoudsactiviteiten en de daarmee gepaard gaande kosten voor de komende tien jaar. Het programma is onderverdeeld in jaarplannen waarmee de uit te voeren onderhoudsactiviteiten goed ingepland kunnen worden. Het programma bevat werkzaamheden van bouwkundige, werktuigkundige en elektrotechnische aard. Ook is in kaart gebracht welke werkzaamheden aan liften/roltrappen, aan beveiligings- en toegangscontrolesystemen en aan terreinvoorzieningen noodzakelijk zijn. Ook het onderhoud aan de inventaris en aan de inrichting van het gebouw is geschouwd en zonodig verwerkt.

(bedragen x €1.000)

Onderhoud MOP	2012	2013	2014	2015
Kosten Intern Dienstencentrum	15.978	8.074	7.092	7.092
Dekking programma Interne Dienstverlening				
Structureel onderhoudsbudget	7.092	7.092	7.092	7.092
Beschikbaar in investeringsprogramma	8.886	982	0	0
Verschil	0	0	0	0

Cultuurpanden

Het MOP voor cultuurpanden waarborgt het in stand houden van de duurzame kapitaalgoederen met een culturele functie en het waarborgen van een goede staat van onderhoud. In 2008 is een aantal cultuurpanden (vooral ateliers) aan het bestand toegevoegd als gevolg van het opheffen van de OCW panden BV (voorheen NV Woningbeheer en NV Stedelijk Belang). Na het wegwerken van

achterstallig onderhoud worden al deze panden toegevoegd aan het MOP. Naar verwachting zijn deze in 2012 operationeel. Om de uitdrukking “goede staat” te definiëren is in 2010 gestart met een pilot conditiemeting conform NEN 2767. De gemeentelijke aanpak is gericht op de instandhouding van de kwaliteit van de cultuuraccommodaties door o.a. planmatig onderhoud uit te voeren.

(bedragen x €1.000)

Onderhoud MOP	2012	2013	2014	2015
Kosten Cultuurpanden	3.173	2.631	2.869	3.169
Dekking programma Cultuur				
Structureel onderhoudsbudget	2.488	2.488	2.488	2.488
Verschil	-685	-143	-381	-681

Overschotten uit het verleden en toekomstige overschotten worden toegevoegd aan de onderhoudsvoorzieningen om de tekorten als gevolg van pieken in het onderhoud in de latere jaren te kunnen opvangen.

Binnen- en buitensport

Het doel van de meerjarenonderhoudsplannen is het in stand houden van de duurzame kapitaalgoederen met een sportfunctie en het waarborgen van een goede staat van onderhoud. Dit geldt voor gemeentelijke zwembaden, sporthallen/-zalen en buitensportaccommodaties. De meerjarenonderhoudsplannen worden jaarlijks geactualiseerd. Op basis van de onderhoudsplannen zullen de onderstaande onderhoudswerkzaamheden en/of vervangingen op de diverse buitensportaccommodaties worden uitgevoerd:

- Beplanting; verhardingen, beregeningsinstallaties, rioleringen, hekwerken, speeltoestellen en terreinmeubilair zoals afrasteringen.
- Aanleg rubber ingestrooide kunstgrasvelden en renovatie sportvelden.

Ook voor de binnensportaccommodaties zullen de geplande onderhouds- en vervangingswerkzaamheden worden uitgevoerd.

(bedragen x €1.000)

Onderhoud MOP	2012	2013	2014	2015
Kosten Binnen- en buitensport	4.936	4.758	3.864	5.499
Dekking programma Sport				
Structureel onderhoudsbudget	4.863	4.800	4.614	4.614
Verschil	-73	42	750	-885

Het beheerplan Sport (eigenaars gedeelte groene sportvelden) wordt jaarlijks geactualiseerd. Er wordt gebruik gemaakt van de huidige bekende onderhoudsnormen t.a.v. sportoppervlakte (ISA-sport) en verhardingen (CROW). Overschotten uit het verleden en toekomstige overschotten worden toegevoegd aan de onderhoudsvoorzieningen om de tekorten als gevolg van pieken in het onderhoud in de latere jaren te kunnen opvangen.

Lesgebouwen voor het onderwijs

Doel is het in stand houden van de duurzame kapitaalgoederen met een onderwijsfunctie en het waarborgen van een goede staat van onderhoud. Hiermee wordt beoogd de functionaliteit van de scholen voor basis-, bijzonder- en voortgezet onderwijs te waarborgen. Daartoe zijn meerjarenonderhoudsplanningen ontwikkeld, die jaarlijks worden geactualiseerd. Bij het programma onderwijshuisvesting 2011 zullen onderhoudsmiddelen aan de schoolbesturen worden toegekend op basis van de MOP en de aanvragen van de schoolbesturen.

(bedragen x €1.000)

Onderhoud MOP	2012	2013	2014	2015
Kosten Lesgebouwen	4.837	4.837	4.837	4.837
Dekking programma Onderwijs				
Structureel onderhoudsbudget	4.837	4.837	4.837	4.837
Verschil	0	0	0	0

Welzijnsaccommodaties

De gemeente stelt meerjarige onderhoudsplannen op ten behoeve van het in stand houden van de duurzame kapitaalgoederen met een welzijnsfunctie en het waarborgen van een goede staat van onderhoud. De welzijnsaccommodaties (multifunctionele centra, jongerenaccommodaties, kinderdagverblijven etc.) worden door de gemeente kostendekkend verhuurd aan de welzijnsinstellingen. Dit houdt in dat het (eigenaren) onderhoud uit de huuropbrengsten wordt bekostigd. De (nieuwe) aan het totale gebouwenbestand toegevoegde panden zullen worden voorzien van een meerjarenonderhoudsplanning. Dit geldt tevens voor de overgenomen panden van de OCW panden BV. Naar verwachting zijn deze in 2012 operationeel. Om de "goede staat" te definiëren is in 2010 gestart met een pilot conditiemeting conform NEN2767. Naar verwachting zijn deze in 2012 operationeel.

(bedragen x €1.000)

Onderhoud MOP	2012	2013	2014	2015
Kosten Welzijnsaccommodaties	2.362	2.859	2.643	3.271
Dekking Maatschappelijke ondersteuning				
Structureel onderhoudsbudget	3.200	3.200	3.200	3.200
Vershil	838	341	557	-71

De overschotten worden toegevoegd aan de onderhoudsvoorzieningen om de tekorten als gevolg van pieken in het onderhoud in de latere jaren te kunnen opvangen.

Ambulancepost

De gemeente stelt een meerjarig onderhoudsplan op ten behoeve van het in stand houden van de ambulancepost Waldorpstraat 555. Teneinde de onderhoudsbehoefte op lange termijn inzichtelijk te maken, zal in 2011 een meerjarenonderhoudsplanning worden opgesteld.

(bedragen x €1.000)

Onderhoud MOP	2012	2013	2014	2015
Kosten Ambulancepost	65	65	65	65
Dekking programma Volksgezondheid en Zorg				
Structureel onderhoudsbudget	65	65	65	65
Vershil	0	0	0	0

Eventuele overschotten worden toegevoegd aan de onderhoudsvoorzieningen om de tekorten als gevolg van pieken in het onderhoud in de latere jaren te kunnen opvangen.

Strategische panden

DSO heeft vastgoed in bezit met het doel stedelijke vernieuwing mogelijk te maken. Objecten worden verworven als onderdeel van een planontwikkeling of als gevolg van een actieve grondpolitiek in bepaalde gebieden. De meeste objecten van DSO zijn bestemd voor herontwikkeling. De laatste jaren is de doelstelling van het vastgoed van DSO verruimd naar andere werkvelden binnen de stedelijke vernieuwing. Naast herontwikkeling investeert de gemeente in vastgoed om bepaalde beleidsdoelstellingen te verwezenlijken zoals het huisvesten van doelgroepen en het verbeteren van de vitaliteit van bepaalde gebieden.

Om te voorkomen dat het voorzieningenniveau op termijn wordt aangetast, is er voor objecten met een verwachte beheertermijn van meer dan vijf jaar vanaf 2009 een Meerjaren Onderhoudplan (MOP) opgesteld. Voor objecten die een kortere beheertermijn kennen zullen de noodzakelijke onderhoud- en herstelwerkzaamheden worden uitgevoerd, waarbij de onderhoudskosten zullen worden afgewogen tegen de huurinkomsten en exploitatieduur. Het beleid is vastgelegd in Nota Vastgoedmanagement DSO. Deze is vastgesteld in november 2008 door de Raad.

De MOP wordt opgedeeld in vier deelportefeuilles, respectievelijk strategische panden, vastgoed in operationele en anticiperende grondexploitaties, af te stoten bezit en vastgoedontwikkeling.

Vastgoedontwikkeling en vastgoed in grondexploitaties vallen buiten de scope van deze MOP omdat bij vastgoedontwikkeling nog geen sprake is van onderhoud en bij vastgoed in grondexploitaties

omdat dit tijdelijke objecten zijn en er reeds over gerapporteerd wordt in de paragraaf Grondbeleid van het concernbericht en de Jaarrekening. Ten behoeve van het strategisch vastgoed wordt het noodzakelijk groot onderhoud uitgevoerd, met als uitgangspunt vijf jaar exploitatie voorafgaand aan sloop. De kosten en dekking bedragen meerjarig €0,475 mln. en zijn begroot op programma ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling.

Straten, wegen en pleinen

Onderhoud van de wegen is noodzakelijk om de functionaliteit en de veiligheid van de wegen te garanderen. Op grond van het bestaande (verkeer- en vervoer)beleid worden nadere prioriteiten voor het wegonderhoud gesteld. Elementen in dit beleid zijn onder andere het bevorderen van het fietsverkeer, het concentreren van doorgaand verkeer op hoofdroutes en het creëren van verblijfsgebieden. Hiermee worden, nog meer dan voorheen, de prioriteiten in het wegonderhoud gelegd op de belangrijkste delen van de weginfrastructuur.

In 2006 is door het college een beleidslijn voor het wegonderhoud voor 2007 en de volgende jaren vastgesteld (26 september 2006; RIS140609). In deze beleidslijn zijn de voor het wegonderhoud te hanteren prioriteiten gegeven, in relatie tot de onderhoudstaak en het voor wegonderhoud beschikbare budget. De beleidslijn vormt het kader waarbinnen de meerjarenprogramma's voor het wegonderhoud worden opgesteld. Eind 2010 zal er een actualisatie plaatsvinden van de huidige beleidslijn.

Een hoge prioriteit wordt gegeven aan het onderhoud van de fietspaden, het gemeentelijke hoofdwegenstelsel, en de wijkontsluitingswegen. Gemiddelde prioriteit wordt toegekend aan de verblijfswegen met een asfaltverharding. Het resterende budget zal worden ingezet op het onderhoud van de verblijfswegen met elementenverharding, zoals woonstraten en winkelgebieden, en van de overige weginfrastructuur. De gemeente zet het beschikbare budget voor wegonderhoud zo effectief en efficiënt mogelijk in om de kwaliteit van de wegverhardingen zo goed mogelijk te behouden.

De Stadsenquête 2009 laat zien dat burgers het onderhoud van de straten en wegen opnieuw beter waarderen rapportcijfer 7,0 tegen 6,9 in 2008. Met de beleidslijn voor het wegonderhoud streeft het college de volgende berekende kwaliteitsontwikkeling voor periode 2011 tot en met 2015 na, in % van het totale te beheren areaal.

Kwaliteitsniveau	2011*	2012**	2013**	2014**	2015**
Voldoende	69%	73%	78%	81%	77%
Matig	6%	4%	2%	4%	8%
Onvoldoende	25%	23%	20%	15%	15%

* De berekende kwaliteitsontwikkeling voor periode 2011 - 2015 geeft de kwaliteit weer in % van het totale te beheren wegareaal. Deze berekening is gebaseerd op basis van het wegbeheersysteem en de wegeninspectie van medio 2010. Deze "berekende" kwaliteitsontwikkeling zal waarschijnlijk afwijken van de feitelijke kwaliteit, die gebaseerd wordt op de uitkomsten van de volgende wegeninspectie, eind 2012.

** Op basis van de uitkomsten van de nieuwe wegeninspectie eind 2012 kunnen de kwaliteitsniveaus voor 2013 en volgende jaren berekend worden.

(bedragen x €1.000)

Onderhoud MOP	2012	2013	2014	2015
Kosten Straten, Wegen en Pleinen	16.614	16.647	16.067	16.067
Dekking programma 11 Leefomgeving				
Structureel onderhoudsbudget	16.614	16.647	16.067	16.067
Verschil	0	0	0	0

Groen

Het beleid voor het Haagse groen tot 2015 is vastgelegd in de nota "Groen kleurt de Stad". Deelnota's zijn de in 2008 vastgestelde nota's 'Haagse Bomen: kiezen voor kwaliteit en diversiteit' en de nota 'Stedelijke Ecologische Verbindingszones in Den Haag 2008-2018'. Beheer en onderhoud omvat regulier jaarlijks onderhoud, groot onderhoud en herinrichting. Het beschikbare budget voor

groenonderhoud wordt zo effectief en efficiënt mogelijk ingezet om de kwaliteit van het groen zo goed mogelijk te behouden.

Het Haagse groen kent vier hoofd categorieën: Wijk en buurtgroen, Straatbomen, Ecologische verbindingzones en Grote groengebieden. Het dagelijks onderhoud wordt geprogrammeerd volgens het groenbeheersysteem. Dit bestaat o.a. uit het maaien, schoffelen, snoeien en begeleiden van de straatbomen. Het groot onderhoud bestaat uit de vervanging en herinrichting van het groen (ook in de grote groengebieden). Voor het uitvoeren van het noodzakelijke beheer en onderhoud moeten keuzes worden gemaakt.

In de nieuwe bomennota blijkt de noodzaak tot jaarlijkse vervanging van ca 2.000 bomen. Gemiddeld worden er 1.000 bomen jaarlijks vervangen binnen diverse revitaliseringprojecten. Vanuit het regulier vervangingsbudget en uit incidentele middelen worden nog eens 300-500 bomen vervangen. Jaarlijks resulteert er een tekort voor de vervanging van circa 600 bomen. De historische achterstand is in maart 2011 met de afronding van het aanvalsplan bomen ingelopen. In 2011 zijn er nog geen extra vervangingsmiddelen aanwezig. Met de inzet van de structurele extra beheergelden voor de open standplaatsen vanaf 2012 bij bomen wordt voorkomen dat er nieuwe achterstanden in de vervanging gaan ontstaan. In de komende collegeperiode zullen 4.000 extra bomen in Den Haag worden geplant

Sinds 2007 is extra budget beschikbaar gesteld voor de ecologische verbindingzones in Den Haag. Tot en met 2008 was €0,375 mln. beschikbaar voor het beheer van deze zones en daarna structureel € 0,3 mln. Voor kwaliteitsverbetering is vanaf 2010 €0,45 mln. structureel beschikbaar.

Vanaf 2011 worden vanuit middelen als het Regionaal Groenfonds Haaglanden delen van de landgoederen Marlot/Reigersbergen en Ockenburgh gerenoveerd. In 2012 wordt de eerste fase van het herstel natuurkwaliteiten Westduinpark uitgevoerd en de parkeerplaats van Madestein heringericht. In het Zuiderpark wordt de bewegwijzering verbeterd.

(bedragen x €1.000)

Onderhoud MOP	2012	2013	2014	2015
Kosten Groen	20.638	19.386	18.273	18.273
Dekking programma 11 Leefomgeving				
Structureel onderhoudsbudget	20.638	19.386	18.273	18.273
Vershil	0	0	0	0

Bruggen, viaducten en tunnels

Als waterrijke stad met een dichte infrastructuur is een doelmatig beheer en instandhouding van de viaducten, tunnels en bruggen een uitgebreide taak voor de stad Den Haag. Met onderhoudsbudgetten wordt gezorgd voor het continu op peil houden van dit bezit. Het aantal te beheren objecten neemt voortdurend toe. Er spelen ontwikkelingen als RandstadRail tweede fase, de verbouwing van het Centraal Station, nieuwbouw in Vinex-wijken en de aanleg van tunnels voor een verbeterde toegankelijkheid van de stad. Verder is in het Meerjarig Investeringsplan €11 mln. vrijgemaakt voor groot onderhoud van kunstwerken in de stad.

(bedragen x €1.000)

Onderhoud MOP	2012	2013	2014	2015
Kosten Bruggen, Viaducten en Tunnels	4.385	4.385	4.385	4.385
Dekking programma 17 Verkeer				
Structureel onderhoudsbudget	4.385	4.385	4.385	4.385
Vershil	0	0	0	0

Water

De gemeente streeft naar het realiseren van een duurzaam, schoon en gezond watersysteem, dat bijdraagt aan een aantrekkelijke en veilige (leef)omgeving, waar bewoners en bezoekers van Den Haag op een bewuste manier mee omgaan. In een gezamenlijk Waterplan van de gemeente Den Haag en het Hoogheemraadschap van Delfland moet worden beschreven hoe de gemeente de komende jaren

wil omgaan met water in de stad, ook met het oog op aangepaste regelgeving voor water op nationaal en Europees niveau. Deze ontwikkelingen worden opgenomen in een uitvoeringsagenda water. Het gebruik van de binnenwateren sluit hierop aan en is geregeld in de Nota Binnenwateren. De komende jaren wordt ongeveer 6,5 kilometer kademuren vervangen. Deze vervangingen zijn ondergebracht in het Meerjarenprogramma Kunstwerken 2012-2016.

(bedragen x €1.000)

Onderhoud MOP	2012	2013	2014	2015
Kosten Water	5.452	5.362	5.178	5.178
Dekking programma 20 Milieu en Duurzaamheid				
Structureel onderhoudsbudget	5.452	5.362	5.178	5.178
Verschil	0	0	0	0

Riolering

Op grond van de Wet milieubeheer is de gemeente verplicht om te beschikken over een actueel Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP). In dit plan zijn de maatregelen opgenomen om de riolering op orde te brengen, te beheren en te onderhouden en aan de bestaande milieuwet- en regelgeving te laten voldoen. Achterstallig onderhoud aan de riolering is een risico voor de gemeentelijke begroting en de provincie kan hierop een aanwijzing geven. Met de nieuwe Waterwet zijn gemeenten verplicht in hun GRP ook expliciet aandacht te besteden aan hun nieuwe zorgplichten voor grondwater en hemelwater.

Vanaf 2011 geldt het nieuwe GRP 2011-2015. Dit is een verbreed GRP waarin de verantwoordelijkheden voor het beheer van afval- en hemelwater, maar ook voor het verwerken van overtollig grondwater zijn opgenomen.

(bedragen x €1.000)

Lasten en dekking	2012	2013	2014	2015
Kosten Gemeentelijk Rioleringsplan*	33.340	33.340	33.340	33.340
Dekking programma 11 Leefomgeving				
Rioolrecht	33.340	33.340	33.340	33.340
Verschil	0	0	0	0

* Lasten inclusief storting in egalisatievoorziening riolering; Exclusief door het college vast te stellen jaarlijkse indexering.

De egalisatievoorziening riolering is ingesteld om ongewenste schommelingen in de tarieven van de rioolrechten die aan derden in rekening worden gebracht op te vangen. Over- en onderschrijdingen op de producten 722.0.01 Riolering en Waterbeheersing, 726.0.01 Baten rioolrecht en 731.1.01 Grondwater worden verrekend met de egalisatievoorziening riolering.

4.4 Financiering

Interne Ontwikkelingen

Het treasurybeheer is gericht op het minimaliseren van de gemeentelijke rentelasten op korte- en lange termijn. Voorwaarde hierbij is dat de rente- en overige financieringsrisico's beheersbaar blijven. De Centrale Treasury is belast met het verzekeren van een duurzame toegang van de gemeente tot de financiële markten en voor de permanente beschikbaarheid van bancaire diensten tegen minimale kosten.

Tot de treasuryfunctie behoren de taakgebieden financiering, rentemanagement, portefeuillebeheer, saldo- en geldstroombeheer, betalingsverkeer, werkkapitaalbeheer, optreden als aandeelhouder en het onderhouden van bankrelaties.

Interne Financiering (kort en lang)

Kortlopende financiering

Het dagelijkse saldo van alle gemeentelijke geldstromen wordt door de Centrale Treasury beheerd. De afzonderlijke mutaties aan inkomsten en uitgaven op de respectievelijke dagafschriften worden door de gemeentelijke diensten zelf verwerkt in het gemeentebrede boekhoudpakket. Zo beheert de CTR alle gemeentelijke bankrekeningen en regelt zij het doorbetalen van de rijkssubsidies aan de diensten. De CTR voorziet in de financieringsbehoefte van de diensten, die ontstaat uit de lopende uitgaven en de financiering van kortlopende activa (o.a. vorderingen en investeringen). Om dit proces te kunnen beheersen hebben alle diensten een rekening-courantverhouding met de CTR. Over de saldi in rekening-courant wordt, behoudens een enkele uitzondering, geen rente berekend.

Langlopende financiering

Voor de meeste gemeentelijke activa van de diensten wordt bij het verstrekken van leningen gebruik gemaakt van het omslagsysteem. Dit houdt in dat jaarlijks aan iedere dienst een lening wordt verstrekt met een omvang die gelijk is aan de stand van de materiele vaste activa ultimo vorig verslagjaar. De diensten betalen hierover een gemiddelde rente, de omslagrente. Deze omslagrente wordt aan het begin van elk jaar opnieuw vastgesteld voor het komende begrotingsjaar. Voor het jaar 2012 is de omslagrente vastgesteld op 4 %.

Naast omslagrenteleningen worden aan de diensten ook zogenaamde maatleningen verstrekt. Een maatlening is een specifieke lening voor een bepaalde rendabele investering. De looptijd en het aflossingsschema van een maatlening zijn afgestemd op de afschrijvingsduur en het afschrijvingsschema van de desbetreffende activa. Het rentepercentage is gebaseerd op de kapitaalmarkt op het moment van aangaan van de betreffende lening.

Bespaarde rente

Jaarlijks wordt in de begroting incidenteel rekening gehouden met bespaarde rente als gevolg van de inzet van gemeentelijke reserves en voorzieningen als intern financieringsmiddel. Hierbij geldt dat eventuele afwijkingen in de bespaarde rente gedurende de begrotingsuitvoering (als gevolg van veranderende stand van de reserves en voorzieningen) tot uitdrukking komen in de resultaten van de CTR in programma 22 Financiën. De bespaarde rente voor 2012 is vastgesteld op een bedrag van €8,2 mln.

Externe ontwikkelingen

Economische ontwikkelingen

De Nederlandse economie heeft in het eerste halfjaar van 2011 een sterke start gemaakt, maar de verwachtingen over de toekomstige groei is met onzekerheden omgeven. De prognose van het CPB in juni 2011 was dat de economische groei voor 2011 uitkomt op 1,75%, en voor 2012 op 1,5%. Deze verwachte groei was vooral gebaseerd op een fors stijgende export als gevolg van een zich

herstellende wereldeconomie. Tegenover deze economische groei staat echter de Europese schuldencrisis, de afwaardering van de Verenigde Staten en andere ontwikkelingen waarvan de effecten momenteel moeilijk te voorspellen zijn.

Renteontwikkelingen geldmarkt

De Europese Centrale Bank (ECB) heeft in het eerste halfjaar van 2011 de korte rente verhoogd met een 0,5% naar 1,5%. Reden voor deze verhoging is het beperken van de toenemende inflatie in de Eurozone. De verwachting is dat de ECB de korte rente nog een aantal malen zal verhogen om een verdere stijging van de inflatie tegen te gaan. Dit betekent dat naar verwachting in 2012 de korte rente uit zal komen tussen de 1,50%-2,50%. In de begroting is op voorhand nog uitgegaan van een korte rente van gemiddeld 1,75 % over heel 2012.

Renteontwikkelingen kapitaalmarkt

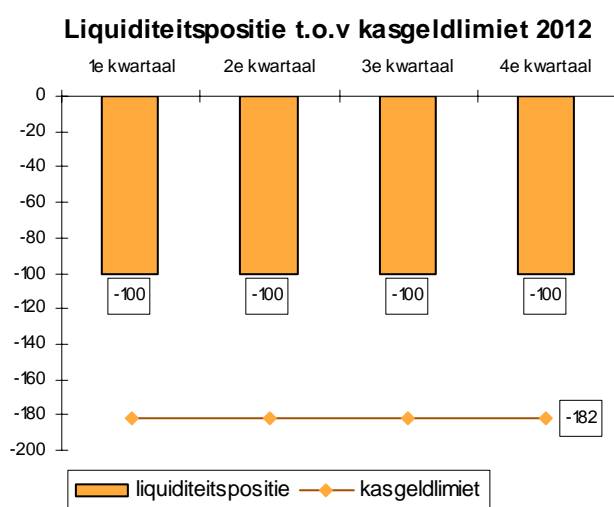
Aan het eind van het eerste halfjaar van 2011 is de kapitaalmarktrente na een forse stijging weer gedaald naar het niveau van begin 2011. De Nederlandse 10-jaars rente steeg in de eerste drie maanden van 3,30% naar 3,75% om vervolgens weer te dalen naar 3,30% (stand per 27 juni 2011). De zorgen in de financiële markten over de schuldenproblematiek in de Eurozone maakt een betrouwbare voorspelling van de langlopende rente uiterst lastig. De markt verwacht nog wel dat eind 2012 de 10-jaars rente zal zijn gestegen naar een niveau van tussen de 4 en 4,3%. In de begroting wordt voor alle zekerheid rekening gehouden met een kapitaalmarktrente van 4,5%.

Risicobeheer

Renterisico financiering kort

Het risico op kortlopende financiering wordt beperkt door de kasgeldlimiet op basis van de wet Financiering decentrale overheden (Fido). Voor de gemeente geldt dat de totale omvang van de vlottende schuld op enig moment gebonden is aan een maximum van 8,5% van de totale lasten van de gemeentebegroting. Het begrotingstotaal voor 2012, gecorrigeerd voor interne leveringen tussen diensten, komt uit op een bedrag van €2.136 mln. De kasgeldlimiet voor 2012 komt op basis daarvan uit op €182 mln.

De verwachting is dat de gemeente in jaar 2012 een gemiddeld tekort aan liquide middelen per kwartaal zal hebben van circa €100 mln. Dit levert een verwacht rentenadeel op van €1,75 mln. Het verwachte tekort zal afgedekt worden door aangetrokken kortlopende leningen uit de geldmarkt, waarbij rekening gehouden zal worden met de status van de tegenpartij.

Het verwachte tekort aan liquide middelen van €100 mln. blijft binnen de kasgeldlimiet en daarmee voldoet Den Haag aan de wettelijk eisen.

Renterisico financiering lang

Vanaf januari 2009 is het begrotingstotaal bepalend voor de renterisiconorm. Dit betekent dat de renterisiconorm is bepaald op basis van 20% van het begrotingstotaal.

(bedragen x €miljoen)

Renterisiconorm en renterisico's vaste schuld	2012	2013	2014	2015
1 Renteherzieningen	0	0	0	0
2 Aflossingen	50	54	30	43
3 Renterisico (1+2)	50	54	30	43
4 Renterisiconorm	427	403	373	364
5a Ruimte onder renterisiconorm (4<3)	377	349	343	321
5b Overschrijding renterisiconorm (3>4)	---	----	----	----
Berekening renterisiconorm				
4a Begrotingstotaal	2.136	2.015	1.866	1.818
4b Percentage regeling	20%	20%	20%	20%
4 Renterisiconorm (4a * 4b/100)	427	403	373	364

Voor 2012 en volgende jaren voldoet Den Haag ruimschoots aan de wettelijke renterisiconorm van 20%.

Kredietrisico's derden

De gemeente heeft €596 mln. aan middelen uitgezet. Deze middelen zijn ingedeeld naar risicogroepen. Voor een bedrag van €195 mln. zijn leningen uitgezet zonder zekerheid. In dit bedrag is tevens begrepen de deposito aan de Royal Bank of Scotland (voormalig ABN AMRO Bank) voor een bedrag van €59 mln. en de verstrekte leningen aan HTM voor de Randstadrail van €121 mln.

(bedragen x €miljoen)

Uitgezette middelen per risicogroep	Restant per eind 2012
Fonds Uiver 2006	285
Maatschappelijk verantwoord beleggen	0
Belegging Meewind	10
Met hypothecaire zekerheid	106
Zonder hypothecaire zekerheid	195
Totaal	596

Voorziening langlopende leningen u/g

Jaarlijks wordt op basis van risico-inschatting van ieder individuele lening de voorziening voor langlopende leningen bepaald en deze is berekend op basis van dezelfde norm die banken hanteren voor het bepalen van risicovoorzieningen: de zogenaamde BASELII norm.

De voorziening langlopende leningen u/g bedraagt in 2012 €8,5 mln.

Voorziening belegging Fonds Uiver 2006, Maatschappelijk verantwoord beleggen en Belegging Meewind

Het Fonds Uiver 2006 bestaat uit gekochte obligaties van financials (banken) met een hoge kredietwaardigheid. De portefeuille bestaat uit 45% aan instellingen met een triple A, 2% met een dubbel A en 53% met een single A. Het risico van het fonds Uiver is hierdoor laag en er is daarom geen voorziening getroffen. Er is wel een klein risico op koersverlies bij (onverhoopte) tussentijdse verkoop van de obligaties. Voor dit risico is geen voorziening opgenomen. Voor de maatschappelijk verantwoorde beleggingen is de hoofdsom gegarandeerd en hierdoor het risico op 0% gesteld.

Voor de belegging in het windmolenpark Meewind is een voorziening getroffen conform Basel II norm van €0,8 mln. Deze belegging heeft geen hoofdsomgarantie. Jaarlijks wordt een deel van de hoofdsom afgelost, waarbij de voorziening voor een deel kan vrijvallen.

Gegarandeerde geldleningen

De afgelopen decennia heeft de gemeente aan diverse maatschappelijke sectoren borgstellingen verleend voor investeringen in hun materiële activa. Het gaat om maatschappelijk relevante investeringen met een publiek belang.

Risico gegarandeerde geldleningen

De gemeente Den Haag loopt risico wegens het afgeven van garanties voor leningen die banken aan derden hebben verstrekt. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de afgegeven gegarandeerde geldleningen.

(bedragen x €1.000)

Omschrijving	Restant per 1/1/2010	Restant per 1/1/2011	Restant per 1/1/2012
Openbaar vervoer HTM	198.103	166.797	153.181
Accommodaties sportverenigingen	311	287	261
Sociaal pedagogische zorg	208	191	174
Inburgering (asielzoekers)	62	55	48
Kinderopvang	284	226	183
Zieken- en verpleeghuizen	3.024	2.517	2.010
Geestelijke gezondheidszorg/bejaardenoorden	10.422	9.499	8.546
Stadsvernieuwingsfonds	14	6	0
TOTAAL	212.428	179.578	164.403

Voorziening gegarandeerde geldleningen

De voorziening voor 2012 is berekend conform de systematiek zoals die geldt bij de voorziening voor de leningenportefeuille u/g, namelijk op basis van het Basel II akkoord.

Voor garanties die betrekking hebben op sport, zorg en kinderdagverblijven bestaan waarborgfondsen. Deze garanties zijn meegenomen in de voorziening voor een bedrag van €0,7 mln. In beginsel dienen dit soort garanties ondergebracht te worden bij het betreffende waarborgfonds. Lukt dat ook, dat zal dit bedrag in de voorziening weer vrij kunnen vallen ten gunste van het concern.

De totale voorziening in 2012 komt uit op een bedrag van €13,3 mln.

Financieringspositie

De gemiddelde financieringspositie is als volgt opgebouwd:

(bedragen x €miljoen)

Gemiddelde standen	Begroting 2012
Verstreckte leningen aan diensten	1.390
Deelnemingen	84
Uitgezette middelen	606
Totaal	2.080
Beschikbare middelen:	
Reserves en voorzieningen	1.197
Opgenomen leningen	800
Totaal	1.997
Nieuw aan te trekken leningen	83

In 2012 wordt voor €100 mln. aan lang vreemd vermogen aangetrokken.

Leningenportefeuille o/g:

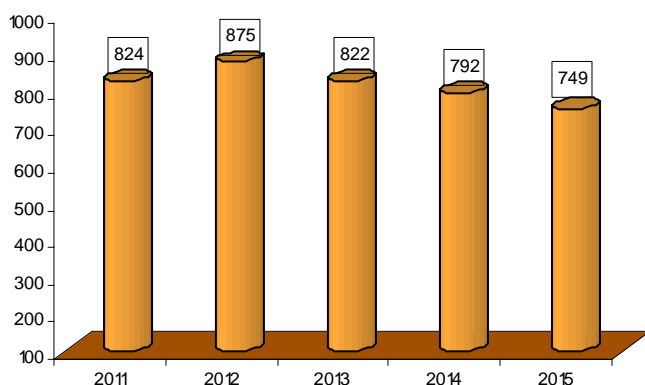
Op 1 januari 2012 beschikt de gemeente over een portefeuille van €823,7 miljoen aan leningen o/g tegen een gemiddeld percentage van 4,13%. Ultimo 2012 zal deze positie gestegen zijn tot €875,2 miljoen tegen een gemiddeld percentage van 4,18%. De volumestijging van €51,5 miljoen wordt voornamelijk veroorzaakt door nieuw aangetrokken leningen.

(bedragen x €miljoen)

	Bedrag	Gemiddelde portefeuillerente
Stand per 1 januari 2012	823,7	4,13%
Nieuwe leningen	102	4,49%
Reguliere aflossingen	-50,5	3,90%
vervroegde aflossingen	-	-
renteaanpassingen (oud percentage)	-	-
renteaanpassingen (nieuw percentage)	-	-
Stand per 31 december 2012	875,2	4,18%

De onderstaande grafiek geeft inzicht in de ontwikkeling van de in portefeuille opgenomen leningen voor de jaren 2010 tot en met 2014, uitgaande van de stand per balansdatum.

Ontwikkeling van portefeuille o/g

Uit de grafiek blijkt dat het volume van de o/g portefeuille in de jaren 2012 tot en met 2015 terug zal lopen met ongeveer 9 %.

Leningenportefeuille u/g

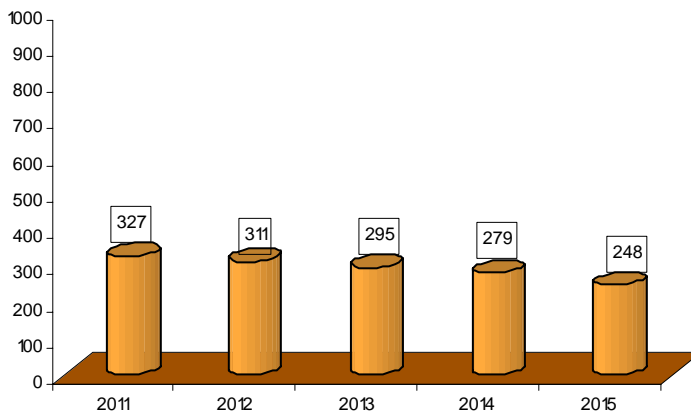
Op 1 januari 2012 beschikt de gemeente over een portefeuille van €327,0 miljoen aan leningen u/g tegen een gemiddeld percentage van 4,19 %. Ultimo 2012 is dit gedaald tot €311,1 miljoen tegen een gemiddeld percentage van 4,13 %. De volumedaling van €18,0 miljoen wordt veroorzaakt door reguliere aflossingen.

(bedragen x €miljoen)

	Bedrag	Gemiddelde portefeuilrente
Stand per 1 januari 2012	327	4,11%
Nieuwe leningen	2,1	4,42%
Reguliere aflossingen	-18	4,51%
Vervroegde aflossingen	-	-
Rente-aanpassingen (oud percentage)	-	-
Rente-aanpassingen (nieuw percentage)	-	-
Stand per 31 december 2012	311,1	4,13%

De onderstaande grafiek geeft inzicht in de ontwikkeling van de in portefeuille uitgezette leningen voor de jaren 2011 tot en met 2015, uitgaande van de stand per balansdatum.

Ontwikkeling van portefeuille u/g

Uit de grafiek blijkt dat het volume van de u/g portefeuille in de jaren 2011 tot en met 2014 terug zal lopen met ongeveer 24 %.

4.5 Grondbeleid

Inleiding

Het grondbeleid van de gemeente Den Haag is vastgelegd in de Nota grondbeleid Gemeente Den Haag uit 2006. In deze nota heeft het college gekozen voor actieve grondpolitiek. De economische crisis markeert echter een omslag in de stedelijke ontwikkeling. Van een aantrekkende vraag naar woningen, kantoren en bedrijven is nog geen sprake. Het krachtenveld van stedelijke ontwikkeling is definitief veranderd, en dus het opereren van de gemeente hierin ook. De gemeente zal in de toekomst meer initiatief overlaten aan de markt. De gemeente zoekt naar nieuwe kansen, nieuwe partners en nieuwe instrumenten om de stedelijke ontwikkeling aan de gang te houden. De omslag van actieve grondpolitiek naar een meer faciliterende grondpolitiek wordt nader uitgewerkt in de nieuwe nota grondbeleid die dit najaar aan de Raad zal worden aangeboden.

Het komt ook voor dat de gemeente samenwerkt met marktpartijen in een publiek private samenwerking (PPS). Voorbeelden van gebieden die op een dergelijke wijze worden ontwikkeld zijn Wateringse Veld, Ypenburg en Vroondaal. Ook in de herstructureringsgebieden wordt samengewerkt. In deze samenwerking zijn de corporaties de ontwikkelende partij.

De afgelopen jaren heeft de kredietcrisis een groot negatief effect gehad op de grondexploitaties. Hierdoor zijn er in het Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling (IpSO) 2011 scherpe keuzes gemaakt. Door de veranderde vraag naar woningen, kantoren en bedrijfsruimten is het college genoodzaakt de plankaders van een aantal grondexploitaties te herzien. Dit is uitgewerkt in het Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling 2011.

Uitvoering grondbeleid

Verwervingsbeleid

Als de gemeente plannen heeft met een bepaald gebied kijkt zij allereerst of het nodig is om onroerende zaken in dat gebied te verwerven. Als dit zo is, dan hanteert de gemeente hierbij het “tweesporenbeleid”. Dit houdt in dat er altijd geprobeerd wordt om het vastgoed in overleg met de eigenaar minnelijk te verwerven. Hiertoe wordt een taxatie opgesteld waarbij rekening wordt gehouden met de uitgangspunten van de Onteigeningswet en wordt met de eigenaar onderhandeld over de aankoopwaarde van het vastgoed. Tegelijkertijd wordt er een onteigeningsprocedure gestart om de voortgang van het project veilig te stellen.

Het onteigenen is slechts mogelijk op basis van een onteigeningstitel, gebaseerd op een bestemmingsplan. Dit indien er sprake is van functiewijziging of wanneer er sprake is van een andere gewenste uitvoering van de bestemming. De procedure duurt circa twee jaar en bestaat uit een administratieve fase, gevolgd door een gerechtelijke procedure.

Uitgiftebeleid

Het uitgiftebeleid is vastgelegd in de Nota Uitgiftebeleid (2008-2009) en de grondprijzenbrief (2009). Deze worden periodiek vastgesteld en zijn een uitvloeisel van de Nota Grondbeleid. Uitgangspunt voor de vaststelling van de grondprijzen is de residuele methode. Uitzonderingen daarop zijn:

- de normgrondprijs voor sociale huurwoningen;
- de normgrondprijs voor non-profit voorzieningen en snippergroen;
- de comperatieve grondprijzen per m² kavel voor vrije kavels;
- de comperatieve grondprijzen voor bedrijfsterreinen

De gronden worden in principe op basis van erfpacht uitgegeven, doch sinds 2008 bestaat de mogelijkheid tot uitgifte in vol eigendom. Enkele, met name non-profitfuncties, en sommige gebieden zijn buitengesloten van deze mogelijkheid. Eind 2011 zal het college een nieuwe grondprijzenbrief vaststellen.

Erfpachtbeleid

In Den Haag geven we naast gronduitgifte in eeuwigdurende erfpacht in bepaalde gebieden en onder bepaalde voorwaarden grond ook in volle eigendom uit. Daarnaast kunnen bestaande rechten van erfpacht worden omgezet in volle eigendom. Om dit te stimuleren heeft het college besloten de prijs voor de verkrijging van de bloot eigendom te halveren.

Belangrijke taken zijn het innen van de canonverplichtingen van de 27.000 (van de in totaal 55.000) erfpachtrechten en de heruitgifte van aflopende erfpachtrechten. De heruitgifte vindt plaats op projectmatige wijze en wijksgewijs. Daarnaast wordt aan erfpachters van wie het recht van erfpacht binnen een termijn van 10 jaar afloopt op hun eigen verzoek een individueel aanbod tot heruitgifte uitgebracht. In 2012 zal een projectmatige aanbidding worden gedaan voor die rechten die eind 2015 expireren (ca. 1500).

In 2011 is de programmabegroting gecorrigeerd op de werkelijk te verwachten lasten en baten voor erfpacht tot en met 2015. Dit heeft geleid tot een incidenteel voordeel dat kan worden ingezet voor het tekort dat is ontstaan in 2010 en de bestuurlijk besloten dotaties van erfpachtopbrengsten uit met name bloot eigendom te effectueren. Een ander bestuurlijk besluit om de RGB met €3,5 mln. te versterken uit erfpachtopbrengsten kan geen doorgang vinden, hiervoor zijn de opbrengsten onvoldoende.

Grondexploitaties

Voor de uitvoering van stedenbouwkundige plannen stelt het college de kaders vast in de vorm van zogenaamde projectdocumenten. Onderdeel van een projectdocument kan een grondexploitatie zijn. Hierin worden naast het te realiseren programma ook afspraken gemaakt over de planning en de financiële gevolgen van de projectuitvoering. De Verordening Beheersregels Grond- en Ontwikkelingsbedrijf (rv 9/2011). geeft het kader hoe om te gaan met de dekking van het projectsaldo. Indien er sprake is van een plan met een tekort, wordt bij de bestuurlijke besluitvorming ook de financiële dekking geregeld. Deze dekking wordt bij het Grondbedrijf ondergebracht in de vorm van een voorziening negatieve plannen. Indien sprake is van een voorcalculatorisch positief saldo wordt dit saldo pas ingeboekt bij het afsluiten van het project.

De bestuurlijke informatievoorziening over de resultaatontwikkeling van de grondexploitaties verloopt conform de Verordening Beheersregels Grond- en Ontwikkelingsbedrijf. Hierin staan de regels opgenomen omtrent verschillenverklaring van projecten bij jaarrekening en halfjaarbericht. In onderstaande gevallen worden eventuele verschillen gemeld en verklaard:

- Alle top 40 projecten, waarvan aan de raad wordt gerapporteerd in de Meerjaren Prognose Grondexploitaties (MPG).
- Afwijkingen van de omzet van kosten vermeerderd met afwijkingen op de omzet van opbrengsten met totaal meer dan €250.000 naar boven of naar beneden.
- Afwijkingen van het exploitatiesaldo op netto contante waarde van meer dan €250.000 naar boven of beneden.

In de Meerjaren Prognose Grondexploitaties staat de omvang van de risico's en de hoogte van de het noodzakelijke weerstandsvermogen dat nodig is om deze risico's op te kunnen vangen. Daartoe worden de risico's jaarlijks volledig geactualiseerd. Het benodigd weerstandsvermogen wordt uitgedrukt in een bandbreedte. In de volgende paragrafen worden de werkwijze en uitkomsten nader toegelicht.

Gewenst weerstandsvermogen (Reserve Grondbedrijf)

Voor het bepalen van het benodigde weerstandsvermogen worden periodiek risicoanalyses uitgevoerd. Op basis van scenario's worden de algemene risico's van alle operationele grondexploitaties in beeld gebracht. Dit betreft de algemene risico's als gevolg van de marktontwikkelingen. Van de top-40 projecten wordt bovendien specifiek naar de projectrisico's en projectkansen gekeken. De veertig belangrijkste grondexploitaties bevatten ca. 95% van de nog te realiseren kosten en opbrengsten en zijn daarmee representatief voor het geheel van de operationele grondexploitaties.

Voor de algemene risico's is een markt- en beleidsanalyse uitgevoerd voor de functies wonen, bedrijven en kantoren. Er is een drietal algemene risicoscenario's:

- afname van de opbrengsten uit de uitgifte van gronden ter grootte van 12%;
- vertraging in de uitgifte van gronden met 4 jaar;
- stijging van de rente met 0,5%.

Deze algemene (markt)risico's worden verder onderbouwd in het Meerjaren Prognose Grondexploitaties (MPG). Voor de projectspecifieke risico's en kansen is voor de top-40 grondexploitaties een projectscan uitgevoerd aan de hand van de elementen tijd, geld en inhoud.

Voor het bepalen van het weerstandsvermogen zijn de uitkomsten van de risico- en kansanalyse gebruikt. Verder zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- het benodigde totale weerstandsvermogen is de optelling van de benodigde weerstandsvermogens voor de positieve en negatieve projecten;
- Het financiële effect van wijzigingen in het programma (kaderwijzigingen) wordt niet meegenomen in de bepaling van het weerstandsvermogen;
- voor het bepalen van de minimale waarde wordt het totaal van de risico's verminderd met het totaal van de kansen;
- voor het bepalen van de maximale waarde wordt alleen het totaal van de risico's meegenomen.

Het benodigd weerstandsvermogen wordt uitgedrukt in een bandbreedte. De genoemde risico's en kansen zijn gebruikt bij het bepalen van de bandbreedte. Het minimaal benodigde weerstandsvermogen wordt bepaald door de risico's op de negatieve projecten en de risico's op de positieve projecten te verminderen met het totaal aan kansen (op positieve en negatieve plannen).

Benodigd weerstandsvermogen MPG 2011

	Positieve projecten	Negatieve projecten	Totaal
Marktrisico's	€ 43.900.000-	€ 77.950.000-	€ 121.850.000-
Positieve effecten marktrisico's	€ 1.800.000	€ 28.600.000	€ 30.400.000
Projectrisico's	€ 3.100.000-	€ 28.200.000-	€ 31.300.000-
Plankostenscan	€ -	€ 15.000.000-	€ 15.000.000-
Totaal risico's	€ 45.200.000-	€ 92.550.000-	€ 137.750.000-
			Totaal
Projectkansen	€ 900.000	€ 11.300.000	€ 12.200.000
Marktkansen	€ -	€ -	€ -
Totaal kansen	€ 900.000	€ 11.300.000	€ 12.200.000
Saldo kansen en risico's	€ 44.300.000-	€ 81.300.000-	€ 125.600.000-
Extra voorzieningen	€ 15.000.000	€ 11.600.000	€ 26.600.000
Saldo positieve projecten	€ 14.000.000	€ -	€ 14.000.000
Saldo positieve deelnemingen	€ 11.200.000	€ -	€ 11.200.000
Reservering 10% ISV en MPZ		€ -	€ -
Weerstandsvermogen incl.kansen	€ 4.100.000-	€ 69.650.000-	€ 73.750.000-
Weerstandsvermogen excl. kansen	€ 5.000.000-	€ 80.950.000-	€ 85.950.000-

De bandbreedte van het benodigd weerstandsvermogen MPG 2011 is bepaald op €73,8 mln. tot €85,9 mln. Dit is €3,6 mln. lager dan de onderkant van de bandbreedte in het MPG 2010 (€77,4 mln.- € 88,7 mln.).

Door de onzekerheidsmarge in dergelijke berekeningen is het nagenoeg onmogelijk om een exacte omvang aan te geven. Daarbij komt dat een verschuiving plaats vindt in de bouwopgave. De bouwopgave komt voornamelijk binnenstedelijk te liggen. Deze binnenstedelijke projecten zijn over het algemeen minder winstgevend en meer risicovol.

Prognose weerstandsvermogen (Reserve Grondbedrijf)

Het weerstandsvermogen van het Grondbedrijf is ondergebracht in de Reserve Grondbedrijf. De Reserve Grondbedrijf ultimo 2010 vastgesteld op €54,1 mln.

De prognose RGB wordt bepaald aan de hand van aannames over reguliere effecten (projectrisico's, winstafdracht, afsluiten positieve plannen etc.), en de positieve effecten van de directe en aanvullende maatregelen. Belangrijkste uitgangspunten in de prognose zijn:

- Indien risico's in de projecten optreden en ten laste zijn gekomen van de RGB, vormen zij vervolgens géén risico meer voor het benodigd weerstandsvermogen.
- Het afsluiten van positieve projecten heeft een positief effect op de RGB maar een zelfde negatief effect op het benodigd weerstandsvermogen.
- Rekening wordt gehouden met effecten in 2011 ten laste van de RGB:
- Doorvoeren plankostenscan in de projecten (€15 mln.).
- Het plaatsvinden van projectrisico's op de projecten Wijnhavenkwartier, Forepark en Den Haag Nieuw Centraal (€25,5 mln.).
- Rekening wordt gehouden met een over de jaren gemiddeld optreden van €5 mln. aan risico's per jaar.
- Rekening wordt gehouden met het verder uitwerken en effectueren van directe en aanvullende maatregelen RGB.
- Er wordt rekening gehouden met een jaarlijkse winstafdracht van €4,1 mln. vanuit de RGB richting concern.
- Rekening wordt gehouden met de reservering RGB in de Algemene Reserve Concern.

De RGB zal onder bovenstaande uitgangspunten begin 2012 dalen tot een stand van ca. €10 mln. (figuur 1). Het benodigd weerstandsvermogen laat hierdoor echter ook een sterk dalende trend zien aangezien deze risico's niet meer worden meegenomen in de berekening van het benodigd weerstandsvermogen.

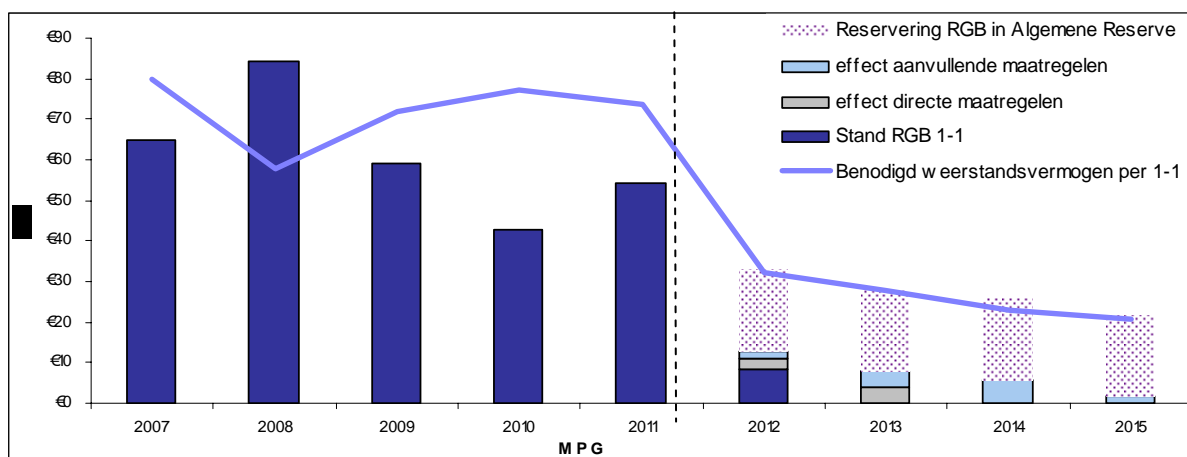
De belangrijkste voedingsbron voor de RGB – het saldo positieve projecten en winstnemingen uit deelnemingen – staat onder druk. De verschuiving naar complexere en duurdere binnenstedelijke ontwikkeling in combinatie met een verslechterde marktsituatie leidt ertoe dat er in de nabije toekomst vrijwel geen positieve projecten meer operationeel worden.

Ondanks de onzekere en onverbeterde situatie in de vastgoedmarkt is de huidige stand van het weerstandsvermogen versterkt ten opzichte van de situatie ten tijde van het MPG 2010. Met name door de invoer van directe maatregelen “financiële versterking RGB”, het implementeren van maatregelen vanuit het IpSO 2011/2012 en het treffen van aanvullende marktrisicovoorzieningen bij jaarrekening 2010 is het verschil tussen RGB en Benodigd weerstandsvermogen afgenomen van €34,9 mln. naar €19,8 mln. De negatieve trend van het toenemend verschil tussen het benodigd weerstandsvermogen en RGB is dankzij deze ingrepen doorbroken.

In de Voorjaarsnota 2011 is aangegeven dat bij de bepaling van het totale weerstandsvermogen van de gemeente rekening wordt gehouden met de situatie bij de grondexploitaties. Daarom is voorgesteld een bedrag van €22,3 mln. te reserveren. Het college heeft hiermee gezorgd dat er voldoende middelen zijn geoormerkt om mogelijke fluctuaties van de financiële resultaten in de toekomst op te kunnen vangen.

Aandachtspunt is dat ondanks de implementatie van maatregelen vanuit “financiële versterking RGB” en het IpSO 2011/2012 de RGB in de toekomst afhankelijk wordt van aanvullende voeding om risico's op de lange termijn te kunnen blijven dekken. Vanuit de prognose RGB kan worden geconcludeerd dat vanaf 2013 de RGB al volledig afhankelijk is van behaalde effecten vanuit directe en aanvullende maatregelen.

Ontwikkeling RGB en Weerstandsvermogen tot 2011 en Prognose t/m MPG 2015

Tabel 2 Prognose RGB 2011-2015

Prognose RGB

Jaar (Stand 1-1)	2011	2012	2013	2014
Stand RGB	54,1	10,0	6,0	3,5

A Reguliere effecten op RGB	Totaal	2011	2012	2013	2014
1 Reguliere risico negatieve plannen	45,5-	30,5-	5,0-	5,0-	5,0-
2 Regulier risico plankostenscan	15,0-	15,0-	-	-	-
3 Afsluiten positieve plannen	7,6	4,0	0,6	0,0	3,0
4 Winstneming concern	16,4-	4,1-	4,1-	4,1-	4,1-
5 Dekking anterieure overeenkomsten	2,0-	1,0-	1,0-	-	-
6 Terugboeking afschrijvingskosten PKS	1,0	1,0	-	-	-
7 Verkoop bloot eigendom	-	pm	-	-	-
Reguliere effecten op RGB	70,2-	45,6-	9,5-	9,1-	6,1-

B Effect directe maatregelen	Totaal	2011	2012	2013	2014
1 Stofkamoperatie operationele plannen	-	-	-	-	-
2 Taakstellende opgave woonrijpmaken	10,0	1,0	3,0	4,0	2,0
3 Dotatie SAS & RO (dotatie masterplannen)	-	-	-	-	-
4 Aankoopsommen erfpacht	-	-	-	-	-
Effect directe maatregelen	10,0	1,0	3,0	4,0	2,0

C Effect aanvullende maatregelen	Totaal	2011	2012	2013	2014
Effect aanvullende maatregelen	8,0	0,5	2,5	2,5	2,5

Totaal effecten RGB en versterkende maatregelen	Totaal	2011	2012	2013	2014
Totaal effecten RGB en versterkende maatregelen	52,2-	44,1-	4,0-	2,6-	1,6-

Jaar (stand 31-12)	2011	2012	2013	2014
Stand RGB incl. effecten A, B, C	10,0	6,0	3,5	1,9
D Effect reservering concern	22,3	-	-	-
Stand RGB incl. effect D	32,3	28,3	25,8	24,2

Benodigd weerstandsvermogen 31-12	2011	2012	2013	2014
Benodigd weerstandsvermogen 31-12	32,4	28,0	23,0	21,0
Verschil RGB - Benodigd weerstandsvermogen	0,0	0,4	2,8	3,2

A4 en A6 betreffen effecten die reeds besloten zijn of cf. besluitvorming zullen gaan plaatsvinden, de overige posten betreffen effecten die nog plaats moeten vinden.

A) Reguliere effecten RGB

1a)Reguliere risico's negatieve plannen: €5 mln. per jaar

Op basis van de realisatie van reguliere projectrisico's op negatieve projecten in de afgelopen 4 jaar, (DSO jaarrekening 2007 t/m 2010) is een inschatting gedaan van de omvang van de projectrisico's. Gemiddeld is sprake geweest van €9,6 mln. aan risico's in de afgelopen 4 jaar.

Jaar	Totaal
2007	€ 3,7-
2008	€ 10,2-
2009	€ 10,5-
2010	€ 13,9-
Totaal	€ 38,3-
Gemiddeld	€ 9,6-

Omdat vanuit het IpSO 2011/2012, jaarrekening 2010 en versterkende maatregelen RGB echter veel maatregelen zijn/worden getroffen om het risicoprofiel te verminderen, is het de verwachting dat de gemiddelde omvang van projectrisico's per jaar zal dalen. Aanname is nu een optreden van gemiddeld €5 mln. aan projectrisico's op negatieve plannen per jaar.

1b) Projectrisico's Den Haag NC, Forepark en Wijnhavenkwartier €25,5 mln. negatief in 2011
In de Bijlage MPG 2011 wordt nader ingegaan op deze projecten en de te verwachten projectrisico's. Verwachting is dat in 2011 voor ca. €25,5 mln. aan projectrisico's plaatsvinden ten laste van de RGB. Dit betekent ook dat deze risico's niet meer worden meegenomen in de berekening van het benodigd weerstandsvermogen bij het MPG 2012.

2. Plankosten(scan): €15 mln. negatief totaal

Conform beslispunt 1.4 uit de memo aan de Beheerraad van 17 september 2010 wordt voorgesteld de normering plankostenscan door te voeren, en het effect hiervan ten laste te laten komen van de RGB. De inzet is om de plankostenscan te implementeren over alle projecten in 2011. Bij het MPG 2010 was nog sprake dat er per jaar €2 mln. aan planrisico's zouden optreden. Dit is nu omgezet in een cumulatief risico van €15 mln. door te voeren in 2011.

3. Afsluiten positieve plannen: €7,6 mln. positief totaal

Bij het afsluiten van positieve grondexploitaties wordt het resultaat gedoteerd aan de RGB. De verwachting is dat voor ca. €4 mln. aan positieve grondexploitaties in 2011 kunnen worden afgesloten.

4. Winstneming concern: €4,1 mln. per jaar

Met de Voorjaarsnota 2004 en de programmabegroting 2005 - 2008 is besloten tot een taakstellende winstafdracht voor DSO. De bedragen zijn structureel als te ontvangen baten opgenomen in de programmabegroting. DSO realiseert deze baten door jaarlijks €4,1 mln. aan de RGB te onttrekken.

5. Dekking anterieure overeenkomsten: €2,0 mln. negatief totaal

Voor dekking van de voorbereidingskosten van anterieure overeenkomsten wordt verwacht dat de reserve anticiperend dient te worden opgehoogd met een bedrag van naar schatting €2,0 mln. ten laste van de RGB. Na afsluiten van een anterieure overeenkomsten met een marktpartij zullen de gemaakte kosten revolven met de reserve anticiperend.

6. Correctie afschrijvingskosten PKS: €1,04 mln. positief

Bij de jaarrekening 2010 is €1,043 mln. aan afschrijvingskosten ten laste gekomen van de RGB. Door de Raad is besloten dat de RGB echter niet mag worden gebruikt voor dekking van afschrijvingskosten. Deze kosten worden teruggestort aan de RGB in 2011.

7. Verkoop bloot eigendom €pm

De opbrengst van verkoop bloot eigendom wordt gedoteerd aan de reserve Ruimtelijke Ordening en Reserve Grondbedrijf (rv19/2008). Doorgaans wordt met een bedrag van veel minder dan €1 mln. per jaar rekening gehouden en die opbrengst maakt in de jaarrekening onderdeel uit van het resultaat Grondbedrijf. In de jaarschijf 2011 is de verwachting dat deze opbrengst incidenteel hoger ligt als gevolg van gewijzigd beleid eind 2010, namelijk €2,4 mln. In de programmabegroting is deze dotatie nog niet opgenomen.

B) Directe maatregelen

In het MPG 2010 is geconcludeerd dat de RGB onvoldoende van omvang was om mogelijke fluctuaties van de financiële resultaten in te toekomst op te kunnen vangen. Het gat tussen de RGB en het benodigd weerstandsvermogen betrof €34,8 mln. Om de RGB op korte termijn (2010-2014) weer op een acceptabele hoogte te krijgen zijn in het MPG 2010 en in de brief "Financiële versterking Reserve Grondbedrijf" (DSO/2010.991) diverse directe en aanvullende maatregelen voorgesteld. De stand van zaken per maatregel is:

1. Stofkamoperatie

Door de operationele projecten is de stofkam gehaald. Daarbij is voor €4 mln. aan restantbegrotingen vrijgevallen, ten gunste van de RGB. Dit is verwerkt bij de Jaarrekening 2010.

2. Toetsen woonrijpmaken

Tot en met 2020 is er nog voor circa €100 mln. aan kosten begroot voor het woonrijpmaken in de grondexploitaties. Denkbaar is te besluiten tot een taakstellende opgave om hier tot ca. 10% op te 'bezuinigen' binnen de vastgestelde kaders. Dit betekent dat de vrijval gedoteerd kan worden aan de RGB. De taakstellende opgave woonrijpmaken is nog niet geëffectueerd. De maatregelen en effecten hiervan staan gepland in de periode 2011-2013.

3. Herlabeling reserve strategische aankopen structuurvisie:

De Strategische Aankopen Structuurvisie o.b.v. MPG van €13,0 mln. is zoals voorgesteld gedoteerd aan de RGB bij de Jaarrekening 2010.

4. Afkoopsom erfpacht

Een van de maatregelen betrof het doteren van €3,5 mln. van de te verwachten afkoopsommen erfpacht in de periode 2011-2013 aan de reserve Grondbedrijf (rv125/2010). In de programmabegroting is nog geen rekening gehouden met dotaties. Voorgesteld wordt af te zien van deze dotatie aan de reserve Grondbedrijf.

Directe maatregelen	Verwacht bij MPG 2010	Gerealiseerd in 2010	Verwacht bij MPG 2011
Stofkam	€ 4,0	€ 4,0	€ -
Toetsen woonrijpmaakkosten	€ 10,0	€ -	€ 10,0
Herlabeling SAS	€ 13,0	€ 13,0	€ -
Afkoopsom erfpacht	€ 3,5	€ -	€ -
Totaal	€ 30,5	€ 17,0	€ 10,0

In totaal werd bij het MPG 2010 een positief effect verwacht van €30,5 mln. vanuit de directe maatregelen in de periode 2011-2015. Hiervan is een gedeelte van de prognose gerealiseerd: €17 mln. Dit is opgebouwd uit €13 mln. dotatie vanuit de Strategische Aankopen Structuurvisie aan de RGB en daarnaast heeft de stofkamoperatie €4 mln. opgeleverd. Van de €13,5 mln. die nog geprognosticeerd stond, is de afkoopsom erfpacht van €3,5 mln. komen te vervallen. Er resteert aan directe maatregelen nog een prognose van €10 mln. Dit bedrag heeft alleen nog betrekking op het toetsen van het woonrijpmaken in de grondexploitaties

C) Effect Aanvullende maatregelen

Naast de directe maatregelen zijn ook maatregelen onderzocht om de RGB structureel op het gewenste niveau te houden. In het MPG 2010 is een bedrag gepresenteerd van €10 mln. cumulatief in de jaarschijf 2010. Dit betekent dat de verwachting is dat de aanvullende maatregelen in 2010- 2015 in totaal voor €10 mln. aan extra middelen ten gunste van de RGB zouden moeten zorgen. Gemiddeld betekent dit een positief effect van €2,0 mln. per jaar. De genoemde maatregelen zijn in een aantal gevallen al in gang gezet:

- Structurele erfpachtbaten
Op dit punt zijn er nog geen ontwikkelingen.
- Verlagen risicoprofiel door 'on hold' zetten plannen
Het verlagen van het risicoprofiel door het 'on hold' zetten van 7 (deel)plannen en stopzetten van 2 andere grondexploitaties (Boomsluiterskade en Binckhorst Noord West) cf. het IpSO2011 is in

het MPG doorgevoerd. Voor het benodigd weerstandsvermogen betekent dit een positief effect van ca. €12,8 mln. aangezien het marktscenario 'vertraging' op deze projecten niet meer van toepassing wordt geacht. Het wel doorzetten van een vertragingrisico in de berekening van het benodigd weerstandsvermogen voorkomt stapeling van risico's. De negatieve rente-effecten van het on hold zetten zijn bij de JR2010 (impact ca. €8 tot 10 mln.) zijn uiteraard wel grotendeels wel ten laste gekomen van de RGB (negatief effect). Het positieve effect op het verschil tussen RGB en benodigd weerstandsvermogen is per saldo ca. €3 mln.

- **Optimaliseren beheersing plankosten**
De invoering van de plankostenscan heeft een verwacht negatief effect van €15 mln. op de grondexploitaties, zoals gemeld in het IpSO2011. Met de plankostenscan wordt een instrument geïmplementeerd waarmee de plankostenoverschrijdingen in de toekomst naar verwachting beter onder controle (meetbaar en aanstuurbaar) zijn te houden/voorkomen. Indien dit bedrag ten laste van de RGB wordt gebracht, betekent dit een daling van €15 mln. op het aanwezig weerstandsvermogen (RGB). Indien de maatregelen zijn doorgevoerd, daalt daarmee echter ook het benodigd weerstandsvermogen. De maatregel heeft een negatief effect op RGB en positief effect op het benodigd weerstandsvermogen. Per saldo is het effect neutraal.
- **Handhaven en prioriteren van plannen**
Bij het IpSO2011 zijn besluiten genomen op stedelijk niveau zoals het on hold zetten van projecten en in het geval van Boomsluiterskade en Binckhorst Noordwest ook om projecten uit exploitatie te halen. Daarmee is indirect besloten welke projecten er worden gehandhaafd en geprioriteerd. Een direct effect anders dan genoemd bij verlagen risicoprofiel is niet direct meetbaar o.b.v. de cijfers uit het MPG2011.
- **Aanscherpen van beheersregels.**
In 2011 zijn nieuwe beheersregels voor de grondexploitaties vastgesteld ("Verordening Beheersregels Grond- en Ontwikkelingsbedrijf, Gemeente Den Haag" rv 9/2011, RIS 177289_110202). Het doel van de beheersregels is het stellen van regels waarmee zorg kan worden gedragen voor tijdige en juiste informatievoorziening aan de gemeenteraad over de projecten van het Grond- en Ontwikkelingsbedrijf en de beheersing van deze projecten. In de Beheersregels zijn de verantwoordingszaken en autorisatiezaken tussen de Raad en het College vastgelegd. De Verordening heeft geen effect op prognose RGB en benodigd weerstandsvermogen.
- **Winsten nieuwe grondexploitaties**
Grondexploitaties met een positief saldo dienen bij afsluiting als belangrijkste voedingsbron voor de RGB. In 2010 is er een nieuwe positieve grondexploitatie toegevoegd als operationeel project: Isabellaland. Er is vanuit het IpSO echter nog geen direct zicht op andere toekomstige positieve grondexploitaties waarmee in de prognose van de RGB rekening kan worden gehouden als voeding van de RGB. De maatregelen zoals opgenomen in het MPG 2010 blijven wel van kracht. Dit houdt in het focussen op potentieel winstgevend locaties en het verstrekken van voldoende beleidsmatige vrijheid ter verbetering van het positieve saldo van projecten.
- **Prioriteren en faseren van projecten en programma's**
Deze maatregel is middels de besluitvorming rondom het IpSO 2011 en 2012 al gedeeltelijk uitgevoerd. Enerzijds door binnen het operationele programma te prioriteren en te faseren, anderzijds door de projecten in voorbereiding keuzes te maken. Tot andere effecten dan reeds genoemd bij de maatregelen 'verlagen risicoprofiel' heeft dit nog niet geleid op de prognose RGB en benodigd weerstandsvermogen.
- **Grondprijnsbeleid sociale woningbouw**
Mogelijke maatregelen op het grondprijnsbeleid sociale woningbouw zullen niet meteen leiden tot een positief financieel effect. De verwachting is dat effecten zichtbaar worden bij nog nieuw op te starten grondexploitaties.

Omdat het in uitvoer brengen van deze maatregelen in veel gevallen het wijzigingen van vastgesteld beleid betreft, zal hierover per onderwerp middels besluitvorming op terug worden gekomen.

D) Reservering RGB in de algemene reserve

De financiële risicobuffer voor het Grondbedrijf is onvoldoende om de mogelijke tekorten op grondexploitaties op te kunnen vangen. Voor een goede risicobeheersing moeten we daarom bij de bepaling van het totale weerstandsvermogen ook rekening houden met de lage stand van de reserve Grondbedrijf. Ook in de afgelopen jaren was de reserve Grondbedrijf onvoldoende. Het beleidsmatige uitgangspunt dat de reserve weer moet groeien uit positieve resultaten van grondexploitaties blijft overeind, maar kan echter in deze jaren van crisis op de vastgoedmarkt geen concrete invulling krijgen. Vandaar de voorkeur om voorlopig in het totale gemeentelijke weerstandsvermogen rekening te houden met de situatie bij grondexploitaties. In de algemene reserve is rekening gehouden met €22,3 mln.

Ten slotte

In de commissiebrief “Kaderstellingen Grondbedrijf: Meerjaren Prognose Grondexploitaties 2007, Grondprijzenbrief 2007 en Grondafname- en realisatieovereenkomst” van 13 juli 2007 heeft het college aangegeven dat de Reserve Grondbedrijf minimaal gelijk dient te zijn aan de onderkant van de jaarlijks gecalculerde bandbreedte. Wanneer de Reserve Grondbedrijf hoger wordt dan de minimale bandbreedte, zoals berekend in de actuele Meerjaren Prognose Grondbedrijf, dan wordt dit betrokken bij de meerjaren investeringsagenda voor ruimtelijke ontwikkelingsprojecten. Ten aanzien van de afroaming van de Reserve Grondbedrijf moet worden opgemerkt dat de Meerjaren Prognose Grondexploitaties zich richt op de bestuurlijk vastgestelde grondexploitaties. Projecten die bestuurlijk nog niet zijn vastgesteld hebben (nog) geen relatie met het weerstandsvermogen van het Grondbedrijf. Bij de besluitvorming over nieuwe projecten zullen de consequenties voor het benodigd weerstandsvermogen inzichtelijk worden gemaakt, zodat een toereikend weerstandsvermogen gewaarborgd is.

4.6 Verbonden partijen

Deelnemingen

NV Dunea

Programma:	22 Financiën
Doel:	het doel van N.V. Dunea is het voorzien in de behoefte van drinkwater en industriewater van zowel binnen het distributiegebied, als buiten het distributiegebied. Daarbij moet Dunea voldoen aan de eisen van verantwoord natuurbeheer van het toevertrouwde duingebied met de inachtneming van de eisen van een verantwoorde waterwinning. Tevens beheert Dunea andere onderdelen van de waterketen zoals riolering en afvalwaterzuivering zowel binnen als buiten het distributiegebied.
Betrokkenen:	Gemeente Den Haag (39,2%), de voormalige EWR-gemeenten (waaronder Leiden, 10%) en een aantal kleinere gemeenten uit de Vlietstreek (o.a. Zoetermeer 9.4%, Leidschendam-Voorburg (6,2%) en Rijswijk (4.1%) zijn aandeelhouder van N.V. Dunea.
Bestuurlijk belang:	Gemeente Den Haag heeft conform de statuten recht op één plaats in de Raad van Commissarissen. De heer W. Stolte is door Den Haag herbenoemd als Voorzitter van de Raad van Commissarissen. Het aandeelhouderschap van N.V. Dunea is in handen van wethouder Financiën en Stadsbeheer.
Financieel belang:	Conform de statuten keert Dunea geen dividend uit.
Ontwikkelingen:	De meerjarenbegroting laat lagere resultaten zien. De lagere resultaten in deze meerjarenbegroting worden voornamelijk veroorzaakt door een stijging van de afschrijvingen wegens het gereedkomen van investeringen en het uitgangspunt dat de tarieven met minder dan of maximaal met de verwachte inflatie stijgen. De huurcontracten voor het hoofdkantoor in Voorburg en het kantoor voor de sector Verkoop in Zoetermeer lopen in 2012 en 2013 af. Dunea wil van die gelegenheid gebruik maken om alle kantoorfuncties van het bedrijf in één gebouw onder te brengen.

United Fish Auctions N.V.

Programma:	22 Financiën
Doel:	Het oorspronkelijke doel was het in stand houden en exploiteren van de visafslag Scheveningen. Begin 2000 zijn de visafslag Scheveningen, visafslag Stellendam en de visafslag Colijnsplaat gefuseerd. Door de fusie en de daarbij behorende positieve synergetische effecten, worden de belangen van de Scheveningse haven beter gediend.
Betrokkenen:	Naast de gemeente Den Haag zijn ook de gemeenten Goedereede en Noord-Beveland aandeelhouders van de N.V. United Fish Auctions.
Financieel belang:	De gemeente Den Haag is in het bezit van 34% van de gewone aandelen UFA. Daarnaast heeft Den Haag, net zoals de gemeente Goedereede één prioriteitsaandeel. Deze prioriteitsaandelen dienen ervoor om te waarborgen, dat beide gemeenten een gelijke invloed op de UFA hebben en alle belangrijke besluiten alleen met instemming van beide prioriteitsaandeelhouders kunnen worden genomen. De UFA heeft 3% cumulatief preferente aandelen, waarvan de gemeente Den Haag 34% in haar bezit heeft. Door deze aandelenstructuur zijn de financiële belangen die de gemeente Den Haag in de visafslag Scheveningen had, bij de fusie gehandhaafd.
Bestuurlijk belang:	Het aandeelhouderschap van de NV UFA is in handen van de wethouder Financiën en Stadsbeheer. Van de vijf leden van de Raad van Commissarissen, worden er twee benoemd op bindende voordracht van de gemeente Den Haag. Het betreft hier echter geen leden van het college van B&W.
Ontwikkelingen:	In 2009 is een Vispact gesloten met andere bedrijven gevestigd in Scheveningen. De directie van UFA treedt sindsdien op als trekker van de discussies met de gemeente. In 2012 worden discussies voortgezet met het oog op verdere ontwikkelingen op het Noordelijk Havenhoofd.

N.V. Haagse Milieu Services (NV HMS)

Programma:	22 Financiën
Doel:	Een efficiënte en op een kwalitatief hoogwaardig resultaat gerichte uitvoering van reinigingstaken. Deze reinigingstaken zijn het gevolg van of houden verband met publieke regelgeving evenals op contractuele basis in het algemeen belang. Onder deze reinigingstaken worden verstaan: a) inzameling, overslag en het transport binnen het grondgebied van de gemeente Den Haag; b) verlening van andere diensten op het gebied van reiniging en het verrichten van aanvullende activiteiten. Dit alles dient te gebeuren op basis van afgestemde bedrijfsvoering en tegen structureel zo laag mogelijke kosten.
Betrokkenen:	De dienst Stadsbeheer van de gemeente Den Haag is opdrachtgever van de NV. Tevens is de algemeen directeur van de dienst Stadsbeheer, technisch voorzitter van de aandeelhoudersvergadering.
Financieel belang:	De gemeente Den Haag is 100% aandeelhouder en in het bezit van het enige prioriteitsaandeel. De gemeente deelt voor 50% in de winst van de NV. De overige 50% gaat naar Van Gansewinkel N.V. (voorheen N.V. AVR Van Gansewinkel). Indien de NV verlies maakt dan wordt dit volledig gedragen door Van Gansewinkel N.V.
Bestuurlijk belang:	Het aandeelhouderschap van N.V. HMS is in handen van de wethouder Financiën en Stadsbeheer.
Ontwikkelingen:	De aandacht van N.V. HMS zal blijvend gericht zijn op verbetering en interne monitoring van de algehele kwaliteit van de dienstverlening in samenhang met het project Den Haag Schoon van de gemeente.

ENECO

Programma:	22 Financiën
Doel:	Op betrouwbare, veilige en maatschappelijke verantwoorde wijze leveren van energie en daaraan gerelateerde producten aan particuliere en zakelijke klanten.
Betrokkenen:	de aandeelhouders van de structuurvennootschap Eneco Holding N.V. zijn ca. 60 gemeenten in Zuid-Holland, Friesland, Noord-Brabant en Noord-Holland. De gemeente Den Haag bezit 16,55% van de aandelen Eneco. Rotterdam heeft ruim 30% en Dordrecht zo'n 9% van de aandelen Eneco in bezit.
Bestuurlijk belang:	de wethouder Financiën en Stadsbeheer vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Financieel belang:	Eneco keert jaarlijks dividend uit. Voor 2011 is dit begroot op ca. €12 miljoen.
Ontwikkelingen:	Op 22 juni 2010 heeft het Gerechtshof in Den Haag de bepalingen uit de Elektriciteits- en Gaswet die toezien op een gedwongen splitsing van de Nederlandse energiebedrijven in een Netwerkgroep en een Energiebedrijf, onverbindend verklaart. Dit betekent dat (voorlopig) geen sprake is van een gedwongen splitsing. De staat is tegen de uitspraak in cassatie gegaan bij de Hoge Raad. Op 24 juni 2011 heeft de Advocaat-Generaal de Hoge Raad geadviseerd om de uitspraak van het Gerechtshof te vernietigen en de zaak opnieuw in behandeling te nemen. Eind oktober 2011 doet de Hoge Raad een uitspraak. Naar verwachting zal de Hoge Raad advies vragen over de kwestie bij het Europese Hof.

HTM Personenvervoer N.V.

Programma:	22 Financiën
Doel:	Zorg dragen voor een kwalitatief hoogstaand openbaar vervoer in de stad, op een maatschappelijk verantwoorde wijze.
Betrokkenen:	Gemeente Den Haag.
Bestuurlijk belang:	De wethouder Financiën en Stadsbeheer vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.

- Financieel belang: De gemeente heeft 100% van de aandelen HTM in handen. Ook heeft zij een deel van het vreemd vermogen van HTM verstrekt.
- Ontwikkelingen: Op basis van de vigerende wet- en regelgeving (Wet Personenvervoer 2000) dient het openbaar busvervoer in de stadskavel per 1-1-2013 aanbesteed te worden. De afspraken over de 2^e fase van de railconcessie (2012-2016) vergen een behoorlijke efficiëncyslag bij HTM. De aanvullende rijksbezuinigingen op het openbaar vervoer zullen het bedrijfsresultaat bij HTM de komende jaren verder onder druk zetten.

N.V. ADO Den Haag

- Programma: 22 Financiën
- Doel: De vennootschap heeft ten doel de bevordering van het betaald voetbal in de regio Haaglanden in de zin van de reglementen van de Koninklijke Nederlandse Voetbalbond in de ruimste zin des woords en voorts al hetgeen met het vorenstaande rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn.
- Betrokkenen: H.P. Beheer B.V., de Vereniging HFC ADO Den Haag en de Gemeente Den Haag.
- Bestuurlijk belang: De wethouder Jeugd, Welzijn en Sport vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
- Financieel belang: De gemeente heeft 1 prioriteitsaandeel in handen met een nominale waarde van €1,65.
- Ontwikkelingen: De gemeente Den Haag heeft een prioriteitsaandeel in ADO, op basis waarvan het onder meer de bevoegdheid heeft tot het vaststellen van de begroting en het jaarplan sociaal maatschappelijke activiteiten van ADO. Tevens heeft de gemeente de bevoegdheid een commissaris voor te dragen. De afspraken hierover zijn nader uitgewerkt en vastgelegd in een Memorandum of Understanding 2.

N.V. Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)

- Programma: 22 Financiën
- Doel: De Bank Nederlandse Gemeenten is de bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. Met gespecificeerde financiële dienstverlening draagt de BNG bij aan zo laag mogelijke kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger. De strategie van de bank is gericht op het behouden van substantiële marktaandelen in het Nederlands maatschappelijk domein en het handhaven van een excellente kredietwaardigheid (Triple A). Daarnaast streeft zij naar een redelijk rendement voor haar aandeelhouders. De BNG biedt financiële diensten op maat, zoals kredietverlening, betalingsverkeer, advisering en elektronisch bankieren. Daarnaast neemt zij deel aan projecten in de vorm van publiek private samenwerking (PPS).
- Betrokkenen: Overheden en instellingen op het gebied van volkshuisvesting, gezondheidszorg, onderwijs, cultuur en openbaar nut (publieke sector).
- Bestuurlijk belang: de wethouder Financiën en Stadsbeheer vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
- Financieel belang: De bank is een structuurvennootschap. De Staat is houder van de helft van de aandelen, de andere helft is in handen van gemeenten, provincies en een waterschap. De gemeente Den Haag bezit 1.275.456 aandelen (2,3% van het totaal). Aangezien de aandeelhouders van de bank alle overheden zijn, is de BNG vanzelfsprekend onderdeel van de publieke sector. Ieder jaar wordt door de bank dividend uitgekeerd, dat gefixeerd is op 50% van de nettowinst.
- Ontwikkeling: De BNG ondervindt, zoals alle banken, hinder van de kredietcrisis en de aanhoudende onzekerheid op de financiële markten. Indien deze onzekerheid blijft aanhouden dient rekening te worden gehouden met een afnemende nettowinst.

Starterspanden Den Haag BV/CV

Programma:	18 Wonen
Doel:	Het beheer van een aantal voormalige panden van N.V. Woningbeheer. De CV is een uitvoeringsinstrument van de gemeente voor de huisvesting van startende ondernemingen
Betrokkenen:	De gemeente Den Haag en NV Stedelijk Belang (de gemeente heeft in 2008 alle aandelen Stedelijk Belang verkocht aan Staedion).
Bestuurlijk belang:	Het aandeelhouderschap van Starterspanden Den Haag is in handen van wethouder SWE.
Financieel belang:	De gemeente participeert direct voor 89% in Starterspanden Den Haag CV; Starterspanden Den Haag BV, waarvan Den Haag voor 99% eigenaar is, participeert voor 9% in de CV. De inleg van de gemeente bedraagt €10.000.
Ontwikkelingen:	Het belangrijkste aandachtspunt binnen de portefeuille is het verder revitaliseren van het bedrijfsverzamelgebouw De Schilde (Televisiestraat 2-4). In 2011 wordt met behulp van een GSB-subsidie via de afdeling Economie van DSO het gebouw sterk verbeterd qua uitstraling en uitrusting. In 2012 moet dit leiden tot een betere bezettingsgraad voor dit bedrijfsgebouw door met name de doelgroep van startende ondernemingen.

Winkelpanden Den Haag BV/CV

Programma:	18 Wonen
Doel:	Het beheer van een aantal voormalige panden van N.V. Woningbeheer. De CV is eigenaar van 127 verhuurbare winkelunits en is een uitvoeringsinstrument van het gemeentelijk beleid voor de ontwikkeling en branchering van de winkelstraten.
Betrokkenen:	De gemeente Den Haag en NV Stedelijk Belang (de gemeente heeft in 2008 alle aandelen Stedelijk Belang verkocht aan Staedion).
Bestuurlijk belang:	Het aandeelhouderschap van Winkelpanden Den Haag is in handen van de wethouder SWE
Financieel belang:	De gemeente participeert voor 49% in Winkelpanden Den Haag CV; hiernaast participeert Winkelpanden Den Haag BV, waarvan Den Haag 50% van de aandelen heeft, voor 2% in de CV. De gemeente heeft een doorslaggevende stem in de besluitvorming rond branchering, huurprijzen en de vervreemding van winkelpanden.
Ontwikkelingen:	Het huidige bezit is op orde en redelijk verhuurd. Extra aandacht is noodzakelijk voor de Bazar aan de Hoefkade. In overleg met de afdeling Economie van DSO en de aandeelhouders wordt gekeken of een gerichte uitbreiding van de portefeuille noodzakelijk/wenselijk is om een verbetering tot stand te brengen in een aantal specifieke Haagse winkelstraten.

N.V. Stadsherstel Den Haag en omgeving

Programma:	19 Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling
Doel:	Het behouden en restaureren van monumentale panden. Na bouwkundig herstel vindt functieherstel plaats door het monument een passende bestemming te geven. De gerestaureerde panden worden door Stadsherstel marktconform verhuurd en in een enkel geval verkocht. Daarnaast behoort de bevordering van monumentenzorg in het algemeen tot de doelstellingen.
Betrokkenen:	Gemeente(n), banken, verzekeringsbedrijven, institutionele beleggers en bouwbedrijven.
Bestuurlijk belang:	De gemeente Den Haag is gerechtigd een Commissaris te benoemen. Tot 1 mei 2011 was dit oud-wethouder W. Stolte. Op dit moment is er sprake van een vacature. Namens de gemeente Den Haag is de heer Ambachtsheer waarnemer bij de vergaderingen van de Raad van Commissarissen.
Financieel belang:	zie BSD
Ontwikkelingen:	Met de middelen die in 2010/11 in het kader van de aandelenemissie zijn binnengekomen – waaraan de gemeente heeft deelgenomen – wordt op dit moment onder andere de restauratie van Sweelinckplein 4-5 gefinancierd. Ook

zijn en worden deze middelen ingezet voor nieuwe verwervingen, die in 2012 en later tot restauratieprojecten zullen leiden.

Geothermie: Haagse Hitte BV en VOF Aardwarmte Den Haag

Programma:	19 Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling
Doel:	De aanleg en exploitatie van een geothermiebron met distributienetwerk en andere daaraan gerelateerde voorzieningen waarmee aardwarmte wordt benut ten behoeve van warmtevoorziening aan woningen en andere afnemers in en rond de gemeente Den Haag.
Betrokkenen:	Naast de gemeente Den Haag zijn Vestia, Staedion, Haagwonen, ENECO en E.ON (via tussen-BV's) ieder voor 1/6 deel aandeelhouder.
Bestuurlijk belang:	De directie van Haagse Hitte BV wordt gevormd door mw. H. Eleveld. De directie van VOF Aardwarmte Den Haag bestaat uit twee personen en staat onder toezicht van de stuurgroep Geothermie. Deze stuurgroep bestaat uit 6 personen zijnde de directeuren van de deelnemende BV's. Namens de gemeente Den Haag is dit Haagse Hitte BV. Namens de gemeente heeft de wethouder VDMO zitting in de AvA.
Financieel belang:	Het in te brengen kapitaal door de gemeente bedraagt €2,5 miljoen. Uit de reserve Volkshuisvesting bij DSO is €2,4 mln. overgeheveld naar de Centrale Treasury ter dekking van kapitaallasten over de periode 2009 tot 2014 en de vorming van een voorziening voor risico van de deelneming Aardwarmte Den Haag v.o.f. Jaarlijks wordt bekeken of de hoogte van de voorziening in overeenstemming is met de dan bestaande risico's.
Ontwikkelingen:	De boring naar heet water is in 2010 afgerond, de aardwarmte centrale wordt in 2011 opgeleverd en operationeel. De corporaties hebben voor wat betreft de afgesproken garantielijst voor aan te sluiten woningen nog een lichte achterstand van circa 200 woningen. De verwachting is dat de deelneming in 2013 rendement op gaat leveren.

N.V. Zuid-Holland investeringsfonds

Programma:	12 Economie
Betrokkenen:	Naast de gemeente Den Haag zijn de gemeente Delft en een groot aantal Zuid-Hollandse Rabobanken aandeelhouder in het ZIF.
Bestuurlijk belang:	De gemeente levert geen lid van de raad van commissarissen. De gemeente is als aandeelhouder ambtelijk vertegenwoordigd op de jaarlijkse vergadering van aandeelhouders.
Financieel belang:	De aandelen ZIF zijn verworven voor €453.780 euro. Hiermee heeft de gemeente circa 11 procent van de aandelen.
Ontwikkelingen:	Het ZIF neemt sinds enige jaren geen nieuwe participaties in bedrijven, en beperkt zich er toe de participaties die ze heeft verworven te beheren tot het moment dat ze kunnen worden verkocht. Op dit moment is er geen zicht op de termijn waarop dit zal kunnen plaatsvinden.

WTC Den Haag B.V.

Programma:	12 Economie
Doel:	Het (doen) ontwikkelen, realiseren en exploiteren van een gebouwencomplex genaamd "World Trade Center Den Haag" bestemd voor bedrijven in internationale diensten, handels of goederenverkeer. Tevens houdt de B.V. de WTC-licentie
Betrokkenen:	De gemeente Den Haag is enig aandeelhouder in WTC Den Haag BV.
Bestuurlijk belang:	De gemeente is enig aandeelhouder.
Financieel belang:	Behalve de eerste kapitaalstorting van €18.000 is er verder geen financieel belang.
Ontwikkelingen:	In 2011 wordt een tender voorbereid en gehouden om een geschikte locatie in het centrum van Den Haag te selecteren waar de WTC formule kan worden ondergebracht. Het heeft de voorkeur dit in een bestaand kantoorpand te realiseren. De selectie vindt plaats op grond van een programma van eisen van

de gemeente. De geselecteerde geschikte locatie-/gebouweigenaar zal de WTC formule realiseren en exploiteren. De BV zal daartoe een sub-licentie uitgeven. De BV zal de licentie blijven beheren. Selectie zal in 2011 afgerond moeten zijn; doelstelling is (conform de kantorenstrategie) om de WTC formule in 2015 in exploitatie te hebben.

Gemeenschappelijke regelingen

Industrieschap Plaspoelpolder

Programma: 12 Economie

Doel: Ontwikkeling van de bedrijventerreinen Hoornwijck, Wateringse Veld en Ypenburg deelplan 21. Herstructurering Landtong (Plaspoelpolder), revitalisering Plaspoelpolder. Broekpolder bevindt zich in de beheerfase.

Betrokkenen: De gemeenten Den Haag en Rijswijk.

Bestuurlijk belang: Het dagelijks bestuur bestaat uit vier leden, waarvan twee wethouders uit Den Haag. Het algemeen bestuur telt zes leden, waarvan drie wethouders uit Den Haag.

Financieel belang: Positieve of negatieve eindsaldi op de grondexploitaties worden gelijk verdeeld tussen de twee gemeenten. De grondexploitatie Hoornwijck sluit op €0,8 mln. NCW 2010, de grondexploitatie Wateringse Veld op €9,7 mln. NCW 2010 en de grondexploitatie Ypenburg deelplan 21 sluit op €0,5 mln. NCW 2010. De reserve bedraagt €37,0 miljoen per 1 januari 2011. Hier wordt €7 mln. op afgewaardeerd voor de Landtong en €5 mln. wordt ingezet voor de business cases herstructurering. Er gaat €0,7 mln. af aan nog niet gerealiseerde winsten. De reserve komt daarmee op €24,3 mln. Er is een risicopost van €18,3 mln. benoemd voor de N-kavel.

Ontwikkelingen: Er loopt een pilot om het IPP uit te bouwen tot een regionaal ontwikkelingsbedrijf voor ontwikkeling én herstructurering van bedrijventerreinen. In dat kader is €5 mln. gereserveerd voor 3 businesscases: €2,5 mln. is in 2011 ingezet voor de revitalisering van bedrijventerrein Zichtenburg, Kerketuinen, Dekkershoek in Den Haag en €2,5 mln. is gereserveerd voor de herontwikkeling van de Landtong en de TH-locatie in Rijswijk. Op Landtong worden de eerste voorbereidende werkzaamheden in 2011 gestart. Het terrein wordt in 2012 bouwrijp gemaakt zodat halverwege dat jaar de eerste uitgiften kunnen plaatsvinden.

Bedrijvenschap Harnaschpolder

Programma: 12 Economie

Doel: Het ontwikkelen van 80 ha bruto bedrijventerrein voor standaard en hoogwaardige bedrijven. Het ontwikkelen van het in de gemeente Midden-Delfland gelegen (toekomstige) bedrijventerreinen Harnaschpolder. De hoofdactiviteiten om dit te realiseren bestaan uit de verwerving van gronden, het bouw- en woonrijp maken hiervan en de uitgifte van deze gronden aan bedrijven.

Betrokkenen: De gemeenten Den Haag, Midden-Delfland en Delft.

Bestuurlijk belang: Het algemeen bestuur telt negen leden (drie leden per gemeente). Op dit moment zijn de Haagse leden van het algemeen bestuur afkomstig uit het college. Voor Midden-Delfland zijn deze leden op dit moment nog afkomstig uit de raad. Het dagelijks bestuur bestaat uit drie leden, waarvan elke gemeente één lid benoemt. De leden zijn wethouders.

Financieel belang: Den Haag participeert risicodragend in de grondexploitatie. Indien het saldo van de grondexploitatie tussen €0 en €5,44 miljoen positief of negatief bedraagt dan wordt het resultaat gelijk verdeeld tussen de drie deelnemende gemeenten. Als het saldo lager is dan €5,44 miljoen negatief of groter dan €5,44 miljoen positief dan betaalt c.q. ontvangt Den Haag 65% over het bedrag onder c.q. boven deze grens.

Het verwachte verlies op deze gemeenschappelijke regeling wordt afgedekt met de voorziening negatieve plannen Harnaschpolder en de voorziening risico's Harnaschpolder.

Ontwikkelingen: De gemeenten Den Haag en Delft hebben in 2010 het grootste deel van hun bouwclaim niet afgenomen. Deze kavels komen nu weer op de markt. De verwachting is dat deze kavels in 2012 kunnen worden uitgegeven. In 2012 moet meer duidelijkheid zijn over het gebied onder de 380kV-leiding in Woud-Harnasch. Voor het gebied bij de Sionsdreef wordt waarschijnlijk het stedenbouwkundige plan aangepast.

Stadsgewest Haaglanden 1995

Programma: 2 College en Bestuur

Doel: het behartigen van belangen met een regionaal karakter ten einde een evenwichtige en voorspoedige ontwikkeling in het gebied van de Haagse regio te bevorderen.

Betrokkenen: gemeenten Delft, Den Haag, Leidschendam-Voorburg, Midden Delfland, Pijnacker-Nootdorp, Rijswijk, Wassenaar, Westland en Zoetermeer.

Bestuurlijk belang: Het stadsgewest Haaglanden vindt zijn wettelijke basis in hoofdstuk 5 van de Wet gemeenschappelijke regelingen (WGR-plus). Het voorzitterschap van het dagelijks en algemeen bestuur is opgedragen aan de burgemeester van Den Haag. In het dagelijks bestuur neemt een lid van het college van Den Haag deel. In het algemeen bestuur wordt deelgenomen door 26 Haagse leden.

Financieel belang: De totale uitgaven van Haaglanden over 2012 zijn geraamd op circa €450,5 miljoen. De inkomsten van Haaglanden bestaan grotendeels uit rijksbijdragen voor regionale taken, zoals openbaar vervoer, infrastructuur etc. (€427,3 miljoen), enkele provinciale bijdragen (ca. €3,6 miljoen), en voorts uit de gemeentelijke bijdrage aan resp. het Mobiliteitsfonds (ca. €8,9 miljoen), het Fonds Groen Haaglanden (ca. €2 miljoen) en de algemene bijdrage per inwoner (ca. €5,6 miljoen). Via die laatste gemeentelijke bijdrage per inwoner worden hoofdzakelijk de algemene bestuurskosten van het stadsgewest gedekt. De verdeling van de gemeentelijke bijdragen vindt plaats op basis van een verdeelsleutel die is gerelateerd aan het aantal inwoners. Voor Den Haag betekent dit dat in de gemeentelijke begroting dient te worden geraamd: Algemene bijdrage per inwoner (€5,52 x 496.311 inw.): ca. €2.8 miljoen. Bijdrage Groenfonds 2 euro per inwoner: totaal: ca. 1 miljoen euro. Bijdrage Mobiliteitsfonds ad €8,67 per inwoner: ca. €4,3 miljoen.

Ontwikkelingen: Het coalitieakkoord van Den Haag "Aan de slag", bevat voor het stadsgewest Haaglanden een taakstellende korting op de gemeentelijke bijdrage van 10% over 4 jaar, gefaseerd in te voeren, te beginnen in 2011. Hiertoe is de begroting 2011 van Haaglanden bij de eerste begrotingswijziging verlaagd met €230.000. De ontwerpbegroting 2012 van Haaglanden bevat een bezuiniging van € 70.000,-. Het Kabinet heeft aangekondigd de bestuurlijke drukte in Nederland te willen verminderen. Een van de opties is daarbij de WGR-plus regio's om te vormen dan wel af te schaffen en de huidige wettelijke taken (waaronder die op het gebied van het regionale openbaar vervoer en de jeugdzorg) elders neer te leggen. Het kabinet is nog niet met een nadere uitwerking hiervan gekomen. Sinds enige tijd hebben Den Haag en Rotterdam hun samenwerking geïntensiveerd in het kader van de Metropoolregio. De stadsregio Rotterdam en het Stadsgewest Haaglanden hebben zich bij de gedachte van de Metropoolregio aangesloten, mede als alternatief voor het mogelijke opheffen van de WGR-plussamenwerking. De regio's hebben zich als eerste stap tot doel gesteld dat ingaande 2012 een "Vervoersautoriteit Rotterdam-Haaglanden" zal worden ingesteld, die de afstemming op het gebied van Verkeer en Vervoer in de Metropoolregio zal gaan verzorgen. De voornemens en ontwikkelingen zullen hun weerslag hebben op de begroting van het stadsgewest Haaglanden. Hierover is momenteel nog niets concreets bekend. Daarom is de Haaglandenbegroting gebaseerd op de huidige doelstelling en taken, zoals deze

zijn vastgelegd in de gemeenschappelijke regeling Stadsgewest Haaglanden 1995 en sluit deze voorts aan bij het lopende beleid. Tussentijdse wijzigingen zullen via begrotingswijzigingen worden verwerkt.

Veiligheidsregio Haaglanden

Programma:	4 Openbare orde en Veiligheid
Doel:	Het bevorderen van goede samenwerking tussen de hulpdiensten, gemeenten en andere partners in de regio op het gebied van crisisbeheersing.
Betrokkenen:	De besturen van de gemeenten Delft, Den Haag, Leidschendam-Voorburg, Midden Delfland, Pijnacker-Nootdorp, Rijswijk, Wassenaar, Westland en Zoetermeer.
Bestuurlijk belang:	Het voorzitterschap van het dagelijks en algemeen bestuur is opgedragen aan de burgemeester van Den Haag. Tijdens crises en rampen die de gemeentelijke grenzen overschrijden kan de burgemeester van Den Haag besluiten als voorzitter van de veiligheidsregio het opperbevel naar zich toe te trekken.
Financieel belang:	De bijdrage van de gemeente Den Haag aan de Veiligheidsregio Haaglanden voor de taken Brandweer en Rampenbestrijding en Strandveiligheid is voor 2012 begroot op ca. €36,3 mln. Tevens betaalt de Gemeente (gedeeltelijk via VHR) ca. 5,0 mln. aan kosten voor de FLO-regelingen, de FPU+ en de ziektekostenregeling gepensioneerden voor oud-medewerkers van de Haagse Brandweer. Tenslotte ontvangt de VRH regio opdrachten vanuit de dienst DSO, in het kader van het verlenen van bouwvergunningen.
Ontwikkelingen:	De Veiligheidsregio krijgt de komende jaren de gelegenheid zich om te vormen tot een robuuste, doelmatige en professionele veiligheidsorganisatie die voorbereid is op de toekomst. Daartoe heeft het gemeentebestuur ingestemd met het voorstel van het Algemeen Bestuur van de Veiligheidsregio om de bezuinigingen in een trager tempo te realiseren dan eerder is afgesproken. Overigens betekent het uitstel niet dat er minder wordt bezuinigd, het bedrag dat de Veiligheidsregio in de jaren 2012 t/m 2014 (ca. €1,2 mln.) minder bezuinigd wordt in de jaren na 2015 ingelopen. Dit zal worden betrokken bij het budgettaire beeld 2015-2019. Dekking voor het tekort dat ontstaat in gemeentebegroting in de jaren tot 2015 kan worden gevonden binnen de reserves Veiligheidsfonds, frictiekosten Brandweer, aanpak veelplegers en vervanging camera's. Deze reserves worden hiertoe verlengd tot 31 december 2014, waarbij de reserves Veiligheidsfonds, Aanpak Veelplegers en Cameratoezicht worden samengevoegd tot één reserve.

Wigo4it

Programma:	Wigo4it heeft betrekking op de gehele dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheidsprojecten en niet alleen op een specifiek programma.
Doel:	Het doel van Wigo4it is om t.b.v. de sociale diensten van de G4 als 1 partij op te treden, om hergebruik, ontwikkeling en gezamenlijk beheer van ict-systemen mogelijk te maken. Deze samenwerking moet leiden tot een verbetering van de effectiviteit en doelmatigheid op het gebied van ICT. Verder heeft Wigo4it een belangrijke coördinerende en faciliterende rol bij intergemeentelijke communicatie- en overlegvormen.
Betrokkenen:	De belangrijkste andere partijen in de deelneming zijn de Sociale Diensten van de gemeentes Amsterdam, Rotterdam en Utrecht.
Bestuurlijk belang:	De algemene directeur van Dienst SZW Den Haag is lid van het bestuur van Wigo4it die richting geeft aan de doelen van overheidscoöperatie WIGO4IT. Verder zit de wethouder in de ledenvergadering.
Financieel belang:	Wigo4it zal in 2012 meer kostenbesparingen gaan opleveren. Deze besparingen zullen gerealiseerd worden uit o.a. de besparing op onderhouds- en beheerskosten omdat deze volledig gedeeld worden met andere gemeentes. Deze besparingen kunnen dan deels ingezet worden voor innovatieve projecten die de gemeente Den Haag anders niet zou kunnen financieren. De voordelen zijn niet direct toewijsbaar aan één programma, omdat de ICT-kosten door de

dienst als geheel betaald zullen worden en achteraf via een verdeelsleutel naar de programma's belast zullen worden.

Ontwikkelingen: De beleidsvoornemens voor de verbonden partij en de ontwikkelingen bij de verbonden partij. Het doel van Wigo4it is om specialistische IT ondersteuning te leveren met een optimale prijs-kwaliteitverhouding. Wigo4it wil dit bereiken door meer op haar ICT-kerntaken te gaan richten. Het niveau de leverzekerheid van de bestaande applicaties zal geoptimaliseerd worden, met aandacht voor kostenefficiëntie. Verder zal Wigo4it diverse innovatieve projecten uitvoeren die nodig zijn om de voortdurende veranderingen van de marktomstandigheden (wet- en regelgeving, etc.) bij te houden.

Private Samenwerking (PPS)

Montaigne Lyceum

Programma: 6 Onderwijs

Doel: Het doel van de PPS is het ontwerpen, bouwen, inrichten, financieren, onderhouden en beheren van een school voor voortgezet onderwijs.

Betrokkenen: Gemeente Den Haag, SCO Lucas en de Talentgroep Montaigne BV.

Bestuurlijk belang: De gemeente is verantwoordelijk voor de huisvesting van het onderwijs, is opdrachtgever en eigenaar van de grond en het schoolgebouw.

Financieel belang: Het schoolgebouw inclusief gymnastieklokalen van ca. 10.000 m² is gerealiseerd aan de Kiekendiefstraat 25 voor een totaal investeringsbedrag van €13,9 miljoen. Het resultaat is de beschikbaarstelling van een schoolgebouw gedurende 28,5 jaar vanaf augustus 2006, waarvoor de gemeente (Dienst OCW) een gebruiksvergoeding betaald. Omdat het eigendom van het gebouw en de grond bij de gemeente berust wordt door de gemeente geen risico gelopen.

Ontwikkelingen: Geen.

Ontwikkelingscombinatie Wateringse Veld (OCWV)

Programma: 18 Wonen

Doel: De ontwikkelingscombinatie Wateringseveld OCWV is verantwoordelijk voor de stedenbouwkundige planontwikkeling en kwaliteitsbewaking, de verwerving, het bodemonderzoek, de sanering en het bouw- en woonrijp maken van de gronden.

Betrokkenen: De aandeelhouders zijn de gemeente Den Haag en Bouwfonds MAB Ontwikkeling CVG. De gemeente Den Haag participeert voor 50 % in de besluitvorming van de CV. De gemeente participeert voor 50% in Wateringseveld Beheer BV (de beherend vennoot van de CV, die voor 2% participeert in de CV) en is 100% eigenaar van Participatiemaatschappij Wateringseveld I BV, die voor 49% participeert in de CV. Wateringseveld Beheer BV kent geen Raad van commissarissen, maar een besluitvormingsstructuur tussen directie en vennoten, met daarnaast een Stuurgroep Wateringse Veld, waarin beide partijen zitting hebben.

Financieel belang: De gemeente Den Haag participeert voor 50% in de risico's.

Ontwikkelingen: De woningbouwopgave is bijna afgerond. Daarom is besloten om het samenwerkingsverband op te heffen en de restant opgave te verdelen – naar de uitkomst van de onderhandelingen – tussen beide partijen. Het streven is de organisatie eind 2011 organisatorisch te beëindigen.

Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen BV/CV (OBL)

Programma: 19 Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling

Doel: Het voeren van de grondexploitatie voor de VINEX-locatie Leidschenveen. Het OBL is verantwoordelijk voor de stedenbouwkundige planontwikkeling, sanering, verwerven en het bouw- en woonrijp maken.

Betrokkenen: De gemeente Den Haag, de ontwikkelaars BPL (o.a. Heijmans Trebbe), AM Wonen, Bouwfonds en BAM vastgoed zijn bij het OBL betrokken. De gemeente participeert voor 50% in Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen Beheer

	BV (de beherend vennoot van Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen CV, BV participeert voor 2% in de CV) en is 100% eigenaar van BV Participatie-maatschappij 's-Gravenhage, die voor 49% participeert in de CV. Zo heeft de gemeente voor 50% zeggenschap in de CV.
Bestuurlijk belang:	Het bestuur van Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen Beheer BV staat onder toezicht van een Raad van commissarissen van vijf personen. De voorzitter en twee commissarissen worden geleverd door de gemeente Den Haag.
Financieel belang:	Den Haag deelt voor 50% in het grondexploitatie-risico. Tevens verzorgt de gemeente Den Haag de financiering van het OBL. Om het risico van insolventie af te dekken, wil de Centrale Treasury concerngaranties van alle partijen binnen het OBL; voor de gemeente (DSO) is dit 49%. Per ultimo 2010 is voor dit risico een voorziening van €3 mln. gevormd.
Ontwikkelingen:	Tot voor kort werd gestuurd op een beëindiging van de vennootschap in 2012. Inmiddels is gebleken dat een liquidatie van het OBL in deze tijd niet meer haalbaar wordt geacht door de partijen vanwege de afzetrisico's in de huidige markt en de financiële beperkte ruimte die partijen hebben om de overname van de resterende ontwikkellocaties te financieren. Het OBL heeft daarom, uitgaande van een looptijd van het OBL tot 2016, een uitgiftefasering voor deze resterende ontwikkellocaties ingebouwd in haar grondexploitatie. Het gaat om 50.000 m ² bvo kantorenprogramma, drie appartementencomplexen (totaal circa 220 woningen) en 2 vrije kavels. Het OBL onderzoekt daarnaast in 2011 alternatieve invullingen voor het kantorenprogramma. De uitkomsten van het onderzoek zullen worden betrokken bij de verdere gesprekken tussen partijen over het voortzetten van het OBL in de komende jaren.

Wijkontwikkelingsmaatschappij Stationsbuurt — Oude Centrum Den Haag BV/CV

Programma:	19 Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling
Doel:	Op 5 juli 2007 is door de raad het voorstel van het college inzake Ontwikkelingskader WOM Stationsbuurt-Oude Centrum als herstructureringsplan conform art.7 , eerste lid van de Wet Stedelijke Vernieuwing vastgesteld. De WOM is belast met de uitvoering van dit herstructureringsplan. In het beleidskader van de WOM zijn de volgende doelstellingen geformuleerd: <ul style="list-style-type: none"> a. Onderhoud en herontwikkeling van locaties; b. Leefbaarheid en veiligheid in het gebied verbeteren; c. Ondersteunen van bestaande beleidsinitiatieven en het stimuleren van de creatieve sector en de economische bedrijvigheid. De WOM wil deze generieke doelstelling bereiken door vastgoed te verwerven, ontwikkelen en exploiteren, er op toe te zien dat het verhuurde vastgoed overeenkomstig de huurovereenkomst in gebruik is en dat er geen sprake is van illegale activiteiten en samenwerkingsverbanden aan te gaan met derde partijen om over te gaan tot (gedeeltelijke) herontwikkeling van het gebied
Betrokkenen:	Gemeente Den Haag en NV Stedelijk Belang (de gemeente heeft in 2008 alle aandelen Stedelijk Belang verkocht aan Staedion).
Bestuurlijk belang:	De directie van WOM BV bestaat uit twee personen op voordracht van de Gemeente Den Haag (de heer Th.J.M. Houdijk) en vereniging Staedion. De AvA bestaat uit drie leden, één lid namens de Gemeente Den Haag (de heer H.J. Neeft), één lid namens NV Stedelijk Belang en één lid namens Staedion. Het bestuur WOM CV berust bij de beherend vennoot (WOM BV). De stille vennoten en de beherend vennoot zijn vertegenwoordigd in de Raad van Vennoten. NV Stedelijk Belang, Staedion en WOM BV zijn vertegenwoordigd door de bevoegde statutaire bestuurders. De Gemeente Den Haag wordt vertegenwoordigd door de Algemeen Directeur van de Dienst Stedelijke Ontwikkeling. De gemeente bezit 49,5% van de aandelen in de WOM BV, die voor 10% participeert in de CV. Tevens participeert de gemeente voor 43% (zeggenschap) direct in de CV.

- Financieel belang: Het aandeel van de gemeente in het commanditair kapitaal en de reserves van de CV is 7,37%.
- Ontwikkelingen: In 2011 is het achterstallig onderhoud op basis van het MeerjarenOnderhouds-Programma voor het gehele WOM-bezit weggewerkt. Ook een groot deel van de door de gemeente aangewezen prioriteitspanden is opgeknapt, dan wel is gestart met ingrijpende verbeteringen. In 2012 zal dit voor een belangrijk deel worden afgerond. In overleg met de bewonersorganisaties is het verder in 2012 mogelijk om naar nieuwe locaties te kijken om te bezien of door inzet van de WOM een verdere verbetering van de kwaliteit van de Stationsbuurt en het Oude Centrum te bewerkstelligen is.

Grondexploitatiemaatschappij Vroondaal BV/CV – Vroondaal GEM

- Programma: 19 Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling
- Doel: Het realiseren van 800-1.000 woningen (luxé villawijk), deels in particulier opdrachtgeverschap. Het voeren van de grondexploitatie Vroondaal. Het verkrijgen van het economische eigendom van de gronden in het exploitatiegebied, de productie van bouwrijpe kavels in het exploitatiegebied, de verkoop van kavels aan particulieren en het aanleggen van de (hoofd)infrastructuur en het overige openbaar gebied.
- Betrokkenen: Gemeente Den Haag, Bouwfonds Ontwikkeling BV (dochter van RABO Vastgoed) en Synchron BV, voorheen Johan Matser projectontwikkeling.
- Bestuurlijk belang: De directie van de GEM wordt aangestuurd door een Raad van Commissarissen, de aandeelhouders en de vennoten. Den Haag levert twee commissarissen. In totaal worden vier commissarissen benoemd.
- Financieel belang: De gemeente participeert voor 100% in de Participatiemaatschappij Vroondaal BV en voor 50% in de Grondexploitatiemaatschappij Vroondaal Beheer BV. De Participatiemaatschappij participeert voor 48% en de Beheer BV participeert voor 4% in de Grondexploitatiemaatschappij Vroondaal CV. In totaal deelt de gemeente dus voor 50% in het grondexploitatie-risico van de CV. De gemeente heeft leningen en garanties verstrekt van totaal €120 mln. De marktpartijen hebben als zekerheid een bankgarantie van totaal €15 mln. aan de gemeente afgegeven. Hiernaast heeft de Gemeente als extra zekerheidsstelling de eerste rechten van hypotheek en pand op alle door GEM Vroondaal verkregen onroerende en/of roerende goederen. De facto loopt de gemeente een risico van 90%. Gezien de verslechterde marktomstandigheden is de verwachting dat de grex negatief zal worden. Dit betekent dat kans bestaat dat de PPS de aflossingsverplichtingen niet volledig zal kunnen nakomen. Voor dit risico is een voorziening dubieuze debiteuren gevormd bij de centrale treasury.
- Ontwikkelingen: Sinds het najaar van 2010 is gewerkt aan een nieuwe ontwikkelvisie voor het plangebied Vroondaal, omdat de afzet van de kavels achter blijft op de planning en de rentelasten zwaar drukken op de exploitatie. Belangrijkste elementen uit de nieuwe visie zijn:
- Prijs-produktverbreding: er worden nieuwe woningtypen en prijsklassen geïntroduceerd die tot op heden niet in Vroondaal werden aangeboden;
  - Differentiatie en verdichting: verkleining van de kavels leidt tot andere woningtypologieën en vergroting van het woningaantal;
  - Vroondaal Sloten een ander profiel geven dan Bomen: hierdoor wordt de doelgroep voor Vroondaal maximaal verbreed.
- De nieuwe visie is aan de gemeente gepresenteerd met de vraag of de gemeente aan de nieuwe visie haar medewerking wil verlenen. Besluitvorming hierover wordt verwacht medio 2011. Daarna wordt de visie uitgewerkt in een stedenbouwkundig plan.

Ontwikkelingsmaatschappij Vroondaal BV/CV – Vroondaal VEM

- Programma: 19 Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling
- Doel: Het projectmatig ontwikkelen van woningen. Dat wil zeggen het voor eigen rekening en risico zorg dragen voor de ontwikkeling en realisatie van

- vastgoedprojecten en de verkoop hiervan aan derden. Minimaal 30% en maximaal 70% van het totale programma van Vroondaal, zijnde 800 - 1.000 woningen zal projectmatig worden ontwikkeld door de OMV. Dit betreft zowel appartementen als tweekappers en vrijstaande woningen.
- Betrokkenen:** Gemeente Den Haag, Bouwfonds Ontwikkeling BV (dochter van RABO Vastgoed) en Synchron BV, voorheen Johan Matser projectontwikkeling.
- Bestuurlijk belang:** De directie van de VEM wordt aangestuurd door een Raad van Commissarissen, de aandeelhouders en de vennoten. Den Haag levert twee commissarissen, in totaal worden drie commissarissen benoemd.
- Financieel belang:** De gemeente participeert voor 100% in de Participatie Ontwikkelingsmaatschappij Vroondaal BV en voor 50% in de Vastgoedexploitatie maatschappij Vroondaal Beheer BV. De Participatie Ontwikkelingsmaatschappij participeert voor 48% en de Beheer BV participeert voor 4% in de Ontwikkelingsmaatschappij Vroondaal CV. In totaal deelt de gemeente dus voor 50% in het exploitatierisico van de CV.
- Ontwikkelingen:** De hierboven beschreven nieuwe visie op de ontwikkeling van Vroondaal heeft een toename van het aantal projectmatig te bouwen woningen tot gevolg. Dit leidt tot een toename van activiteiten van de VEM. Na vaststelling van de visie door de gemeente worden de randvoorwaarden voor het op grotere schaal projectmatig bouwen van woningen verder uitgewerkt.

4.7 Krachtwijken

Net als in veel andere grote steden in Nederland zijn er ook in Den Haag wijken of stadsdelen die het minder goed doen dan andere delen. Onderwijs, werk, inkomen, een stabiel gezinsleven of een schone en veilige woonomgeving zijn hier minder vanzelfsprekend dan in de rest van Den Haag. De vier Haagse wijken waar het om gaat zijn: Transvaal, Schilderswijk, Zuidwest en Stations-/Rivierenbuurt. De vier wijken worden met behulp van het Krachtwijkenprogramma in maximaal tien jaar (2008 en verder) op het niveau van het 'Haags gemiddelde' gebracht en gehouden.

Pijlers

De gemeente heeft aan de hand van vijf pijlers haar doelstellingen in de Krachtwijken geformuleerd. Deze pijlers zijn uitgewerkt in 77 business cases. In de volgende alinea's zal per pijler worden ingegaan op de activiteiten die voor 2012 in het kader hiervan gepland staan.

Pijler 1: Schoon, heel en veilig

Schoon, heel en veilig is niet voor niets pijler 1 in de krachtwijkenaanpak: voor bewoners en bedrijven is dit het meest genoemde aandachtspunt. Schoon, heel en veilig is een samenhangende keten: een goede inrichting ('heel'), die gepaard gaat met ondergrondse restafval containers (ORAC's), schoonmaken, communicatie en handhaving, leidt tot een schone wijk waarbij de veiligheidsbeleving is toegenomen.

Met het Haagse coalitieakkoord 2010-2014 Aan de Slag is voor het onderdeel schoon structureel geld beschikbaar vanuit de middelen voor de buurtserviceteams die in alle wijken van de stad worden ingezet. Voor schone wijken is ook de plaatsing van voldoende ORAC's van belang. De plaatsing van ORAC's in de krachtwijken is in 2009 aangevangen. In totaal zullen er 2.200 ORAC's in de krachtwijken worden geplaatst (1.700 door de gemeente en 500 door corporaties). Tot en met halverwege 2011 waren 1.000 ORAC's gerealiseerd. Voor 2012 staat het plaatsen van 350 ORAC's gepland, met geringe uitloop naar 2013.

Om de veiligheid in de krachtwijken te verhogen, worden tevens extra inspanningen geleverd. Deze inspanningen worden in 2012 grotendeels gefinancierd uit middelen die in het coalitieakkoord beschikbaar zijn gesteld voor veiligheid. Dit geld komt onder andere ten goede aan: de inzet van buurtinterventieteams en zogenaamde 'doordouwers', de voortzetting van het Veiligheidshuis en Buurtlab Transvaal, het sluiten van nieuwe en voortzetten van reeds gesloten KVO's (Keurmerk Veilig Ondernemen), het betrekken van burgers bij de uitwerking van een Meerjarenplan Veiligheid en de gebiedsgerichte aanpak voor de preventie van woninginbraak.

Op de Delftselaan vormt het ingrijpen op de overlastgevende groep jongeren onderdeel van een groter pakket aan maatregelen, waarbij daarnaast in het gebied grote fysieke ingrepen zijn gedaan om de leefbaarheid en veiligheid te verbeteren. De methode om in te grijpen bij overlastgevende jongeren heeft in het gebied Delftselaan en omgeving geleid tot een forse reductie van de overlast of het volledig normaliseren van de situatie. Bewoners beginnen hun woonplezier terug te krijgen en er ontstaat meer rust in omliggende straten en winkelcentra. Vanuit de gebiedsgerichte aanpak Delftselaan en omgeving is extra capaciteit vrijgemaakt voor zowel sociale als fysieke maatregelen. De doordouwer voert de regie.

De gemeente en het Rijk hechten sterk aan betrokkenheid van bewoners bij de planvorming en uitvoering van de wijkaanpak. Het Rijk (voormalig ministerie WWI) heeft voor de periode 2008-2012 een bedrag van €6,875 mln. aan de gemeente ter beschikking gesteld. Binnen de Haagse Krachtwijkenaanpak zijn voor de vier krachtwijken business cases voor bewonersparticipatie ontwikkeld. Het jaar 2012 zal vooral in het teken staan van afronding van projecten uit 2011 en verankering van de businesscase Bewonersparticipatie binnen het reguliere beleid van het stadsdeel. Met het nieuwe coalitieakkoord wordt rijksinzet voor bewonersparticipatie niet gecontinueerd. Vanaf 2012 worden middelen van 16 kleine gemeentelijke regelingen in een 'budget initiatieven en knelpunten' gebundeld. Dit budget wordt ter beschikking gesteld aan de stadsdelen. Jaarlijks is hiervoor stedelijk ca. €8 mln. beschikbaar. Bij de verdeling van dit budget over de stadsdelen, wordt

rekening gehouden met de sociaal-economische positie van ieder stadsdeel (zie Raadsvoorstel 'Bundeling kleine regelingen initiatieven en knelpunten', RIS 178055). In samenwerking met stadsdeeldirecteuren zal worden bezien in welke mate de (ervaring met de) businesscase Bewonersparticipatie kan worden ingepast bij de uitvoering van de brede regeling 'leefbaarheid en bewonersparticipatie'.

Pijler 2: Jongeren en gezondheid

Om te voorkomen dat jongeren al op vroege leeftijd achterstanden oplopen met alle gevolgen van dien, worden in de Krachtwijken zes Brede Buurtscholen gerealiseerd. Dit zijn integrale voorzieningen in de wijk waar programmatisch samengewerkt wordt tussen onderwijs, welzijn, zorg, de bibliotheek, sport en cultuur. Waar nodig worden (door corporaties) extra investeringen gedaan in accommodaties. Ook wordt gewerkt aan Brede Buurtzones. Hierbij ligt de nadruk op de programma-inhoudelijke mogelijkheden tussen onderwijs, welzijn en zorg, het netwerk en de verbindingen in de wijk zonder dat er vooraf sprake is van investeringen in accommodaties voor additionele voorzieningen. Vanuit de bestemmingsreserve Krachtwijken is geld beschikbaar gesteld voor het aanjagen van de ontwikkeling en voor financiering van programmaonderdelen. Hiervoor wordt in 2012 €0,2 mln. ingezet. Voor brede buurtschoolzone Schilderswijk zijn gemeentelijke middelen beschikbaar vanuit het programma onderwijs. Bovendien zijn in het coalitieakkoord 2010-2014 middelen toegekend voor het onderwijsbeleid, waaronder brede buurtscholen. Hiermee kan inhoudelijk het programma van een brede buurtschool worden vormgegeven. De gezamenlijke schoolbesturen hebben in samenspraak met Zebra Welzijn een plan geschreven voor Brede Buurtzone Schilderswijk. Dit plan wordt de komende vier jaar met steun van de gemeente samen met partners in de wijk uitgevoerd. In principe vindt bekostiging, naast financiering door corporaties, plaats uit reguliere gemeentelijke middelen vanuit de programma's Onderwijshuisvesting, Voorschoolpeuterspeelzalen, Sport en Bibliotheken.

Den Haag heeft vanuit de 'Impuls brede scholen, sport en cultuur' middelen bestemd voor combinatiefunctionarissen. Deze werken vanuit scholen en sportverenigingen en worden vooral ingezet in de Krachtwijken. Deze regeling wordt uitgevoerd tot en met 2013.

Er is een blijvende krachtige inzet vanuit de gemeente nodig om de gezondheidsachterstanden van de bewoners uit de krachtwijken aan te pakken. Het aanpakken van gezondheidsachterstanden vraagt om acties op verschillende niveaus met verschillende partners. Deze aanpak is vastgelegd in het Meerjarenprogramma Samen Gezond. Binnen dit programma wordt de aanpak van overgewicht voortgezet, wordt gewerkt aan de realisatie van laagdrempelige sportvoorzieningen, de verbetering van het binnenmilieu van gebouwen, ketenoptimalisatie en opleiding. Concreet zullen in 2012 onder andere een 3e Zoneparc bij een nog uit te kiezen school worden aangelegd, vindt er implementatie plaats van het werkplan Integrale preventie van depressie en wordt de wijkverpleegkundige in verschillende Haagse organisaties verankerd (thuiszorg, gezondheidscentrum). Met oog op ketenoptimalisatie worden de gezondheidsmakelaars vanaf 2011 structureel gefinancierd met €0,15 mln. uit de extra middelen die in het coalitieakkoord zijn bestemd voor sociale business cases.

In Zuidwest wordt de sportaccommodatie aan de Aagje Dekenlaan gemoderniseerd en multifunctioneel ingericht, zodat meerdere doelgroepen er gebruik van kunnen maken. In 2012 zal voor een groot deel de bouw van twee gymnastieklokalen, een club- en kleedaccommodatie en kinderopvang plaatsvinden. Ook wordt in het Zuiderpark een gecombineerde voorziening voor topsport en sportonderwijs voor middelbaar en hoger onderwijs gerealiseerd. De topsportvoorziening is van belang voor de stad en in het bijzonder voor de aangrenzende krachtwijken Zuidwest en Transvaal. Op 6 december 2010 is een samenwerkingsovereenkomst gesloten inzake Sportcampus Zuiderpark tussen Gemeente Den Haag, woningcorporatie Vestia en de Haagse Hogeschool. Op 14 december 2010 heeft het college ingestemd met de Nota van Uitgangspunten Sportcampus Zuiderpark (RIS 177642). De bouw zal in 2012 beginnen en moet klaar zijn in 2014. De raming van de kosten bedraagt €120 mln. De gemeente Den Haag draagt €58,5 mln. bij, Vestia en de Haagse Hogeschool betalen samen de andere helft.

Pijler 3: Multiprobleemgezinnen

Kwetsbare huishoudens verkeren in lastige omstandigheden door bijvoorbeeld werkloosheid, schulden, gezondheidsproblemen, verslaving of verwaarlozing. Den Haag helpt hen door een integrale

aanpak: een betere onderlinge afstemming tussen de verschillende, betrokken instanties bij een gezin. Den Haag OpMaat biedt één loket voor alle sociale voorzieningen van de gemeente. Een zorgcoördinator/sociaal casemanager legt contact met het gezin of de burger en zorgt dat er één aanpak komt. Met het Haagse coalitieakkoord 2010-2014 zijn vanaf 2011 structureel middelen (€1,35 mln. per jaar) vrijgemaakt voor de business case multiprobleemgezinnen. Hiermee worden jaarlijks ca. 2.000 trajecten aangeboden. Op dit moment wordt met corporaties gesproken over de gezamenlijke inzet voor het project vermindering huisuitzetting.

Met het nieuwe regeer- en gedoogakkoord worden gemeenten financieel en uitvoeringstechnisch verantwoordelijk voor alle taken op het gebied van jeugdzorg. De Centra voor Jeugd en Gezin moeten dienen als front office voor alle jeugdzorg in de gemeente. De aanpak multiprobleemgezinnen is voor een belangrijk deel gedekt met specifiek hiervoor toegekende gemeentemiddelen die niet direct getroffen worden door het nieuwe rijksbeleid. De decentralisatie van de jeugdzorg zal op termijn gevolgen hebben voor de manier waarop de gemeente invulling geeft aan het jeugdbeleid. Tegelijkertijd biedt de decentralisatie van de jeugdzorg kansen voor een integrale gezinsaanpak.

Pijler 4: Werk, inburgering en wijk economie

In Transvaal wordt met het Economisch Programma Transvaal invulling gegeven aan wijk economie. Hieronder valt een aantal business cases: het Multicultural Leisure Centre, de Paul Krugerlaan, de Upgrade Haagse Mart en het Bedrijventerrein Uitenhagestraat. De Paul Krugerlaan wordt getransformeerd naar een onderscheidende multiculturele winkelstraat met een robuust ondernemingsklimaat. Eind 2011 zal de fysieke herinrichting van Paul Krugerlaan afgerond worden en kan er gestart worden met een grootschalige marketing campagne voor de promotie van de Laan, inclusief het organiseren van enkele profilerende evenementen.

De opwaardering van de Haagse Markt wordt bereikt door een betere ontsluiting en bereikbaarheid, het vernieuwen en uitbreiden van voorzieningen op en rond het marktterrein en het vernieuwen van de bestrating en ondergrondse infrastructuur. Op 16 juni 2011 is aan de raad voorgesteld om in te stemmen met een voorlopig ontwerp voor de herinrichting van het marktterrein met een financiële dekking van €11 mln. Onder de voorwaarde van deze financiële dekking heeft het college een convenant gesloten met de belangenverenigingen waarin partijen afspraken hebben gemaakt over de gezamenlijke investering, de fysieke vernieuwing en de modernisering van de regelgeving.

Voorts wordt in Transvaal het bedrijventerrein Uitenhagestraat aangepakt. De opgave is om te komen tot intensivering en optimalisering van het grondgebruik en een aantrekkelijk gebied om te werken, te wonen en te verblijven. In 2012 zal vooral planvorming moeten plaatsvinden voor de vrijgekomen en vrijkomende locaties, zoals de zogenaamde 'doodlopende straatjes'. 'Pand Post' kan tot ontwikkeling komen, indien de markt dit oppakt. De in 2006 vastgestelde grondexploitatie voorziet in de kosten.

In de Stations-/Rivierenbuurt wil de gemeente het gebied rond station Hollands Spoor herinrichten om de uitstraling te verbeteren, aangezien dit een belangrijke entree is voor de stad. De aanleg van een keurmerktaxistandplaats, een ondergrondse fietsenstalling en een tophalte maken deel uit van het gebiedsontwerp.

De Leywegzone in Zuidwest wordt ontwikkeld tot de voorzieningszone van het stadsdeel Escamp. Zo wordt het Haga Ziekenhuis vernieuwd en uitgebreid in combinatie met een integrale gebiedsontwikkeling, waarbij het thema 'wonen en zorg' centraal staat. De gemeente heeft met de ontwikkelingscombinatie Vestia en Proper Stok (OCL) en het Haga Ziekenhuis respectievelijk een convenant en een overeenkomst gesloten waarin de stedenbouwkundige, programmatische en financiële uitgangspunten zijn vastgelegd. Het uitvoeringsbesluit zal binnenkort aan het college en de raad worden voorgelegd.

Door het inburgeringsaanbod zo aantrekkelijk mogelijk te maken, is met de business case inburgering getracht meer inburgeraars te enthousiasmeren en te stimuleren om verder te komen. In 2012 zal de gemeente naar verwachting minder inburgeringstrajecten realiseren dan in de voorgaande jaren. Hierdoor zullen ook de inburgeringstrajecten die in krachtwijken plaatsvinden verminderen. Dit wordt veroorzaakt, doordat het Rijk in de komende jaren het huidige inburgeringsstelsel afbouwt.

Nieuwkomers moeten zelf hun inburgering organiseren en financieren, met behulp van een sociaal leenstelsel. De gemeente heeft vanaf 2013 geen wettelijke taak meer t.a.v. inburgering, maar wil wel nagaan op welke wijze met name in taalonderwijs en de combinatie met participatie kan worden voorzien met het oog op succesvolle integratie. Hiervoor zal een voorstel worden ontwikkeld.

Het programma Krachtwijken richt zich ook op reputatieverbeteringen van de wijken. In alle wijken worden diverse wijkmedia ontwikkeld en ingezet. Door het ontwikkelen en inzetten van wijkmedia kan er effectiever en efficiënter met bewoners en organisaties gecommuniceerd worden. In zowel Transvaal als de Schilderswijk dragen gemeente en corporaties ieder de helft van de kosten van wijkcommunicatie bij. In Transvaal wordt in 2012 met de business case 'Urban Marketing' ingezet op het verankeren van wijkmedia in samenhang met de media van gemeente en corporaties. Het doel is de promotie na 2012 over te dragen aan de ondernemers zelf. Voor de Schilderswijk wordt gewerkt aan een geïntegreerde communicatieaanpak. In 2012 wordt ingezet op het verder in de wijk verankeren van de initiatieven op het gebied van wijkmedia. Dit alles gebeurt vanuit het wijkcommunicatiebureau, samen met betrokken partijen, bewoners en organisaties uit de wijk.

Pijler 5: Leefbaar wonen en een gedifferentieerd woningaanbod

In de wijken wordt gestreefd naar voldoende differentiatie in het woonaanbod om sociale stijgers in de wijk vast te houden en de aantrekkingskracht van de wijk te vergroten.

In de periode 2000-2009 zijn in Den Haag Zuidwest circa 3.640 nieuwbouwwoningen opgeleverd, waarbij ook de bijbehorende woonomgeving opnieuw is ingericht. Maar in de afgelopen jaren daalde, als gevolg van de economische crisis, de vraag naar koopwoningen sterk. De corporaties in Den Haag Zuidwest willen blijven doorgaan met de herstructurering van Den Haag Zuidwest en meer differentiatie in woonmilieus aanbieden. Zij zijn echter gedwongen het tempo van de vernieuwing aan te passen aan de gewijzigde opnamecapaciteit van de woningmarkt. De afgelopen periode was de focus vooral gericht op sloop-nieuwbouwprojecten. Door de gewijzigde marktomstandigheden zal vaker gekozen gaan worden voor een hoogwaardige renovatie of groot onderhoud in plaats van sloop-nieuwbouw. Zo is Vestia recentelijk gestart met de grootschalige renovatie van De Vosch. De portiekwoningen zijn bedoeld voor starters. Als gevolg van de economische crisis zullen in 2010 – 2012 naar verwachting ongeveer 200 nieuwbouwwoningen per jaar worden opgeleverd. Het streven is de productie daarna weer te verhogen naar ca. 300 woningen per jaar, indien de woningmarkt dat toelaat.

In de Stationsbuurt heeft Staedion besloten het Rode Dorp op te knappen en de woningen geschikt te maken voor jongeren en studenten. In dat proces werkt Staedion nauw samen met onderwijsinstellingen en studenten. Daarnaast wordt gewerkt aan de herontwikkeling van de Maasstraatjes (met Haag Wonen) en de Sigmalocatie (met Vestia). De herontwikkeling van het GIT terrein is onderdeel van deze pijler en zal naar verwachting na 2012 in uitvoering worden genomen (met Staedion).

Krachtwijkenorganisatie

De organisatie en uitvoering wordt gedragen door gemeentelijke diensten, corporaties, de wijkteams en het Programmabureau Krachtwijken. Onderdeel van het programmabureau is een klein kernteam dat de integrale aanpak ook in 2012 blijft aansturen en coördineren.

Leren van de eerste fase

In juni 2011 is de eerste Haagse Wijkmonitor uitgekomen. Hierin worden de ontwikkelingen in de wijken per pijler gevolgd en vergeleken met de situatie in 2008, bij het begin van de wijkaanpak. Daarnaast is er in de eerste jaren veel ervaring opgedaan met verschillende vormen van samenwerkingsverbanden, uitvoeringsprogramma's, wijkgericht werken en multidisciplinaire uitvoering. De komende jaren wordt op basis van de ontwikkelingen in de wijken en met de geleerde lessen nog scherper ingezet om efficiënter en effectiever uit te kunnen voeren. Voor deze focus in de uitvoering kunnen bestaande en vrijvallende middelen in de wijkaanpak herbestemd worden en kunnen bestaande middelen of capaciteit binnen de krachtwijken afgestemd worden op nieuwe prioriteiten. Zo kan er zonder extra middelen aan de wijkaanpak toe te voegen ingespeeld worden op

veranderende prioriteiten. Op korte termijn legt het college een voorstel aan de raad voor om focus aan te brengen in de tweede fase van het programma wijkaanpak.

5 Stadsdelen

5.1 Inleiding

Een fors deel van de collectieve dienstverlening wordt uitgevoerd op stadsdeelniveau. Het gaat om dienstverlening op de terreinen van Leefbaarheid, Welzijn, Jeugd en Integratie/Burgerschap in de wijk. Door Stadsdeelgericht te werken worden Hagenaars meer direct betrokken en verbonden bij hun buurt, wijk en stadsdeel. Zo hebben bewoners onder meer invloed op de totstandkoming van het vierjaarlijkse Stadsdeelplan en het jaarlijkse Activiteitenprogramma. Daarnaast kunnen bewoners door middel van stadsdeelbudgetten initiatieven (laten) uitvoeren.

In het najaar van 2011 wordt een nieuw vierjaarlijks stadsdeelplan opgesteld. De toelichting op de plannen van ieder stadsdeel zijn beschikbaar als dit plan is vastgesteld. Vaststelling vindt plaats in december 2011, na vaststelling van de begroting. Over het stadsdeelplan wordt overleg gevoerd met burgers, bedrijven en organisaties in het stadsdeel. De stadsdeelwethouder is verantwoordelijk voor dat overleg en de kwaliteit ervan.

De voor u liggende paragraaf geeft daarom bij vaststelling van de begroting het cijfermatige kader aan, evenals een algemene tekst over de taken van de stadsdelen. In december 2011 worden de nieuwe vierjarige stadsdeelplannen en het activiteitenplan voor 2012 vastgesteld. Gelijktijdig hiermee zal een herziene paragraaf Stadsdelen 2012, met daarin een tekstuele toelichting op de plannen per stadsdeel worden gepresenteerd.

(bedragen x €1.000)

Begroting 2012	
Stadsdelen algemeen	5.821
Loosduinen	6.232
Escamp	14.476
Segbroek	6.446
Scheveningen	6.472
Centrum	16.351
Laak	6.489
Haagse Hout	7.589
Leidschenveen-Ypenburg	6.917
Totaal	76.793

Algemene toelichting bij de paragraaf

In de paragraaf worden per stadsdeel, per product de begrotingsbedragen gesaldeerd

(uitgaven/inkomsten) weergegeven. Daar waar een min staat gaat het dus om inkomsten.

Op basis van ontwikkelingen in het areaal wordt voor de budgetten onderhoud straten, wegen en pleinen, beheer groengebieden en speelvoorzieningen naar aanleiding van schouw nog een beperkte herverdeling gedaan.

De stadsdeelorganisatie (exclusief ondersteunende functies) bestaat uit 129 fte's. In de paragraaf maken we zichtbaar hoeveel geld elk stadsdeel krijgt en welke taken daarbij horen. Daarnaast heeft ieder stadsdeel een budget voor leefbaarheid- en bewonersparticipatie. Dit budget is bedoeld om snel in te kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen. De stadsdeeldirecteur beheert dit budget, binnen door het gemeentebestuur vastgestelde kaders. Lijnen zijn kort en duidelijk. De stadsdelen hebben een signalerende rol ten aanzien van knelpunten in de uitvoering of in de afstemming tussen verschillende diensten. Uiteraard is bij de uitvoering van de taken bij het stadsdeel het overleg met bewoners een belangrijk punt.

Hieronder wordt kort weergegeven wat de taken zijn die door de Stadsdelen worden uitgevoerd.

Dienstverlening en Stadsdelen

Onder dit product zijn alle kosten van het apparaat begroot. Daarnaast is hier het budget leefbaarheid en bewonersparticipatie opgenomen. In het kader van het versterken van de Stadsdelen is in juni 2011 besloten tot de bundeling van diverse kleine regelingen. De stadsdelen hebben bij uitstek het niveau om oplossingen te bieden voor kleine leefbaarheidsproblemen en het stimuleren van sociale verantwoordelijkheid in de wijken. Daarvoor zijn in 2011 10 regelingen gebundeld, in 2012 worden daar nog zes regelingen aan toegevoegd.

Jeugd en gezin

De stadsdelen zijn verantwoordelijk voor onderhoud en vervangingswerkzaamheden van speelplaatsen. Daarnaast zijn de stadsdelen verantwoordelijk voor uitvoering van het programma Spelen in de Stad. De gelden daarvoor zijn niet in de paragraaf opgenomen maar worden via aparte opdrachten aan betreffende stadsdelen beschikbaar gesteld. Daarnaast zijn de Stadsdelen verantwoordelijk voor subsidiering van het professioneel jongerenwerk. Het gaat dan onder andere om preventieve participatie met een curatief element, activiteiten gericht op jongeren zoals open inloopcentra, sport en recreatie activiteiten en de Haagse Hopjes.

Leefomgeving

Taken die onder directe verantwoordelijkheid van de stadsdelen worden uitgevoerd zijn onder andere het onderhoud van straten, wegen en pleinen in de stadsdelen, intake aanvragen voor vergunningen voor gebruik van de openbare ruimte en begeleiding aanvragen horecaverunningen, beheer van het openbaar groen en realisatie van beheerplannen, recreatieve voorzieningen in het stadsdeel (i.c. hobbytuinen en volkstuintcomplexen), kleinschalige projecten wijkleefbaarheid, ongediertebestrijding, onderhoud en beheer van buurtgroen.

Daarnaast zijn de stadsdelen betrokken bij taken die onder verantwoordelijkheid van de dienst Stadsbeheer vallen: aanleg van straten, wegen en pleinen, grote groengebieden, handhaving en toezicht, gladheidsbestrijding, reiniging van straat en strand, kabels en leidingen, strandbeheer, afvalverwijdering, hondenbeleid, gesubsidieerde arbeid etc.

Verkeer

Taken die vallen onder verkeer zijn (kleinschalig) aanleg wegen, straten en pleinen en beheer en onderhoud van bebording en belijning.

Maatschappelijke ondersteuning

De stadsdelen hebben taken op het gebied van subsidiering van ouderenactiviteiten (zoals ouderensociëteiten en gecoördineerd ouderenwerk), maatschappelijk werk (individuele hulpverlening door AMW bij DWO's), vrijwilligerswerk (ism bewonersorganisaties), club- en buurthuiswerk (professioneel sociaal cultureel werk bij DWO's en zelfstandige buurthuizen. Naast budgetten specifiek bedoeld voor het stadsdeel beheren de stadsdelen een aantal stadsbrede budgetten, het gaat om zaken als Den Haag Regeringsstad (ten behoeve van bijvoorbeeld Prinsjesdag, Veteranendag etc.), budget voor openbare toiletten, Iepziekte, klein onderhoud asfalt en elementen, piketregelingen en dergelijke. De budgetten behorende bij deze stadsbrede taken staan hieronder apart vermeld. Uitzondering hierop vormen de stadsbrede budgetten voor het Fietsdepot en Graffitibestrijding. Deze budgetten zijn duidelijk herkenbaar bij het Stadsdeel Haagse Hout opgenomen.

(bedragen x €1.000)

Programma	Product	Begroting 2012
Dienstverlening en stadsdelen	Apparaatskosten	1.043
	Bestuursondersteuning Stadsdelen	151
Openbare orde en Veiligheid	Bestrijding onveiligheid (oa BIT teams)	356
Jeugd	Speelvoorzieningen	299
Leefomgeving	Onderhoud straten, wegen, pleinen	3.313
	Beheer groengebieden	645
	Gebruik openbare ruimte	1
Verkeer	Aanleg straten, wegen, pleinen	13
Totaal		5.821

5.2 Stadsdeel Loosduinen

Coördinerend portefeuillehouder: Karsten Klein

In aanvulling op de bovengenoemde taken heeft het Stadsdeel Loosduinen een budget ten behoeve van de instandhouding van de Commissie Loosduinen.

(bedragen x €1.000)

Programma	Product	Begroting 2012
Dienstverlening en stadsdelen	Apparaatskosten	949
	Leefbaarheid en bewonersparticipatie	666
	Commissie Loosduinen	70
Jeugd en Gezin	Jeugd- en jongerenwerk	477
	Speelvoorzieningen	88
Leefomgeving	Onderhoud straten, wegen, pleinen	158
	Beheer groengebieden	1.325
	Straatreiniging	66
	Gebruik openbare ruimte	-72
	Grachten en vaarten	18
	Waterkering	53
	Recreatieve voorzieningen	32
	Ongediertebestrijding	35
	Wijkleefbaarheid	53
Verkeer	Aanleg straten, wegen, pleinen	31
	Verkeersregeling	38
Maatschappelijke ondersteuning	Bejaardenzorg	299
	Algemeen maatschappelijk werk	443
	Club & buurthuiswerk	1.406
	Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	99
Totaal		6.232

5.3 Stadsdeel Escamp

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

(bedragen x €1.000)

Programma	Product	Begroting 2012
Dienstverlening en stadsdelen	Apparaatskosten	1.691
	Leefbaarheid en bewonersparticipatie	1.965
Jeugd en Gezin	Jeugd- en jongerenwerk	1.695
	Speelvoorzieningen	195
Leefomgeving	Onderhoud straten, wegen, pleinen	283
	Beheer groengebieden	1.905
	Straatreiniging	253
	Gebruik openbare ruimte	-181
	Recreatieve voorzieningen	29
	Ongediertebestrijding	47
	Wijkleefbaarheid	395
	Grachten en vaarten	123
Verkeer	Aanleg straten, wegen, pleinen	43
	Verkeersregeling	56
Maatschappelijke Ondersteuning	Bejaardenzorg	844
	Algemeen maatschappelijk werk	1.439
	Club & buurtwerk	3.160
	Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	533
Totaal		14.476

5.4 Stadsdeel Segbroek

Coördinerend portefeuillehouder: Sander Dekker

(bedragen x €1.000)

Programma	Product	Begroting 2012
Dienstverlening en stadsdelen	Apparaatskosten	1.009
	Leefbaarheid en bewonersparticipatie	972
Jeugd en Gezin	Jeugd- en jongerenwerk	619
	Speelvoorzieningen	76
Leefomgeving	Onderhoud straten, wegen, pleinen	107
	Beheer groengebieden	732
	Straatreiniging	19
	Gebruik openbare ruimte	-84
	Ongediertebestrijding	11
	Wijkleefbaarheid	69
	Grachten en vaarten	2
Verkeer	Aanleg straten, wegen, pleinen	31
	Verkeersregeling	34
Maatschappelijke ondersteuning	Bejaardenzorg	325
	Algemeen maatschappelijk werk	556
	Club- & buurtwerk	1.663
	Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	304
Totaal		6.446

5.5 Stadsdeel Scheveningen

Coördinerend portefeuillehouder: Marnix Norder

(bedragen x €1.000)

Programma	Product	Begroting 2012
Dienstverlening en stadsdelen	Apparaatskosten	1.122
	Leefbaarheid en bewonersparticipatie	809
Jeugd	Jeugd- en jongerenwerk	830
	Speelvoorzieningen	79
Leefomgeving	Onderhoud straten, wegen, pleinen	165
	Beheer groengebieden	831
	Straatreiniging	24
	Gebruik openbare ruimte	-270
	Recreatieve voorzieningen	32
	Ongediertebestrijding	8
	Wijkleefbaarheid	37
	Grachten en vaarten	18
	Waterkering	84
Verkeer	Aanleg straten, wegen, pleinen	42
	Verkeersregeling	68
Welzijn	Bejaardenzorg	362
	Algemeen maatschappelijk werk	423
	Club- & buurthuiswerk	1.709
	Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	99
Totaal		6.472

5.6 Stadsdeel Centrum

Coördinerend portefeuillehouder Marjolein de Jong

(bedragen x €1.000)

Programma	Product	Begroting 2012
Dienstverlening en stadsdelen	Apparaatskosten	1.996
	Leefbaarheid en bewonersparticipatie	1.800
Jeugd en gezin	Jeugd- en jongerenwerk	1.338
	Speelvoorzieningen	167
Leefomgeving	Onderhoud straten, wegen, pleinen	624
	Beheer groengebieden	1.356
	Wijkleefbaarheid	48
	Straatreiniging	92
	Gebruik openbare ruimte	-415
	Ongediertebestrijding	15
Verkeer	Aanleg straten, wegen, pleinen	41
	Verkeersregeling	94
Maatschappelijke ondersteuning	Bejaardenzorg	493
	Algemeen maatschappelijk werk	1.979
	Club- & buurtwerk	6.136
	Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	587
Totaal		16.351

5.7 Stadsdeel Laak

Coördinerend portefeuillehouder: Henk Kool

(bedragen x €1.000)

Programma	Product	Begroting 2012
Dienstverlening en stadsdelen	Apparaatskosten	1.003
	Leefbaarheid en bewonersparticipatie	719
Jeugd en Gezin	Jeugd- en jongerenwerk	613
	Speelvoorzieningen	47
Leefomgeving	Onderhoud straten, wegen, pleinen	88
	Beheer groengebieden	541
	Straatreiniging	38
	Gebruik openbare ruimte	-94
	Ongediertebestrijding	9
	Wijkleefbaarheid	42
Verkeer	Grachten en vaarten	4
	Aanleg straten, wegen, pleinen	24
Maatschappelijke ondersteuning	Verkeersregeling	25
	Bejaardenzorg	280
	Algemeen maatschappelijk werk	588
	Club- & buurtwerk	2.330
	Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	231
Totaal		6.489

5.8 Stadsdeel Leidschenveen – Ypenburg

Coördinerend portefeuillehouder: Peter Smit

(bedragen x €1.000)

Programma	Product	Begroting 2012
Dienstverlening en stadsdelen	Apparaatskosten	1.164
	Leefbaarheid en bewonersparticipatie	627
Jeugd en gezin	Jeugd- en jongerenwerk	119
	Speelvoorzieningen	156
Leefomgeving	Onderhoud straten, wegen, pleinen	324
	Beheer groengebieden	1.965
	Straatreiniging	24
	Gebruik openbare ruimte	5
	Ongediertebestrijding	6
	Wijkleefbaarheid	23
	Grachten en vaarten	10
Verkeer	Aanleg straten, wegen, pleinen	24
	Verkeersregeling	62
Maatschappelijke ondersteuning	Algemeen maatschappelijk werk	324
	Club- & buurtwerk	1.986
	Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	99
Totaal		6.917

5.9 Stadsdeel Haagse Hout

Coördinerend portefeuillehouder: Ingrid van Engelsehoven

Haagse Hout is naast de reguliere taken verantwoordelijk voor twee stadsbrede taken:

- fietsdepot
- meldpunt graffiti

(bedragen x €1.000)

Programma	Product	Begroting 2012
Dienstverlening en stadsdelen	Apparaatskosten	897
	Leefbaarheid en bewonersparticipatie	673
Jeugd en gezin	Jeugd- en jongerenwerk	520
	Speelvoorzieningen	276
Leefomgeving	Onderhoud straten, wegen, pleinen	383
	Beheer groengebieden	1.365
	Straatreiniging	326
	Onderhoud bruggen, viaducten en tunnels	60
	Gebruik openbare ruimte	-135
	Recreatieve voorzieningen	-223
	Ongediertebestrijding	41
	Wijkleefbaarheid	78
	Fietsdepot	767
	Grachten en vaarten	31
Verkeer	Aanleg straten, wegen, pleinen	31
	Verkeersregeling	42
Wonen	Graffitibestrijding	552
Maatschappelijke ondersteuning	Bejaardenzorg	277
	Algemeen maatschappelijk werk	226
	Club- & buurtwerk	1.250
	Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	153
Totaal		7.589

6 Financiële begroting

De financiële begroting (artikel 7 van het BBV) bevat het totaaloverzicht van lasten en baten alsmede de uiteenzetting van de financiële positie. Inzicht in de financiële positie wordt gegeven door in de paragrafen 6.2 t/m 6.6 de lasten en baten per programma weer te geven, de gemeentelijke inkomsten en algemene dekkingsmiddelen toe te lichten en het verloop op de investeringen, reserves en voorzieningen per programma te schetsen.

6.1 Van Voorjaarsnota naar begroting

Het vertrekpunt voor de begroting is de Voorjaarsnota. Op basis van de jaarrekening 2010 en een aantal factoren dat de omvang van de begroting beïnvloedt, zonder dat wij als gemeente hier direct op kunnen sturen, is in de Voorjaarsnota het budgettaire kader geschetst. Op 13 mei is de Voorjaarsnota aan de Raad aangeboden. Dit omvatte een beeld van de budgettaire ruimte en van risico's en de financiële knelpunten waarmee het college zich geconfronteerd ziet. We hebben ons budgettaire kader gebaseerd op meicirculaire van het gemeentefonds. Ten opzichte van de voorjaarsnota is hierin niets veranderd. Op 8 juni is het concept-bestuursakkoord verworpen. Over elk onderwerp zullen nu afzonderlijke afspraken met het rijk gemaakt moeten worden. In deze begroting lopen we niet vooruit op de mogelijke financiële gevolgen daarvan. Wel is er een aantal andere ontwikkelingen geweest die hebben geleid tot de bijstelling van het budgettaire kader. Uiteindelijk leidt dit tot het volgende beeld.

<i>Budgettair kader (bedragen x €1.000)</i>	2011	2012/13	2012	2013	2014	2015 e.v.
Beschikbaar volgens kader Voorjaarsnota	76.660		9.600	9.600	9.600	9.600
Invulling wens raad ramen accres OZB	600		600	650	700	725
Instelling egaliseringsreserve OZB i.v.m. ramen accres	-600					
Aanpassing algemene reserve vanwege risico's	-14.135					
Aanpassing algemene reserve dienstcompensatie DSO	10.500					
Incidentele vrijval door Sportcampus en project Dekenlaan naar MIP	36.800					
Vrijval reserve kapitaallasten	12.600					
Eenmalige vrijval kapitaallasten	1.000					
Inzet incidenteel ten laste van structurele ruimte in 2012 en 2013		4.275	-3.175	-1.100		
Beschikbaar kader	123.425	4.275	7.025	9.150	10.300	10.325

6.2 Opbouw begroting

In onderstaande tabel is weergegeven de opbouw van de ontwerpbegroting 2012 ten opzichte van 2011. Een deel van deze wijzigingen is eerder door de raad goedgekeurd (onder de regel goedgekeurde mutaties) door onder andere de Jaarrekening 2010 of via een aantal afzonderlijke raadsvoorstellen. Dan volgen de 'Voorjaarsnota' waarin het budgettair kader uit de voorjaarsnota wordt weergegeven en 'Financiële ontwikkelingen' waarin de ontwikkeling van het budgettair kader na de voorjaarsnota is weergegeven. In het 'Nieuw beleid' staan de intensiveringen in 2012-2015 gedekt uit de middelen uit de 'Voorjaarsnota' en de 'Financiële ontwikkelingen'. Deze zijn in de programma's in hoofdstuk twee toegelicht. Hierna staan vermeld de budgettair neutrale wijzigingen, die per saldo neutraal zijn, lasten en baten zijn in evenwicht. Ten slotte wordt bij de post 'Consolidatie-eliminatie' de interne verrekeningen tussen diensten uit de begroting verwijderd.

LASTEN (incl. dotaties)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	2.511.118	2.405.190	2.389.080	2.303.775	2.303.775
Goedgekeurde mutaties	1.316	2.172	1.980	3.295	3.295
Subtotaal	2.512.434	2.407.362	2.391.060	2.307.070	2.307.070
Voorjaarsnota	15.935	600-	3.100	-	-
Financiële ontwikkelingen	86.175	21.650	7.150	1.500-	6.500-
Nieuw beleid	50.985	38.608	1.220-	80	5
Neutrale mutaties in/tussen programma's	194.952	10.140	44.215-	100.191-	143.524-
Consolidatie-eliminatie	340.869-	341.567-	340.900-	339.195-	339.185-
Amendement begroting 2012-2015		636			
Totaal lasten	2.519.613	2.136.229	2.014.974	1.866.264	1.817.865
BATEN (incl. onttrekkingen)	2011	2012	2013	2014	2015
Stand gedrukte begroting 2011-2014	2.511.118	2.405.190	2.389.080	2.303.775	2.303.775
Goedgekeurde mutaties	1.316	2.172	1.980	3.295	3.295
Subtotaal	2.512.434	2.407.362	2.391.060	2.307.070	2.307.070
Voorjaarsnota	52.200	-	650	700	725
Financiële ontwikkelingen	120.547	73.388	21.400	9.600	6.600
Nieuw beleid	19.652-	13.730-	13.020-	11.720-	13.820-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	194.952	10.140	44.215-	100.191-	143.524-
Consolidatie-eliminatie	340.869-	341.567-	340.900-	339.195-	339.185-
Amendement begroting 2012-2015		636			
Totaal baten	2.519.613	2.136.229	2.014.974	1.866.264	1.817.865
Saldo begroting 2012-2015	-	-	-	-	-

6.3 Overzicht lasten en baten per programma

In onderstaande tabel zijn de geraamde lasten en baten aangegeven per programma in 2012. Voorts is aangegeven het bedrag dat de gemeente aan algemene dekkingsmiddelen raamt. De algemene dekkingsmiddelen (zie paragraaf 6.4 voor een toelichting) zijn gemeentelijke middelen die vrij aan te wenden zijn en worden verantwoord op de programma's Verkeer, Ruimtelijke ordening, Financiën en overige beleidsvoornemens.

(bedragen x €1.000)

Programma's	Lasten begroting 2012	Baten begroting 2012	Saldo begroting 2012
1. Gemeenteraad	7.616	25	-7.591
2. College & Bestuur	49.565	724	-48.841
3. Dienstverlening en Stadsdelen	52.857	14.850	-38.007
4. Openbare orde en Veiligheid	56.861	2.035	-54.826
5. Cultuur	86.541	5.324	-81.217
6. Onderwijs	162.533	34.246	-128.287
7. Integratie en Krachtwijken	39.352	29.037	-10.315
8. Werk en Inkomen	498.580	422.582	-75.998
9. Sociale voorzieningen en armoedebestrijding	52.880	13.582	-39.298
10. Jeugd en gezin	27.063	83	-26.980
11. Leefomgeving	215.624	108.735	-106.889
12. Economie	19.854	2.450	-17.404
13. Sport	57.820	7.995	-49.825
14. Media/ICT in de stad, monumenten, archeologie	4.881	0	-4.881
15. Maatschappelijke ondersteuning	165.724	18.452	-147.272
16. Volksgezondheid en Zorg	71.575	18.522	-53.053
17. Verkeer	77.162	20.877	-56.285
18. Wonen	34.952	11.253	-23.699
19. Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	209.356	106.366	-102.990
20. Milieu & Duurzaamheid	35.896	13.180	-22.716
21. Citymarketing en Internationale Stad	14.080	0	-14.080
22. Financiën	126.969	133.035	6.066
23. Overige beleidsvoornemens	27.290	572	-26.718
24. Interne dienstverlening	151.044	139.763	-11.281
Consolidatie-eliminatie	-341.567	-341.567	0
Totaal programma's (excl. reserves en dekkingsmiddelen)	1.904.508	762.121	-1.142.387
Dekkingsmiddelen			
Algemene dekkingsmiddelen prog. 17	0	15.810	15.810
Algemene dekkingsmiddelen prog. 19	8.885	21.596	12.711
Algemene dekkingsmiddelen prog. 22	78.460	1.054.876	976.416
Onvoorzien (prog. 23)	4.778	0	-4.778
Totaal dekkingsmiddelen	92.123	1.092.282	1.000.159
Resultaat voor dotaties en onttrekkingen aan reserves	1.996.631	1.854.403	-142.228
Dotaties en onttrekkingen aan reserves	139.598	281.826	142.228
Totaal resultaat na dotaties en onttrekkingen aan reserves	2.136.229	2.136.229	0

6.4 Gemeentelijke inkomsten

De gemeente Den Haag heeft over 2012 circa €2.136 miljoen aan baten begroot. De verdeling van deze gemeentelijke baten in 2012 is op hoofdlijnen als volgt:

(bedragen x €miljoen)

Baten	Begroting 2012
1. Algemene dekkingsmiddelen	1.092
2. Specifieke uitkeringen	457
3. Inkomsten uit dienstverlening	
- Tarieven, leges en heffingen	170
- Bouwgrondexploitatie	45
- Onttrekkingen aan reserves	282
- Overige inkomsten	90
Totaal	2.136

Een toelichting op de gemeentelijke inkomsten wordt hieronder per onderdeel gegeven.

Algemene dekkingsmiddelen

De algemene dekkingsmiddelen van de gemeente bestaan uit:

(bedragen x €1.000)

Algemene dekkingsmiddelen	Baten begroting 2012
Algemene uitkering Gemeentefonds	831.271
Onroerend Zaakbelasting	78.985
Uitvoering Wet WOZ	125
Hondenbelasting	1.640
Toeristenbelasting	4.016
Precariobelasting	16.550
Parkeerbelasting	15.810
Overige belastingen	581
Dividend (beleggingen)	17.133
Rente	103.883
Post onvoorzien	0
Erfpachtinkomsten	20.781
Overige dekkingsmiddelen	1.507
Totaal	1.092.282

Algemene uitkering uit het gemeentefonds

Ruim 39 % van de begrote gemeentelijke inkomsten komt uit het gemeentefonds (€831 miljoen). Deze middelen zijn in principe vrij besteedbaar, al moet de gemeente natuurlijk rekening houden met doorlopende verplichtingen en met voorgeschreven wettelijke taken. Het ministerie van Binnenlandse Zaken stuurt elk jaar drie circulaire's over het gemeentefonds (in maart, mei en september). Die circulaire's zijn openbaar op www.minbzk.nl. De gemeente maakt op basis van die circulaire's eigen inschattingen over de verwachte uitkering. Het gemeentefonds groeit mee met de rijksuitgaven. Als het Rijk meer uitgeeft, dan gaat er ook extra geld naar het gemeentefonds. In 2012 verwacht de gemeente €831 miljoen uit het gemeentefonds te ontvangen.

Gemeentelijke belastingen

De begrote inkomsten uit gemeentelijke belastingen (de OZB, toeristen-, precario- en hondenbelasting) bedragen €101,2 miljoen, dat is circa 9,3 % van de algemene middelen, oftewel

4,7 % van het totaal aan inkomsten van de gemeente. Een nadere toelichting hierop staat beschreven in de paragraaf 4.1 Lokale heffingen.

Inkomsten van rente en dividend

Ook heeft de gemeente rente-inkomsten op leningen. Voor 2012 wordt aan rente-inkomsten op verstrekte leningen €110,9 miljoen verwacht. Tegelijk heeft de gemeente ook rentelasten van circa € 64,4 miljoen. De gemeente ontvangt dividend uit deelnemingen. Het belegde vermogen van de gemeente Den Haag bedraagt nominaal €84,5 miljoen. Hieruit vloeit een dividendopbrengst voort van circa €15,1 miljoen. In de paragraaf Verbonden partijen treft u een overzicht aan van de deelnemingen van de gemeente.

Erfpacht

Voor 2012 wordt ruim €20,8 miljoen aan erfpachtbaten geraamd. De ontwikkelingen over erfpacht staan beschreven in de paragraaf Grondbeleid.

Specifieke uitkeringen (inkomsten van derden)

De gemeente verwacht van diverse ministeries, de provincie, de Europese Unie, van Haaglanden en van buurgemeenten in 2012 ongeveer €457 miljoen voor diverse voorzieningen te ontvangen:

(bedragen x €1.000)

Programma	Activiteit	Bedrag 2012
6 Onderwijs	Onderwijsachterstanden	23.022
	Volwasseneneducatie	4.900
	Schoolgebouwen binnenmilieu	2.336
	Bestrijden schoolverlaten	787
7 Integratie en krachtwijken	Inburgering	28.778
8 Werk en Inkomen	Uitkeringen levensonderhoud	276.558
	Werk, Haeghe groep en re-integratie	111.307
	fraudebestrijding	346
9 Sociale voorz. en armoede	(buurgemeenten) Ooievaarspassen	350
11 Leefomgeving	Stimuleren fietsgebruik	540
12 Economie	Kansen voor West e.a.	4.825
16 Volksgezondheid en zorg	Diversen	3.455
Totaal		457.204

Inkomsten uit (specifieke) dienstverlening

De gemeente brengt tarieven in rekening voor het gebruik van de gemeentelijke infrastructuur of voor het verlenen van diensten aan de burgers. Het gaat om circa 8,0 % van de totale inkomsten. De inkomsten uit tarieven betreffen een grote variëteit aan activiteiten, zoals de afgifte van vergunningen, verstrekken van paspoorten en rijbewijzen en het ophalen van huisvuil. In de onderstaande tabel zijn de opbrengsten van de, qua omvang, belangrijkste tarieven weergegeven (zie de bijlage Tarieven voor een specificatie).

Tarieven, leges en heffingen	Begroet 2012
Parkeren op straat	19.289
Afvalstoffenheffing	59.603
Rioolrechten	34.415
Bouwleges	16.160
Burgerzaken	9.855
Sport/zwembaden	7.837
Ambulancehulpverlening	11.498
Bibliotheek inkomsten	2.032
Tarieven gezondheidszorg	1.635
Overige tarieven	7.666
Totaal	169.990

Bouwgrondexploitatie

De gemeente treedt ook op als ondernemer, bijvoorbeeld in het geval van bouwgrondexploitatie. De begrote inkomsten voor de bouwgrondexploitatie vanwege gronduitgifte zijn €45,0 miljoen. Hiertegenover staan ook de lasten voor het aankopen en bouwrijp maken van gronden van €60,0 miljoen.

Onttrekkingen aan reserves

Bestemmingsreserves zijn ingesteld om middelen met een specifiek doel over de jaargrens heen te kunnen vasthouden. In totaal wordt in 2012 voor onttrekking van circa €282,0 miljoen aan bestemmingsreserves voorzien.

Overige inkomsten

De gemeente heeft ook inkomsten uit onder andere huren en producten van de Haeghe groep.

Consolidatie-eliminatie

De onderlinge leveringen van goederen en diensten tussen diensten voor de facilitaire dienstverlening, onderzoeksopdrachten, interne (rente)verrekeningen bedragen ongeveer €341,5 miljoen voor zowel baten als lasten. Deze zijn niet meegeteld in de inkomsten.

6.5 Investerings

In deze paragraaf staat het geactualiseerde meerjarig investeringsplan (MIP). Het MIP bevat investeringen voor de taakvelden: onderwijshuisvesting, herinrichting openbare ruimte, cultuur-, welzijns- en sportaccommodaties, verkeersprojecten, gemeentelijke huisvesting en ICT. Onderstaande tabel geeft inzicht in de investeringsuitgaven per programma. Tot en met 2015 is voor bijna €750 mln. aan investeringsuitgaven gepland.

(bedragen x €1.000)

Programma	Totaal Investing 2011-2015 e.v.	Fasering				
		2011	2012	2013	2014	2015 e.v.
03 - Dienstverlening en Stadsdelen	8.114	1.356	758	500	1.500	4.000
05 - Cultuur	24.995	3.395	4.600	17.000	-	-
06 - Onderwijs	188.840	30.841	53.846	42.957	42.036	19.160
10 - Jeugd en gezin	8.891	2.800	3.184	1.573	1.334	-
11 - Leefomgeving	35.492	19.199	10.809	3.216	1.768	500
13 - Sport	69.917	14.052	13.565	1.900	40.400	-
15 - Maatschappelijke ondersteuning	33.878	16.498	5.600	5.280	6.500	-
16 - Volksgezondheid en Zorg	2.735	1.121	30	-	646	938
17 - Verkeer	233.176	46.789	67.093	39.456	24.919	54.919
19 - Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	2.576	2.576	-	-	-	-
20 - Milieu & Duurzaamheid	20.000	4.300	4.000	4.000	7.700	-
22 - Financiën	4.300	300	1.400	1.450	1.150	-
23 - Overige beleidsvoornemens	11.500	-	-	-	11.500	-
24 - Interne dienstverlening	105.578	95.789	8.886	903	-	-
Eindtotaal	749.992	239.016	173.771	118.235	139.453	79.517

Ten opzichte van het voorgaande MIP, dat is vastgesteld bij de begroting 2011-2014, hebben we een aantal veranderingen aangebracht. Ten eerste zijn nieuwe investeringen toegevoegd op basis van het budgettaire kader en nadere uitwerking van middelen beschikbaar gesteld bij het coalitieakkoord. Daarnaast zijn er rendabele investeringen toegevoegd die voorzien zijn van dekking, en onrendabele investeringen op basis van eerdere besluitvorming. De jaarschijven zijn geactualiseerd op basis van de realisatie in 2010 en andere verschuivingen binnen en tussen projecten en ten slotte is er bij een aantal projecten sprake van vrijval. In de tabel op de volgende pagina worden alle mutaties in beeld gebracht.

Kapitaallasten

Bij investeringen is vaak sprake van herfasering omdat projecten vertragen of alternatieve dekkingsbronnen kunnen worden gebruikt waardoor de investeringsmiddelen pas in een latere fase nodig zijn. Hierdoor schuiven ook de kapitaallasten op. Om de kapitaallasten te behouden wordt deze verschuiving opgevangen in de reserve kapitaallasten.

De gemeenteraad heeft het college gevraagd om omvang van de reserve kapitaallasten onder de loep te nemen. Aanleiding hiervoor is dat €70 mln. in de reserve zit (stand jaarrekening 2010) en de reserve een stijgende tendens kent. De stijging in de reserve kapitaallasten komt doordat investeringsprojecten vaak later tot stand komen dan gepland. De hiermee gemoeide kapitaallasten (rente en afschrijving) doen zich dan ook later voor. Hierdoor ontstaat een boekhoudkundig voordeel. Immers, deze bedragen zijn al wel begroot. In theorie hebben we deze kapitaallasten nodig in latere jaren omdat de betreffende investeringen wel tot stand komen, alleen later. In de praktijk blijkt de onderuitputting zich jaarlijks voor te doen. We vermoeden dat niet het hele bedrag van de reserve kapitaallasten nodig zal zijn. Om dit precies uit te zoeken is verder onderzoek nodig naar de activa-administraties (verspreid over de gemeentelijke organisatieonderdelen). Een eerste oppervlakkige analyse leidt tot een vrijval van €12,6 mln. door de telkens terugkerende vertraging. Dit komt er op neer dat van de totale gemiddelde investeringen (ca. €140 mln.) wordt verondersteld dat ze gemiddeld allemaal één jaar later tot stand komen dan gepland. De rente (4 %) en afschrijving (in gemiddeld 20 jaar, zo blijkt uit de analyse) die samen €12,6 mln. bedragen valt vrij voor nieuwe investeringen. Wij stellen in deze begroting voor om het bedrag dat kan vrijvallen toe te voegen aan de bestaande reserve Grote

projecten. Wij doen dit omdat de stad de komende jaren voor een aanzienlijke investeringsopgave staat. De in de reserve grote projecten gereserveerde bedragen zijn onvoldoende om alle afspraken en ambities uit het coalitieakkoord te kunnen uitvoeren. Bij de behandeling van de jaarrekening 2010 heeft de gemeenteraad gevraagd naar een plan van aanpak om de resterende bedragen in de reserve grote projecten te vinden. Met deze €12,6 mln. zetten we nu een eerste stap.

Mutaties in investeringen

(bedragen x €1.000)

Nieuwe investeringen	Totaal	2011	2012	2013	2014	2015 e.v.
05 - Cultuur	21.600	0	4.600	17.000	0	0
11 - Leefomgeving	11.000	11.000	0	0	0	0
13 - Sport	41.800	1.600	200	0	40.000	0
17 - Verkeer	31.250	12.500	9.000	4.500	5.250	0
Totaal	105.650	25.100	13.800	21.500	45.250	0
Toevoeging agv eerdere besluitvorming	Totaal	2011	2012	2013	2014	2015 e.v.
06 - Onderwijs	36.000	0	0	4.500	13.500	18.000
11 - Leefomgeving	800	0	800	0	0	0
17 - Verkeer	3.774	3.774	0	0	0	0
19 - Ruimtelijke ordening en gebiedsontw.	14	14	0	0	0	0
24 - Interne dienstverlening	8.184	8.184	0	0	0	0
Totaal	48.772	11.972	800	4.500	13.500	18.000
Toevoeging rendabele investering	Totaal	2011	2012	2013	2014	2015 e.v.
03 - Dienstverlening en Stadsdelen	4.000	0	0	0	0	4.000
11 - Leefomgeving	7.502	7.502	0	0	0	0
15 - Maatschappelijke ondersteuning	680	0	150	530	0	0
16 - Volksgezondheid en Zorg	1.188	250	0	0	0	938
Totaal	13.370	7.752	150	530	0	4.938
Toevoeging agv versnelde afschrijving	Totaal	2011	2012	2013	2014	2015 e.v.
10 - Jeugd en gezin	4.000	0	1.333	1.333	1.334	0
11 - Leefomgeving	3.475	1.725	1.750	0	0	0
17 - Verkeer	2.250	0	2.250	0	0	0
Totaal	9.725	1.725	5.333	1.333	1.334	0
Overheveling krediet	Totaal	2011	2012	2013	2014	2015 e.v.
11 - Leefomgeving	-84	-84	0	0	0	0
20 - Milieu & Duurzaamheid	84	84	0	0	0	0
Totaal	0	0	0	0	0	0
Herfasering	Totaal	2011	2012	2013	2014	2015 e.v.
03 - Dienstverlening en Stadsdelen	0	-258	258	0	0	0
06 - Onderwijs	0	-23.264	9.841	7.137	6.286	0
10 - Jeugd en gezin	0	221	-221	0	0	0
11 - Leefomgeving	0	-5.043	5.043	0	0	0
13 - Sport	0	-2.272	272	1.600	400	0
15 - Maatschappelijke ondersteuning	0	-1.000	0	1.000	0	0
17 - Verkeer	0	-58.567	-12.538	14.067	19.669	37.369
20 - Milieu & Duurzaamheid	0	400	-2.500	-2.000	4.100	0
22 - Financiën	0	-1.200	-100	650	650	0
23 - Overige beleidsvoornemens	0	-11.500	0	0	11.500	0
24 - Interne dienstverlening	0	-4.400	4.500	-100	0	0
Totaal	0	-106.883	4.556	22.354	42.605	37.369
Vrijval	Totaal	2011	2012	2013	2014	2015 e.v.
08 - Werk en inkomen	-1.200	-400	-400	-400	0	0
11 - Leefomgeving	-8.760	-15.460	2.716	2.716	1.268	0
15 - Maatschappelijke ondersteuning	-3.700	-780	-810	-810	-1.300	0
17 - Verkeer	-13.108	-13.108	0	0	0	0
Totaal	-26.768	-29.748	1.506	1.506	-32	0
Eindtotaal	150.749	-90.082	26.145	51.723	102.657	60.307

Toelichting mutaties per programma

Hieronder volgen de toelichtingen op de mutaties van €1,0 mln. of meer.

Dienstverlening en Stadsdelen

Toevoeging rendabele investering Vervanging Piv4all (€4,0 mln.)

De investering in modernisering van het GBA wordt vergoed uit de leges voor GBA gerelateerde producten. Tot op heden waren alleen de kosten voor de jaarschijven tot en met 2014 geraamd, nu worden hier de kosten voor 2015 aan toegevoegd.

Cultuur

Nieuw beleid Dans- en muziekcentrum Spuiplein (€21,6 mln.)

De totale investering van de gemeente in het dans- en muziekcentrum is €94,3 mln. Deze investering leidt tot een kapitaallast van €6,1 mln. Hiervan is al €2,3 mln. van dekking voorzien. Om in 2012 een definitief voorstel aan de raad te kunnen voorleggen is het zaak nu een begin te maken met het reserveren van de nog benodigde kapitaallasten. Als eerste stap wordt hiervoor bij deze begroting oplopend tot €1,4 mln. in 2015 aan kapitaallasten gereserveerd. Hiermee kan €21,6 mln. worden geïnvesteerd.

Onderwijs

Toevoeging agv eerdere besluitvorming Onderwijshuisvesting (€36,0 mln.)

Bij het coalitieakkoord is er voor onderwijs structureel €5,5 mln. beschikbaar gesteld, wat grotendeels bestemd was voor kapitaallasten onderwijshuisvesting. Nu is berekend tot welke hoogte voor dit bedrag investeringen kunnen worden gedaan en zijn deze investeringen toegevoegd aan het MIP.

Herfasering Onderwijshuisvesting (€23,3 mln.)

Op basis van periodieke doorlichting van de Onderwijshuisvesting (OHV) in samenspraak met schoolbesturen vindt een herfasering plaats. De schoolbesturen zijn zelf verantwoordelijk voor alle procedures. Voor het gehele onderwijsveld geldt dat scholen mede door het uitlopen van verschillende procedures niet altijd in staat zijn om binnen drie jaar een bouwproject uit te voeren. Ook worden er door schoolbesturen programma's uit meerdere jaren samengevoegd om in één keer te kunnen bouwen. Hierdoor is met regelmaat onontkoombaar sprake van aanpassing van de fasering. De sturingsmogelijkheden voor de gemeente binnen dit kader zijn beperkt.

Werk en Inkomen

Vrijval materiele vaste activa (€1,2 mln.)

Bij de Haeghe groep is in het MIP rekening gehouden met rendabele investeringen van €0,4 mln. per jaar. Omdat in de verordening financieel beheer en beleid de grens voor het activeren van investeringen is verhoogd naar €50.000 per stuk, hoeft de Haeghe groep de geplande investeringen niet meer te activeren en worden deze overgeheveld naar de exploitatie. Dit levert vrijval op in het MIP.

Jeugd en gezin

Nieuw (versnelde afschrijving) Speelvoorzieningen (€4,0 mln.)

Met het coalitieakkoord is €4 miljoen beschikbaar gesteld voor Speelvoorzieningen. Dit geld is in het MIP gezet, omdat dit investeringen betreft waarop afgeschreven moet worden. Tevens zijn de investeringen over meerdere jaren verdeeld.

Leefomgeving

Herfasering Bruggen viaducten en tunnels (€3,8 mln.)

Dit betreft Noordwal-Veenkade (€3 miljoen) en de vervanging Leugenbrug (€0,8 miljoen).

De oorspronkelijke planning voor de Noordwal-Veenkade was realisatie in 2011. De aanbesteding zal echter pas in het najaar 2011 plaatsvinden. De realisatie zal derhalve pas vanaf 2012 zijn.

De realisatie van de vervanging van de Leugenbrug is vertraagd. Een deel vindt plaats in 2011 en een deel in 2012.

Nieuw (versnelde afschrijving) Bruggen, viaducten en tunnels (€1,3 mln.)

Met het coalitieakkoord is €1,3 miljoen beschikbaar gesteld voor de doorvaart Kuiperstraat/dam. Dit geld is in het MIP gezet, omdat dit investeringen betreft, waarop afgeschreven moet worden.

Nieuw beleid Bruggen, viaducten en tunnels (€11,0 mln.)

Voor de vervang en het groot onderhoud van infrastructurele kunstwerken (bruggen, tunnels, kademuren, enzovoort) is tot nu toe geen structureel geld in de begroting aanwezig. Wanneer deze kunstwerken het einde van hun levensduur bereiken en er noodzaak tot vervanging ontstaat, moet daarvoor per geval dekking worden gevonden. Om dit structureel te kunnen dekken stelt het college voor hier €11 mln. aan investeringen beschikbaar te stellen. Deze worden hierbij aan het MIP toegevoegd.

Vrijval afvalverwijdering (€8,6 mln.)

Omdat in de verordening financieel beheer en beleid de activeringsgrens is verhoogd naar €50.000 per investering, wordt een groot deel van de ondergrondse afvalcontainers niet meer geactiveerd. De in het MIP opgenomen rendabele investering wordt daarmee uit het MIP gehaald.

Sport

Verschuiving tussen projecten Sportkwadrant Zuiderpark en Aagje Dekenlaan (€1,2 mln.)

Het investeringskrediet voor het Sportkwadrant Zuiderpark van €4,5 miljoen is gesplitst voor de businesscase Sportkwadrant Zuiderpark (€3,3 mln.) en de businesscase Sportcomplex Aagje Dekenlaan (€1,2 mln.). Er is daarmee €1,2 mln. verschoven tussen projecten.

Nieuw beleid Sportkwadrant Zuiderpark en Aagje Dekenlaan (€40,5 mln.)

Bij deze begroting nemen we het complex Aagje Dekenlaan en de Sportcampus Zuiderpark in het MIP op. Hiermee voorzien we in de structurele kapitaallasten van deze projecten overeenkomstig de wens van de gemeenteraad om structurele investeringen van structurele dekkingsmiddelen te voorzien.

Herfasering Sportkwadrant Zuiderpark en Aagje Dekenlaan (€2,1 mln.)

De reden voor de herfasering voor het Sportkwadrant is dat een groot aantal partijen meedoet aan het project. Naast gemeentelijke investeringen wordt door derden (o.a. Vestia) circa €50 miljoen geïnvesteerd. De uitwerking van een plan met een dergelijke omvang (circa €100 miljoen) kost meer tijd dan oorspronkelijk gepland. Bij het project Aagje Dekenlaan is vertraging opgetreden doordat het project Europees is aanbesteed. Dit heeft relatief veel tijd gekost. Ook is er een bouwvergunning aangevraagd. Een groot deel van het complex wordt door het schoolbestuur en de corporatie gerealiseerd.

Maatschappelijke ondersteuning

Herfasering Buitenschoolse opvang (€1,0 mln.)

Het project Naschoolse opvang betreft voorzieningen voor naschoolse opvang en kinderopvang die veelal gebouwd worden samen met de nieuwbouw van scholen. De opdrachtgever voor de nieuwbouw van een school is het schoolbestuur en de gemeente is opdrachtgever voor de naschoolse opvang. De bouw van de voorzieningen voor de naschoolse opvang is afhankelijk van de voortgang van de nieuwbouw van de scholen. Doordat er vertraging is in de bouw van een aantal scholen is ook de uitvoering van de bouw van de voorzieningen voor naschoolse opvang achtergebleven. Een voorbeeld van een dergelijke vertraging is Wateringse binnentuinen.

Vrijval sportzalen bij scholen (€3,7 mln.)

Bij de geraamde rendabele investeringen voor sportzalen bij scholen vindt een vrijval van €3,7 mln. plaats omdat een tweetal schoolbesturen heeft aangegeven geen gebruik te maken van deze financieringsmogelijkheid.

Verkeer

Herfasering Haags Startstation Erasmuslijn (€20,3 mln.)

In het raadsvoorstel Voorlopig ontwerp HSE (RIS 178698) is een investering in het MIP van €20,25 mln. beschikbaar gesteld, deels uit vrijval van andere infrastructurele projecten. Deze middelen

stonden nog geparkeerd in 2011, terwijl de investering plaats zal vinden in de jaren 2012-2014. De fasering is hier op aangepast.

Herfasering Boulevard Scheveningen (€3,0 mln.)

De oorspronkelijke planning ging uit van een eerste realisatie vanaf 2011. Dit was niet juist omdat de herfasering reeds in 2010 startte. In 2010 was de raming nihil en werd €1,1 miljoen gerealiseerd.

Herfasering Verkeercirculatieplan (€10,6 mln.)

Dit betreft de Noordwal-Veenkade (zie ook bij Herfasering Bruggen viaducten en tunnels). Hiervan is €8 miljoen doorgeschoven naar 2013. In de oorspronkelijke planning stonden een aantal projecten met als einddatum 2012. De laatste werkzaamheden zullen naar verwachting eind 2011 worden uitgevoerd. Het gaat hier om de volgende projecten: Algemeen VCP, Spui, Grote Markt e.o., Elandstraat, Opticom, Centrum Ring, Bewegwijzering en Pollers.

Herfasering Diverse infrastructurele projecten (€30,5 mln.)

Bij de jaarrekening 2010 is aangegeven dat er bij diverse infrastructurele projecten in totaal een onderbesteding was van €32 mln. Deze zijn administratief in 2011 geplaatst. Hierbij wordt het grootste deel van deze middelen verdeeld over de jaren 2012-2014.

Herfasering Rotterdamse baan (€26 mln.)

De investeringsmiddelen voor de Rotterdamsebaan stonden in het MIP nog gepland in 2011 en 2012. Inmiddels is bekend dat niet voor 2013 zal beginnen. De investeringen zijn daarom verplaatst naar 2013 tot en met 2015.

Nieuw beleid Verkeers infrastructuur (31,3 mln.)

Het college stelt voor €31,3 mln. beschikbaar te stellen ter afdekking van risico's voor de financiering van toekomstige investeringen in de verkeersinfrastructuur. Deze worden hierbij aan het MIP toegevoegd.

Nieuw (versnelde afschrijving) Meerjarenplan fiets (€2,3 mln.)

Bij het coalitieakkoord is er voor de uitvoering van diverse fietsprojecten structureel €2,5 miljoen beschikbaar gesteld tot en met 2014. De investeringen die hiervan worden verricht in 2012 zijn toegevoegd aan het Meerjarenplan Fiets in het MIP. Fietsprojecten zijn investeringen, waarop afgeschreven moet worden.

Toevoeging agv eerdere besluitvorming Parkeren op straat (€3,8 mln.)

Om de parkeerdruk te doen afnemen wordt in een aantal gebieden betaald parkeren ingevoerd. De investering gepaard gaat met deze invoering, wordt gedekt uit de opbrengsten van betaald parkeren, en is dus rendabel. Derhalve is het als een rendabele investering toegevoegd aan het MIP.

Vrijval OV Binckhorsttunnel (€11,5 mln.)

Als onderdeel van het DMO bestemmingsreserves deel twee (RIS 175081) heeft het college aangegeven de investering van de OV Binckhorsttunnel uit te stellen. De hiervoor gereserveerde investeringsmiddelen komen hierdoor te vervallen. Dat wordt hierbij technisch verwerkt.

Vrijval Parkeerverwijssysteem (€1,5 mln.)

Zoals uitgelegd in het raadsvoorstel Parkeerverwijssysteem valt om technische redenen uit het MIP €1,5 mln. aan investeringen vrij, en worden de hieraan gekoppelde kapitaallasten aan de reserve Kapitaallasten toegevoegd. De administratieve verwerking van deze vrijval vindt hierbij plaats.

Milieu en Duurzaamheid

Herfasering Luchtkwaliteit (€4,5 mln.)

Vanaf 2011 is €17,7 miljoen beschikbaar voor Luchtkwaliteit. In 2011 is gestart met de uitvoering van de projecten. Hieruit volgt dat de raming voor 2011 met €0,4 miljoen omhoog moet. Een bedrag van €4,1 miljoen is doorgeschoven naar 2014. Dit betreft diverse verkeersgerelateerde maatregelen,

zoals (een deel van) uitbreiding dynamisch verkeersmanagement, fietspaden en –stallingen, de Neherkade en de Koningstunnel/Lekstraat.

Financiën

Herfasering Nieuw belastingsysteem (€1,3 mln.)

Het belastingsysteem IBS2000 wordt gefaseerd vernieuwd, beginnend bij randen van het systeem. Op termijn kan er besloten worden om ook de kern van het systeem te vervangen. Eén en ander houdt in dat tijdens het vernieuwingsproces zo min mogelijk aanpassingen binnen IBS2000 zullen plaatsvinden. De functionele verbeteringen zullen zoveel mogelijk met standaardsoftware worden uitgevoerd. Dit betekent dat geplande investeringen in 2011 en 2012 nu niet worden uitgevoerd, maar worden doorgeschoven naar 2013 en 2014.

Overige beleidsvoornemens

Herfasering Spuiplein (€11,5 mln.)

Bij het opnemen van de investering voor Spuiplein in de begroting 2010-2013 is aangenomen dat de investering in 2011 zou plaatsvinden. Inmiddels is bekend dat dit op zijn vroegst in 2014 zal zijn. De middelen zijn derhalve doorgeschoven.

Interne dienstverlening

Herfasering Onderhoud kantoorverzamelgebouwen (€4,0 mln.)

In het onderhoud van de kantoorverzamelgebouwen heeft in afwachting van de ontwikkeling van een nieuw meerjarenplan voor deze panden alvast een herfasering plaats gevonden.

Toevoeging a.g.v. eerdere besluitvorming Financiële vaste activa Leyweg (€8,2 mln.)

In overeenstemming met de gemeentelijke regelgeving zijn de kosten van het bouwplan Leyweg in de vorige jaren niet geactiveerd maar op de balans geplaatst als financiële vaste activa. Deze kosten worden in 2011 geactiveerd.

6.6 Reserves

	1-1-2011	31-12-2011	31-12-2012	31-12-2013	31-12-2014	31-12-2015
01 - Gemeenteraad	548	455	262	66	73	80
02 - College & bestuur	20.798	13.924	5.406	3.596	2.449	1.670
03 - Dienstverlening en Stadsdelen	1.218	740	2.290	2.740	740	740
04 - Openbare orde en Veiligheid	10.514	6.114	4.757	4.000	3.040	2.775
05 - Cultuur	4.198	1.839	606	515	424	333
06 - Onderwijs	19.117	6.149	1.117	797	607	517
07 - Integratie	7.445	6.470	5.900	5.900	5.900	5.900
08 - Werk en inkomen	35.831	16.430	13.577	13.538	13.151	12.660
09 - Sociale voorzieningen en armoedebestrijding	33	2.000	2.534	1.467	0	0
10 - Jeugd	4.535	926	1	1	1	1
11 - Leefomgeving	7.030	1.644	7.844	7.844	7.844	7.844
12 - Economie	13.840	12.090	5.359	3.023	575	0-
13 - Sport	14.736	11.495	7.094	4.509	227-	637-
14 - Media/ICT in de stad, monumenten, archeologie	1.447	0	0	0	0	0
15 - Welzijn	11.066	10.983	9.192	8.504	8.144	8.154
16 - Volksgezondheid en Zorg	5.408	2.013	2.158-	5.325-	6.059-	6.091-
17 - Verkeer	22.188	15.352	10.929	7.085	2.205	1
18 - Wonen	13.610	15.275	11.394	13.219	16.294	1.675
19 - Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	198.387	233.769	185.190	156.302	138.553	103.608
20 - Milieu & Duurzaamheid	6.710	4.964	3.896	1.799	130	0-
21 - Citymarketing en internationale stad	13.388	4.801	3.730	2.333	2.333	2.333
22 - Financiën	306.915	272.179	261.762	253.984	243.758	233.533
23 - Overige beleidsvoornemens	406.192	405.154	363.156	320.050	311.728	306.280
24 - Interne dienstverlening	18.321	16.321	15.021	13.721	12.421	11.121
Totaal	1.143.475	1.061.085	918.859	819.668	764.084	692.494

De gemeente heeft reserves ingedeeld in diverse categorieën, te weten:

1. Algemene reserves: vormen onderdeel van de gemeentelijke weerstandscapaciteit (de algemene reserve, de dienstcompensatiereserves en de reserve grondbedrijf). Een toelichting staat in de paragraaf Weerstandsvermogen.
2. Egalisatiereserves: doel is om de tussentijdse schommelingen in de gemeentelijke tarieven en prijzen op te vangen.
3. Activa-financiering (afschrijvingsreserve): reserve die dekking geeft voor investeringen die in het verleden zijn gedaan uit eenmalige budgetten. De rente- en afschrijvingen op die investeringen worden uit deze reserves bekostigd.
4. Systeemreserves zijn specifiek door de raad benoemde reserves die dienen voor het verrekenen van saldi van een specifiek benoemde taak binnen een begrotingsjaar. Er is een onderscheid gemaakt tussen risico reserves en reserves die het karakter hebben van een fonds. Systeemreserves (risico) zijn ingesteld voor risicovolle beleidsterreinen, waarbij de uitvoering slechts beperkt beïnvloedbaar is voor de gemeente en het saldo per jaar kan fluctueren van positief tot negatief. In jaren dat er een positief saldo is wordt de reserve gevoed, zodat er een buffer is voor jaren dat er een negatief saldo is, en er dus geen beroep gedaan hoeft te worden op de dienstcompensatiereserve of de algemene reserve.
In systeemreserves (fonds) worden overschotten in enig jaar aan de reserve gedoteerd om daarmee uitgaven in andere jaren mogelijk te maken, maar hier is geen sprake van een risico. Wanneer er in voorgaande jaren niets aan de reserve is gedoteerd en het saldo op nul staat, wordt er per definitie ook niets aan dit beleidsterrein uitgegeven.
5. Uitvoeringsreserves zijn reserve die dienen om financiering van nader in te vullen projecten op een specifiek beleidsterrein mogelijk te maken. Deze reserves kunnen zowel gemeentebreed zijn als dienstspecifiek;
6. Projectreserves zijn reserve die dienen ter dekking van een specifiek doel of project;
7. Overige bestemmingsreserves met veelal een financieel technisch karakter.

	1-1-2011	31-12-2011	31-12-2012	31-12-2013	31-12-2014	31-12-2015
Algemene reserve	134.260	104.696	104.661	107.761	107.761	107.761
Dienstcompensatie-reserves	1.873	6.087	6.087	6.087	6.087	6.087
Reserve Grondbedrijf	54.111	51.386	54.190	54.186	54.274	55.567
(Tarief-)egalisatie-reserve	6.893	8.543	10.007	10.372	8.338	8.306
Activa-financiering	147.758	138.364	127.913	116.547	106.322	96.097
Systeemreserves						
Fonds-reserves	82.435	91.826	109.484	115.539	118.565	115.865
Risico-reserves	25.741	14.458	15.078	15.661	15.661	15.661
Totaal	108.176	106.284	124.562	131.201	134.227	131.526
Uitvoeringsreserves						
Gemeentebreed	228.120	186.283	167.976	166.475	164.824	163.381
Dienst	125.795	146.781	122.737	101.938	84.544	53.468
Totaal	353.914	333.064	290.713	268.413	249.368	216.849
Projectreserves	143.657	106.889	57.217	39.715	31.479	11.457
Overige bestemmingsreserves	196.579	205.772	143.508	85.385	66.229	58.845
Totaal	1.143.475	1.061.085	918.859	819.668	764.084	692.494

Een uitgebreide specificatie van reserves is opgenomen in de bijlage van de programmabegroting.

6.7 Voorzieningen

Een voorziening wordt ingesteld voor bekende verplichtingen, verliezen en risico's waarvan de omvang aan het eind van het jaar onzeker is, maar die vrij goed is te schatten. Het doel van een voorziening is niet te wijzigen.

Voorzieningen	31-12-2010	31-12-2011	31-12-2012	31-12-2013	31-12-2014	31-12-2015
01 - Gemeenteraad	653	439	328	241	152	62
02 - College & bestuur	1.824	978	415	131	52	19
03 - Dienstverlening en Stadsdelen	342	296	250	204	158	112
04 - Openbare orde en Veiligheid	5.118	5.735	5.912	6.089	6.279	6.469
05 - Cultuur	7.594	7.382	6.557	6.184	5.774	5.034
06 - Onderwijs	1.169	275	219	199	195	45
07 - Integratie	-	-	-	-	-	-
08 - Werk en inkomen	5.615	4.037	3.068	2.951	3.003	3.063
09 - Sociale voorzieningen en armoedebestrijding	3.947	4.247	4.547	4.847	5.147	5.447
10 - Jeugd	-	-	-	-	-	-
11 - Leefomgeving	23.890	21.831	18.269	13.753	10.673	9.145
12 - Economie	-	-	-	-	-	-
13 - Sport	5.198	3.913	3.609	3.424	3.770	2.994
14 - Media/ICT in de stad, monumenten, archeologie	-	-	-	-	-	-
15 - Welzijn	7.078	3.481	3.970	4.023	4.358	4.206
16 - Volksgezondheid en Zorg	8.322	7.924	7.324	7.324	7.324	7.324
17 - Verkeer	572	572	572	572	572	572
18 - Wonen	-	-	-	-	-	-
19 - Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	74.918	80.659	86.486	86.932	88.684	91.433
20 - Milieu & Duurzaamheid	-	-	-	-	-	-
21 - Citymarketing en internationale stad	-	-	-	-	-	-
22 - Financiën	15.998	15.400	15.394	15.393	15.393	15.393
23 - Overige beleidsvoornemens	-	-	-	-	-	-
24 - Interne dienstverlening	725	202	121	99	90	88
Totaal	162.963	157.371	157.041	152.366	151.624	151.406

Een uitgebreide specificatie van voorzieningen is opgenomen in de bijlage van de programmabegroting.

6.8 EMU saldo

Omschrijving	2011	2012	2013
	x €1000,-	x €1000,-	x €1000,-
1 Exploitatiesaldo vóór toevoeging aan c.q. onttrekking uit reserves	-82.389	-142.228	-99.189
2 Afschrijvingen ten laste van de exploitatie	62.420	63.589	72.270
3 Bruto dotaties aan de post voorzieningen ten laste van de exploitatie	131.745	131.346	124.993
4 Investerings in (im)materiële vaste activa die op de balans worden	239.016	173.771	118.235
5 Baten uit bijdragen van andere overheden, de Europese Unie en			
6 Desinvesteringen in (im)materiële vaste activa: Baten uit desinvesteringen in (im)materiële vaste activa (tegen			
7 Aankoop van grond en de uitgaven aan bouw-, woonrijp maken e.d.			
8 Baten bouwgrondexploitatie: Baten voorzover transacties niet op exploitatie verantwoord			
9 Lasten op balanspost Voorzieningen voorzover deze transacties met derden betreffen	137.137	130.550	128.542
10 Lasten ivm transacties met derden, die niet via de onder post 1			
11 Verkoop van effecten:			
a Gaat u effecten verkopen? (ja/nee)	ja	ja	
b Zo ja wat is bij verkoop de verwachte boekwinst op de exploitatie?	0	0	
Berekend EMU-saldo	-264.377	-251.614	-148.703
Emu-saldo uitgedrukt in percentage van het BBP(indicatie)	-0,04	-0,04	-0,02

BIJLAGEN

Bijlage 1 Overzicht gemeentelijke tarieven

Omschrijving tarief	Tarief 2012 (in €)	Baten 2012	Toe te rekenen lasten 2012	Kosten-dekkendheid (in %)
---------------------	-----------------------	------------	----------------------------	---------------------------

Programma 3. Dienstverlening en Stadsdelen				
<i>Publiekrechtelijk</i>				
Paspoorten)*	52,56	}	6.268	NB)***
Nederlandse identiteitskaart)*	44,21			
Vermissing reisdocument	35,81			
Rijbewijzen)**	36,06	}	2.190	NB)***
Vermissing rijbewijs	35,81			
Huwelijken/Partnerschapsregistratie	diverse	}	813	NB)***
Verklaring algemeen	12,70			
Uittreksel burgerlijke stand)*	11,78			
Verlof eerder/later begraven	73,30			
Verklaring huwelijksbevoegdheid)*	21,21			
Legalisatie handtekening	13,37			
Gedragsverklaring)*	30,05			
Attestatie de vita	12,29			
Nationaliteitsverklaring	12,70			
Verklaring >A4	12,24			
Naturalisatie)*	diverse	583	NB)***	
Totaal		9.855	NB)***	

)* De hoogte van het tarief is niet (volledig) beïnvloedbaar door de gemeente

)** Uitgegaan wordt van een nieuw wettelijk maximumtarief per 1/1/2012

)***) Binnen DPZ wordt een nieuw model kostentoe rekening geïntroduceerd dat begin 2012 operationeel is.

Op dit moment zijn de toe te rekenen lasten per onderdeel nog onvoldoende in beeld om in dit overzicht te worden opgenomen.

Programma 4. Openbare orde en Veiligheid				
<i>Publiekrechtelijk</i>				
Diverse leges OOV	diverse	720	752	95,7%
Vergunning prostitutieinrichting	n.t.b.	100	102	98,0%
APV Vergunningen				
Totaal		820	854	96,0%

Programma 5. Cultuur				
<i>Publiekrechtelijk</i>				
Dienstverlening door Haags Gemeente-archief (HGA)	diverse	77	106	72,6%
Totaal		77	106	72,6%

Programma 6. Onderwijs				
<i>Publiekrechtelijk</i>				
Basisabonnement	29,30	1.198		
Leengeld cd-roms	2,00	9		
Leengeld compact-discs	1,00	50		
Leengeld avm	1,00	5		
Leengeld DVD	1,00	151		
Boetegeld	0,12	494		
Overige inkomsten gebruikers		125		
Lasten minus baten			26.123	
Totaal		2.032	26.123	7,8%

Omschrijving tarief	Tarief 2012 (in €)	Baten 2012	Toe te rekenen lasten 2012	Kosten- dekkend- heid (in %)
---------------------	-----------------------	------------	----------------------------------	------------------------------------

Programma 11. Leefomgeving				
<i>Publiekrechtelijk</i>				
Afvalstoffenheffing (huisvuil)				
tarief 1-pers. huishouding	236,34	) 59.603	) 59.603	) 100,0%
tarief 2 pers. huishouding	265,76			
tarief 3+ pers. huishouding	290,67			
Begraafrechten	diverse	1.840	1.897	97,0%
Subtotaal		61.443	61.500	99,9%
<i>Privaatrechtelijk</i>				
Verhuur volkstuinen	diverse	393	170	231,2%
Subtotaal		393	170	231,2%
<i>Publiekrechtelijk</i>				
Binnenhavenbelasting	diverse	100	116	86,2%
Rioolrecht, grootafvoer	173,00	) 34.415	) 34.415	) 100%
Rioolrecht, eigenaren	126,47			
Subtotaal		34.515	34.531	100,0%
<i>Privaatrechtelijk</i>				
Zeehavenheffing	diverse	716	2.765	25,9%
Subtotaal		716	2.765	25,9%

Totaal		97.641	99.540	98,1%
---------------	--	---------------	---------------	--------------

<i>Publiekrechtelijk</i>				
Marktgeden-warenmarkten	diverse	1.699	1.699	100,0%
Totaal		1.699	1.699	100,0%

Programma 12. Economie				
<i>Publiekrechtelijk</i>				
BIZ-bijdrage *)	diverse	510	- 510	- 100,0%
Totaal		510	510	100,0%

*) De BIZ-bijdrage wordt per BIZ-zone vastgesteld voor de looptijd van de overeenkomst (5 jaar). Voor 10 BIZ-zones is dit al gebeurd, deze bijdragen zijn opgenomen in de baten 2012 en toe te rekenen lasten 2012. Voor 11 BIZ-zones moet nog stemming plaatsvinden. De gemeente is slechts tussenpersoon: alle geïnde belasting vloeit terug naar de ondernemers.

Programma 13. Sport				
<i>Publiekrechtelijk</i>				
Zwembaden	diverse	4.430	15.686	28,2%
Sporthallen	diverse	1.550	10.275	15,1%
Sportterreinen	diverse	1.857	18.105	10,3%
Totaal		7.837	44.066	17,8%

Programma 16. Volksgezondheid en Zorg				
<i>Publiekrechtelijk</i>				
Ambulancedienst	diverse	11.498	11.550	99,5%
Vaccinaties	diverse	975	1.060	92,0%
Wettelijke taken infectiebestrijding	diverse	434	1.549	28,0%
Overige tarieven infectiebestrijding	diverse	160	160	100,0%
Uitvoering lijkbezorging/forensische geneeskunde	diverse	66	122	54,1%
Totaal		13.133	14.441	90,9%

Omschrijving tarief	Tarief 2012 (in €)	Baten 2012	Toe te rekenen lasten 2012	Kosten- dekkend- heid (in %)
---------------------	-----------------------	------------	----------------------------------	------------------------------------

Programma 17. Verkeer

<i>Publiekrechtelijk</i>				
Parkeren op straat	diverse	19.289	} 33.796	} 103,9%
Parkeerbelasting (vergunningen en naheffing)	diverse	15.810		
Totaal		35.099	33.796	103,9%

Programma 19. Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling

<i>Publiekrechtelijk</i>				
Leges "Bouwen" (dit betreft de behandeling van de aanvragen en controle op de uitvoering)	diverse	16.160	19.635	82,3%
<i>Privaatrechtelijk</i>				
Opbrengst Precario	diverse	815	630	129,4%
Uitvoering aanschrijving van gemeentewege (incl.opslag)	diverse	1.511	1.511	100,0%
Totaal		18.486	21.776	84,9%

Programma 22. Financiën

<i>Publiekrechtelijk</i>				
OZB gebruikers	0,1568%	20.945	} 58.040	
OZB eigenaren woningen	0,0599%			
OZB eigenaren niet-woningen	0,1916%			
Toeristenbelasting	diverse	4.016		
Hondenbelasting	diverse	1.640		
Precariobelasting	diverse	15.735		
Totaal		100.376	0	

Totaal generaal		287.565	242.911	
------------------------	--	----------------	----------------	--

Bijlage 2 Dotaties en onttrekkingen reserves

Algemene reserve																						
Omschrijving reserve	Res.nr.	Dienst	Progr.nr.	Product	Saldo per 31-12-2010	Resultaatsbestemming 2010	Saldo per 31-12-2010	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2011	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2012	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2013	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2015
Algemene reserve gdh	3000	CT	22	922.5.01	81.766	52.494	134.260	11.070	40.634	104.696	-	35	104.661	3.100	-	107.761	-	-	107.761	-	-	107.761
Totaal algemene reserve					81.766	52.494	134.260	11.070	40.634	104.696	-	35	104.661	3.100	-	107.761	-	-	107.761	-	-	107.761

Dienstcompensatie-reserves																						
Omschrijving reserve	Res.nr.	Dienst	Progr.nr.	Product	Saldo per 31-12-2010	Resultaatsbestemming 2010	Saldo per 31-12-2010	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2011	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2012	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2013	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2015
Reserve compensatie cs	3010	BSD	2	002.1.02	880	151	1.031	-	83	948	-	-	948	-	-	948	-	-	948	-	-	948
Reserve compensatie cs	3010	DPZ	3	-	487	253	740	-	-	740	-	-	740	-	-	740	-	-	740	-	-	740
Reserve compensatie cs	3010	DOB	6	510.0.01	1.000	-	1.000	-	600	400	-	-	400	-	-	400	-	-	400	-	-	400
Reserve compensatie cs	3010	HGR	8	-	2.001	-	2.001	-	-	2.001	-	-	2.001	-	-	2.001	-	-	2.001	-	-	2.001
Reserve compensatie cs	3010	SZW	8	610.0.01	927	113-	814	-	11	803	-	-	803	-	-	803	-	-	803	-	-	803
Reserve compensatie cs	3010	DSB	11	210.6.01	-	125	125	-	125	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve compensatie cs	3010	DSB	11	922.0.01	109	699	808	-	808	0-	-	-	0-	-	-	0-	-	-	0-	-	-	0-
Reserve compensatie cs	3010	DSB	11	960.1.04	2.471	-	2.471	-	928	1.543	-	-	1.543	-	-	1.543	-	-	1.543	-	-	1.543
Reserve compensatie cs	3010	OCW	15	-	2.416	1.584	4.000	-	-	4.000	-	-	4.000	-	-	4.000	-	-	4.000	-	-	4.000
Reserve compensatie cs	3010	DSO	19	821.0.01	2.784	14.555-	17.339-	10.515	-	6.824-	-	-	6.824-	-	-	6.824-	-	-	6.824-	-	-	6.824-
Reserve compensatie cs	3010	GAD	22	-	749	41	790	-	-	790	-	-	790	-	-	790	-	-	790	-	-	790
Reserve compensatie cs	3010	IDC	24	-	2.000	312-	1.687	-	-	1.687	-	-	1.687	-	-	1.687	-	-	1.687	-	-	1.687
Totaal dienstcompensatie-reserves					10.254	12.127-	1.873-	10.515	2.555	6.087	-	-	6.087	-	-	6.087	-	-	6.087	-	-	6.087

Reserve Grondbedrijf																						
Omschrijving reserve	Res.nr.	Dienst	Progr.nr.	Product	Saldo per 31-12-2010	Resultaatsbestemming 2010	Saldo per 31-12-2010	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2011	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2012	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2013	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2015
Res grondbedrijf gb	3020	DSO	19	830.0.01	68.426	14.315-	54.111	1.173	3.898	51.386	2.804	-	54.190	75	79	54.186	88	-	54.274	1.293	-	55.567
Totaal reserve Grondbedrijf					68.426	14.315-	54.111	1.173	3.898	51.386	2.804	-	54.190	75	79	54.186	88	-	54.274	1.293	-	55.567

Tarief-legalisatie-reserves																						
Omschrijving reserve	Res.nr.	Dienst	Progr.nr.	Product	Saldo per 31-12-2010	Resultaatsbestemming 2010	Saldo per 31-12-2010	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2011	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2012	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2013	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2015
Bestemmingsreserve verkiezingen	3573	DPZ	3	003.0.01	-	-	-	-	-	-	1.550	-	1.550	450	-	2.000	-	2.000	-	-	-	-
Reserve Welzijnsaccommodaties	3106	OCW	15	630.6.01	2.720	-	2.720	352	-	3.072	-	-	3.072	-	-	3.072	-	-	3.072	-	-	3.072
Reserve Financiering ambulancedienst	6257	OCW	16	711.0.01	1.389	-	1.389	-	87	1.302	-	86	1.216	-	85	1.131	-	34	1.097	-	32	1.065
Bestemmingsreserve OZB	3574	DPZ	22	931.0.01	-	-	-	200	-	200	-	-	200	-	-	200	-	-	200	-	-	200
Bestemmingsreserve OZB	3574	DPZ	22	932.0.01	-	-	-	1.185	-	1.185	-	-	1.185	-	-	1.185	-	-	1.185	-	-	1.185
Best-reserve Tar. Verzekeringen	3322	IDC	24	-	2.784	-	2.784	-	-	2.784	-	-	2.784	-	-	2.784	-	-	2.784	-	-	2.784
Totaal (tarief-)legalisatie-reserves					6.893	-	6.893	1.737	87	8.543	1.550	86	10.007	450	85	10.372	-	2.034	8.338	-	32	8.306

Activa-financiering																						
Omschrijving reserve	Res.nr.	Dienst	Progr.nr.	Product	Saldo per 31-12-2010	Resultaatsbestemming 2010	Saldo per 31-12-2010	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2011	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2012	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2013	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2015
BR Activa-financiering Archeologie	3478	CT	22	914.0.02	-	-	-	395	26	369	-	-	342	-	26	316	-	26	290	-	26	263
BR Activa-financiering Ambu Waldorpstraat	3476	CT	22	914.0.02	4.680	-	4.680	-	120	4.560	-	120	4.440	-	120	4.320	-	120	4.200	-	120	4.080
Reserve Activa-financiering	3473	CT	22	914.0.02	143.078	-	143.078	-	9.642	133.436	-	10.305	123.131	-	11.219	111.911	-	10.079	101.832	-	10.079	91.753
Totaal activa-financiering					147.758	-	147.758	395	9.788	138.364	-	10.451	127.913	-	11.365	116.547	-	10.225	106.322	-	10.225	96.097

Systeem-reserves																						
Omschrijving reserve	Res.nr.	Dienst	Progr.nr.	Product	Saldo per 31-12-2010	Resultaatsbestemming 2010	Saldo per 31-12-2010	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2011	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2012	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2013	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Onttrekkingen	Saldo per 31-12-2015
<i>Fonds-reserves</i>																						
Best res Wachtlijstbeheer	3705	HGR	8	611.1.01	1.427	-	1.427	-	764	663	-	-	663	-	-	663	-	-	663	-	-	663
Reserve actieprogramma jeugd	6198	OCW	10	630.7.01	2.533	-	2.533	-	2.102	431	-	431	0	-	0	0	-	0	0	-	0	0
Reserve Bomen	3205	DSB	11	560.1.01	80	-	80	100	80	100	-	100	0	-	0	0	-	0	0	-	0	0
Reserve Parkeren	3204	DSB	17	214.0.01	2.036	1.126	3.162	-	450	2.712	-	300	2.412	-	300	2.112	-	1.136	976	-	976	-
Reserve Parkeren	3204	DSB	17	214.1.01	4.600	-	4.600	-	3.413	1.187	-	387	800	-	800	-	-	-	-	-	-	-
BR Kapitaallasten	3465	CT	23	922.3.16	70.632	-	70.632	31.340	15.240	86.732	30.227	11.351	105.608	17.109	9.954	112.764	14.357	10.195	116.926	8.470	10.195	115.201
Totaal fonds-reserves					81.309	1.126	82.435	31.440	22.049	91.826	30.227	12.569	109.484	17.109	11.054	115.539	14.357	11.331	118.565	8.470	11.171	115.865

Systeem-reserves

Omschrijving reserve	Res.nr.	Dienst	Progr.nr.	Product	Saldo per 31-12-2010	Resultaatsbestemming 2010	Saldo per 31-12-2010	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2011	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2012	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2013	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2015
<i>Risico-reserves</i>																						
Egalisatiereserve Inkomensvoorzieningen (voorheen WWB I-deel)	3650	SZW	8	610.0.01	11.935	-	11.935	55	11.990	0	2	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	2
Egalisatiereserve Individuele voorzieningen WMO	3678	SZW	15	-	963	-	963	-	-	963	-	-	963	-	-	963	-	-	963	-	-	963
Reserve Aanvaardbare kosten Nederlandse Zorgautoriteit (NZA) en Afschrijvingssystematiek	3100	OCW	16	711.0.01	7.157-	-	7.157-	-	-	7.157-	-	-	7.157-	-	-	7.157-	-	-	7.157-	-	-	7.157-
Reserve Financiering	3450	CT	22	914.0.01	20.000	-	20.000	6.002	5.350	20.652	618	-	21.270	583	-	21.853	-	-	21.853	-	-	21.853
<i>Totaal risico-reserves</i>					25.741	-	25.741	6.057	17.340	14.458	620	-	15.078	583	-	15.661	-	-	15.661	-	-	15.661
Totaal systeem-reserves					107.050	1.126	108.176	37.497	39.389	106.284	30.847	12.569	124.562	17.692	11.054	131.201	14.357	11.331	134.227	8.470	11.171	131.526

Uitvoerings-reserves

Omschrijving reserve	Res.nr.	Dienst	Progr.nr.	Product	Saldo per 31-12-2010	Resultaatsbestemming 2010	Saldo per 31-12-2010	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2011	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2012	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2013	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2015
<i>Gemeentebreed</i>																						
BR Concernbrede ICT systemen	3098	BSD	2	002.1.02	17.678	-	17.678	6.340	12.241	11.777	-	8.080	3.697	-	1.600	2.097	-	1.226	871	-	869	2
BR Den Haag Internationale stad (BSD) 3865	3066	BSD	21	310.4.02	5.523	187-	5.336	5.335-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1
BR Den Haag Internationale Stad	3469	CT	23	922.3.16	-	-	-	5.385	2.731	2.654	-	879	1.775	-	483	1.292	-	483	809	-	-	809
Reserve Digitalisering	3472	CT	23	922.3.16	2.679	84-	2.595	-	2.062	534	-	515	19	-	-	19	-	-	19	-	-	19
BR Co-financiering	3461	CT	23	922.3.16	15.865	583	16.448	13.000	1.654	27.794	-	196	27.598	-	196	27.402	-	196	27.206	-	194	27.012
BR Krachtwijken	3463	CT	23	922.3.16	58.545	15	58.560	1.914	47.653	12.822	-	7.920	4.902	-	720	4.182	-	721	3.461	-	380	3.081
BR Grote Projecten	3456	CT	23	922.3.16	144.977	17.474-	127.503	14.710	11.511	130.702	4.210	4.927	129.985	1.610	112	131.483	1.610	635	132.458	-	-	132.458
<i>Totaal gemeentebreed</i>					245.267	17.147-	228.120	36.014	77.851	186.283	4.210	22.517	167.976	1.610	3.111	166.475	1.610	3.261	164.824	-	1.443	163.381
<i>Dienst</i>																						
BR Vervanging Camera's 3699	3043	BSD	4	140.1.01	264	-	264	264-	-	0-	-	-	0-	-	-	0-	-	-	0-	-	-	0-
BR Veiligheidsfonds	3086	BSD	4	140.1.01	2.870	-	2.870	2.056	2.880	2.046	-	869	1.177	-	482	695	-	695	0	-	-	0
Bestemmingsreserve Risico's Inburgering en verantwoorde afbouw	3677	SZW	7	-	5.900	-	5.900	-	-	5.900	-	-	5.900	-	-	5.900	-	-	5.900	-	-	5.900
Bestemmingsreserve Sociaal Economisch Fonds	3660	SZW	8	623.1.01	9.191	-	9.191	-	-	9.191	-	-	9.191	-	-	9.191	-	-	9.191	-	-	9.191
Reserve MOP Groen	3206	DSB	11	560.1.01	1.250	-	1.250	-	1.250	0	-	-	0	-	-	0	-	-	0	-	-	0
BR Krachtwijken DSO (050.0.00)	6383	DSO	12	310.4.01	1.796	-	1.796	-	1.463	333	-	333	0-	-	-	0-	-	-	0-	-	-	0-
Reserve olympisch fonds	6255	OCW	13	530.2.01	3.970	-	3.970	-	200	3.770	-	936	2.834	-	260	2.574	-	2.800	226-	-	410	636-
Reserve Archeologie	3279	DSB	14	541.4.01	718	-	718	-	718	0	-	-	0	-	-	0	-	-	0	-	-	0
Reserve Stimuleringsfonds wonen, welzijn en zorg	6182	OCW	15	620.5.01	1.708	-	1.708	-	200	1.508	-	1.400	108	-	-	0	-	-	0	-	-	0
Reserve Verstrating grondbedrijf	3202	DSB	17	210.2.02	704	-	704	1.000	494	1.210	400	694	916	300	694	522	300	694	128	200	328	0
Reserve Mobiliteitsfonds haaglanden	3239	DSB	17	210.2.02	971	-	971	-	971	0	-	-	0	-	-	0	-	-	0	-	-	0
Reserve Openbaar Vervoer Hoger Plan	3259	DSB	17	210.2.02	7.300	-	7.300	2.250	1.700	7.850	2.250	5.000	5.100	2.250	4.000	3.350	2.250	5.000	600	2.250	2.850	-
BR VHV DHZW (programma 17)	6388	DSO	17	211.2.01	-	-	-	1.700	1.700	-	723	723	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Kredietcrisis (050.0.02)	6373	DSO	18	820.0.01	4.240	-	4.240	-	740	3.500	-	2.250	1.250	-	1.250	-	-	-	-	-	-	-
BR VHV DHZW (programma 18)	6389	DSO	18	822.5.01	-	-	-	600	600	-	955	955	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR ISV 3	6387	DSO	19	821.0.01	-	-	-	28.508	5.747	22.761	20.038	20.000	22.799	20.724	20.000	23.523	18.853	20.000	22.376	-	20.000	2.376
BR Kredietcrisis (050.0.13)	6378	DSO	19	821.0.01	-	2.717	2.717	-	2.717	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Krachtwijken DSO (050.0.03)	6384	DSO	19	821.0.01	987	-	987	-	896	92	-	92	0-	-	-	0-	-	-	0-	-	-	0-
Res sv	3350	DSO	19	821.0.01	4.297	-	4.297	-	3.000	1.297	-	700	597	-	597	-	-	-	0-	-	-	0-
res vhw dhzw (progr. 18 wonen)	3352	DSO	19	821.0.01	17.618	3.789-	13.829	275	4.000	10.104	-	4.000	6.104	-	1.682	4.422	-	1.984	2.438	-	-	2.438
Res isv	3351	DSO	19	821.0.01	41.308	850-	40.458	-	-	40.458	-	10.458	30.000	-	15.000	15.000	-	7.500	7.500	-	-	7.500
BR Plankaderwijzigingen Grondexploitatie pr 19 830.0.01	6392	DSO	19	830.0.01	-	-	-	18.870	-	18.870	-	-	18.870	-	-	18.870	-	-	18.870	-	-	18.870
Res vasts program	3418	DSO	19	830.0.01	9.777	4.920-	4.857	-	3.497	1.360	-	-	1.360	-	-	1.360	-	-	1.360	-	-	1.360
Res anticip wzh mpg	3428	DSO	19	830.0.01	15.759	1.684-	14.075	30	30	14.075	-	-	14.075	-	-	14.075	-	-	14.075	-	-	14.075
Reserve Bodem	3274	DSB	20	723.4.01	-	-	-	124	-	124	-	-	124	-	-	124	-	-	124	-	-	124
BR Duurzaamheid bestaande bouw	6355	DSO	20	723.9.01	1.048	-	1.048	-	1.048	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Wervingsfonds 3273	3029	BSD	21	310.4.02	2.332	-	2.332	590	590	2.332	590	590	2.332	590	590	2.332	590	590	2.332	590	590	2.332
BR Kredietcrisis (050.0.25)	6381	DSO	21	310.5.01	-	312	312	-	312	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Totaal dienst</i>					134.009	8.214	125.795	55.739	34.753	146.781	24.955	49.000	122.737	23.864	44.663	101.938	21.993	39.387	84.544	3.040	34.116	53.468
Totaal uitvoerings-reserves					379.275	25.361-	353.914	91.753	112.604	333.064	29.165	71.517	290.713	25.474	47.774	268.413	23.603	42.648	249.368	3.040	35.559	216.849

Project-reserves

Omschrijving reserve	Res.nr.	Dienst	Progr.nr.	Product	Saldo per 31-12-2010	Resultaatsbestemming 2010	Saldo per 31-12-2010	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2011	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2012	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2013	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2015
BR Huis van de Democratie 3903	3071	BSD	2	002.1.01	262	-	262	-	75	187	-	75	112	-	113	1-	-	-	1-	-	-	1-
BR Fonds Publiekdiensten 3003	3027	BSD	2	002.1.02	60	-	60	60-	-	0	-	0	0	-	-	0	-	-	0	-	-	0
BR kenregistraties	6403	BSD	2	002.1.02	344	-	344	344-	-	0	-	0	0	-	-	0	-	-	0	-	-	0
BR Glasvezel	6409	BSD	2	002.1.02	600	-	600	-	600	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Standbeelden Thorbecke en Juliana	3085	BSD	2	002.1.06	-	-	-	394	200	194	-	194	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3555 reserve vorming Dienst Publieksservices	DPZ	3	-	-	478	-	478	-	478	0-	-	0-	-	-	-	0-	-	-	0-	-	-	0-
BR Preventie alcohol en cannabisgebruik bij minderjarigen 3837	3059	BSD	4	140.1.01	124	-	124	-	124	0	-	0	-	-	-	0	-	-	0	-	-	0
BR polarisatie en radicalisering	6413	BSD	4	140.1.01	200	-	200	-	200	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Buurtconciertes en Nachtpreventie 3704	3048	BSD	4	140.1.01	566	-	566	-	-	566	-	-	566	-	-	566	-	-	566	-	-	566
BR Aanpak Veelplegers 3592	3038	BSD	4	140.1.01	1.732	-	1.732	1.732-	-	0	-	0	-	-	-	0	-	-	0	-	-	0
BR Digitalisering archief	6402	BSD	5	541.2.01	171	-	171	-	171	0-	-	0-	-	-	-	0-	-	-	0-	-	-	0-
Reserve Dependence Koorenhuis en Cultuuranker Zuidlaanstraat	6254	OCW	5	511.3.01	544	-	544	-	544	0	-	0	-	-	-	0	-	-	0	-	-	0
Reserve versterking intern. Program. Koninklijke Schouwburg	6240	OCW	5	540.2.01	100	-	100	-	50	50	-	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve Den Haag Europese Culturele Hoofdstad 2018	6242	OCW	5	540.2.01	1.260	-	1.260	-	850	410	150	560	0	-	-	0	-	-	0	-	-	0
Reserve Jazz	6244	OCW	5	540.3.01	80	-	80	-	40	40	-	40	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve Cultuurparticipatie	6259	OCW	5	540.7.01	1.281	-	1.281	881	1.520	642	881	1.523	0	-	-	0	-	-	0	-	-	0
Reserve Museon	6245	OCW	5	541.1.01	-	-	-	288	288	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve implementatie Meerj. Progr. Onderwijs Huisvesting	3101	OCW	6	-	198	-	198	-	-	198	-	-	198	-	-	198	-	-	198	-	-	198
Reserve maatschappelijke stages	6233	OCW	6	480.2.01	100	-	100	-	100	0-	-	0-	-	-	-	0-	-	-	0-	-	-	0-
Reserve krachtwijken brede scholen	6262	OCW	6	480.2.01	550	-	550	-	125	425	-	175	250	-	150	100	-	100	-	-	-	-
Reserve uitbreiding leerkansprofiel (krachtwijken)	6222	OCW	6	480.2.01	655	-	655	-	656	1-	-	1-	-	-	-	1-	-	-	1-	-	-	1-
Reserve GSB III SIV4 Gemeentelijk Onderwijsachterstandsbeleid	6205	OCW	6	480.2.01	4.690	-	4.690	-	4.691	1-	-	1-	-	-	-	1-	-	-	1-	-	-	1-
Reserve prof excellentie en onderwijs	6250	OCW	6	480.6.01	100	-	100	-	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve Activiteiten/projecten stedelijk onderwijsbeleid	3175	OCW	6	480.6.01	491	-	491	-	383	108	-	108	0-	-	-	0-	-	-	0-	-	-	0-
Reserve vakscholen	6253	OCW	6	480.6.01	728	-	728	-	423	305	-	306	1-	-	-	1-	-	-	1-	-	-	1-
Reserve spijbeloofensief	6220	OCW	6	480.6.01	1.267	-	1.267	-	1.267	0-	-	0-	-	-	-	0-	-	-	0-	-	-	0-
Reserve Regeling Binnenmilieu Scholen Prim. en Spec. Onderwijs	6252	OCW	6	480.6.01	4.200	-	4.200	-	2.164	2.036	-	2.164	128-	-	70	198-	-	-	198-	-	-	198-
BR KW BC Imagocampagne	6408	BSD	7	002.1.05	217	-	217	-	184	33	-	33	0	-	-	0	-	-	0	-	-	0
BR KW BC Urbanmarketing	6407	BSD	7	002.1.05	377	-	377	-	377	0	-	0	-	-	-	0	-	-	0	-	-	0
BR KW BC Bewonersparticipatie	6405	BSD	7	620.0.04	805	-	805	1.875	2.195	485	-	485	0	-	-	0	-	-	0	-	-	0
Reserve Marokko instituut	6249	OCW	7	620.0.03	92	-	92	30	70	52	30	82	0-	-	-	0-	-	-	0-	-	-	0-
Bestemmingsreserve Experiment ex-AMA's	3675	SZW	7	621.2.01	54	-	54	-	54	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bestemmingsreserve Jeugdwerkloosheid Haaglanden	3676	SZW	8	623.1.01	2.048	-	2.048	1.529	2.048	1.529	-	1.529	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bestemmingsreserve Werkgelegenheid, afbouw ID- en WIW-banen	3672	SZW	8	623.1.01	8.043	-	8.043	7.000	12.952	2.091	7.000	8.174	917	4.000	4.039	878	2.000	2.387	491	-	491	0-
Bestemmingsreserve ontwikkelen eigen vorm kinderopvang	3659	SZW	8	650.0.02	372	-	372	-	220	152	-	152	0	-	-	0	-	-	0	-	-	0
Bestemmingsreserve Chronisch zieken incl ouderen	3679	SZW	9	614.0.01	-	-	-	-	-	-	4.100	1.567	2.533	400	1.467	1.467	-	1.467	0-	-	-	0-
Bestemmingsreserve schuldhulpverlening	3655	SZW	9	620.3.01	33	-	33	2.000	33	2.000	-	2.000	0	-	-	0	-	-	0	-	-	0
Reserve Samen spelen (3e tranche)	3224	DSB	10	560.2.02	696	-	696	-	696	0	-	0	-	-	-	0	-	-	0	-	-	0
Reserve coördinator kindermishandeling	6238	OCW	10	630.7.01	26	-	26	-	26	0	-	0	-	-	-	0	-	-	0	-	-	0
Reserve aanpak multiprobleemgezinnen	6264	OCW	10	630.7.01	106	-	106	-	106	0-	-	0-	-	-	-	0-	-	-	0-	-	-	0-
Reserve talent center Den Haag ZW (Urban Center)	6263	OCW	10	630.7.01	162	-	162	-	162	0	-	0	-	-	-	0	-	-	0	-	-	0
Reserve kamers met kansen	6228	OCW	10	630.7.01	1.011	-	1.011	-	517	494	-	494	0	-	-	0	-	-	0	-	-	0
Reserve Entree van de Stad	3278	DSB	11	210.2.01	-	-	-	-	-	-	2.500	-	2.500	-	-	2.500	-	-	2.500	-	-	2.500
Reserve recessie product 210.3.01	3287	DSB	11	210.3.01	2.000	-	2.000	-	2.000	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve Scheveningse Haven Openbare Ruimte	3211	DSB	11	220.0.01	-	-	-	-	-	-	3.800	-	3.800	-	-	3.800	-	-	3.800	-	-	3.800
Reserve bedrijfsvoering DSB	3275	DSB	11	960.1.04	295	-	295	-	295	0	-	0	-	-	-	0	-	-	0	-	-	0
Res. D2 Cofinanciering	3447	DSO	12	-	0	-	0	-	-	0	-	0	-	-	-	0	-	-	0	-	-	0
BR Ontheffing OZB tbv Startende ondernemers	6393	DSO	12	310.4.01	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Co-financiering Kansen voor West	6394	DSO	12	310.4.01	-	-	-	700	525	175	600	450	325	500	375	450	500	375	575	-	575	-
Res. Startersfonds co-fin gemeentelijk deel	6323	DSO	12	310.4.01	77	-	77	200	277	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Haags Banenplan	6359	DSO	12	310.4.01	349	-	349	-	349	0-	-	0-	-	-	-	0-	-	-	0-	-	-	0-
BR Bedrijfsgerichte gebiedsverbetering	6350	DSO	12	310.4.01	404	-	404	-	100	304	-	304	0	-	-	0	-	-	0	-	-	0
Res. Bedrijventerreinen	6307	DSO	12	310.4.01	882	-	882	-	882	0-	-	0-	-	-	-	0-	-	-	0-	-	-	0-
BR Pieken in de Delta	6360	DSO	12	310.4.01	1.667	-	1.667	-	1.016	650	-	650	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Economie in de wijken	6365	DSO	12	310.4.01	5.170	-	5.170	60	2.098	3.132	-	3.132	0	-	-	0	-	-	0	-	-	0
Reserve Topsport	6215	OCW	13	530.2.01	806	-	806	1.653	1.299	1.160	513	1.083	590	1.000	795	795	-	795	0-	-	-	0-
Reserve krachtwijken sport	6266	OCW	13	530.2.01	1.429	-	1.429	-	1.135	294	-	280	14	-	14	0-	-	-	0-	-	-	0-
Reserve Nationaal actieplan sport en bewegen	6261	OCW	13	530.2.01	1.601	-	1.601	-	684	917	342	741	518	342	642	218	342	560	0-	-	-	0-
Reserve combifuncties brede school, sport en cultuur	6230	OCW	13	530.2.01	6.931	-	6.931	805	2.381	5.355	1.314	3.530	3.139	1.314	3.530	923	2.614	3.537	0-	-	-	0-
BR Fonds Publiekdiensten 3003	3027	BSD	14	002.1.07	-	-	-	60	60	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Ziggo Mediafonds 3002	3026	BSD	14	002.1.07	-	-	-	304	304	-	-	-	0	-	-	0	-	-	0	-	-	0
BR Antlantikwalmuseum	6349	DSO	14	541.3.01	425	-	425	-	425	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve emancipatieadviseur	6270	OCW	15	630.1.01	75-	-	75-	75	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Omschrijving reserve	Res.nr.	Dienst	Progr.nr.	Product	Saldo per 31-12-2010	Resultaatsbestemming 2010	Saldo per 31-12-2010	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2011	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2012	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2013	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2015
Reserve aanvalsplan vrijwilligers	6273	OCW	15	620.9.01	-	-	-	750	-	750	-	150	600	-	400	200	-	200	-	-	-	-
Reserve emancipatieadviseur	6270	OCW	15	630.1.02	150	-	150	-	-	150	-	75	75	-	75	-	-	-	-	-	-	-
Reserve diversiteit (personeelsbeleid)	6197	OCW	15	960.1.03	22	-	22	-	22	0	-	-	0	-	0	-	-	-	0	-	-	0
Reserve bedrijfsfv. ICT - Invoering DMS	3186	OCW	15	960.1.03	121	-	121	-	60	61	-	61	0	-	0	-	-	-	0	-	-	0
Reserve Diverse ICT-kosten	6102	OCW	15	960.1.03	202	-	202	202	-	0	-	-	0	-	0	-	-	-	0	-	-	0
Reserve ondersteunen WMO	3197	OCW	15	960.1.03	164	-	164	202	176	190	-	45	145	-	45	100	-	100	0	-	-	0
Reserve Versterking financiële functie	6120	OCW	15	960.1.03	268	-	268	-	268	0	-	-	0	-	0	-	-	-	0	-	-	0
Reserve glazen stadhuis	6139	OCW	15	960.1.03	384	-	384	-	384	0	-	-	0	-	0	-	-	-	0	-	-	0
Reserve Wet voorzieningen Gehandicapten	3126	OCW	16	620.0.02	1.149	-	1.149	-	649	500	-	200	300	-	150	150	-	150	0	-	-	0
Reserve Voorzieningen Den Haag Onder Dak	6229	OCW	16	620.8.01	2.475	-	2.475	-	350	2.125	-	1.225	900	-	900	0	-	0	-	-	-	0
Reserve thuislozenzorg GSB 3	6134	OCW	16	620.8.01	4.590	-	4.590	-	2.571	2.019	-	1.000	1.019	-	1.019	0	-	0	-	-	-	0
Reserve lokaal gezondheidsbeleid	6208	OCW	16	714.0.01	51	-	51	-	50	1	-	-	1	-	1	-	-	1	-	-	-	1
Reserve krachtwijken volksgezondheid	6267	OCW	16	714.0.01	1.031	-	1.031	2.120	1.012	2.139	-	943	1.196	-	646	550	-	550	0	-	-	0
Reserve Verslavingszorg GSB3	6135	OCW	16	714.1.01	1.880	-	1.880	-	796	1.084	-	717	367	-	367	0	-	0	-	-	-	0
Reserve Verkeersveiligheid (blackspots)	3262	DSB	17	210.2.02	441	-	441	-	441	0	-	-	0	-	0	-	-	0	-	-	-	0
Reserve Reserve beleid VCP	3271	DSB	17	210.2.02	579	-	579	-	579	0	-	-	0	-	0	-	-	0	-	-	-	0
Reserve Groei fietsgebruik trekvliesstracé	3257	DSB	17	210.2.02	800	-	800	-	800	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve Volautomatische autoberging	3228	DSB	17	214.0.01	213	-	213	-	213	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Res. Verleidelijk OV	6324	DSO	17	-	0	-	0	-	0	0	-	-	0	-	0	-	-	0	-	-	-	0
BR Aanleg transferia	6366	DSO	17	212.0.01	367	-	367	-	275	92	-	92	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Res. Conducteurs op de tram	6325	DSO	17	212.0.01	750	-	750	-	750	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Res. HSL	6309	DSO	17	212.0.01	2.300	-	2.300	-	-	2.300	-	600	1.700	-	600	1.100	-	600	500	-	500	-
BR Plak- en kladvandalisme 3904	3072	BSD	18	723.8.01	51	-	51	-	-	51	-	-	51	-	-	51	-	-	51	-	-	51
BR Aanpakzwerfvuil en graffiti (BSD) 3880	3068	BSD	18	723.8.01	151	-	151	-	-	151	-	-	151	-	-	151	-	-	151	-	-	151
BR Flankerende maatregelen huisvesting arbeidsmigranten	6346	DSO	18	820.0.01	1.300	-	1.300	-	1.300	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve Ruimtelijke Ordening	6317	DSO	18	820.0.01	11.563	5.100	6.463	5.173	2.038	9.598	4.075	3.730	9.943	4.075	1.000	13.018	4.075	1.000	16.093	75	14.695	1.473
BR Woonpromotie	6361	DSO	18	822.1.01	84	-	84	-	84	0	-	-	0	-	0	-	-	0	-	-	-	0
Res. Handhaving en ongediertebestrijding	3384	DSO	18	822.5.01	1.321	-	1.321	1.800	1.146	1.975	-	1.975	0	-	0	-	-	0	-	-	-	0
BR Stadsmaquette	6354	DSO	19	810.3.01	759	-	759	-	759	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve Universiteit Leiden Pr 19 821.0.01	6390	DSO	19	821.0.01	-	-	-	8.046	2.000	6.046	-	2.000	4.046	-	2.000	2.046	-	1.000	1.046	-	1.046	-
BR Haga pr 19 821.0.01	6391	DSO	19	821.0.01	-	-	-	13.700	-	13.700	-	-	13.700	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Grote Marktstraat	6352	DSO	19	821.0.01	49	-	49	-	49	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Res. Wijkontw.mij. Stationsbuurt	6312	DSO	19	821.0.01	176	-	176	-	176	0	-	-	0	-	0	-	-	0	-	-	-	0
BR Communicatie ruimtelijke projecten	6341	DSO	19	821.0.01	266	-	266	-	266	0	-	-	0	-	0	-	-	0	-	-	-	0
Reserve DOEN	6340	DSO	19	821.0.01	327	-	327	-	327	0	-	-	0	-	0	-	-	0	-	-	-	0
BR Strategische locatie-ontwikkeling	6371	DSO	19	821.0.01	1.161	-	1.161	-	753	409	-	409	0	-	0	-	-	0	-	-	-	0
BR Internationale Zone	6376	DSO	19	821.0.01	1.338	-	1.338	-	743	595	-	495	100	-	100	0	-	0	-	-	-	0
Res binnenstad	3409	DSO	19	821.0.01	3.032	105	2.927	-	1.745	1.182	-	1.182	0	-	0	-	-	0	-	-	-	0
BR Campus Den Haag	6358	DSO	19	821.0.01	3.365	-	3.365	-	1.102	2.262	-	760	1.502	-	760	742	-	742	0	-	-	0
Res schev haven	3417	DSO	19	821.0.01	4.423	-	4.423	390	1.468	3.345	-	2.265	1.080	-	690	390	-	-	390	-	-	390
Reserve DSO centraal station	6338	DSO	19	821.0.01	8.070	2.864	5.206	-	1.624	3.582	-	3.582	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR. The Hague World Form	6328	DSO	19	821.0.01	13.170	-	13.170	-	2.102	11.068	-	4.352	6.716	-	2.720	3.996	-	1.360	2.636	-	1.360	1.276
BR ICT projecten	6353	DSO	19	822.0.01	2.049	-	2.049	-	2.049	0	-	-	0	-	0	-	-	0	-	-	-	0
BR Beroep en bezwaar	6306	DSO	19	822.0.01	5.872	-	5.872	-	2.100	3.772	-	2.100	1.672	-	1.672	0	-	0	-	-	-	0
Reserve Vulpunten voor aardgas en NaturalHy	3268	DSB	20	723.1.01	392	-	392	-	40	352	-	13	339	-	339	0	-	0	-	-	-	0
Reserve SLOK	3283	DSB	20	723.1.01	474	-	474	-	200	274	-	55	219	-	219	0	-	0	-	-	-	0
Reserve Omzetten bussen naar aardgas	3269	DSB	20	723.1.01	650	-	650	-	650	0	-	-	0	-	0	-	-	0	-	-	-	0
Reserve Milieuprojectenpot	3281	DSB	20	723.1.01	661	-	661	-	661	0	-	-	0	-	0	-	-	0	-	-	-	0
Reserve luchtkwaliteit	3294	DSB	20	723.1.01	3.485	-	3.485	679	300	3.864	-	650	3.214	-	1.539	1.675	-	1.545	130	-	130	0
Reserve Omgevingsdienst Haaglanden	3246	DSB	20	723.3.01	-	-	-	700	350	350	-	350	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Europa Direct Centrum	6401	BSD	21	310.4.02	100	-	100	-	50	50	-	50	0	-	0	-	-	0	-	-	-	0
BR Institute of Global Justice	6400	BSD	21	310.4.02	1.790	-	1.790	-	800	990	-	700	290	-	290	0	-	0	-	-	-	0
BR Holland Art Cities	6363	DSO	21	310.4.03	164	-	164	-	164	0	-	-	0	-	0	-	-	0	-	-	-	0
BR Evenementen/Topsportal	6356	DSO	21	310.4.03	675	-	675	-	675	0	-	-	0	-	0	-	-	0	-	-	-	0
BR VVV Verhuizing	6364	DSO	21	310.4.03	710	-	710	-	710	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Citymarketing	6351	DSO	21	310.5.01	1.969	-	1.969	-	541	1.428	-	321	1.107	-	1.107	0	-	0	-	-	-	0
BR Leyweg per 1-1-2012	3325	IDC	24	960.2.01	-	-	-	-	-	-	-	1.300	1.300	-	1.300	2.600	-	1.300	3.900	-	1.300	5.200
Best. reserve Leyweg	3305	IDC	24	960.4.01	7.100	-	7.100	-	650	6.450	-	-	6.450	-	-	6.450	-	-	6.450	-	-	6.450
Totaal project-reserves					151.726	8.069	143.657	48.772	85.540	106.889	25.305	74.977	57.217	11.631	29.132	39.715	9.531	17.768	31.479	75	20.097	11.457

Overige bestemmings-reserves

Omschrijving reserve	Res.nr.	Dienst	Progr.nr.	Product	Saldo per 31-12-2010	Resultaatsbestemming 2010	Saldo per 31-12-2010	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2011	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2012	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2013	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Ont-trekkingen	Saldo per 31-12-2015
Reserve WIA (3822)	3606	ROR	1	006.0.01	45	-	45	7	-	52	7	-	59	7	-	66	7	-	73	7	-	80
BR Friciekosten bezuinigingen	3613	ROR	1	006.0.01	503	-	503	-	100	403	-	200	203	-	203	-	-	-	-	-	-	-
BR FPU+ en seniorenregeling	3092	BSD	2	002.1.01	190	-	190	11	83	118	-	61	57	-	25	32	-	21	11	-	10	1
BR Eigen risicodragerschap WAO (BSD) 3613	3040	BSD	2	002.1.01	220	-	220	100	-	320	100	-	420	100	-	520	100	-	620	100	-	720
BR Boventalligen 3282	3030	BSD	2	002.1.01	413	-	413	181	214	380	-	208	172	-	172	0-	-	-	0-	-	-	0-
BR Friciekosten Brandweer	6415	BSD	4	120.0.01	223	-	223	-	223	0-	-	-	0-	-	-	0-	-	-	0-	-	-	0-
BR Afwikkeling Ontvlechting Brandweer	6416	BSD	4	120.0.01	4.534	-	4.534	-	1.033	3.501	-	488	3.013	-	275	2.738	-	265	2.473	-	265	2.208
Reserve Atelierbeleid	6231	OCW	5	540.1.01	762	-	762	-	65	697	-	91	606	-	91	515	-	91	424	-	91	333
Reserve Bruidsschatregeling POO	6202	OCW	6	420.0.02	5.138	-	5.138	-	2.569	2.569	-	2.569	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Personeel voormalig POO	6274	OCW	6	420.0.02	-	-	-	600	490	110	700	410	400	-	100	300	-	90	210	-	90	120
Reserve Overcommitting	3448	DSO	12	310.4.01	3.384	111	3.495	4.000	-	7.495	-	2.461	5.034	-	2.461	2.573	-	2.573	0-	-	-	0-
Reserve WAO (eigen risico drager)	6109	OCW	15	960.1.03	68	-	68	220	210	78	220	210	88	220	210	98	220	210	108	220	210	118
Reserve frictiekosten shared services OCW	6175	OCW	15	960.1.03	370	-	370	-	160	210	-	70	140	-	70	70	-	70	0	-	-	0
Reserve Strategische aankopen Structuurvisie	6316	DSO	19	310.4.04	11.597	28-	11.569	200	1.587	10.182	-	1.937	8.245	-	1.418	6.827	-	1.364	5.463	-	1.359	4.104
Res sa binckhorst	3419	DSO	19	310.4.04	12.108	732-	11.376	-	2.433	8.943	-	2.388	6.555	-	1.995	4.560	-	1.899	2.661	-	1.802	859
Res. Vastgoedexploitatie	6315	DSO	19	310.4.04	16.292	69	16.361	-	1.255	15.106	-	1.003	14.103	-	974	13.129	-	841	12.288	-	734	11.554
BR Deelneming Haagse Hitte	3471	CT	22	913.0.01	310	-	310	-	96	214	-	96	118	-	96	22	-	-	22	-	-	22
BR Openbaar Vervoer HTM	3452	CT	22	913.0.01	2.225	-	2.225	-	1.700	525	-	-	525	-	-	525	-	-	525	-	-	525
BR Voorfinancieringsrente Sportcampus Zuiderpark	3479	CT	22	914.0.01	-	-	-	4.500	-	4.500	-	-	4.500	-	-	4.500	-	-	4.500	-	-	4.500
BR Personeelshypotheekportefeuille	3451	CT	22	914.0.01	1.572	-	1.572	-	520	1.052	-	452	600	-	-	600	-	-	600	-	-	600
BR Te verdelen middelen begroting 2012 - 2015	3470	CT	23	922.3.16	-	-	-	97.309	70.637	26.672	28.900	52.738	2.834	11.900	12.142	2.592	750	342	3.000	-	3.000	0
BR Te Verdelen Middelen Begroting 2008 - 2011	3455	CT	23	922.3.16	50	-	50	-	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Te verdelen middelen Begroting 2009 - 2012	3464	CT	23	922.3.16	7.120	-	7.120	-	5.045	2.075	-	2.075	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Friciekosten Bezuinigingstaakstelling 2011 -2014	3475	CT	23	922.3.16	30.000	-	30.000	-	4.125	25.875	20.000	2.364	43.511	-	6.512	36.999	-	9.299	27.700	-	-	27.700
Reserve Te verdelen middelen begroting 2011 - 2014	3474	CT	23	922.3.16	93.284	-	93.284	2.000	5.990	89.294	-	42.369	46.925	-	43.607	3.318	-	3.168	150	-	150	0
Bestemm.res. Assurantien	3302	IDC	24	-	5.400	-	5.400	-	-	5.400	-	-	5.400	-	-	5.400	-	-	5.400	-	-	5.400
Bestemm.res. Coll. Huisv.	3300	IDC	24	960.4.01	1.350	-	1.350	-	1.350	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal overige bestemmings-reserves					197.159	580-	196.579	109.128	99.935	205.772	49.927	112.190	143.508	12.227	70.351	85.385	1.077	20.233	66.229	327	7.711	58.845
TOTAAL GENERAAL RESERVES					1.150.307	6.832-	1.143.475	312.040	394.430	1.061.085	139.599	281.825	918.859	70.649	169.840	819.668	48.656	104.239	764.084	13.205	84.795	692.494

Bijlage 3 Looptijd, doel en hoogte van reserves

Res.nr.	Omschrijving	Categorie	Doel	Eindjaar	Max. hoogte (in dzd)	Instillingsjaar	Ingesteld bij	Laatste gewijzigd bij
01 - Gemeenteraad								
3606	Reserve WIA (3822)	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Als gevolg van het eigen risicodragerschap van de gemeente wordt hermee het mogelijke financiële risico afgedekt van arbeidssongeschiktheid van medewerkers	onbeperkt	onbeperkt	2007	Concembericht 2007	-
3613	BR Frictiekosten bezuinigingen	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Opvangen van frictiekosten die ontstaan bij het realiseren van structurele bezuinigingen.	2013	503	2010	Seperaat raadsvoorstel (rv 114 / 2010)	-
02 - College & bestuur								
3010	Dienstcompensatiereserve BSD	2. Dienstcompensatie-reserve	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	2.000	n.v.t.	n.v.t.	-
3098	BR Concernbrede ICT systemen	6c. Bestemmingsreserve (gemeentebreed uitvoering)	Betreft geld voor lopende projecten bij de diensten	onbeperkt	onbeperkt	2009	Jaarrekening 2008	Programmabegroting 2012-2015
3027	BR Fonds Publiekdiensten 3003	6e. Bestemmingsreserve (project)	Het bevorderen en/of exploiteren van publiekdiensten op ICT gebied.	2011	596	1997	Seperaat raadsvoorstel (rv 172 / 1997)	Programmabegroting 2012-2015
3071	BR Huis van de Democratie 3903	6e. Bestemmingsreserve (project)	Het bieden van een centrale plek waar tal van activiteiten en debatten kunnen plaatsvinden, niet alleen over de actuele politiek maar ook op het vlak van de staatkundige en parlementaire historie van ons land. Een plek waar jong en oud kennis kunnen maken met het belang van onze democratische rechtsstaat. Daarbij zal de samenwerking worden gezocht met een groot aantal (meest Haagse) musea en instellingen.	2013	255	2007	Gebundeld RV 2007	-
6403	BR kenregistraties	6e. Bestemmingsreserve (project)	Het doel van het project is om de losse kenregistraties om te vormen tot een sluitend stelsel van kenregistraties. De bestaande kenregistraties worden aangesloten op de wettelijke basisregistraties. Daarnaast zullen een aantal nieuwe kenregistraties worden gerealiseerd. Hierbij wordt uitgegaan van het informatie principe: eenmalige invoer, meervoudig gebruik.	2011	435	2009	2e Gebundeld RV 2009	-
6409	BR Glasvezel	6e. Bestemmingsreserve (project)	In het kader van de crisisbestrijding middelen beschikbaar te stellen voor het meerjarig project "Fiber to the Home. In het bijzonder voor projectvoorbereiding, financierings afspraken, volume-afspraken voor leges- en degenereatiekosten, organisatie van verdeelstations en verzorging van communicatie.	2011	600	2009	2e Gebundeld RV 2009	Seperaat raadsvoorstel (rv 177 / 2010)
3030	BR Boventaligen	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Deze bestemmingsreserve is gevormd ter dekking van de kosten van boventalig personeel als gevolg van o.a. reorganisaties bij de Bestuursdienst. In de raming is uitgegaan van de herplaatsingsrisico's van de betrokken medewerkers.	onbeperkt	onbeperkt	2004	Concembericht 2004	-
3040	BR Eigen risicodragerschap WAO (BSD)	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Ter dekking van de kosten in relatie tot het Eigen risicodragerschap WAO	onbeperkt	onbeperkt	2006	Jaarrekening 2005	-
3092	BR FPU+ en seniorenregeling	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Afdekken kosten extra kosten FPU+ en Seniorenregeling. Regeling houdt in 2015 op te bestaan.	2015	onbeperkt	2008	Gebundeld RV 2008	-
3085	BR Standbeelden Thorbecke en Juliana	6e. Bestemmingsreserve (project)	De afgelopen periode vinden er binnen onze stad in toenemende mate initiatieven plaats die beogen nieuwe monumenten te realiseren. Te denken valt aan monumenten voor Koningin Juliana en Thorbecke. Dergelijke monumenten kunnen bijdrage aan het profiel van onze stad en aan een beleving van inwoners die aansluit bij dit profiel. Hiervoor is het van belang dat eventuele realisatie, vooraf goed wordt beoordeeld en voorbereid. Door het college is incidenteel € 400.000 beschikbaar gesteld in 2009. De gelden zullen in de loop van twee jaren worden uitgegeven.	2012	400	2008	Programmabegroting 2009-2012	Programmabegroting 2012-2015
03 - Dienstverlening en Stadsdelen								
3573	Bestemmingsreserve verkiezingen	4. (Tarief-)legalisatie-reserve	Het doel van de egaliseriereserve verkiezingen is aan de ene kant om de kosten van een tussentijds, niet geplande, verkiezing waarvoor geen budgettaire middelen zijn te kunnen opvangen. Daarnaast is het doel om schommelingen in de kosten van verschillende verkiezingen op te kunnen vangen.	onbeperkt	2.000	2011	Programmabegroting 2012-2015	-
3010	Dienstcompensatiereserve DPZ	2. Dienstcompensatie-reserve	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	1.000	n.v.t.	n.v.t.	-
3555	reserve vorming Dienst Publiekservices	6e. Bestemmingsreserve (project)	Per 1 januari 2010 gaat de Dienst Publiekservice (DPS) van start. De bijbehorende kosten 2010 worden toegevoegd aan een nieuw in te stellen bestemmingsreserve Dienst Publiekservice.	2011	1.350	2009	Concembericht 2009	-
04 - Openbare orde en Veiligheid								
3043	BR Vervanging Camera's	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Egaliseriereserve vormen voor het vervangen van camera's in bestaande toezichtgebieden.	2011	360	2006	Concembericht 2006	-
3086	BR Veiligheidsfonds	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Het Veiligheidsfonds is bestemd voor de financiering van het thema Persoonsgerichte aanpak en van het thema Overlast en Verloedering. Daarbij is het wenselijk om de nodige flexibiliteit in te bouwen om de beschikbare middelen te verdelen naar actuele inzichten over beide thema's. Door het college is incidenteel € 3.250.000 beschikbaar gesteld in 2009. De gelden zullen in de loop van drie jaren worden uitgegeven.	2014	3.250	2008	Programmabegroting 2009-2012	Programmabegroting 2012-2015
3038	BR Aanpak Veeplegers	6e. Bestemmingsreserve (project)	Intensiveren van de aanpak Veeplegers	2016	1.080	2007	Concembericht 2007	Programmabegroting 2012-2015
3048	BR Buurtconciertes en Nachtpreventie	6e. Bestemmingsreserve (project)	Het college heeft met de woningcorporaties afgesproken om drie jaar lang een bedrag vanuit de gemeente beschikbaar te stellen. Het bedrag komt eenmalig over van DSO	2011	1.185	2006	Concembericht 2006	2e Gebundeld RV 2009
3059	BR Preventie alcohol en cannabisgebruik bij minderjarigen	6e. Bestemmingsreserve (project)	Bevordering van respectvol gedrag, voor het tegengaan van cannabisgebruik door jongeren en voor het tegengaan van alcoholmisbruik bij minderjarigen	2011	400	2007	Concembericht 2007	-
6415	BR Frictiekosten Brandweer	6e. Bestemmingsreserve (project)	Dekking van de kosten die voortvloeien uit de ontvlechting van de Brandweer	2014	1.301	2010	Seperaat raadsvoorstel (rv 168 / 2010)	Programmabegroting 2012-2015
6413	BR Polarisation en radicalisering	6e. Bestemmingsreserve (project)	De gemeenten heeft € 0,5 miljoen van het rijk toegewezen gekregen ter ondersteuning van de uitvoering van het 'Programma (preventieve) aanpak Polarisation en Radicalisering'. De middelen zijn bij de begrotingsopbouw 2011-2014 toegevoegd aan de begroting voor 2010. Echter, de activiteiten uit het Programma (preventieve) aanpak Polarisation en Radicalisering hebben ook betrekking op 2011. Daarom is een reserve nodig om € 0,2 miljoen beschikbaar te houden voor 2011.	2011	1.301	2010	Seperaat raadsvoorstel (rv 154 / 2010)	-
6416	BR Afwikkeling Ontvlechting Brandweer	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Dekking van de hogere kapitaalaasten in de bijdrage aan de Veiligheidsregio Haaglanden.	onbeperkt	4.534	2010	Seperaat raadsvoorstel (rv 168 / 2010)	-
05 - Cultuur								
6402	BR Digitalisering archief	6e. Bestemmingsreserve (project)	Het uitvoeren van een gefaseerd programma met als doel het digitaliseren van archieven en het aanpassen van werkprocessen zodat gebruik wordt gemaakt van digitale documenten. Dit programma levert een bijdrage aan de realisatie van de doelstellingen uit de nota 'Meedoen met excellente dienstverlening'.	2011	650	2009	2e Gebundeld RV 2009	-
6231	Reserve Atelierbeleid	6f. Bestemmingsreserve (overig)	uitbreiding permanente werkruimte (bezit OCW en objectsubsidies) en stichting voor werkruimte voor kunstenaars en optimalisering beheer	2021	2.000	2008	Seperaat raadsvoorstel (rv 179 / 2008)	Programmabegroting 2012-2015
6240	Reserve versterking internat. Program. Koninklijke Schouwburg	6e. Bestemmingsreserve (project)	Voor het versterken van de internationale programmering van De Koninklijke Schouwburg	2012	200	2008	Seperaat raadsvoorstel (rv 188 / 2008)	-
6242	Reserve Den Haag Europese Culturele Hoofdstad 2018	6e. Bestemmingsreserve (project)	Voor voorbereiding van het project Culturele hoofdstad 2018	2012	2.000	2009	1e Gebundeld RV 2009	-
6244	Reserve Jazz	6e. Bestemmingsreserve (project)	Bestemd voor verhoging gemeentelijke bijdrage met €0,16 mln. incidenteel tbv jazz 2009-2012	2012	160	2008	Seperaat raadsvoorstel (rv 188 / 2008)	-
6245	Reserve Museon	6e. Bestemmingsreserve (project)	Subsidiering Museon 2009-2012	2012	1.200	2009	Programmabegroting 2010-2013	-
05 - Cultuur								
6254	Reserve Dependance Koorenhuis en Cultuuranker Zuidlaanstraat 55-59	6e. Bestemmingsreserve (project)	Conform de Raamovereenkomst Krachtwijken, wordt het pand aan de Zuidlaanstraat verbouwd, zodat het Koorenhuis voorheen gevestigd aan de Achterbraamstraat en het Cultuuranker hierin gehuisvest kunnen worden.	2014	5.468	2009	Seperaat raadsvoorstel (rv 144 / 2009)	-
6259	Reserve Cultuurparticipatie	6e. Bestemmingsreserve (project)	Het stimuleren van cultuurparticipatie waarvoor planvoorbereiding is opgestart in het kader van het Fonds voor Cultuurparticipatie.	2012	2.144	2009	2e Gebundeld RV 2009	-

Res.nr.	Omschrijving	Categorie	Doel	Eindjaar	Max. hoogte (in dzd)	Instellingsjaar	Ingesteld bij	Laatste gewijzigd bij
06 - Onderwijs								
3010	Dienstcompensatie-reserve DOB	2. Dienstcompensatie-reserve	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	1.000	n.v.t.	n.v.t.	-
3101	Reserve implementatie Meerjaren programma Onderwijs Huisvesting	6e. Bestemmingsreserve (project)	Implementatie meerjaren onderhoudsprogramma's onderwijshuisvesting	2013	240	2004	Separaat raadsvoorstel (rv 125 / 2004)	1e Gebundeld RV 2009
3175	Reserve Activiteiten/projecten stedelijk onderwijsbeleid	6e. Bestemmingsreserve (project)	Implementatie meerjaren onderhoudsprogramma's onderwijshuisvesting	2013	1.939	2004	Separaat raadsvoorstel (rv 125 / 2004)	-
6205	Reserve GSB III SIV4 Gemeentelijk Onderwijsachterstandsbeleid	6e. Bestemmingsreserve (project)	Gemeentelijk aandeel in financiering doelstellingen GSB III	2011	8.000	2007	Concembericht 2007	-
6220	Reserve spijbeloffensief	6e. Bestemmingsreserve (project)	Voor het starten van een pilot in de Haagse Krachtwijken gezien de procentueel hoge verzuimaantallen in deze wijken.	2011	2.800	2008	Jaarrekening 2007	-
6222	Reserve uitbreiding leerkanalenprofiel (krachtwijken)	6e. Bestemmingsreserve (project)	Voor de uitbreiding van het leerkanalenprofiel in de krachtwijken	2011	1.000	2008	Jaarrekening 2007	-
6233	Reserve maatschappelijke stages	6e. Bestemmingsreserve (project)	Voor het realiseren van maatschappelijke stages bij het voortgezet onderwijs en het aantal vrijwilligers te laten stijgen en de ondersteuning van vrijwilligers te versterken	2011	106	2008	Gebundeld RV 2008	-
6250	Reserve proef excellentie en onderwijs	6e. Bestemmingsreserve (project)	Bij de meicirculaire 2009 van het ministerie van BZK wordt incidenteel in 2009 een bedrag van € 0,25 mln. beschikbaar gesteld voor de uitvoering van activiteiten in de pilots "Plusklassen en Leonardo klassen", zoals oversteengangen in het convenant "stimuleren van excellentie in het primair onderwijs in de gemeente Den Haag". Deze pilots beogen praktische leerervaring op te leveren die breder verspreid worden onder scholen in Nederland. Dit leidt tot uitgaven in 2010 en 2011. De eindverantwoording van de middelen door de schoolbesturen zal in 2012 plaatsvinden.	2012	250	2009	Concembericht 2009	-
6252	Reserve Regeling Binnenmilieu Scholen Primair en Speciaal Onderwijs	6e. Bestemmingsreserve (project)	Voor verbetering van het binnenklimaat en energiesparing in schoolgebouwen voor het basisonderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs in Den Haag.	2013	4.400	2009	Separaat raadsvoorstel (rv 139 / 2009)	Programmabegroting 2012-2015
6253	Reserve vakscholen	6e. Bestemmingsreserve (project)	Het opzetten van meerdere vakcolleges in Den Haag. In een vakcollege kunnen jongeren een praktijkgerichte opleidingsroute volgen verzorgd door een Vmbo-school en ROC samen, die direct leidt tot een startkwalificatie en een vakdiploma.	2012	800	2009	2e Gebundeld RV 2009	-
6262	Res. Krachtwijken brede scholen	6e. Bestemmingsreserve (project)	Het bieden van extra ondersteuning aan de schoolbesturen voor de uitwerking van de brede school en de zaterdagschool.	2014	625	2009	2e Gebundeld RV 2009	-
6202	Reserve Bruidsschatregeling POO	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Dient voor het toekennen van een vergoeding gedurende de periode 1 januari 2008 tot 1 januari 2013 voor kosten van administratie, beheer en bestuur	2012	14.559	2007	Concembericht 2007	-
6274	Personeel voormalig POO	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Doorbetaling van loon-, opleidings-, herplaatsings- en begeleidingskosten van medewerkers die bij de verzelfstandiging van de voormalige dienst Primair Openbaar Onderwijs (DPOO) niet zijn overgegaan naar de stichting De Haagse Scholen. Voor de mensen die nog niet herplaatst zijn, is het onvermijdelijk dat loon- en bijkomende kosten betaald zullen moeten worden, waarschijnlijk tot hun pensionering.	2022	1.300	2011	Programmabegroting 2012-2015	-
07 - Integratie en Krachtwijken								
6405	BR KW BC Bewonersparticipatie	6e. Bestemmingsreserve (project)	Het doel is om de betrokkenheid van de bewoners, juist degene die doorgaans wat minder worden bereikt, te vergroten door bewoners zelf te vragen met ideeën te komen met betrekking tot verbetering van de leefomgeving en de sociale cohesie. Vervolgens de middelen beschikbaar te stellen om de ideeën uit te voeren.	2012	6.878	2009	2e Gebundeld RV 2009	Programmabegroting 2012-2015
6407	BR KW BC Urbanmarketing	6e. Bestemmingsreserve (project)	De belangstelling voor de wijk Transvaal als woon-, werk- en recreatiegebied te vergroten en de economie in de wijk een stevige basis te geven.	2011	600	2009	2e Gebundeld RV 2009	-
6408	BR KW BC Imagocampagne	6e. Bestemmingsreserve (project)	Het ontwikkelen en inzetten van een geïntegreerde communicatieaanpak voor de Schilderswijk, om zo een structurele bijdrage te leveren aan de realisatie van het Verdrag van de Schilderswijk en de bijbehorende businesscases. Hierbij worden de bewoners van de wijk en de organisaties die er actief zijn, nauw betrokken.	2012	549	2009	2e Gebundeld RV 2009	Programmabegroting 2012-2015
6249	Reserve Marokko instituut	6e. Bestemmingsreserve (project)	Medefinancieren van de vestiging van het Marokko-instituut in Den Haag.	2012	90	2009	1e Gebundeld RV 2009	-
3677	Bestemmingsreserve Risico's inburgering en verantwoorde afbouw	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Deze reserve is ervoor bedoeld om mogelijke tekorten in de komende jaren te kunnen dekken op de uitvoering van inburgering, dan wel voor het op verantwoorde wijze afbouwen van de uitvoering op dit beleidsterrein als gevolg van de wijzigingen in het rijksbeleid.	2013	5.900	2010	Separaat raadsvoorstel (rv 154 / 2010)	-
3675	Bestemmingsreserve Experiment ex-AMA's	6e. Bestemmingsreserve (project)	Vanuit het Rijk is er een experiment gestart met onder andere als doel de begeleiding en motivering van ex-AMA's (Alleenstaande Minderjarige Asielzoekers) om volwaardig terug te keren naar land van herkomst.	2011	300	2009	2e Gebundeld RV 2009	-
08 - Werk en inkomen								
3010	Dienstcompensatie-reserve HGR	2. Dienstcompensatie-reserve	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	2.000	n.v.t.	n.v.t.	-
3705	Best res Wachtlijstbeheer	6a. Bestemmingsreserve (systeemreserve fonds)	Aanpakken van de wachtlijst	2012	1.528	2008	Jaarrekening 2007	Programmabegroting 2012-2015
3010	Dienstcompensatie-reserve SZW	2. Dienstcompensatie-reserve	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	4.000	n.v.t.	n.v.t.	-
3650	Bestemmingsreserve WWB I-deel	6b. Bestemmingsreserve (systeemreserve risico)	Met de invoering van de WWB ontvangen de gemeenten van het rijk een budget voor de financiering van bijstandsuitkeringen. In de reserve worden rijksmiddelen gestort die in enig jaar niet worden aangewend	onbeperkt	17.000	2004	Concembericht 2004	-
3660	Bestemmingsreserve Sociaal Economisch Fonds	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Het doel van het fonds is om intensiever in te zetten op de participatie van de burgers van Den Haag en op de ontwikkeling van de onderkant van de arbeidsmarkt. Dit fonds wordt tot en met 2011 extra gevoed door de besparing op uitkeringsgelden als gevolg van het verminderde aantal bijstandsgerechtigden.	2017	onbeperkt	2008	Programmabegroting 2009-2012	-
3659	Bestemmingsreserve ontwikkelen eigen vorm kinderopvang	6e. Bestemmingsreserve (project)	Ontwikkeling nieuwe vorm van kinderopvang	2012	500	2008	Jaarrekening 2007	2e Gebundeld RV 2009
3672	Bestemmingsreserve Werkgelegenheid, in het bijzonder afbouw van ID- en WWV-banen	6e. Bestemmingsreserve (project)	Financiële afronding in het kader van werkgelegenheid in het bijzonder de afbouw van ID- en WWV-banen	2017	27.000	2009	1e Gebundeld RV 2009	Programmabegroting 2012-2015
3676	Bestemmingsreserve Jeugdwerkloosheid Haaglanden	6e. Bestemmingsreserve (project)	Om de jeugdwerkloosheid als gevolg van de economische crisis te bestrijden, heeft het Rijk voor de periode 2009-2011 voor gemeenten per regio extra middelen beschikbaar gesteld. Hiervoor is een Plan van aanpak jongeren regio Haaglanden opgesteld (22 september 2009, BSW/2009/528). Op basis van dit plan van aanpak heeft de gemeente Den Haag met de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid een convenant gesloten. Het gaat om projecten om jongeren te stimuleren langer door te leren. Werkmaat (combinatie van leren en werken) en bemiddeling naar werk. Voor de regio Haaglanden is daarbij € 3,6 miljoen beschikbaar gesteld. Verdeling van dit bedrag vindt plaats onder de negen Haaglanden gemeenten waarbij gemeente Den Haag verantwoordelijk is voor de verdeling van de middelen en de monitoring van de bereikte resultaten. In 2010 is € 1,7 mln. aan de randgemeenten doorbetaald en zal de overige € 1,9 mln. door gemeente Den Haag worden besteed.	2012	3.600	2009	Jaarrekening 2009	Programmabegroting 2012-2015
09 - Sociale voorzieningen en armoedebestrijding								
3655	Bestemmingsreserve schuldhulpverlening	6e. Bestemmingsreserve (project)	Middelen voor "Samen aan de slag"	2012	2.200	2007	Gebundeld RV 2007	Programmabegroting 2012-2015
3679	Bestemmingsreserve Ouderen, chronisch zieken en gehandicapten	6e. Bestemmingsreserve (project)	Compensatie voor chronisch zieken in het kader van armoedebestrijding.	2014	3.000	2011	Programmabegroting 2012-2015	-

Res.nr.	Omschrijving	Categorie	Doel	Eindjaar	Max. hoogte (in dzt)	Instellingsjaar	Ingesteld bij	Laatste gewijzigd bij
10 - Jeugd en Gezin								
3224	Reserve Speelvoorziening	6e. Bestemmingsreserve (project)	Aanleg en onderhoud speelplaatsen	2012	2.500	2008	Concerbericht 2008	Programma begroting 2012-2015
6198	Reserve actieprogramma jeugd	6a. Bestemmingsreserve (systeemreserve fonds)	Uitvoeren van het actieprogramma Jeugd.	5.000	5.000	2007	Gebundeld RV 2007	Programma begroting 2012-2015
6228	Reserve kamers met kansen	6e. Bestemmingsreserve (project)	Voor de woonbegeleiding van risicogroepen in een drietal projecten.	2012	1.548	2008	Concerbericht 2008	Programma begroting 2012-2015
6238	Reserve coördinator kindermishandeling	6e. Bestemmingsreserve (project)	Voor het aanstellen van een Regionale Coördinator Kindermishandeling voor de jaren 2008, 2009 en 2010.	2011	250	2008	Gebundeld RV 2008	Programma begroting 2012-2015
6263	Res. Talent Center Den Haag ZW	6e. Bestemmingsreserve (project)	De demontage, opslag en voorbereidingskosten ten behoeve van het bedrijfsplan van jeugherberg Ockenburgh.	2012	500	2009	2e Gebundeld RV 2009	Programma begroting 2012-2015
6264	Res. Aanpak multiprobleemgezinnen	6e. Bestemmingsreserve (project)	Door goed onderlinge samenwerking kwetsbare huishoudens binnen de gemeente in kaart brengen en hulpverlening inzetten.	2011	2.000	2009	2e Gebundeld RV 2009	-
11 - Leefomgeving								
3210	Dienstcompensatiereserve DSB	2. Dienstcompensatie-reserve	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	4.000	n.v.t.	n.v.t.	-
3205	Reserve Bomen	6a. Bestemmingsreserve (systeemreserve fonds)	vervanging/herplant gekapte bomen	onbeperkt	100	1996	Seperaat raadsvoorstel (rv 71 / 1996)	Programma begroting 2012-2015
3206	Reserve MOP Groen	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	tegen schommelingen in het onderhoud groen	onbeperkt	1.000	2001	Seperaat raadsvoorstel (rv 233 / 2001)	-
3211	Reserve Scheveningse Haven Openbare Ruimte	6e. Bestemmingsreserve (project)	De uitvoering masterplan scheveningse haven heeft ook invloed op de openbare ruimte, infrastructuur, kades en andere voorzieningen in de haven. Om deze zaken op het gewenste kwaliteitsniveau te krijgen is 3,8 mln. beschikbaar om de aanvullende investeringen te financieren. De noodzakelijke investeringen betreffen het creëren van passende containeropslag voor de vissers (€ 1,5 mln.), herstellen en vernieuwen van de werkhaven (€ 0,9 mln.), renovatie drinkwatervoorzieningen en aanpassing elektrische installaties (€ 0,5) en diverse kleine aanpassingen (€ 0,9 mln.). De middelen, ad € 3,8 mln. zijn beschikbaar vanaf 2012 en zijn gedoteerd aan de nieuwe gevormde reserve "Scheveningen Haven" bij Dienst Stadsbeheer. De looptijd van deze reserve is tot en met 31-12-2015.	2015	3.800	2011	Programma begroting 2012-2015	-
3275	Reserve bedrijfsvoering DSB	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	De middelen uit de reserve bedrijfsvoering DSB worden aangewend voor de projecten "Migration naar Webgis" en "Integriteit DSB".	2012	5.000	2008	Concerbericht 2008	-
3278	Reserve Entree van de Stad	6e. Bestemmingsreserve (project)	Bij de begroting 2011-2015 is € 2,5 miljoen bestemd voor het verbeteren van de entrees van de stad. Het gaat hierbij om de verbetering van: Entree A12/Utrechtse baan waar de aanlanding van de Utrechtsebaan in Den Haag wordt versterkt waarbij de nadruk ligt op een groenere inpassing, Entree N44/Benoordenhoutseweg waar de N44 met kleine ingrepen ruimtelijker wordt gemaakt en het Scheveningen-bad waar met kleine ingrepen een eenduidiger beeld wordt gecreëerd. Naar verwachting worden de plannen in 2012 voorbereid en gerealiseerd in 2013.	2013	2.500	2011	Programma begroting 2012-2015	-
3287	Reserve recessie product 210.3.01	6e. Bestemmingsreserve (project)	In het kader van de bestijding van de recessie zijn op product 210.3.01 extra middelen incidenteel in 2009 ter beschikking gesteld. Van deze incidentele budgetten wordt naar verwachting 3,29 mln niet in 2009 maar in 2010 uitgegeven dan wel administratief verplicht.	2011	3.290	2009	2e Gebundeld RV 2009	-
12 - Economie								
6383	BR Krachtwijken DSO (050.0.00)	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Voor de meerjarige krachtwijken projecten Paul Krugerlaan / Aansluiting lijn 11 dient een bestemmingsreserve te worden ingesteld. Voor de Paul Krugerlaan is € 2,057 mln. beschikbaar en voor de aansluiting Lijn 11 € 0,162 mln.	2012	2.500	2010	Concerbericht 2010	-
3447	Res. D2 Cofinanciering	6e. Bestemmingsreserve (project)	Meerjarige projecten Citymarketing en tramremise Frans Halstraat	2014	5.500	2008	Concerbericht 2008	-
6307	Res. Bedrijventerreinen	6e. Bestemmingsreserve (project)	Uitvoering Project Litenhagestraat en revitalisering ZKD	2012	3.000	2006	Concerbericht 2006	2e Gebundeld RV 2009
6323	Res. Startersfonds co-fin gemeentelijk deel	6e. Bestemmingsreserve (project)	Cofinanciering EFRO-programma Kansen Voor West, onderdeel hulp aan startende ondernemers	2012	1.000	2007	Gebundeld RV 2007	Concerbericht 2009
6350	BR Bedrijfsgerichte gebiedsverbetering	6e. Bestemmingsreserve (project)	Innovering proef BVG	2012	1.000	2008	Jaarrekening 2007	Programma begroting 2012-2015
6359	BR Haags Banenplan	6e. Bestemmingsreserve (project)	Afslaan kunnen uitvoeren van vertraagde projecten inzake dienstverlening aan ondernemers	2011	400	2008	Gebundeld RV 2008	-
6360	BR Pleken in de Delta	6e. Bestemmingsreserve (project)	Afslaan van projecten Pleken in de Delta uit 2006 in 2010	2012	2.000	2008	Gebundeld RV 2008	-
6365	BR Economie in de wijken	6e. Bestemmingsreserve (project)	Stimulering van economische ontwikkeling in de wijken	2012	7.000	2009	1e Gebundeld RV 2009	Programma begroting 2012-2015
6394	BR Co-financiering Kansen voor West	6e. Bestemmingsreserve (project)	de financiering van Kansen voor West projecten	2015	2.300	2011	Programma begroting 2012-2015	-
3448	Reserve Overcommitting	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Overcommitting D2	2014	10.000	2006	Seperaat raadsvoorstel (rv 179 / 2006)	-
13 - Sport								
6255	Reserve olympisch fonds	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Het realiseren van de ambitie om meer internationale topsportevenementen als EK'en WK's binnen te halen.	2018	4.000	2009	2e Gebundeld RV 2009	-
6215	Reserve Topsport	6e. Bestemmingsreserve (project)	Voor de benodigde steun geven aan talenten, topsporters en betrokken organisaties.	2014	4.200	2008	Concerbericht 2008	Programma begroting 2012-2015
6230	Reserve combifuncties brede school, sport en cultuur	6e. Bestemmingsreserve (project)	Voor het bundelen van het beleid op het terrein van brede scholen, sport en cultuur en het intensiveren door middel van combifuncties.	2014	10.000	2008	Seperaat raadsvoorstel (rv 151 / 2008)	-
6261	Reserve Nationaal actieplan sport en bewegen	6e. Bestemmingsreserve (project)	Hagenaars die onvoldoende actief zijn stimuleren tot meer sport en beweging.	2015	3.000	2009	2e Gebundeld RV 2009	-
6266	Reserve krachtwijken sport	6e. Bestemmingsreserve (project)	Aanpakken van gezondheidsachterstanden in krachtwijken en stimuleren van een gezonder leven met meer beweging. Samenhang met reserve Krachtwijken Volksgezondheid (nr. 6267)	2014	3.600	2009	2e Gebundeld RV 2009	-
14 - Media/ICT in de stad, Monumenten en Archeologie								
3026	BR Casema Mediafonds 3002	6e. Bestemmingsreserve (project)	Het ontwikkelen van lokaal mediabeleid	2011	4.538	1997	Seperaat raadsvoorstel (rv 172 / 1997)	Seperaat raadsvoorstel (rv 167 / 2010)
3279	Reserve Archeologie	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	aanwending voor verbouwing nieuwe locatie (verhuizing)	2012	1.404	2008	Concerbericht 2008	Programma begroting 2012-2015
6349	BR Atlantikwalmuseum	6e. Bestemmingsreserve (project)	Ondersteuning realisatie museum in bunkercomplex Oostduinpark	2011	500	2008	Jaarrekening 2007	Seperaat raadsvoorstel (rv 162 / 2010)
15 - Maatschappelijke ondersteuning								
3010	Dienstcompensatiereserve OCW	2. Dienstcompensatie-reserve	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	4.000	n.v.t.	n.v.t.	-
3106	Reserve Welzijnsaccommodaties	4. (Tarief-)legalisatie-reserve	Dit is een egalisereserve exploitatie, een voorziening voor onderhoud en een reserve voor onrendabele toppen.	onbeperkt	onbeperkt	2004	Concerbericht 2004	-
6182	Reserve Stimuleringsfondsen wonen, welzijn en zorg	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Voor een samenhangende aanpak wonen, welzijn en zorg	2013	2.058	2007	Jaarrekening 2006	-
3186	Reserve bedrijfsvoering ICT - Invoering Document Management System	6e. Bestemmingsreserve (project)	ICT Bedrijfsvoering, relatie met reserve 3185 en 3187	2012	1.000	2007	Concerbericht 2007	-
6102	Reserve Diverse ICT-kosten	6e. Bestemmingsreserve (project)	De vervaardiging van modules in EOS, extra investeringen in ICT ter verbetering van specifieke volgsystemen voor investeringen en de rapportage over de uitputting van investeringen en het ontwikkelen, vervaardigen en beheren van toepassingen met betrekking tot WMO en internet.	2013	300	2005	Jaarrekening 2004	Programma begroting 2012-2015
3197	Reserve Ondersteuning WMO	6e. Bestemmingsreserve (project)	de versterking van de gemeentelijke onderhandelingspositie in het rijk	2014	422	2005	Jaarrekening 2004	Programma begroting 2012-2015
6120	Reserve Versterking financiële functie	6e. Bestemmingsreserve (project)	Ter versterking van de financiële functie	2011	500	2006	Jaarrekening 2005	-
6139	Reserve glazen stadhuis	6e. Bestemmingsreserve (project)	Invoeren van het glazen stadhuis (electronische dienstverlening)	2011	10.500	2006	Jaarrekening 2005	-
6197	Reserve diversiteit (personeelsbeleid)	6e. Bestemmingsreserve (project)	OCW wil dat de personeels bezetting van de dienst een weerspiegeling is van de Haagse samenleving.	2011	180	2007	Jaarrekening 2006	1e Gebundeld RV 2009

Res.nr.	Omschrijving	Categorie	Doel	Eindjaar	Max. hoogte (in dzt)	Instellingsjaar	Ingesteld bij	Laatste gewijzigd bij
15 - Maatschappelijke ondersteuning								
6270	Reserve emancipatieadviseur	6e. Bestemmingsreserve (project)	In 2009 is er voor 2009, 2010 en 2011 geld beschikbaar gekomen voor het aanstellen van twee emancipatie adviseurs. Deze adviseurs zijn pas eind 2009 aangesteld voor een periode van drie jaar. Door middel van deze reserve kunnen de middelen tot 2012 middelen gereserveerd worden.	2013	750	2010	Programmabegroting 2011-2014	Programmabegroting 2012-2015
6109	Reserve WAO (eigen risico draager)	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Dekking voor de uitbetaling van WAO uitkeringen	onbeperkt	onbeperkt	2005	Concembericht 2005	-
6175	Reserve frictiekosten shared services OCW	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Op de vorming van de shared services organisatie zal naar verwachting een taakstelling worden gelegd. De diensten die taken overhevelen zullen te maken krijgen met frictiekosten.	2014	450	2007	Jaarrekening 2006	Programmabegroting 2012-2015
6273	Reserve Aanvalsplan vrijwilligers	6e. Bestemmingsreserve (project)	Om de vrijwillige inzet van Hagenaars te stimuleren is het aanvalsplan vrijwilligers gestart. In dit plan staan de maatregelen en activiteiten om de civil society te stimuleren en het aantal vrijwilligers in de stad te laten stijgen. De extra kosten van dit aanvalsplan worden uit deze reserve gefinancierd	2014	750	2011	Programmabegroting 2012-2015	-
3678	Individuele voorziening WMO	6b. Bestemmingsreserve (systeemreserve risico)	Deze reserve wordt gebruikt om de schommelingen in de vraag naar de producten en de benodigde apparaatsinzet van Hulp bij het huishouden, Woonvoorzieningen gehandicapten en Vervoersvoorzieningen gehandicapten op te vangen. Hiertoe worden de resultaten van deze producten verrekend met deze systeemreserve. De systeemreserve heeft een ondergrens van € 1 mln. en een bovengrens van € 5 mln. Bij een eindsaldo buiten de bandbreedte is de reserve onderwerp van de begrotingsvoorbereiding.	onbeperkt	5.000	2010	-	-
16 - Volksgezondheid en Zorg								
6257	Reserve Financiering ambulancedienst	4. (Tarief-)legalisatie-reserve	Ter dekking van afschrijvingslasten van investeringen in Ambulancezorg.	afh van inv	onbeperkt	2009	2e Gebundeld RV 2009	-
3100	Reserve Aanvaardbare kosten Nederlandse Zorgautoriteit (NZa) en Afschrijvingsstatistiek	6b. Bestemmingsreserve (systeemreserve risico)	De reserve vloekt voort uit rijksregelgeving rond de bekostiging van het ambulancevervoer.	onbeperkt	onbeperkt	2004	Concembericht 2004	-
3126	Reserve Wat voorzieningen Gehandicapten	6e. Bestemmingsreserve (project)	uitvoering van de nota "Hoezo handicap?"	2014	1.500	2008	Gebundeld RV 2008	Programmabegroting 2012-2015
6134	Reserve thuislozenzorg GSB 3	6e. Bestemmingsreserve (project)	Gemeentelijk aandeel in financiering doelstellingen GSB III	2013	5.549	2006	Jaarrekening 2005	2e Gebundeld RV 2009
6135	Reserve Verstaringszorg GSB3	6e. Bestemmingsreserve (project)	Gemeentelijk aandeel in financiering doelstellingen GSB III	2013	2.470	2006	Jaarrekening 2005	2e Gebundeld RV 2009
6208	Reserve lokaal gezondheidsbeleid	6e. Bestemmingsreserve (project)	Voor het verminderen van pogingen tot zelfdodingen onder jongeren (Suicide Nazorg) en het gebieds- en wijkgericht verkrijgen van inzicht in de gezondheidssituatie van Hagenaars	2011	410	2007	Gebundeld RV 2007	-
6229	Reserve Voorzieningen Den Haag Onder Dak	6e. Bestemmingsreserve (project)	Voor de uitbreiding van de maatschappelijke opvangvoorzieningen	2013	2.500	2008	Concembericht 2008	Separat raadsvoorstel (nr 154 / 2010)
6267	Reserve Krachtwijken volksgezondheid	6e. Bestemmingsreserve (project)	Aanpakken van gezondheidsachterstanden in krachtwijken en stimuleren van een gezonder leven met meer beweging. Samenhang met reserve Krachtwijken Sport (nr. 6266)	2014	3.200	2009	2e Gebundeld RV 2009	Programmabegroting 2012-2015
17 - Verkeer								
6324	Res. Verleidelijk OV	6e. Bestemmingsreserve (project)	Uitvoering project Verleidelijk openbaar vervoer	2010	375	2007	Gebundeld RV 2007	-
3204	Reserve Parkeren	6a. Bestemmingsreserve (systeemreserve fonds)	In de businesscase Parkeren is opgenomen dat zowel de gemeente Den Haag als de woningbouwcorporaties € 4,6 mln. investeren in de verbetering van de leefbaarheid en bereikbaarheid in de krachtwijken. Daartoe dient in de Schilderswijk betaald parkeren te worden ingevoerd en een betere benutting van de beschikbare stallinggarages. Op dit moment wordt naar dit laatste een onderzoek verricht. De resultaten van dit onderzoek zijn naar verwachting in september 2010 bekend en daarbij wordt een inschatting gedaan van de benodigde werkzaamheden om de garages beter te benutten. De middelen zijn ondergebracht in de reserve Leefbaarheid en veiligheid parkeergarages. Naast de reserve Leefbaarheid en veiligheid parkeergarages bestaat ook binnen programma Verkeer de reserve Parkeren, het zogenaamde parkeerfonds. Om onnodige reserveposities te vermijden en tegelijkertijd de € 4,6 mln. beschikbaar te houden voor investeringen ten behoeve van betaald parkeren en een betere benutting van de beschikbare stallinggarages in de Schilderswijk, wordt voorgesteld de reserves samen te voegen. Voorgesteld wordt € 4,6 mln. van de reserve Leefbaarheid en veiligheid parkeergarages toe te voegen aan	onbeperkt	onbeperkt	onb	-	Programmabegroting 2012-2015
3202	Reserve Verstrating grondbedrijf	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	herstel schade a.g.v. werkzaamheden binnen 5 jaar na eerste aanleg	onbeperkt	2.500	1991	Begroting 1991	-
3239	Reserve Mobiliteitsfonds haaglanden	6e. Bestemmingsreserve (project)	In 2006 is een structureel bedrag van € 3 mln beschikbaar gesteld voor de jaarlijkse bijdrage aan het Mobiliteitsfonds Haaglanden. Tot 2009 is minder verschuldigd en na 2009 meer. Daarom is voorgesteld om een bestemmingsreserve in te stellen.	2011	2.000	2006	Concembericht 2006	-
3259	Reserve Openbaar Vervoer Hoger Plan	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	OVHP kwaliteitsverbetering	onbeperkt	10.000	2007	Concembericht 2007	Programmabegroting 2012-2015
3228	Reserve Volautomatische autoberging	6e. Bestemmingsreserve (project)	Ter dekking van financiële tegenvallers die niet uit tariefsverhoging kunnen worden gedekt.	2012	1.000	2006	Concembericht 2006	-
3257	Reserve Groei fietsgebruik trekvlottract	6e. Bestemmingsreserve (project)	aanleg fietsroute trekvlottrace	2012	800	2007	Programmabegroting 2008-2011	Programmabegroting 2012-2015
3262	Reserve Verkeersveiligheid (blackspots)	6e. Bestemmingsreserve (project)	Aanpak blackspots	2012	1.000	2007	Concembericht 2007	-
3271	Reserve Reserve beleid VCP	6e. Bestemmingsreserve (project)	Flankerend beleid VCP; latere investering VCP	2012	10.000	2007	Concembericht 2007	Programmabegroting 2012-2015
6388	BR VHV DHZW (programma 17)	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	integrale aanpak van stedelijke vernieuwing oorspronkelijk alleen Den Haag Zuid West maar inmiddels ook voor projecten daarbuiten. deze projecten worden via het IpSO geprogrammeerd	2013	2.500	2011	Programmabegroting 2012-2015	-
6309	Res. HSL shuttle	6e. Bestemmingsreserve (project)	Met de HSL-shuttle kan 4 jaar een shuttle rijden tussen HS en Rotterdam om de teruggang in internationale treinen op te vangen.	2015	2.300	2006	Concembericht 2006	Programmabegroting 2012-2015
6325	Res. Conducteurs op de tram	6e. Bestemmingsreserve (project)	Proef met conducteurs op tramlijn 9 en 16	2011	3.000	2007	Gebundeld RV 2007	-
6366	BR Aanteg transferia	6e. Bestemmingsreserve (project)	Onderzoek naar de haalbaarheid voor commerciële exploitatie van overstapdiensten	2012	500	2009	1e Gebundeld RV 2009	Programmabegroting 2012-2015
18 - Wonen								
3068	BR Aanpak zwerfvuil en graffiti (BSD) 3880	6e. Bestemmingsreserve (project)	Opruimen van zwerfvuil in de openbare ruimte	2011	200	2007	Programmabegroting 2008-2011	-
3072	BR Plak- en kladvandalisme 3904	6e. Bestemmingsreserve (project)	Aanpak plak- en kladvandalisme	2011	332	2007	Gebundeld RV 2007	-
6389	BR VHV DHZW (programma 18)	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	integrale aanpak van stedelijke vernieuwing oorspronkelijk alleen Den Haag Zuid West maar inmiddels ook voor projecten daarbuiten. deze projecten worden via het IpSO geprogrammeerd	2013	1.600	2011	Programmabegroting 2012-2015	-
3384	Res. Handhaving en ongediertebestrijding	6e. Bestemmingsreserve (project)	Intensivering handhaving fysieke veiligheid en leefbaarheid Rustenburg, Oostbroek, Regentessekwartier, Valkenskwartier, Loekkwartier en Centrum	2012	5.500	2005	Jaarrekening 2004	Programmabegroting 2012-2015
6317	Reserve Ruimtelijke Ordening	6e. Bestemmingsreserve (project)	Productiespraken met de corporaties	2015	20.000	2007	Concembericht 2007	Programmabegroting 2012-2015
6346	BR Flankerende maatregelen huisvesting arbeidsmigranten	6e. Bestemmingsreserve (project)	Bijdrage aan realisatie huisvesting arbeidsmigranten	2013	1.335	2008	Jaarrekening 2007	Separat raadsvoorstel (rv 162 / 2010)
6361	BR Woonpromotie	6e. Bestemmingsreserve (project)	Uitvoeren van het project Woonpromotie	2011	200	2008	Gebundeld RV 2008	-
6373	BR Kredietcrisis (050.0.02)	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Verstrekkende kopersubsidies ter stimulering van de verkoop van nieuwbouwwoningen in Den Haag. Daarnaast is deze reserve bedoeld voor de (co) financiering van de VROM maatregel Dynamiek op de woningmarkt.	2013	5.000	2009	2e Gebundeld RV 2009	-
19 - Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling								
3010	Dienstcompensatie-reserve DSO	2. Dienstcompensatie-reserve	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	4.000	n.v.t.	n.v.t.	-
3020	Res grondbedrijf op	3. Reserve Grondbedrijf	Weerstandsvermogen	onbeperkt	onbeperkt	1996	Separat raadsvoorstel (rv 95 / 1996)	-
3350	Res sv	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Atwikkeling van de nog openstaande juridische verplichtingen ihkv dorps- en stadsvernieuwing	onbeperkt	onbeperkt	1992	Separat raadsvoorstel (rv 200 / 1992)	-
3351	Res isv	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Bekostiging gemeentelijk aandeel in ISV-regeling.	onbeperkt	onbeperkt	2008	n.v.t.	-
3352	res vhw dhzw	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Integrale aanpak Den Haag Zuidwest en PPS aardwarmte	onbeperkt	onbeperkt	1994	Separat raadsvoorstel (rv 401 / 1994)	-

Res.nr.	Omschrijving	Categorie	Doel	Eindjaar	Max. hoogte (in dzd)	Instellingsjaar	Ingesteld bij	Laatste gewijzigd bij
19 - Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling								
3418	Res vastv. program	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Dekking van negatieve saldi van operationele grondexploitatie	onbeperkt	onbeperkt	1998	Seperaat raadsvoorstel (rv 261 / 1998)	-
3428	Res anticip wzh mpg	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Uitwerking nota's van uitgangspunten	onbeperkt	onbeperkt	1998	Seperaat raadsvoorstel (rv 261 / 1998)	-
6387	BR ISV 3	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	middelen vanuit het rijk ontvangen via het gemeentefonds met het label ISV3 om stedelijke vernieuwing mogelijk te maken	2018	35.000	2011	Programmabegroting 2012-2015	-
6392	BR Plankaderwijzigingen Grondexploitatie	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	om afwaarderingen van de vastgoedsector in grondexploitatie mogelijk te maken (reserve is gevormd n.a.v. IpSO 2012)	2012	19.000	2011	Programmabegroting 2012-2015	-
3409	Res binnenstad	6e. Bestemmingsreserve (project)	Het vergroten van de aantrekkingskracht van de binnenstad	2012	8.000	2001	Seperaat raadsvoorstel (rv 14 / 2001)	-
3417	Res schev haven	6e. Bestemmingsreserve (project)	Dekking van particuliere ontwikkelingsinitiatieven voor Scheveningen Haven	2013	5.000	1998	Jaarrekening 1997	2e Gebundeld RV 2009
6306	BR Beroep en bezwaar	6e. Bestemmingsreserve (project)	Opvangen van kosten van beroep- en bezwaarschriften inzake bouwvergunningen	2013	14.700	2007	Jaarrekening 2006	-
6328	BR The Hague World Form	6e. Bestemmingsreserve (project)	Realisatie nieuwbouw voor Europool en parkeergarage	2018	13.600	2006	Programmabegroting 2007-2010	Programmabegroting 2012-2015
6338	Reserve DSO centraal station	6e. Bestemmingsreserve (project)	OV-terminal Den Haag CS	2012	8.700	2008	Jaarrekening 2007	Concenerbericht 2009
6340	Reserve DOEN	6e. Bestemmingsreserve (project)	Inhuur externe capaciteit voor de uitvoering van DOEN	2011	2.000	2008	Jaarrekening 2007	Seperaat raadsvoorstel (rv 162 / 2010)
6341	BR Communicatie ruimtelijke projecten	6e. Bestemmingsreserve (project)	Meerjarig kunnen uitvoeren van communicatie rond ruimtelijke projecten	2011	500	2008	Jaarrekening 2007	Concenerbericht 2009
6352	BR Grote Marktstraat	6e. Bestemmingsreserve (project)	Ontwikkelen van de Grote Marktstraat tot winkelstraat met internationale allure	2012	3.514	2008	Jaarrekening 2007	Concenerbericht 2009
6353	BR ICT projecten	6e. Bestemmingsreserve (project)	DigiAs, Pandgeometrie en BAG	2011	6.000	2008	Jaarrekening 2007	2e Gebundeld RV 2009
6354	BR Stadsmaquette	6e. Bestemmingsreserve (project)	Tastbare en digitale maquette om een beeld van Den Haag en de ontwikkelingen te geven.	2011	1.000	2008	Jaarrekening 2007	-
6358	BR Campus Den Haag	6e. Bestemmingsreserve (project)	Zoeken geschikte huisvesting en bijdrage huisvestingskosten	2014	5.700	2008	Concenerbericht 2008	Programmabegroting 2012-2015
6371	BR Strategische locatieontwikkeling	6e. Bestemmingsreserve (project)	Doelstelling is binnenstedelijke vernieuwing te realiseren door concept- en vastgoedontwikkeling. Voor 2009 is hiervoor €2,0 mln beschikbaar gesteld. De middelen zijn bedoeld voor planvorming, communicatie, conceptontwikkeling en het afdekken van onrendabele toppen bij herontwikkelingslocaties, in de binnenstad.	2012	1.800	2009	2e Gebundeld RV 2009	Programmabegroting 2012-2015
6376	BR Internationale Zone	6e. Bestemmingsreserve (project)	Taakstellend budget van € 1,4 mln voor voorbereidingskosten Internationale zone, onderdeel Carnegieplein e.o. Onder de voorbereidingskosten vallen onder meer: het opstellen van het voorlopig ontwerp, opstellen kostenramingen, opstellen verkeersplan, veiligheidsanalyses, tijdelijke inrichting voor de toekomstige Franse ambassade communicatie met belanghebbende enz.	2013	1.400	2009	2e Gebundeld RV 2009	Programmabegroting 2012-2015
6384	BR Krachtwijken DSO (050.0.03)	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Voor de meerjarige krachtwijken projecten Uitenhagestraat en gedifferentieerd wonen dient een bestemmingsreserve te worden ingesteld. Voor de Uitenhagestraat is € 3,448 mln. beschikbaar en voor Gedifferentieerd wonen Schilderswijk € 1,215 mln.	2012	4.600	2010	Concenerbericht 2010	-
6390	Reserve Universiteit Leiden	6e. Bestemmingsreserve (project)	een bijdrage in de onrendabele kosten van het project om de University College The Hague (LUCHT) te realiseren en voor de kosten die betrekking hebben op tijdelijke huisvesting in aanloop naar de huisvesting aan het Anna van Burenplein	2015	8.046	2011	Programmabegroting 2012-2015	-
6391	BR Haag	6e. Bestemmingsreserve (project)	middelen voor de ontwikkeling van HAGA (reserve is gevormd n.a.v. IpSO 2012)	2014	13.700	2011	Programmabegroting 2012-2015	-
3419	Res sa binckhorst	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Dekking exploitatiesaldi en kapitaallasten strategische aankopen Binckhorst	onbeperkt	onbeperkt	2001	Seperaat raadsvoorstel (rv 342 / 2001)	-
6312	Res. Wijkontv.mij. Stationsbuurt	6e. Bestemmingsreserve (project)	Dekking investering en risico's WOM	2011	5.000	2006	Concenerbericht 2006	2e Gebundeld RV 2009
6315	Res. Vastgoedexploitatie	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Verrekening exploitatiesaldi van het strategisch bezit (MVA-B)	onbeperkt	onbeperkt	2007	Concenerbericht 2007	-
6316	Reserve Strategische aankopen Structuurvisie	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Dekking van exploitatiesaldi (incl. kapitaallasten) strategische verwervingen ihkv masterplannen	2017	30.000	2007	Concenerbericht 2007	-
6378	BR Kredietcrisis (050.0.13)	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Financiële afwikkeling van de kredietcrisismaatregelen openbare ruimte: Herinrichting Vijverzicht, Sint Jacobskerk, Bezuidenhout-West, Winkelcentrum Ypenburg, Catharinaland, Bezuidenhout-Midden, Valkenboskade, Duindorp/Narool, Blauwe Pannenbuurt, Conradkade e.o., Archimedesstraat, Vogelwijk 2e fase, Bezuidenhout-Oost, Laak.	2012	2.717	2009	2e Gebundeld RV 2009	Programmabegroting 2012-2015
20 - Milieu & Duurzaamheid								
3274	Reserve Bodem	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	De gemeente Den Haag ontvangt van het rijk ISV middelen ten behoeve van lucht, bodem en geluid. Met ingang van 2011 zijn deze middelen niet meer verstrekt als doeluitkering maar onderdeel geworden van het gemeentefonds. Deze middelen (voor bodem) wordt verstrekt om in de komende jaren (5) taken op het gebied van bodemsanering uit te voeren. De uitvoering van deze activiteiten hebben niet dezelfde ritme als het verkrijgen van de middelen en lopen niet evenredig. Om alle activiteiten uit te voeren is de reserve bodem ingesteld. Zodoende zijn de komende jaren de benodigde activiteiten gedekt.	2015	5.000	2011	Programmabegroting 2012-2015	-
3246	Reserve Omgevingsdienst Haaglanden	6e. Bestemmingsreserve (project)	In 2009 is door het Rijk, IPO en de VNG afgesproken dat in 2012 een landelijk dekkend systeem van Regionale Uitvoeringsdiensten operationeel is waar de uitvoeringstaken op het gebied van de VROM-regelgeving zijn ondergebracht. Het College van B&W heeft in de begrotingstrategie 2011 d.d 2 juli 2010, besloten voor de financiering van het aandeel van Den Haag in de projectkosten een budget van 700.000 beschikbaar te stellen. Als gevolg van een inmiddels gewijzigde planning start de nieuwe ODH niet meer op 1 januari 2012 maar naar verwachting pas eind 2012 cq begin 2013. Derhalve is het frictiekostenbudget € 700.000 gedoteerd aan de reserve ODH.	2013	700	2011	Programmabegroting 2012-2015	-
3268	Reserve Vulpunten voor aardgas en NaturalHy	6e. Bestemmingsreserve (project)	Samenwerking met HTM. Realisatie vulpunt NaturalHy vertraagd door voorbereidingstijd en datum gunning.	2013	500	2007	Concenerbericht 2007	2e Gebundeld RV 2009
3269	Reserve Omzetten bussen naar aardgas	6e. Bestemmingsreserve (project)	De gemeente stimuleert het rijden op aardgasbussen omdat aardgas momenteel de meest milieuvriendelijke fossiele brandstof is die bovendien de transitie naar biogas en waterstof mogelijk maakt. Voor overschakeling naar aardgasbussen is € 1,775 mln. beschikbaar voor 2007 tot en met 2010. Om financieel administratieve redenen zijn de betaalde bedragen nog niet in 2009 als kosten verantwoord. Hierdoor is een voordeel ontstaan in het resultaat van 2009. De middelen dienen beschikbaar te blijven tot het moment van financiële afrekening.	2010	300	2009	Jaarrekening 2009	-
3281	Reserve Milieuprojectenpot	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Amendement programmabegroting 2009-2012 ter realisering van milieuprojecten in de stad	2012	700	2007	Programmabegroting 2008-2011	-
3283	Reserve SLOK	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	De doelstelling van de reserve is lasten te dekken in het kader van de SLOK	2013	768	2009	Concenerbericht 2009	-
3294	Reserve luchtkwaliteit	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Aanwending luchtkwaliteit	2015	6.000	2007	Concenerbericht 2007	Programmabegroting 2012-2015
6355	BR Duurzaamheid bestaande bouw	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Stimulering duurzaamheidsverbeterende maatregelen voor bestaande woningen	2011	1.250	2007	Concenerbericht 2007	2e Gebundeld RV 2009
21 - Citymarketing en internationale stad								
3066	BR Den Haag Internationale stad (BSD) 3865	6c. Bestemmingsreserve (gemeentebreed uitvoering)	Het waarmaken van de afgesproken ambities op het gebied van internationale stad van recht, vrede en veiligheid	onbeperkt	7.608	2007	Concenerbericht 2007	-
3029	BR Wervingsfonds 3273	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Het verwerven en behouden van instellingen en bedrijven met een strategisch belang voor de Haagse marktpositie (rv 305 van 1987). Bij rv 141 van 1996 zijn de speerpunten voor het gemeentelijk relatiebeheer en acquisitiebeleid geformuleerd en in rv 48 van 1999 zijn de mandaatregels aangepast. Uit deze bestemmingsreserve wordt een meerjarig wervingsprogramma gedekt. In het kader van dit programma zijn verplichtingen aangegaan die lopen t/m 2010. Jaarlijks wordt € 590 aan het Wervingsfonds toegevoegd.	onbeperkt	onbeperkt	1997	Seperaat raadsvoorstel (rv 192 / 1997)	-
6400	BR Institute of Global Justice	6e. Bestemmingsreserve (project)	Oprichting van het Institute for Global Justice	2013	2.000	2009	Programmabegroting 2010-2013	Programmabegroting 2012-2015

Res.nr.	Omschrijving	Categorie	Doel	Eindjaar	Max. hoogte (in dzt)	Instellingsjaar	Ingesteld bij	Laatste gewijzigd bij
21 - Citymarketing en internationale stad								
6401	BR Europa Direct Centrum	6e. Bestemmingsreserve (project)	Door het college is besloten vanuit het Cofinancieringsfonds € 0,2 mln. (€ 0,05 mln. per jaar voor de jaren 2009-2012) beschikbaar te stellen voor het Europa Direct Centrum. Voorgesteld wordt een reserve te openen.	2012	200	2009	Concernbericht 2009	-
6351	BR Citymarketing	6e. Bestemmingsreserve (project)	Inzet voor activiteiten gericht op de uitvoering van de Citymarketing visie 2011-2015 en Marketing Haagse Binnenstad. Daarnaast wordt een lector aan de Haagse Hogeschool en een ambtenaar voor het promoten van Den Haag als locatie van films bekostigd uit deze reserve.	2013	2.000	2008	Jaarrekening 2007	Programmabegroting 2012-2015
6356	BR Evenementen/Topsportal	6e. Bestemmingsreserve (project)	Voorbereidende kosten voor indoor topsporthallen	2011	10.000	2005	Concernbericht 2005	Separaat raadsvoorstel (rv 162 / 2010)
6363	BR Holland Art Cities	6e. Bestemmingsreserve (project)	Subsidieverlening aan Holland Art Cities	2011	300	2008	Gebundeld RV 2008	-
6364	BR VVV Verhuizing	6e. Bestemmingsreserve (project)	Verhuiskosten VVV	2011	750	2008	Gebundeld RV 2008	Programmabegroting 2012-2015
6381	BR Kredietcrisis (050.0.25)	6d. Bestemmingsreserve (dienst uitvoering)	Naamswijziging Rotterdam-the Hague Airport	2012	1.000	2009	2e Gebundeld RV 2009	Programmabegroting 2012-2015
22 - Financien								
3000	Algemene reserve gemeente Den Haag	1. Algemene reserve	-	onbeperkt	onbeperkt	n.v.t.	n.v.t.	-
3473	Reserve Activa-financiering	5. Activa-financiering	Dekking incidentele kapitaallasten agv investeringen	onbeperkt	onbeperkt	2009	Jaarrekening 2009	-
3476	BR Activa-financiering Ambu Waldorpstraat	5. Activa-financiering	Dekking incidentele kapitaallasten agv investeringen	2050	4.800	2010	Separaat raadsvoorstel (rv 161 / 2010)	-
3450	Reserve Financiering	6b. Bestemmingsreserve (systeemreserve risico)	Deze reserve is ingesteld bij het beleidsprogramma 1998-2002. Doel van deze reserve is het afdekken van financiële risico's in de toekomst, het opvangen van boetes bij vervroegde aflossingen van opgenomen geldleningen alsmede het verlagen van de omslagrente. De reserve financiering zal worden opgebouwd met de bij de jaarrekening gerealiseerde voordelen in de gemeentelijke financiering.	onbeperkt	20.000	1998	Beleidsprogramma 1998-2002	-
3451	BR Personeelshypotheekportefeuille	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Ter dekking rentederivatie personeels hyp van de GKB	2012	2.000	2002	Separaat raadsvoorstel (rv 66 / 2002)	-
3452	BR Openbaar Vervoer HTM	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Opvangen risico's in de bedrijfsvoering HTM en ter dekking van mogelijke (onderzoeks)kosten die de gemeente moet maken in het kader van de aanbesteding van de vervoersconcessie.	2014	6.000	1997	Separaat raadsvoorstel (rv 172 / 1997)	Programmabegroting 2012-2015
3471	BR Deelneming Haagse Hitte	6f. Bestemmingsreserve (overig)	De reserve dient ter dekking van de rentekosten van de deelneming Aardwarmte Den Haag v.o.f. De rentekosten starten in 2009 waarna de deelneming volgens planning zal renderen vanaf 2014. De rentekosten tussen 2009 en 2014 bedragen € 0,352 mln. en worden in de reserve gestort.	2013	400	2009	2e Gebundeld RV 2009	Programmabegroting 2012-2015
3478	BR Activa-financiering Archeologie	5. Activa-financiering	Dekking kapitaallasten van dat deel van de inrichting van de tempel op de nieuwe locatie waar Archeologie wordt gehuisvest.	2025	400	2011	Programmabegroting 2012-2015	-
3479	BR Voorfinancieringsrente Sportcampus Zuiderpark	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Dekking van de voorfinancieringsrente tot het moment van activering	2014	4.500	2011	Programmabegroting 2012-2015	-
3574	Bestemmingsreserve OZB	4. (Tarief-)legalisatie-reserve	Het doel van de egaliseringsreserve OZB is om schommelingen in de opbrengst van de OZB, veroorzaakt door exogene factoren, te kunnen opvangen. De opbrengst van de OZB op eigenaren en op gebruikers kan door de werkelijkheid en/of door niet voorzien (economische) ontwikkelingen enigszins fluctueren en daardoor afwijken van de begroting.	onbeperkt	3.000	2011	Programmabegroting 2012-2015	-
3010	Dienstcompensatie-reserve GAD	2. Dienstcompensatie-reserve	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	1.000	n.v.t.	n.v.t.	-
23 - Overige beleidsvoornemens								
3465	BR Kapitaallasten	6a. Bestemmingsreserve (systeemreserve fonds)	Reserve ten behoeve van dekking van kapitaallasten van alle investeringen die in het meerjarig investeringsplan zijn opgenomen (bijv. herfasering investeringen of dekking uit incidentele middelen).	onbeperkt	onbeperkt	2008	Concernbericht 2008	-
3456	BR Grote Projecten	6c. Bestemmingsreserve (gemeentebreed uitvoering)	In de begroting 2008 is een overzicht van "grote projecten" opgenomen met een tijdschik van ongeveer 10 jaar. Voor deze projecten moet de komende jaren, te beginnen in 2007, zodanig worden gespaard dat hieraan uitvoering kan worden gegeven. Voeding van deze reserve vindt plaats door in de komende jaren extra inkomsten c.q. toekomstige voordelen te doteren.	2016	onbeperkt	2007	Programmabegroting 2008-2011	-
3461	BR Co-financiering	6c. Bestemmingsreserve (gemeentebreed uitvoering)	Co-financiering ter voorkoming op mislopen Europese en nationale subsidies. In het Concernbericht 2008 is de doelstelling van deze reserve vermeld. Niet alleen Europese subsidies maar ook nationale subsidies komen in aanmerking voor co-financiering. Bij de verruiming bij het Concernbericht 2008 is niet aangegeven dat co-financiering ook geldt voor gemeentelijke samenwerkingsprojecten waarvan derden de trekker kunnen zijn. Voorgesteld wordt om aan de doelstelling van deze reserve toe te voegen dat co-financiering ook geldt voor gemeentelijke samenwerkingsprojecten waarvan derden de trekker kunnen zijn.	onbeperkt	onbeperkt	2005	Concernbericht 2005	Programmabegroting 2012-2015
3463	BR Krachtwijken	6c. Bestemmingsreserve (gemeentebreed uitvoering)	Deze reserve is ingesteld voor 10 jaar om de beschikbare middelen gedurende de convenantperiode 2008 - 2017 te kunnen inzetten. De reserve krachtwijken is ingesteld met als doelstelling financiering van de kosten van de business cases. Ook andere kosten worden gemaakt voor de krachtwijken, zoals de kosten van het kernteam krachtwijken voor flankerende maatregelen, ondersteuningskosten van casemanagers, en dergelijke. Voorgesteld wordt de doelstelling van de reserve te wijzigen in financiering van alle kosten die een relatie hebben met de krachtwijken.	2017	onbeperkt	2009	Concernbericht 2009	Concernbericht 2009
3472	Reserve Digitalisering	6c. Bestemmingsreserve (gemeentebreed uitvoering)	Bestemd ter dekking van alle kosten samenhangend met de digitalisering van gemeentekantoor Leyweg.	2012	3.300	2009	Jaarrekening 2009	Programmabegroting 2012-2015
3455	BR Te Verdelen Middelen Begroting 2008 - 2011	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Ten behoeve van de gefaseerde inzet van incidentele nieuw beleids-middelen	2011	3.000	2007	Programmabegroting 2008-2011	-
3464	BR Te verdelen middelen Begroting 2009 - 2012	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Ten behoeve van de gefaseerde inzet van incidentele nieuw beleids-middelen	2012	60.000	2008	Programmabegroting 2009-2012	-
3474	Reserve Te verdelen middelen begroting 2011 - 2014	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Ten behoeve van de gefaseerde inzet van incidentele nieuw beleids-middelen	2015	100.000	2010	Concernbericht 2010	Programmabegroting 2012-2015
3475	BR Friciekosten	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Dekking friciekosten	2014	50.000	2011	Programmabegroting 2012-2015	-
3469	BR Den Haag Internationale Stad	6c. Bestemmingsreserve (gemeentebreed uitvoering)	Het waarmaken van de afgesproken ambities op het gebied van internationale stad van recht, vrede en veiligheid.	Onbeperkt	7.608	2011	Programmabegroting 2012-2015	-
3470	BR Te verdelen middelen begroting 2012 - 2015	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Inzetten van middelen voor nieuw beleid in de begroting 2012- 2015 in verschillende jaarschijven.	2015	97.000	2011	Programmabegroting 2012-2015	-
24 - Interne dienstverlening								
3010	Dienstcompensatie-reserve IDC	2. Dienstcompensatie-reserve	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbeperkt	2.000	n.v.t.	n.v.t.	-
3322	Best-reserve Tar. Verzekeringen	4. (Tarief-)legalisatie-reserve	Opvangen van tussentijdse schommelingen in tarifiering van de IDC Tarieven	onbeperkt	5.000	2008	Concernbericht 2008	2e Gebundeld RV 2009
3305	Best. reserve Leyweg	6e. Bestemmingsreserve (project)	Afdekken van de onrendabele top van het plan Gemeentekantoor Leyweg, zie ook reserve 3325	2016	7.100	2005	Concernbericht 2005	Gebundeld RV 2008
3325	BR Leyweg per 1-1-2012	6e. Bestemmingsreserve (project)	Afdekken van de onrendabele top van het plan Gemeentekantoor Leyweg, zie ook reserve 3305	2016	7.100	2011	Programmabegroting 2012-2015	-
3300	Bestemm. res. Coll. Huisv.	4. (Tarief-)legalisatie-reserve	Bij het beheer van de panden van de gemeente is een verrekenstructuur met de diensten afgesproken die er in voorziet dat de collectieve kosten door middel van een tarief en een egaliseringsrekening kostendekkend worden doorberekend.	onbeperkt	3.000	2004	Concernbericht 2004	-
3302	Bestemm. res. Assurantien	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Bedoeld om risico's af te dekken als gevolg van een hoog eigen risico op verzekeringspolissen en voor het afdekken van schade van niet verzekerde evenementen tot een bedrag van € 0,1 mln.	onbeperkt	5.400	2004	Concernbericht 2004	-

Bijlage 4 Voorzieningen gemeentelijke middelen

Omschrijving voorziening	Saldo per 31-12-2010	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2011	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2012	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2013	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2015
01 - Gemeenteraad																					
Voorziening wachtgeld Raadsleden	156		130		26		26		-		87		241		89		152		90		62
Voorziening wachtgeld Ombudsman	497		84		413		85		328				-				-				-
Voorziening FPU+ en Seniorenregeling																					
Totaal	653	-	214	-	439	-	111	-	328	-	87	-	241	-	89	-	152	-	90	-	62
02 - College & bestuur																					
Voorziening wachtgeld wethouders	657		418		239		211		28		3		25		3		22		3		19
Voorziening FPU+ en Seniorenregeling	191	33	117		107		65		42		30		12		11		1		1		-
Voorziening WAO BSD	229		93		136		67		69		69		-		-		-		-		-
Voorziening non actieven	488		159		329		137		192		99		93		64		29		29		-
Voorziening Meavita	259		92		167		83		84		83		1		1		-		-		-
Totaal	1.824	33	879	-	978	-	563	-	415	-	284	-	131	-	79	-	52	-	33	-	19
03 - Dienstverlening en Stadsdelen																					
Voorziening Spaarverlof DBZ	-				-				-				-				-				-
Voorziening Wachtgeld DBZ	342		46		296		46		250		46		204		46		158		46		112
Totaal	342	-	46	-	296	-	46	-	250	-	46	-	204	-	46	-	158	-	46	-	112
04 - Openbare orde en Veiligheid																					
Voorziening Overgangsregeling FLO	5.118	2.830	2.213		5.735	2.390	2.213		5.912	2.390	2.213		6.089	2.390	2.200		6.279	2.390	2.200		6.469
Totaal	5.118	2.830	2.213	-	5.735	2.390	2.213	-	5.912	2.390	2.213	-	6.089	2.390	2.200	-	6.279	2.390	2.200	-	6.469
05 - Cultuur																					
Voorz. Ond. acc. voor kunstbeoefening (Koorenhuis)	592	85	12		665	85	130		620	85	225		480	85	11		554	85	78		561
Legaat dr Muller (beeldende kunst)	33	1			34	1			35	1			36	1			37	1			38
Fonds Kunstopdrachten BK	184		20		164		20		144		20		124		20		104		20		84
Voorziening Onderhoud kunstwerken	581	315	651		245	320	320		245	320	320		245	320	320		245	320	320		245
Voorziening Kunst in het Haagse deel van Ypenburg	396				396				396				396				396				396
Voorziening Onderhoudsmiddelen Nieuwe Kerk	644	30	30		644	30	30		644	30	30		644	30	30		644	30	30		644
Voorziening Onderhoud cultuuraccommodaties	2.474	2.195	1.717		2.952	1.497	1.861		2.588	1.497	1.842		2.243	1.497	2.215		1.525	1.497	2.322		700
Voorziening Zcala	395		70		325		60		265		60		205		60		145		60		85
Voorziening huur suppletie Televisiestraat	788	788			-				-				-				-		-		-
Voorziening cultuurpanden	134				134				134				134				134				134
Voorziening opzet kunstplan	294	60	30		324	60	120		264	50	200		114	50			164	50	30		184
Voorziening Onderhoud Musea	1.079	586	166		1.499	586	863		1.222	586	245		1.563	586	323		1.826	586	449		1.963
Totaal	7.594	2.484	2.696	-	7.382	2.579	3.404	-	6.557	2.569	2.942	-	6.184	2.569	2.979	-	5.774	2.569	3.309	-	5.034
06 - Onderwijs																					
Voorziening Spaarverlof DOB	-				-				-				-				-				-
Voorziening FPU DOB	135		55		80		56		24		20		4		4		-		-		-
Voorziening Pleyssersschool	45				45				45				45				45				45
Voorziening Doorvergoeding bijz. onderwijs	785		785		-				-				-				-		-		-
Voorziening kinderopvang	150				150				150				150				150				150
Totaal	1.115	-	840	-	275	-	56	-	219	-	20	-	199	-	4	-	195	-	150	-	45
08 - Werk en inkomen																					
Voorziening FPU HGR	155		104		51		42		9		9		-				-				-
Voorziening non actieven	19		19		-				-				-				-				-
Voorziening Wachtgeld HGR	76	80		80	76	80	80		76	80	80		76	80	80		76	80	80		76
Voorziening Spaarverlof SZW	273				273				273				273				273				273
Voorziening Reorganisatie	4.813		1.282		3.531		905		2.626		126		2.500				2.500				2.500
Voorziening FPU niet-actieven	279	60	233		106	60	82		84	60	42		102	60	8		154	60			214
Totaal	5.615	140	1.638	80	4.037	140	1.029	80	3.068	140	177	80	2.951	140	8	80	3.003	140	-	80	3.063
09 - Sociale voorzieningen en armoedebestrijding																					
Voorziening Borgstellingsfonds	-				-				-				-				-				-
Voorziening GKB	3.906	420		120	4.206	420		120	4.506	420		120	4.806	420		120	5.106	420		120	5.406
Voorziening garantiefonds startende ondernemers	-				-				-				-				-				-
Voorziening Microkredieten	-				-				-				-				-				-
Voorziening Kredieten PWV	41				41				41				41				41				41
Totaal	3.947	420	-	120	4.247	420	-	120	4.547	420	-	120	4.847	420	-	120	5.147	420	-	120	5.447
11 - Leefomgeving																					
Voorziening WAO/WW-uitkeringen	884		414		470		254		216		128		88		17		71		6		65
Voorziening Wachtgeld DSB	2.648		194		2.454		194		2.260		155		2.105		191		1.914		99		1.815
Totaal	3.532	-	608	-	2.924	-	448	-	2.476	-	283	-	2.193	-	208	-	1.985	-	105	-	1.880

Omschrijving voorziening	Saldo per 31-12-2010	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2011	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2012	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2013	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2015
13 - Sport																					
Voorziening Gebruikersonderhoud sportacc.	2.232	2.892	3.572		1.552	2.816	3.005		1.363	2.779	3.028		1.114	2.665	2.974		805	2.666	2.483		988
Voorziening onderhoud zwembaden	284	469	706		47	463	510		-	460	460		-	452	452		-	452	452		-
Voorziening onderhoud sporthallen	884	705	1.182		407	680	1.062		25	668	693		-	631	631		-	631	631		-
Voorziening onderhoud Sportzalen	251	19	9		261	18	60		219	17	13		223	16	9		230	15	28		217
Energie zwembad Zuiderpark	100		100		-				-				-				-				-
Voorziening Onderhoud Buitensportaccommodaties	549	3.271	3.060		760	3.195	2.811		1.144	3.155	3.035		1.264	3.038	2.332		1.970	3.038	3.926		1.082
VG sportterreinen	160				160				160				160								160
Voorziening Onderhoud Buitensportaccommodaties uitvoering	243	239	240		242	233	240		235	230	240		225	221	240		206	221	240		187
Voorziening Onderhoud ADO stadion	495	284	295		484	274	295		463	270	295		438	256	295		399	256	295		360
Totaal	5.198	7.879	9.164	-	3.913	7.679	7.983	-	3.609	7.579	7.764	-	3.424	7.279	6.933	-	3.770	7.279	8.055	-	2.994
15 - Maatschappelijke ondersteuning																					
Voorziening DWO	-				-				-				-				-				-
VG OCW panden BV	1.343	1.343			-				-				-				-				-
Voorziening Onderhoud Welzijnsaccommodaties	4.308	3.845	5.625		2.528	3.200	2.362		3.366	3.200	2.859		3.707	3.200	2.643		4.264	3.200	3.271		4.193
Voorziening Boventalligen OCW	1.045		255		790		242		548		248		300		208		92		79		13
Voorziening FPU	363	25	225		163		107		56		40		16		14		2		2		-
Voorziening WAO	19		19		-				-				-				-				-
Totaal	7.078	2.527	6.124	-	3.481	3.200	2.711	-	3.970	3.200	3.147	-	4.023	3.200	2.865	-	4.358	3.200	3.352	-	4.206
16 - Volksgezondheid en Zorg																					
Voorziening Ambulancedienst	7.157				7.157				7.157				7.157				7.157				7.157
Voorziening vg onderhoud gebouwen ambulancedienst	76	65	65		76	65	65		76	65	65		76	65	65		76	65	65		76
Voorziening gerechtelijke procedures	398		398		-				-				-				-				-
Schenking Bevolkingsonderzoek	91				91				91				91				91				91
Voorziening huisvesting GGD	600				600		600		600		600		600		600		600		600		600
Totaal	8.322	65	463	-	7.924	65	665	-	7.324	65	65	-	7.324	65	65	-	7.324	65	65	-	7.324
18 - Wonen																					
Voorziening Verzakkingschade	-				-				-				-				-				-
Totaal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
19 - Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling																					
Voorziening Bezwaar Chinese Poorten	105				105				105				105				105				105
Voorziening FPU (non actieven)	420		232		188		110		78		43		35		33		2		2		-
Voorziening Negatieve lopende plannen MPG	22.900	8.266			31.166	7.959			39.125				39.125				39.125			2	39.125
Voorziening negatieve plannen Hamaschpolder	3.434				3.434				3.434				3.434				3.434				3.434
Voorziening Risico's Grondexploitaties	4.222				4.222				4.222				4.222				4.222				4.222
Voorziening Plankaderwijzigingen Grondexploitaties	31.795				31.795				31.795				31.795				31.795				31.795
Voorziening Risico's OBL	1.000				1.000				1.000				1.000				1.000				1.000
Voorziening Risico's Hamaschpolder	9.000				9.000				9.000				9.000				9.000				9.000
Totaal	72.876	8.266	232	-	80.910	7.959	110	-	88.759	-	43	-	88.716	-	33	-	88.683	-	2	-	88.681
22 - Financiën																					
Voorziening deelneming Aardwarmte	2.048				2.048				2.048				2.048				2.048				2.048
Voorziening Gegarandeerde geldleningen	13.910		582		13.328				13.328				13.328				13.328				13.328
Voorziening fpu niet actieven	23		16		7		6		1		1		-				-				-
Totaal	15.981	-	598	-	15.383	-	6	-	15.377	-	1	-	15.376	-	-	-	15.376	-	-	-	15.376
23 - Overige beleidsvoornemens																					
Voorziening Ondertunneling A4	-				-				-				-				-				-
Totaal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24 - Interne dienstverlening																					
Personeelsvoorziening FPU en senioren	148	142	176		114		81		33		22		11		9		2		2		-
Personeelsvoorziening niet actieve werknemers	25		25		-				-				-				-				-
Voorziening svg-fonds	88	3	3		88	3	3		88	3	3		88	3	3		88	3	3		88
Voorziening Spaarverlof IDC	42		42		-				-				-				-				-
Voorziening frictiekosten Leyweg	422		422		-				-				-				-				-
Totaal	725	145	668	-	202	3	84	-	121	3	25	-	99	3	12	-	90	3	5	-	88
TOTAAL VOORZIENINGEN GEMEENTELIJKE MIDDELE	139.920	24.789	26.383	200	138.126	24.435	19.429	200	142.932	16.366	17.097	200	142.001	16.066	15.521	200	142.346	16.066	17.412	200	140.800

Bijlage 5 Voorzieningen met middelen van derden

Omschrijving voorziening	Saldo per 31-12-2010	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2011	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2012	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2013	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2015
06 - Onderwijs																					
Voorziening subsidies derden	54		54		-				-				-				-				-
Totaal	54		54		-				-				-				-				-
11 - Leefomgeving																					
Egalisatievoorziening Leges Opbrekvergunningen	839				839				839				839				839				839
Voorziening Ockenburgh	166				166				166				166				166				166
Voorziening Zandsuppletie	250				250				250				250				250				250
Egalisatievoorziening afvalstoffenheffing	13.643	57.477	58.723		12.397	58.026	59.999		10.424	58.026	61.114		7.336	58.026	59.653		5.709	58.026	58.214		5.521
Egalisatievoorziening riolering	-	30.993	30.993		-	30.993	30.993		-	30.993	30.993		-	30.993	30.993		-	30.993	30.993		-
Voorziening Graven (incl. Ragay)	5.260	1.728	1.913		5.075	1.732	1.927		4.880	1.732	1.931		4.681	1.732	1.931		4.482	1.732	1.931		4.283
Voorziening Spaarverlof DSB	200		20		180		20		160		20		140		20		120		20		100
Totaal	20.358	90.198	91.649		18.907	90.751	92.939		16.719	90.751	94.058		13.412	90.751	92.597		11.566	90.751	91.158		11.159
17 - Verkeer																					
Voorziening Parkeren	572				572				572				572				572				572
Totaal	572				572				572				572				572				572
18 - Wonen																					
Voorziening Bouwleges	-	16.758	18.451		1.693	16.160	17.682		3.215	17.876	16.887		2.226	18.820	16.593		1	18.820	16.069		2.752
Voorziening Eneco Aikoop Claims	2.042		600		1.442		500		942		500		442		442		442		442		-
Totaal	2.042	16.758	19.051		251	16.160	18.182		2.273	17.876	17.387		1.784	18.820	16.593		443	18.820	16.511		2.752
19 - Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling																					
Voorziening Sirtema van Grovestin	17				17				17				17				17				17
Totaal	17				17				17				17				17				17
TOTAAL VOORZIENINGEN DERDEN	23.043	106.956	110.754		19.245	106.911	111.121		15.035	108.627	111.445		12.217	109.571	109.190		12.598	109.571	107.669		14.500

Bijlage 6 Meerjarig Investeringsplan 2011-2020

03 - Dienstverlening en Stadsdelen	
Digitalisering kluis	1.008
Pinnen aan de Balie	106
Vervanging Piv4all / kernregistratie NP	7.000
Totaal	8.114

05 - Cultuur	
DMS-programma	445
Document managementsysteem (Hummingbird)	30
Atelierruimten	383
Cultuurforum	21.600
Danstheater Spuiplein	13
De Broedplaats	402
Korzo	516
Vrije academie (grafische werkplaats)	225
Museon	1.381
Totaal	24.995

06 - Onderwijs	
Openbare bibliotheek	2.160
Openb. basisonderwijs, onderwijshuisvesting	13.623
Bijzonder basisonderwijs, onderwijshuisvesting	32.788
Openb. (voortgezet) speciaal onderwijs, onderwijshuisvesting	1.821
Bijzonder (voortgezet) speciaal onderwijs, onderwijshuisvesting	5.257
Openb. voortgezet onderwijs, onderwijshuisvesting	14.250
Bijz. voortgezet onderwijs, onderwijshuisvesting	29.954
Act/ projecten stedelijk onderwijsbeleid	88.987
Totaal	188.840

10 - Jeugd	
Speelvoorzieningen	8.891
Totaal	8.891

11 - Leefomgeving	
Recessieplan	1.148
Bruggen, viaducten en tunnels	16.227
Onderhoud Utrechtsebaan	1.399
Boulevard Scheveningen	800
Zeehavens	1.713
Warenmarkten	199
Openbaar groen	806
Afvalverwijdering	12.546
Begraafplaatsen	654
Totaal	35.492

13 - Sport	
Leidschenveen/Ypenburg	22.590
Sporthal Leidschenveen	490
Sporthal Piet Vink	140
Beachstadion	150
BUSP OCW	57
Sportkwadrant Zuiderpark	43.800
Sportpark de Dijken	190
Sportcomplex Aagje Dekenlaan	2.500
Totaal	69.917

15 - Welzijn	
Buitenschoolse opvang	16.570
Carré (MFC Escampade)	1.503
Het Anker	1.200
Jongerencentrum Leidschenveen Kavel K	680
jongerenwerk	500
Pand Kesslerstichting	11.925
Sportzalen bij scholen	1.500
Totaal	33.878

16 - Volksgezondheid en Zorg	
Ambulancedienst	2.485
Rontgenapparaat GGD	250
Totaal	2.735

17 - Verkeer	
Attractieve Haagse binnenstad	6.919
Boulevard Scheveningen	10.097
Haags Startstation Erasmuslijn (HSE)	20.250
Herinrichting Callandstraat	272
Herinrichting De Kern Gezond	2.091
Hubertustunnel	5.823
Kruispunt de Put	1.211
Meerjarenplan Fiets	14.767
Netwerk Randstadrail	17.550
Overige projecten	2.146
Randstadrail	138
Toegankelijkheid OV	1.940
Trekvlittracé (Rotterdamsebaan)	61.250
Verkeer en milieunormering	38.369
Verkeerscirculatieplan (VCP)	33.565
Verkeersplan	8.435
Verkeersveiligheidsplan	2.962
Recessieplan	216
Verkeersregeling	1.400
Parkeren op straat	1.875
Vorbereiding Neherkade	1.900
Totaal	233.176

19 - Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	
Beatrixkwartier	2.245
Openbare ruimte Hongarenburg	163
Verbeterplan Spuiplein	168
Totaal	2.576

20 - Milieu & Duurzaamheid	
Luchtkwaliteit	17.700
Verkeerscirculatieplan (VCP)	2.300
Totaal	20.000

22 - Financiën	
nieuw belastingsysteem	2.150
nieuw belastingsysteem	2.150
Totaal	4.300

23 - Overige beleidsvoornemens	
Spuiplein	11.500
Totaal	11.500

24 - Interne dienstverlening	
8e SDK Leidschenveen	673
Diverse investeringen FAD	44
Investeringen CO2 neutraal	1.173
Leyweg, afbouw (IDC)	12.310
Leyweg, casco (DSO/DSB)	67.800
Onderhoud kantoorverzamelgebouwen	10.374
SDK Haagse Hout	28
Extra krediet Leyweg	4.600
Activering financiële vaste activa	3.584
vervangen binnenzonwerring	828
Vloerafwerking stadhuis en garage	308
Vloerafwijkingen stadhuis en garage	961
Fundering muur Spui 175 (Best.res.)	205
Investeringen CO2 neutraal	641
Groupwise	424
HAAGnet beveiliging	324
Infrastructuur Leyweg	1.179
OTAP	122
Totaal	105.578

Totale investeringen 2011-2020	749.992
---------------------------------------	----------------

Bijlage 7 Grondexploitatie Den Haag

In deze bijlage zijn de saldi van de operationele grondexploitatie per 1-7-2011 opgenomen. In de Meerjarenprognose Grondexploitatie (MPG) en het Halfjaarbericht 2011 wordt de actuele stand van de grondexploitatie uitgebreid toegelicht. Het totaal geprognosticeerde saldo van alle operationele projecten bij elkaar opgeteld (zowel projecten met een positief en een negatief saldo) bedraagt bij het Halfjaarbericht 2011 €187,5 miljoen negatief. Het verschil tussen de Halfjaarberichtstand 2011 en de laatst vastgestelde stand (incl. nieuwe projecten en herzieningen) bedraagt €2,7 miljoen negatief. In onderstaande tabel zijn de totaalstanden weergegeven:

(bedragen x €1 mln.)		
NCW saldo projecten Jaarrekening 2010 <i>(incl. nieuwe projecten, herzieningen en excl. LA-17)</i>	1-1-2011	-184,8 negatief
NCW saldo projecten Halfjaarbericht 2011	1-7-2011	-187,5 negatief
Vershil NCW		-2,7 negatief

Het verschil van €2,7 mln. NCW is opgebouwd uit de volgende elementen:

Nieuwe en herziene projecten

In de eerste helft van 2011 zijn er geen grondexploitatie operationeel geworden. Voor het project Beetstraat (LA-60) is een herziening opgesteld. Het saldo van dit project is na de herziening van €0,4 miljoen positiever geworden dan de Jaarrekeningstand 2010.

Overige projecteffecten

De overige projecteneffecten bedragen €2,7 miljoen NCW negatief. De effecten worden veroorzaakt door reguliere risico's en kansen binnen het vastgestelde plankader die een negatief of positief effect hebben gehad op de grondexploitatie. Per saldo heeft dit over alle operationele grondexploitatie een negatief effect van €2,7 miljoen. De positieve verschillen bedragen €2,9 miljoen en de negatieve verschillen bedragen €5,6 miljoen. Ten aanzien van de afgesloten plannen is de stofkamoperatie doorgezet wat een positief resultaat van circa €0,5 miljoen heeft opgeleverd. De grootste negatieve verschillen hebben zich voorgedaan op de hoofdstukken plankosten en uitgifte. De grootste positieve verschillen hebben plaatsgevonden op de hoofdstukken verwerving en bijzondere kosten. De projecten met de grootste negatieve verschillen zijn CE-48 (Spuikwartier Fase 2 en 3), ZZ-26-31 (A-12) zone, LA-38 (Laakhaven West) en LA-39 (Petroleum haven). Voor de laatste 3 heeft dit te maken met de mutaties die hebben plaatsgevonden in de Jaarrekening 2010 in verband met het onderzoek naar waardering van de grondexploitatie (pag. 155 Jaarrekening DSO 2010).

Project nummer	Projectnaam	Jaarrekening 2010 Stand 1-2011 of laatst vastgestelde stand	Stand 1-7-2011	Verskil
C - 87	RIVIERENBUURT	696.000-	697.000-	1.000-
CE- 43	SPUIMARKT	1.232.000-	1.360.000-	128.000-
CE- 48	SPIJKWARTIER FASE 2 EN 3	12.663.000-	13.445.000-	782.000-
CE- 53	DEN HAAG NIEUW CENTRAAL	12.057.000-	12.058.000-	1.000-
CE- 79	NIEUWE SCHOOLSTRAAT E.O.	1.479.000	1.444.000	35.000-
CE- 81	WIJNHAVENKWARTIER	3.288.000-	3.288.000-	-
CE- 103	SCHEEPERSSTRAAT 54	787.000	800.000	13.000
CE- 110	HERSTRUCTURERING TRANVAAL FASE 4A	979.000-	975.000-	4.000
D - 170	NOORDPOLDERKADE/CYLINDERSTRAAT	343.000-	341.000-	2.000
E - 146	DE VERADEMING (PARK)	475.000	601.000	126.000
E - 172	VERADEMING BODEM ENECO	14.000-	17.000-	3.000-
E - 173	VERADEMING BODEM VROM	43.000-	27.000-	16.000
ES- 101	AMBACHTSGAARDE WINKELCENTRUM	366.000	339.000	27.000-
ES- 103	UTTHOFSLAAN	11.160.000-	11.345.000-	185.000-
ES- 115	LEYWEG MTS-LOCATIE	6.511.000-	6.460.000-	51.000
ES- 119	MORGENSTOND MIDDEN	38.000	28.000	10.000-
ES- 120	AMBACHTSGAARDE KORTE BLOK	282.000-	250.000-	32.000
ES- 121	GAARDEN NOORDOOST SCHOLENVELD	299.000	218.000	81.000-
ES- 123	NAARDERSTRAAT READY LOKATIE	4.553.000-	4.067.000-	486.000
ES- 125	DE STEDE WINKELCENTRUM	2.893.000-	2.893.000-	-
ES- 128	DRENTSE HOEK (OCW-CLUSTER)	652.000-	654.000-	2.000-
ES- 129	SERVICEZONE LEYWEG EUROCINEMA	567.000-	572.000-	5.000-
F - 87	MEEUWENHOF F2	359.000-	359.000-	-
F- 93	PLUVIERHOF F6	1.151.000-	1.134.000-	17.000
G - 97	POELDIJKSESTRAAT NWB	95.000-	49.000	144.000
HA- 37	BEATRIXKWARTIER (OPENB. RUIMTE)	449.000-	457.000-	8.000-
HA- 56	GROTIUSPLAATS	2.176.000-	2.174.000-	2.000
HA- 62	GROTIUSPLAATS (RES BIJ HA-56)	793.000-	799.000-	6.000-
HA- 78	THEO MANN BOUWMEESTERLAAN	273.000	264.000	9.000-
HA- 83	GEBIEDSONTWIKKELING ISABELLALAND	327.000	330.000	3.000
I - 117	STATIONSWEG 67 T/M 75	117.000-	114.000-	3.000
I - 148	HET OUDE CENTRUM HORECA BESTPL	780.000-	780.000-	-
K - 51	VILJOEN-/PIETERBURGSTR 1E NWB	1.010.000-	1.159.000-	149.000-
K - 253	TRANVAAL FASE 2 EN 3	5.813.000-	5.808.000-	5.000
K - 256	UITENHAGESTR. BEDRIJFSTERREIN	5.143.000-	5.042.000-	101.000
LA- 9	LAAKHAVEN CENTRAAL	11.569.000-	11.643.000-	74.000-
LA- 17	BINCKHORST NOORD-WEST	9.261.000-	-	-
LA- 19	LAAKHAVEN\HOLLANDS SPOOR	36.508.000-	36.535.000-	27.000-
LA- 38	LAAKHAVEN WEST	26.575.000-	27.131.000-	556.000-
LA- 39	LAAKHAVEN PETROLEUMHAVEN	11.970.000-	12.359.000-	389.000-
LA- 41	NEHERKADE\GEMAALSTRAAT	700.000-	745.000-	45.000-
LA- 49	BINCKHORST, HOTSPOT VROM	148.000	147.000	1.000-
LA- 50	BINCKHORST, BODEM ENECO LA 17	41.000-	40.000-	1.000
LA- 51	BINCKHORST BODEM VROM LA 17	211.000-	229.000-	18.000-
LA- 60	BEETSSTRAAT 200	1.964.000-	2.071.000-	107.000-
LA- 63	KETELSTRAAT 21-23	117.000-	119.000-	2.000-
LO- 52	WIJNDAELERPLANTS/LVM1762-1779	153.000	605.000	452.000
LO- 56	NIEUWE ROZENBURGSTRAAT 8 EN 10	8.000	18.000	10.000
LO- 57	OCKENBURG LANDGOED (JEU\GDHERB.)	1.572.000-	1.604.000-	32.000-
LO- 65	GROEN V.PRINSTERERL.MONDRIAAN	290.000	284.000	6.000-
LO- 71	WINKELCENTRUM LOOSDUINEN	2.038.000-	2.038.000-	-
LO- 72	ESCAMPLAAN FASE 2	245.000-	244.000-	1.000
M - 46	SPOORWIJK FASE 1, 2 EN 3	140.000	45.000-	185.000-
SC- 43	LAAN VAN MEERDERVOORT 211	467.000-	98.000	565.000-
SC- 49	DR.LELYKADE PAV.+HOR	910.000-	945.000-	35.000-
SC- 50	LANDHOOFD C, BEDRIJFSLOCATIES	1.370.000-	1.363.000-	7.000
SC- 83	HELLINGWEG 127 E.O.	585.000-	587.000-	2.000-
SC- 87	GEVERS DEYNOOTWEG 59 (HELENA)	1.042.000-	1.198.000-	156.000-
SC- 91	CHURCHILLPLEIN, WORLD FORUM	3.342.000-	3.304.000-	38.000
SC- 93	DR.DE VISSERPLEIN 103 (SCHOOL)	254.000-	262.000-	8.000-
SC- 94	KWALITEITSIMPULS OR THWF	7.000-	-	7.000
SC- 95	NIEUWE KERK	43.000-	43.000-	-
SE- 22	DE VERADEMING BEDRIJFSKW GIT	1.624.000-	887.000-	737.000
SE- 24	HOUTRUSTWEG/HOUTRUSTHALLEN	1.360.000-	1.389.000-	29.000-
SE- 28	MIENT 351 VORMIDABEL	566.000	362.000	204.000-
X - 800	NAZORG BODEM AFSLUITEN PLANNEN	212.000-	212.000-	-
X -2004	AFSLUITEN PLANNEN 2004	901.000	599.000	302.000-
X -2005	AFSLUITEN PLANNEN 2005	367.000-	376.000-	9.000-
X -2006	AFSLUITEN PLANNEN 2006	159.000-	159.000-	-
ZZ- 20	FOREPARK	4.932.000	5.062.000	130.000
ZZ- 25	WESTLANDSE ZOOM	515.000	498.000	17.000-
ZZ- 26-31	A 12 ZONE TOTAAL	14.768.000-	16.622.000-	1.854.000-
ZZ- 33	AMERIKAANSE AMBASSADE	809.000-	828.000-	19.000-
ZZ- 34	YPENBURG	53.000	131.000	78.000
ZZ- 800	BODEM AFGESLOTEN PLANNEN	492.000-	486.000-	6.000
ZZ- 901	AFSL.PLANNEN CE-01/LA-23	383.000-	42.000-	341.000
ZZ-2004	AFSLUITEN PLANNEN 2004	1.817.000	1.978.000	161.000
ZZ-2005	AFSLUITEN PLANNEN 2005	2.186.000-	2.149.000-	37.000
ZZ-2006	AFSLUITEN PLANNEN 2006	76.000-	73.000-	3.000
ZZ-2007	AFSLUITEN PLANNEN 2007	194.000	259.000	65.000
ZZ-2008	AFSLUITEN PLANNEN 2008	10.000-	28.000-	18.000-
ZZ-2009	AFSLUITEN PLANNEN 2009	15.000	516.000	501.000
ZZ-2010	AFSLUITEN PLANNEN 2010	9.000	101.000-	110.000-
TOTAAL	Totaalstand incl. herz. LA-60, excl. LA-17	184.779.000-	187.502.000-	2.723.000-
	Voorziening Negatieve Plannen	198.564.000-	202.132.000-	3.568.000-
	<i>incl. herziening la-60, excl. LA-17</i>			
	Positieve projecten	13.785.000	14.630.000	845.000

Bijlage 8 Afkortingen

ABBA	Aanvraag Beschikken Betalen Afrekening
Ama's	Alleenstaande Minderjarige Asielzoekers
AOW	Algemene Ouderdomswet
APV	Algemene Plaatselijke Verordening
AWBZ	Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten
AMW	Algemeen Maatschappelijk Werk
BAG	Basisregistraties Adressen en Gebouwen
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten
Bibob	Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur
BIT	Buurt Interventie Team
BJZ	Bureau Jeugdzorg
BNG	Bank Nederlandse Gemeenten
BOA	Buitengewoon opsporingsambtenaar
BOY	Bestuurlijk Orgaan Ypenburg
BTW	Belasting Toegevoegde Waarde
BV	Besloten Vennootschap
CAO	Collectieve Arbeids Overeenkomst
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CCP	Centraal Coördinatiepunt
CIO	Chief Information Officer
CIPO	Centraal Informatiepunt Ouderen
CIS	Concern Informatie Systemen
CJG	Centrum voor Jeugd en Gezin
CO ₂	Kooldioxide
COELO	Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere overheden
CROW	Centrum voor Regelgeving en Onderzoek in de Grond-, Water- en Wegenbouw en de Verkeerstechniek
CS	Centraal Station
CV-starterspanden	Commanditaire Vennootschap - starterspanden
DCR	Dienstcompensatiereserve
DMS	Document Managementsysteem
DNA	DesoxyriboNucleic Acid (Eng)/ desoxyribo-nucleïnezuur (Ned)
DTN 24	Dreigingsbeeld Terrorisme
DVO	Dienstverleningsovereenkomst
DWO	Decentrale Welzijns Organisatie
€	Euro
ECB	Europese Centrale Bank
EFRO	Europees Fonds Regionale Ontwikkeling
Fido	Financiering decentrale overheden
FLO	Functioneel Leeftijds Ontslag
FPU	Flexibel Pensioen en Uittreden
FTE	Fulltime-equivalent
G4	Grote Vier Steden (Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag)
GBA	Gemeentelijke Basisadministratie
GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
GRP	Gemeentelijk Rioleringsplan
GSB	Grotestedenbeleid
HBO	Hoger Beroeps Onderwijs
HCO	Haagse Centrum voor Onderwijsadvies
HMS	Haagse Milieu Service NV
HS	Hollands Spoor
HSE	Haagse Startstation Erasmuslijn
HTM	Haagsche Tramweg Maatschappij
ICT	Informatie en Communicatie Technologie
ID-banen	In-en doorstroom banen

IpSO	Integraal projectplan stedelijke ontwikkeling
ISV	Investeringsprogramma Stedelijke Vernieuwing
JGZ	Jeugdgezondheidszorg
JIP	Jongeren Informatie Punt
JIT	Jeugd Interventie Team
KNHB	Koninklijke Nederlandse Hockeybond
KNVB	Koninklijke Nederlandse Voetbalbond
KvK	Kamer van Koophandel
KVO	Keurmerk Veilig Ondernemen
LIEC	Landelijk Informatie- en Expertisecentrum
MIM	Moeders Informeren Moeders
MIP	Meerjaren Investerings Programma
MKB	Midden- en Klein Bedrijf
MO	Maatschappelijke Ondersteuning
MoMo	Modernisering monumentenzorg
MOP	Meerjaren onderhoudsprogramma
MPG	Meerjaren Prognose Grondexploitaties
MSS	Maatschappelijke Steunsystemen
NCTb	Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding
NEVOBO	Nederlandse Volleybal Bond
NFIA	National Federation of Indian American Association
NGO	Niet-gouvernementele organisatie
NOC*NSF	Nederlands Olympisch Comité* Nederlandse Sport Federatie
OBL	Ontwikkelings Bedrijf Leidschenveen
o/g	Opgenomen geld
OGGZ	Openbare geestelijke gezondheidszorg
OV	Openbaar Vervoer
OVHG	Opvang Voorziening Harddrugsgebruikers
OZB	Onroerend zaakbelasting
Pgb	Persoonsgebonden budget
PiNO	Partners in Nieuw Ondernemingsschap
POI	Personee, Organisatie en Informatie
POO	Primair Openbaar Onderwijs
PPS	Publiek-Private Samenwerking
RAAK	Reflectie- en Actiegroep Aanpak Kindermishandeling
RAV	Regionale Ambulance Voorziening
RGB	Reserve Grondbedrijf
RIEC HHM	Regionaal Informatie en Expertise Centrum Haaglanden/Hollands Midden
RIS	Raadsinformatiesysteem
SMJT	Stedelijk Mobiel Jongeren Team
TBC	Tuberculose
TCN	The Competence Network
u/g	Uitgeleend geld
UWV	Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen
VAVO	Voortgezet algemeen volwassenenonderwijs
Vazalo	Wet voorzieningen arbeid en zorg alleenstaande ouders
VIG	Vroegtijdige Interventie in Gezinnen
VMBO	Vorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs
VOF	Vennootschap onder firma
VN	Verenigde Naties
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VRH	Veiligheidsregio Haaglanden
VROM	Volkshuisvesting Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
VS	Verenigde Staten
VvE	Vereniging van Eigenaren
Wajong	Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening voor jonggehandicapten
WGR	Wet Gemeenschappelijke Regelingen

WIW	Wet inschakeling werkzoekenden
Wmo	Wet maatschappelijke Ondersteuning
VWS	Volksgezondheid Welzijn en Sport
Wabo	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
WIJ	Wet Investeren in Jongeren
WK	Wereld Kampioenschappen
Wmo	Wet Maatschappelijke Ondersteuning/ Wet Markt en Overheid
WRO	Wet Ruimtelijke Ordening
Wsw	Wet sociale werkvoorziening
WTC-formule	World Trade Center- formule
WW	Wet Werkeloosheid
Wwb	Wet Werk en Bijstand
WWIK	Wet Werk en Inkomen Kunstenaars
WWnV	Wet Werken naar Vermogen
ZAT	Zorg Advies Teams
ZIN	Zorg in Natura
ZKD	Bedrijventerreinen Zichtenburg, Kerketuinen en Dekkershoek
ZvW	Zorgverzekeringswet

Colofon

Uitgave
Gemeente Den Haag
Bestuursdienst
Directie Financiën

Bezoekadres
Spui 70, Den Haag

Postadres
Postbus 12600
2500 DJ Den Haag

E-mail: financiën@denhaag.nl

Ontwerp
Teresa Jonkman (bNO)

Fotografie
D. van Keulen

Productie
Gemeente Den Haag
Intern Dienstencentrum

september 2011